



Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохраняются все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как наименование о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

### **Правила использования**

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.  
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отключайте автоматические запросы.  
Не отключайте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.  
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.  
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

### **О программе Поиск книг Google**

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

### **Usage guidelines**

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

### **About Google Book Search**

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>



Anc 682.25.15

**Harvard College  
Library**



**By Exchange**







59



OH 3244.3

Académie Bulgare de Sci

5 - 1928

# БЪЛГАРСКИ СТАРИНИ

ИЗЪ

# МАКЕДОНИЯ

СЪБРАНИ ОТЪ

ЙОРДАНЪ ИВАНОВЪ

ЛЕКТОРЪ ВЪ СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТЪ

ИЗДАВА БЪЛГАРСКОТО КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО

СОФИЯ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1908

arg 682.25.15  
~~Att 3244.3~~ ✓

HARVARD COLLEGE LIBRARY  
BY EXCHANGE  
(N. Y. PUBLIC LIBRARY)  
MAY 24 1923

Отъ сщия :

**Сѣверна Македония. Исторически издирванья. Съ образи и карти. София 1906. 8°. VIII + 420. Книжарница Олчевъ. Цѣна 5 л.**

## Прѣдговоръ.

---

Отъ октомври 1906 г. до марта 1908 г. пътувахъ изъ Македония съ цѣль да се запозная съ бита на тамкашнитѣ българе и съ уцѣлѣлитѣ останки на миналото имъ. Врѣмената бѣха крайно размирни и непригодни за научни издирванья: черковнитѣ и племенни вражди; всѣкидневнитѣ кървави разправи между чети, население и войска; подозрѣнието и прѣчкитѣ на властитѣ, — всичко това ме спѣваше постоянно и не ми даде възможность да спохода и проуча еднакво всички ѣжтове на страната. Каквото ми се удаде ново да обдира или извѣстно вече да провѣря, събрахъ, слѣдъ точенъ прѣписъ или фотографска снимка, въ прѣдлагания сборникъ отъ литературни, исторически и етнографски паметници на българското население въ Македония. Въ друга книга ще изложа своитѣ пътни, битописни и археолошки бѣлѣжки.

На всички лица, които ме улесниха въ тежкото и опасно пътуванье, както и на Българското книжовно дружество, което съ готовность издаде това дѣло, изказвамъ дълбоката си благодарность.

София, 1908.

**Йор. Ивановъ.**

# СЪДЪРЖАНИЕ.

	Стр.
Предговор . . . . .	III
I. Смоленски надписъ . . . . .	1
II. Царь Симеонови погранични стълбове при Солунъ, отъ 904 г. . . . .	7
III. Зографски подписъ отъ 980 г. . . . .	10
IV. Глаголски подписъ отъ 982 г., въ Иверския светогорски манастиръ . . . . .	21
V. Царь Самуиловъ надписъ отъ 998 г. . . . .	24
VI. Варошки надписъ отъ 998 г. . . . .	27
VII. Въвеждане за пѣсенъ грамоти и риконеси въ Света-Гора . . . . .	30
1. Къмъ началната история на Зографския манастиръ . . . . .	30
2. Патриархъ Евтимъ Търновски въ Селинската кула . . . . .	31
3. Свѣдна грамота за историята на Зографъ до XIV в. . . . .	32
4. Черата Св. Димитъръ въ Зографъ, подчинена на патриархския патриархъ . . . . .	36
5. Духовната власть на Охридската архиепископия въ Италия, островитѣ и Далмація . . . . .	37
6. Манастирътѣ Св. Георги на Вирвино-бърдо, при Скопье . . . . .	37
7. Драгановъ манастиръ . . . . .	38
8. Живописи и служби на български светци . . . . .	41
9. Евангелие на даръ Георгия Тертеръ II, отъ 1822 г. . . . .	45
10. Хилендарска българска история . . . . .	47
11. Хилендарски писмовникъ . . . . .	47
12. Зографски шамъ отъ 1834 г. . . . .	49
13. Словѣнски имена на мѣсецитѣ . . . . .	49
VIII. Словѣнско житие на св. Наума Охридски, отъ X вѣкъ . . . . .	51
[IX. Житие на св. Климента Охридски отъ Хоматияна . . . . .	59
X. Похвално слово на св. Михаила и Гаврила отъ Климента Охридски . . . . .	64
XI. Прогласъ къмъ евангелието. Стихотворение отъ епископъ Константина (IX—X в.) . . . . .	70
XII. Два атонски рѣписа на Храбовото сказание за словѣнскитѣ писма . . . . .	75
XIII. Кратка служба на св. царь Петра Български . . . . .	82
XIV. Витолски трипѣсникъ . . . . .	87
XV. Най-стара служба на св. Ив. Рилски . . . . .	105

	Стр.
XVI. Жития и поменъ на св. Ив. Рилски . . . . .	110
1. Проложно житие . . . . .	110
2. Поменъ за успѣнието му на 18 августъ . . . . .	114
3. Житие отъ Евтимия Търновски . . . . .	116
XVII. Житие на св. Петка . . . . .	134
XVIII. Жития на св. Илариона Мъгленски . . . . .	141
1. Извадки отъ Евтимиевото житие . . . . .	141
2. Кратко проложно житие . . . . .	142
XIX. Български по българската история въ словѣнския прѣводъ на Манасия. (Хилендарски прѣписъ) . . . . .	144
XX. Хрисовулъ на монастиря Св. Никола Мрачки (Орѣховски) . . . . .	149
XXI. Зографска българска история . . . . .	159
XXII. Първообразътъ на Паисиевата българска история . . . . .	175
XXIII. Надписи и български отъ Зографъ . . . . .	182
XXIV. Надписи и български отъ разни мѣста на Македония . . . . .	211
1. Охридъ . . . . .	211
2. Монастиръ Св. Наумъ . . . . .	217
3. Монастиръ Заумъ . . . . .	218
4. Прѣспа . . . . .	219
5. Прилѣпско . . . . .	224
6. Воденъ . . . . .	226
7. Солунско . . . . .	227
8. Велешко . . . . .	227
9. Щипъ . . . . .	229
10. Скопье . . . . .	230
11. Тетовско . . . . .	234
12. Кратовско . . . . .	244
13. Паланешко . . . . .	259
14. Дойранъ . . . . .	262
15. Стръ . . . . .	265
16. Филиппи . . . . .	266
17. Разлогъ . . . . .	266
XXV. Зографски поменикъ . . . . .	268
Показалець . . . . .	305
Погрѣшки . . . . .	311



I.

**Смолѣнски надписъ.**

Къмъ обдиренитѣ досега надписи на старитѣ български владалци Омортага, Маламира, Симеона и Самуила трѣбва да прибавимъ още единъ — Смолѣнскиятъ. Той е билъ забѣлѣзанъ отъ единъ френски калугеръ прѣзъ 1707 год., между рушевинитѣ на македонския градъ Филипи, и обнародванъ отъ Осана, Лѣо-Ба, Кирхофа и Димица. Надписътъ е билъ издѣлбанъ на „единъ видъ надгробенъ“, бѣлъ и твърдѣ мекъ мраморенъ камѣкъ. Паметникътъ е билъ унищоженъ пѣкъсно, та послѣдващитѣ пѣтници-старинаре не могли вече да го забѣлѣжатъ. Напраздно и азъ го дирехъ при минаванъето си оттамъ, прѣзъ юли 1907 г. Тука обнародвамъ надписа, както е въ Сборника на грѣцкитѣ надписи, кн. IV, № 8691 а. До сега той не е билъ използванъ, при все че съдържа важни историко-етнографски посочванъя.

- |   |                                 |
|---|---------------------------------|
| 1) . . . . . CONBOY . . . . .                 | . . . . .                       |
| 2) . . . . . ΕΚΦΕΟΥΑΡΧΟС . . . . .            | δ) ἐκ Θεοῦ ἄρχων . . .          |
| 3) . . . . . ΑΝΟΓΑΠΦΕΤΙΔΕ . . . . .           | . . . ἄνος ἀπέστ(ε)ιλε(ν) . . . |
| 4) . . . . . ΔΛΟΝΤΟΝΚΑΥΧΑ . . . . .           | . . οὔλον τὸν καυχά-            |
| 5) . . . . . ΟΝΔΟΓΑΛΑΥΤΟΝΦΟΓΑ . . . . .       | (ν)ον δώσας αὐτὸν φοσά(τ-       |
| 6) . . . . . ΤΑΚΤΟΝ . . . . . ΔΒΟΛΑ . . . . . | ον) τακτὸν . . . . .            |
| 7) . . . . . ΑΝΚΤΟΔΚΑΝΑΟΙΔΑΚΟ . . . . .       | . . κ(αι) . . . . . κο(λ-)      |
| 8) . . . . . ΟΒΡΟΝΚΟΚΑΥΧΑΝΟС . . . . .        | οβρὸν κ(αι) δ καυχάνος (ἐ-      |
| 9) . . . . . ΤΣΕΜΟΛΕΑΝΔ . . . . .             | πι) τοῦς Σμολεάνв(ς)            |

( . . . . . Поставениятъ отъ Бога князь . . . . . анъ изпрати кавхана . . . . . була, като му даде отбрана войска . . . . . пѣтеводителъ и кавханътъ къмъ смолѣнетѣ . . . . .)

**Бѣмъ четенъето на надписа.** 1-и редъ. Буквитѣ βου... може да са начало на думата българе, напр. въ родителенъ падежъ (βουλῶρων).

2-и редъ. Изразътъ ὁ ἐκ Θεοῦ ἄρχων (отъ Бога военачалникъ, владѣтель) се давалъ обикновено на християнскитѣ господаре. Въ проложното житие на свв. Кирила и Методия князь Борисъ е названъ по сщия начинъ . . . а българомъ **Ѡ** **Б**̄ князь **Борисъ**. Въ единъ шуменски надписъ и нехристиянинътъ Маламиръ е нареченъ ἐκ Θεοῦ ἄρχων (С. I. G. IV, № 8691 b, Мсб. XV, 139). Споредъ това, право се догажда Марквартъ, че този изразъ е просто прѣводъ на съответенъ домашенъ, старотурски — „тенгриде болмишъ ванъ“ т. е. отъ Бога станалъ князь.<sup>1)</sup> (Marquart, Die Chronologie der alttürkischen Inschriften, 42). И въ Омортаговия търновски надписъ се споменава името Богъ (Θεός) : ὁ Θεὸς ἀξιώσῃ αὐτόν т. е. да го удостои Господъ. Проф. Златарски (Псп. LIV, 763, 764) мисли, че думитѣ ἐκ Θεοῦ ἄρχων са прикачени по навикъ, като византийски канцелярски изразъ. Успенски (Абоба-Плиска, 197) иска да даде реално значение на този титулъ и да го докара въ свръзка съ засилилото се при Маламира християнство въ България.

3-и редъ. Слѣдъ израза ἐκ Θεοῦ ἄρχων се очаква името на владѣтеля въ именителенъ падежъ. За голѣмо съжаление, отъ това име е запазенъ въ надписа само врятъ . . . ἄνος. Ако не прибѣгнемъ до прѣсилени прѣправки на окончанието . . . ἄνος отъ . . . ανος и го тълкуваме като частъ отъ имената на българскитѣ князье Кардама (Κάρδαμος) или Пресияма (Πρесиάμ), ще трѣбва да се спремъ на други двѣ възможни допълнения, едното Παγᾶνος и другото . . . . . χᾶνος. Че Паганъ (Παγᾶνος) е билъ дѣйствително върховенъ господаръ на българетѣ, узнаваме отъ Теофана и Никифора. Първиятъ ни разказва, че слѣдъ Сабина българетѣ си поставили другъ господаръ на име Паганъ (. . . ἔστησαν δὲ οἱ βούλγαροι ἕτερον κύριον ἑαυτῶν, ὀνόματι Παγᾶνον. Chronographia, Ed. C. de Boor I, 433). И Никифоръ нарича Пагана господаръ на България (Παγᾶνος ὁ κύρις Βουλγαρίας, Ed. Bonnæ, 436).

<sup>1)</sup> Поватията Богъ, небе, свѣтлина се прѣдаватъ съ думитѣ *тангри* у уйгурцитѣ, *тенгри* у чагатайцитѣ, *танри* у османцитѣ и пр. Срв. Vámbéry, Etym. Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen, № 181.



За Пагановото властуйване (763—765 г.) срв. Златарски въ Псв. LXIII, 642—648 и Lombard, Constantin V, 49—51. Възстановлението . . . . *χάνος* т. е. съ името на нѣкой български владѣтель и титула му „ханъ“ е сжщо тѣй възможна. Дори Омортаговиятъ надписъ въ Св. Четиридесетъ въ Търново (срв. Мсб. XV, 130 сл.) съдържа подобенъ изразъ: τὸ δὲ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος ἐστὶν Ὀμορτάχ κάνας т. е. ἄρχων Ὀμορτάχ χάνος, както се срѣща послѣдната дума писана въ други надписи и текстове.

4-и редъ. Завършѣтътъ — οὐλον (им. п. — ούλος) ни напомня българо-татарскитѣ имена: Исбулъ (Ἰσβοῦλος), военачалникъ кавханъ при князь Маламира; Зергобулъ, пратеникъ на князь Бориса въ Римъ прѣзъ 869 г.; Сурсубулъ, велможа при царь Симеона, който водѣлъ сестра му, майка на царь Петра. Твърдѣ вѣроятно изглежда възстановлението (Ἰσβ)οῦλον τὸν καυχά(νον), особено като се има прѣдъ видъ сжщиятъ изразъ въ другъ надписъ, дѣто се говори за стария Маламировъ кавханъ боилъ Исбулъ кавханъ (ὁ παλαιὸς αὐτοῦ βοηλάς ὁ Ἰσβοῦλος ὁ καυχάνος. Срв. Мсб. XV, 139—140).

5-и редъ. Изразътъ δώσας αὐτόν вм. αὐτῷ е по новогръцки — δώσας εἰς αὐτόν, σ'αὐτόν или само δώσας αὐτόν.

7-и—8-и редъ. Втората половина на 7-я редъ и началото на 8-я ни наумѣватъ познати имена въ старобългарскитѣ надписи — βοηλά, κολοβρός (Извѣстия русс. арх. инст. въ К-лѣ, X, 191). За първото име АОІАА вм. βοηλά има малко сигурность; по-положително е четеньето κολοβρός, което отговаря на турското вологузь (калаузь) т. е. пжтеводитель.

9-и редъ. Отъ съдържаието на надписа, прѣдъ винителната форма τοὺς Σμολεάνους прилича да стои едно прѣдъ, или κατὰ, или ἐπὶ.

При недостатъчнитѣ окончания -άνος и -οῦλον и при липса на други помагални вѣсти, за сега би било още рано да се произнесемъ съ положителность върху името на българския князь, при когото билъ въздигнатъ камѣтътъ; формално трѣбва да приемемъ името Паганъ (VIII в.), когато пѣкъ изобщо съдържаието ни кара да мислимъ за другъ побѣсенъ князь, отъ IX вѣкъ. При Пагана не се знае да е имало движение на българетѣ възмъ земята на смолѣнетѣ. Кавханътъ Исбулъ, ако тѣй допълнимъ собственото име въ 4-я редъ, би билъ маловръстенъ още при Пагана (763—765), защото като

военачалникъ той се поменава чакъ при Маламира (831—836), въ шуменския надписъ (С. I. G. IV, 8691 b или Мсб. XV, 139). И тъй, като причисляваме Смолѣнския надписъ къмъ старобългарскитѣ, ще го отнесемъ къмъ края на VIII в. и първата половина на IX.

**Историко-етнографски бѣлѣжки.** Смолѣнскиятъ надписъ е единствениятъ отъ старобългарскитѣ надписи, който ни говори за словѣнско племе въ Македония и за отношенията на българската държава къмъ него. За опрѣдѣляне положението на смолѣнската областъ ще помогнатъ запазенитѣ вѣсти за смолѣнетѣ и тѣхното епископство. Отъ списъка на черевитѣ, подчинени на цариградския патриархъ въ врѣмето на Лѣва Прѣмъдри (886—912 г.), знаемъ, че смолѣнското епископство се числѣло подъ филипската митрополия, която била най-източната въ Македония: Τῷ Φιλίππων, Μακεδονίας: ὁ Θεωρίου, ὁ Πολυστύλον (нѣкогашната Αὔθηρα), ὁ Βελικείας, ὁ Χριστοῦπόλεως (Кавала), ὁ Σμολαίνων, ὁ Καισαροπόλεως (между Кушница планина и р. Драматица),<sup>1)</sup> ὁ Ἀλεξτροῦπόλεως (Ἀνακτοροπόλεως, сега Лефтера при Кавала). Ако се гледа реда на поменатитѣ епископства по бѣломорския брѣгъ, между лагоския и орфански заливи, смолѣнското ще трѣбва да диримъ между Кавала и Кесарополь, въ правицката и кавалска кази т. е. близу до Филипи, дѣто е билъ намѣренъ и надписътъ.

А че смолѣнската областъ е била по-голяма и не е съвпадала съ малката епископия на това име, личи отъ вѣститѣ, споредъ които областта на смолѣнетѣ е съставяла у византийцитѣ цѣла военно-административна тема, която се простирала между струмската тема и срѣднитѣ Родопи. Единъ актъ отъ 1079 год., сега въ светогорската лавра на св. Атанасия (срв. приложенията на Визант. Врем. IX, 125—126), е издаденъ отъ нотария и регистратора на смолѣнската тема за метоха на манастиря Сотиръ въ Йерисо, при светогорския провлазъ (Ἰωάννης Βεῤῥῆς βασιλικὸς νοτᾶριος τῶν οἰκειακῶν στρατευμάτων καὶ ἀναγραφῆς Σμολένων). Между хрисовулитѣ и актовитѣ на Бачковския манастиръ поменаватъ

<sup>1)</sup> За положението на Καισαρόπολις въ Зъхненско, въ покраината *Σραβίκιον* (сега Здравниѣ) и *Ζαβάλτος* (сега Семалтосъ), между планина Кушница и езерото Тахино, се говори въ Бачковския типикъ отъ 1083 г. Срв. въ Приложенията на Византийскій Временникъ XI, стр. 12.

се прѣзъ 1083 г. и таква за „темата на смолѣнетѣ“ (χρυσοβούλλια δύο περὶ τῆς ἀθώσεως τοῦ θέματος τῶν Σμολένων, или ... ἕτερον πιττάκιον περὶ τοῦ θέματος τῶν Σμολένων и пр. Виз. Врем. XI, Приложение, стр. 55). Прѣзъ края на сѣщия XI в., въ прѣдѣлитѣ на смолѣнетѣ (εἰς μέρη τῶν Σμολένων) живѣлъ пустинникѣтъ Филипъ (Срв. Šafarik, Slovanské starožitnosti II, 237). За положението на смолѣнската тема дава цѣнно указание Никита Хониатъ. Прѣзъ 1199 г. Иванко, убиецѣтъ на Асѣни, се отетналъ отъ гърцитѣ и помагалъ на Калояна, като завладѣлъ за българетѣ Родопитѣ и припадащето къмъ тѣхъ бѣломорско крайбрѣжие, съ градоветѣ Мосинополъ, Ксанги, Абдера, планината Кушница (Пангей) и подчинилъ темата на смолѣнетѣ (... ἀλλ' ἦν ὑπονοθεύων καὶ ἀριστῶν Ῥωμαίων ὅπρσα ἐς Μοσυνόπολιν ἐπινένευκε μέχρι καὶ Ξανθείας αὐτῆς, καὶ πρὸς ὄρος τὸ Πάγγαιον καὶ τὸ θέμα τῶν Σμολένων ὑπεποιήσατο. Nic. Choniata, Βονναε, 680). Още сѣщата година обаче Иванко билъ заловенъ отъ гърцитѣ и убитъ. На смолѣнската областъ билъ назначенъ управитель Йоанъ Спиридонакъ, но и той прѣзъ 1201 г. се повдигналъ съ своето военно население противъ императора. Зетѣтъ на послѣдния изгонилъ Спиридонака отъ Смолѣнско. Спиридонакъ избѣгалъ въ България (N. Chop., 708—709). Въ землището на нѣкогашната тема на смолѣнетѣ, която се простирала между струмската и родопската, и сега са запазени двѣ-три села, чиито имена наумѣватъ отчасти старото название на областѣта и племето. На сѣверо-изтокъ отъ самото Филипи, въ планината, се намира голѣмото село Силянъ. Въ Зѣхненско е селото Свилино или Шилиносъ. Въ една Душанова грамота отъ 1345 г. се подаряватъ на манастиря Св. Ив. Прѣдтеча при Сѣръ 40 жирни дървета, въ мѣстността Сфолено (ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Σφολενοῦ δένδρα τεσσαράκοντα βαλανδέα. Гласник XXVI, 23). Въ Ахж-челебийско е голѣмото село Смилянъ. На туй име, въ свръзка съ името „смолѣне“, намира Иречекъ (Пжтувания, 392).

Името *смолѣне* ни води и къмъ единъ твърдѣ важенъ въпросъ въ историческата етнография на словѣнството. Словѣнското езиковзнание отдавна вече поставя руския и български езици въ една юго-източна група. Проф. Милетичъ, въ своитѣ изучаваня върху члена въ руския и български езици, дойде до още по-ясно схващанье на руско-българското племенно единство, именно въ смисълъ „за нѣкогашно непосредно съсѣд-

ство и пб-тѣсно сродство на българскитѣ славяни и великорускитѣ племена“ (Сборникъ XVIII, 48). Въ подкрѣпа на това мнѣние идатъ историческитѣ вѣсти у византийскитѣ писатели, споредъ които словѣнскитѣ струи, които прѣзъ V, VI и VII вѣкове залѣли Мизия, Тракия, Македония и Морея, текли сѣ прѣко долния Дунавъ, отъ днешно Влахо-Молдавско т. е. че тѣ се отдѣлили отъ руско-словѣнската родина. Сѣ въ полза на това мнѣние говорятъ и общитѣ топографски и племенни названия, запазени у рускитѣ и българскитѣ словѣне. Прѣселенитѣ въ Мизия, Тракия и Македония словѣне донели отъ старото си отечество и своитѣ племенни имена, имената на своитѣ видни градове, и ги прѣдали въ новитѣ си селища. Да поменемъ най-крупнитѣ отъ тѣхъ. На руското плѣме **словѣни**, идѣже нинѣ **Покъгородъ**<sup>1)</sup> съотвѣтствуватъ *словѣнетъ* въ Македония и областитѣ имъ ... τὰς κατὰ Μακεδονίαν Σκλαβινίας; на дреговичн-тѣ въ Русия, които съдоша межю Припѣтью и Двинною, отговарятъ *драговичитъ* около Солунъ; на смолянѣ-тѣ и тѣхния градъ **Смоленскъ** отговарятъ нашитѣ *смолянѣ* (σμολένοι, σμολαίνοι, σμολεάνοι) по р. Мѣста, между Родопитѣ, Струма и Бѣло море; на рускитѣ **скверн**, които съдоша по **Деснѣ**, и по **Семи** и по **Сызъ**, прилѣгатъ *сверитъ* по източна Старопланина (Theoph. Chronographia. Ed. Voog, I, 436); името на града **Плескокъ** (сега Псковъ) е било прѣнесено върху старата българска столица *Плѣскова* (Πλίσκοβα, Πλσχα у византийскитѣ писатели и надписитѣ); въ свръзка съ названието на българския **Прѣславъ**<sup>2)</sup> се находдатъ едноименнитѣ руски **Переяславъ** и **Переяславль**.

Тѣзи и др. подобни вѣсти, като говорятъ за нѣкогашна сродна цѣлина на руси и български словѣне, прѣди още да захване разселванъето на словѣнското племе, посочватъ едноврѣменно единството на словѣнетѣ въ Мизия, Тракия и Македония.

<sup>1)</sup> Поменати въ Несторовата лѣтопись. Спб. 1872.

<sup>2)</sup> Проф. Успенски е наклоненъ да приеме, че името на българския Прѣславъ е просто прѣводъ на грѣското *πέρσλαβος* (прѣславенъ) Срв. Абоба-Плиска, 236—237. Това тълкувание изглежда натегнато. Изразитѣ като прѣславнаго града Кива (срв. Срезневскій, Свѣдѣнія и замѣтки, LXXXI, 12), прѣславными нашъ граъ Тръногъ (срв. по-долу, глава VII, № 8) са известни.

## II.

### Царь Симеонови погранични стълбове при Солунъ, отъ 904 г.

За каменни надписи при Солунъ съ името на българския царь Симеона най-първо се научил данскиятъ ученъ пътникъ Кингъ,<sup>1)</sup> сетнѣ за това узнали директорътъ на руския арх. институтъ въ Цариградъ Успенски, германскиятъ въ Солунъ генераленъ консулъ Мордтманъ и българскиятъ търговски агентъ въ сѣщия градъ Шоповъ. Когато прѣзъ 1898 г. дошълъ въ Солунъ Успенски да види лично паметника и го проучи, той билъ вече прѣнесенъ отъ турскитѣ власти въ валийското управление. Тука Успенски е могълъ да види надписа и да провѣри своитѣ изводи, получени по-рано отъ фотографската снимка и отпечатъка, които му проводилъ управляещиятъ руското въ Солунъ генерално консулство К. Н. Лишицъ. Откакто се разчу и писа<sup>2)</sup> за тази българска старина, тя скоро стана невидима: властитѣ заявиха, че камъкътъ е изпратенъ въ султанския музей въ Цариградъ. Постъпкитѣ на заинтересувани лица — да се узнае нѣщо за съдбата на паметника, останаха ялови. Напраздно напослѣдъкъ и азъ дирихъ въ цариградския музей да зарна старината... Въ Солунъ казватъ, че камъкътъ билъ прѣнесенъ въ Цариградъ, а въ Цариградъ директорътъ на музея заявява, че не знае нищо за такъвъ камъкъ.

Прѣзъ прѣбыванието си въ Солунъ узнахъ, че данскиятъ пътувачъ Кингъ е забѣлѣзвалъ камененъ стълбъ съ името на Симеона при с. Вардаровци (солунска ваза), на лѣвия брѣгъ на р. Вардаръ. Самъ Мордтманъ ходилъ въ с. Вардаровци да дири старината, но тамъ му казали, че гърци я прѣнесли въ нѣкой манастиръ. Г. \* \* \* пъкъ се научилъ, че такъвъ камъкъ имало дѣйствително, но билъ падналъ въ Вардара, понеже

<sup>1)</sup> За това събщи и Милетичъ въ Български Прѣгледъ, 1898 г., ноември, стр. 142—143.

<sup>2)</sup> Вѣстникъ „Знаме“ отъ 14 януари 1898 г.; вѣстникъ „България“ отъ 16 януари 1898 г.; Г. Баласчевъ, Надписъ отъ врѣмето на царь Симеона (Български Прѣгледъ за 1898 г., мартъ, стр. 61—78); О. И. Успенскій, Пограничный столбъ между Византией и Болгаріей при Симеонѣ (Извѣстія русскаго археол. института въ Константинополѣ, III, 184—194).

билъ надъ самия брѣгъ. А понеже при с. Наръшъ, което отстои на 20 километра сѣверно отъ Солунъ, са били намѣрени два стълба съ надписи, то съ вардаровския тѣ ставатъ три.

Низкото солунско поле (десетина метра надъ морското равнище) е оградено на сѣверъ съ градоборската верига (555 м.). Тя се прорѣзва отъ р. Галикъ и върви снижена (100—200 м.) на западъ до самия Вардаръ. Симеоновитѣ погранични камъне са били поставени именно по този гребень, на владѣщитѣ висини и проходи, единъ при Вардаровци, други два при Наръшъ надъ галишкия проходъ. При с. Вардаровци и сега още за прѣзъ рѣката Вардаръ има пжтно съобщение съ чунове, а галишката тѣснина при Наръшъ е важенъ стратегиченъ пунктъ, който пази както желѣзопжтния мостъ, тѣй и съобщението между солунското поле и кукушко-дойранската покраина.

По-добръ запазениятъ надписъ на едната отъ наръшкитѣ вргли колони (вис. 1,20 м., диам. 57—55 см.) се състои отъ 5 реда. Ето намаленъ отпечатъкъ отъ него, възстановлението и прѣвода му:

Ε ΤΟΥ ΣΑΠΟΚΤΕΚ, ΣΥΒΙΝΩ  
 ΟΡΟΣ ΡΩΜΑΙΩΝ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡ  
 ΕΠΙ ΣΥΜΕΩΝ ΕΚ ΘΥΑΡ ΒΟΥΛΓΑΡ

ΕΠΙ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΟΛΓΟΥ ΤΑΚΑΝ  
 ΕΠΙ ΔΡΙΣΤΡΟΚΟΜΙΤΟΥ

Ἐτος (υς ἀ)πὸ κτ(ίσεως) κ(όσμου) SΓΙΒ ἐν(δικτιῶνος) ζ̄  
 ἕρος Ῥωμαίων κ(αι) Βυλγάρ(ων)  
 ἐπὶ Συμεῶν ἐκ Θεοῦ ἄρχ(οντος) Βυλγάρ(ων)  
 ἐπὶ Θεοδώρῃ ἄλγου τραχανῆ  
 ἐπὶ Δρίστρῃ κομίτου.

(Въ година отъ създаване мира 6412, индиктъ 7-и (904 отъ Хр.). Граница между ромеитѣ и българетѣ. Въ врѣмето на Симеона, отъ Бога князь на българетѣ, при Теодора оглутархана<sup>1)</sup> и при комита Дристра).

Поменатитѣ въ надписа лица Теодоръ и Дристръ са познати болѣре при Симеона. Теодоръ е билъ магистръ. Симеонъ го е пращаль на два пъти за прѣговори въ Цариградъ, прѣзъ 892 и 913 г., както се учимъ отъ продължителя на Теофана, стр. 359, 385. Дристръ пъкъ е билъ управителъ на струмишката областъ. По заповѣдъ на Симеона, той прѣнесълъ мощитѣ на двама отъ струмишкитѣ светци въ Бръгалница. За него узнаваме отъ житието на тивериополскитѣ мченици и синаксара имъ. (Срв. повече за това у Баласчева, 74—75).

На втория Нъръшки стълбъ (високъ 1,28 м., диам. 46—47 см.) имало също тъй слабо запазенъ надписъ. Отъ буквитѣ, които могълъ да прочете Успенски, личи, че и този надписъ е ималъ същото съдържание. Вѣроятно, единиятъ камъкъ е билъ обърнатъ къмъ българска страна, а другиятъ къмъ гръцка. Интересно е написанието βουργάρων вм. βουλγάρων, както и повечето новогръцки говори го изговарятъ: βούργαρος, съ ρ вм. съ λ. Ето запазенитѣ думи и букви (срв. у Успенскій, 185):

. . . . . C P C M . . . . . N K A I B E P G A P . .  
 . . . . . O Y . . . . . B O Y . . . . .  
 . . . . . G O Y F A K A N O Y  
 . . . . . O Y K O M I T O Y

<sup>1)</sup> Въ една старотурски надписъ срѣщаме същитѣ думи *огул-тарханъ*. Срв. Marquart, Die Chronologie der alttürkischen Inschriften, 32. Рядловъ прѣвжда думата *огулъ* съ *синъ*. Въ Симеоновия надписъ тази дума наистина е начертана съ метатеза на *а* : *ѣ*λγου, както и *траханѡ* вм. *тарханѡ*, но това е познато звуково явление въ турско-татарскитѣ говори. Тѣй, койбалско-карагаското нарѣчие произнася думата *огулъ* като *олакъ* (момче) и *олганъ* (дѣте) т. е. както въ Симеоновия надписъ. Срв. Vámbéry, Etym. Wört. d. turko-tatarischen Sprachen, № 50. Титлата *тарханъ* е позната.

### III.

## Зографски подписъ отъ 980 г.

Зографскиятъ български манастиръ, който бѣ запазилъ за науката и поволеніето своето прочуто глаголско евангелие отъ X—XI вѣкъ, таи въ книгохранилището си най-старото, до сега познато, датувано словѣнско писмо, отъ 980 год. То е словѣнскиятъ подписъ въ единъ грѣцки продавателенъ листъ, даденъ отъ стария притежателъ на манастирчето Св. Апостоли Тома на новия му покупателъ Онисифора, прѣзъ год. 6488 отъ създаване мира или 980 г. отъ Хр. Продавателното е запазено въ два екземпляра, както са съхранени и много други подобни светогорски паметници. Първиятъ отъ тѣхъ, който се пази подъ знакъ  $\frac{\omega}{\beta. 1}$ , е пергаментъ — 36 см. × 26 см., много пострадалъ и залѣпенъ на платно. Писмото му (33 реда) е хубаво скорописно, завързано, пожълтѣло и на много мѣста изтрито отъ врѣмето или изчезнало заедно съ повѣсанитѣ части на пергаментата. Писарьтъ е ималъ опитна рѣка. Този актъ е приподписанъ саморѣчно отъ петима свидѣтели иноци и игумени; други двамина старци били подписани единъ отъ писаря, а втори отъ своя ученикъ, старцитѣ обаче поставили своерѣчно кръстови бѣлѣзи прѣдъ имената си. Дата: 18 августъ, 8 индиктъ, год. 6488 — 980.

Вториятъ екземпляръ съдържа и една прибавка — имената на всички ония иноци и игумени, които се случили въ Зографския манастиръ при прѣговаряньето за продажбата, на 23 юни сѣщата година и индиктъ. За истиностъта на изложеното се подписва своерѣчно, на словѣнски, игуменьтъ на Зографския манастиръ Макари. Паметникътъ се пази при знакъ  $\frac{\omega}{\beta. 1 \text{ и } 2}$ . Написанъ е отъ друга рѣка съ сѣщия видъ писмо на пергаментъ, 41 см. × 28 см., сѣщо тѣй залѣпенъ на платно. Писмото (36 реда) и тука е пострадало, но, благодарение че



πρώτα главна часть се повтара и въ двѣтѣ продавателни, текстътъ може да се допълни задоволително.

Изпърво актоветѣ са се пазѣли у покупателитѣ на монастирчето Св. Апостоли, което се нахожда на 20 минути източно отъ Зографъ, но когато то по-сетнѣ било продадено на послѣдния монастиръ, и продавателнитѣ минали у новия при-тежатель.

Ето смалени фотографски снимки, прѣписъ и прѣводъ на двѣтѣ продавателни, отъ които първото обхваща точка 1-а, а прибавката къмъ второто — точка 2-а.

## 1-0.

σίγνον μᾶ	Θω- μο <sup>χ</sup>	σίγνον	Ἄθα-	σίγνον	Κυρί-
καὶ ἡ	γουμένου	νασί	8 μ <sup>χ</sup>	λλου	μ <sup>χ</sup>

† Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. | Θωμᾶς μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῶν (καὶ) τῶ μακαριωτάτῳ κυρῷ Ἀντωνίῳ. Πέπρακα εἰς ὑμᾶς μετὰ τῶν ἐμῶν ἀδελφῶν. Ἀθανασίου μοναχοῦ καὶ Κυρίλλου. | πρὸς ὑμᾶς τοὺς πνευματικοὺς ἀδελφοὺς τὸν κύριον Ὀνησίφορον. καὶ τοὺς γνησίους | σου ἀδελφοὺς τὸν ἀγρὸν τὸν ἐπονομαζόμενον τοῦ Ἐηροκλάστρου. τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους, εἰς νομίματα ξθ' μετὰ τῆς οἰκοσκευῆς αὐτοῦ. καὶ βιβλίων ξξ. μιναιᾶ τέσσαρα. γενεσοπαροιμία. καὶ ὁ κλίμαξ. καὶ ἱερὰ τὰ τῆς ἐξοπλήσεως αὐτῶν. Ἀπῆρα | δὲ ἐγὼ τὸ βορδόνην. Τοῦτα πάντα λαβόντες. ἀσφαλιζόμεθα πρὸς ἡμᾶς τοὺς εἰρημένους πνευματικοὺς ἡμῶν ἀδελφοὺς τὸν κύριον Ὀνησίφορον καὶ τῶν τοῦ μέρους σου. τοῦ μὴ ἔχειν ἐξουσίαν ποτὲ καιρῷ ἢ χρόνῳ. τοὺς μοναχοὺς τῶν κε(λλίων τοῦ) κυρίου Ἀντωνίου. κίνησιν τὴν οἰανοῦν. ἢ ἀγωγὰς καὶ ταραχὰς διεγείρειν πρὸς σὲ τὸν πνευματικὸν ὑμῶν ἀδελφόν, κυρὸν Ὀνησίφορον, καὶ | τοὺς ἐκ τοῦ μέρους σου. ἐάν δὲ δοκιμάσῃ τίς ἐξ ἡμῶν. πρὸς ἀνατροπὴν τῆς τοιαύτης πράξεως καὶ ἀσφαλείας χωρήσαι, ἐν πρώτοις ἵνα μὴ εἰσακουέται παρὰ παντὸς κριτηρίου πολιτικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκδιώκεται παρὰ τῶν ἁγίων γερόντων τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀγίου ὄρους. εἰθ' οὕτως ἔχει ὅστις εἶη. καὶ τὴν ἀρὰν τῶν ἸΙ' καὶ ὀκτώ ἁγίων



2-0.



πατέρων. προσεπιζημιούμενος και λόγω προστίμου λίτρας γ'. ἐπὶ τούτῳ γὰρ και ἡ παροῦσα ἀσφάλεια ἐγγράφη παρουσία τῶν εὐρεθέντων πατέρων.

Ἔστιν δὲ ὁ περιορισμὸς τοῦ μοναστηρίου και ἡ διακράτησις οὕτως. ἀπὸ τὸν βαθὺν βηρὸν τοῦ Ἐηροκάστρου. και ἀνατρέχει τὸν ποταμὸν. και ἀκουμπίζει τοῦ Ζωγράφου ἄνωθεν. και κρατεῖ τὸν ῥάχωνα μέχρι τοῦ δρόμου τοῦ βασιλικοῦ. και ἀποδίδει εἰς τὴν Ἄρκον εἰς τὸ δξὺν βουνήν. ἐν ᾧ και εἰσὶν σταυροὶ εἰς τοὺς δρῦς δύο. και κατέρχεται τὸ ῥαχώνην ῥαχώνην και ἀντικρὺ εἰς τὸ ῥυακίτζην τοῦ ῥάχωνος. και ἀντὶ περνᾷ τὸ λαγγάδιον τὰ ἐναντία τοῦ ῥυακίου. και ἀκουμπίζει εἰς τὸν ῥάχωνα. ἐνθα στέκουν αἱ ἄσπραι πέτραι. και κατέρχεται εἰς τὸν ῥάχωναν ῥάχωναν. και ἀκουμπίζει εἰς τὸν βαθὺν βηρὸν τοῦ Ἐηροκάστρου.

Και ἐδόθη και τοῦτο. ἵνα ὅστις ἀναβάλη περὶ τῆς τοιαύτης μονῆς. ἵνα ἔχη τὸ ἀνάθεμα. παρουσία τῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ πρώτου. και τοῦ κοινοῦ. οἳ και δηλωθήσονται ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ. Γραφὴν διὰ χειρὸς Συμεῶν μοναχοῦ και ὑποκλήτου φιλοσόφου. † μηνὶ αὐγούστῳ ἡ' ὥρα ἕκτη ἰνδ(ικτιῶνος) ἡ' ἔτους 1507. (6488—980).

† Θωμᾶς μοναχὸς ὁ πρῶτος.

† Ἡλίας μοναχὸς και ἡγούμενος.

† Παῦλος μοναχὸς και ἡγούμενος τοῦ Ἐηροποτάμου.

† Θεόδωρος μοναχὸς τοῦ Ἐηροκάστρου.

† Νικόλαος μοναχὸς και ἡγούμενος τῆς Χρομιτζένου †

† Κοσμᾶς μοναχὸς και ἡγούμενος τῆς Ἄρκου. μάρτυς ὑπέγραψε τὸν μὲν σταυρὸν ἰδιοχείρως τὸ δὲ ὕφος διὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ †

† Εὐθύμιος μοναχὸς και οἰκονόμος τῆς Λαύρας μάρτυς ὑπέγραψε. τὸν μὲν σταυρὸν ἰδιοχείρως τὸ δὲ ὕφος διὰ τοῦ γραφέως.

## 2-0.

† Κατὰ δὲ τὴν κγ' τοῦ ἰουνίου μηνὸς. παρατυχόντες οἱ ἡγούμενοι τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἁγίου ὄρους ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Ζωγράφου ὃ τε ὁ τιμιώτατος κύριος Δωσίθεος και μέγας οἰκονόμος τοῦ Ἁγίου ὄρους και ὁ δσιώτατος καθηγούμενος τοῦ Κουτλουμουσίου κύριος Γαβριήλ. και ὁ δσιώτατος ἡγούμενος τοῦ Μακροῦ κύριος Ἰωαννίκιος. και ὁ τιμιώτατος καθηγούμενος τῆς μονῆς τῶν Νεακυτῶν κύριος Γερμανὸς. και ὁ τιμιώτατος ἡγούμενος τοῦ Κασταμο-

νίτου κύριος Ματθαῖος | . καὶ ὁ τιμιώτατος κύριος Παχώμιος . καὶ κληρικὸς τῶν Καρεῶν . Ἐλευθέριος μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τοῦ Τροχαλά . Κοσμάς μοναχὸς . καὶ ἡγούμενος τοῦ Σκορπίου . καὶ ἐτέδων οὐκ ὀλίγων †

† ΜΑΚΑΡΝΕ ΕΡΩΜΦΗ ΧΩ. ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΤΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑ  
 / C K S B I : Z H N C - O H H X Π O A Z Π H C F K Z C —

### Прѣводъ.

1-0.

Знакъ ма	на То- монахъ	Знакъ	на Ата-	Знакъ	на Кири-
и и-	гуменъ	наси-	я монаха	ла	монаха.

† Въ името на отца и сина и светаго духа, Тома монахъ и игуменъ . . . . и на блаженѣйшия господинъ Антония.

Заедно съ моитѣ братия Атанасия монаха и Кирила продадохъ на духовнитѣ си братя господина Онисифора и роднитѣ му братя землището наречено Св. Апостоли Ксировастренски, съ покжцината, 6 книги — 4 минея, 1 парейменикъ, 1 лѣствица, и съ всичкитѣ черковни утвари, за 64 монети. Взехъ си само мулето. Всичко туй като получихме, обезпечаваме ви, васъ горѣпоменатитѣ наши духовни братя — господина Онисифора и другаретѣ му, щото никога занаяпрѣдъ монаситѣ (отъ велиитѣ) на господина Антония да нѣматъ право да вършатъ каквато и да е постъпка, или да завеждатъ дѣло или да те смущаватъ съ каквото и да е, тебъ, нашия духовенъ братъ господина Онисифора и твоитѣ другаре. Ако ли нѣкой отъ насъ се опита да развали тази продажба и отстъпи отъ обезпечението, то такъвъ да не бжде слушанъ отъ нивое сѣдилище, било гражданско или черковно, но и да бжде изгнанъ отъ светитѣ старци на нашата Св. Гора. Ако ли се случи обаче това, то, който и да би билъ той, да подпадне подъ проклятието на 318 свети отци и му се наложи глоба отъ 3 литри. За доказъ на горньото се написа това увѣрително, въ присѣствието на находещитѣ се тука отци.

А границата и обладанието (държавата) на манастира са слѣднитѣ: отъ дълбокия виръ на Ксирокастро се погачва нагорѣ по рѣката, допира горѣ въ Зографъ, върви по хребета до царския пѣтъ и се заврѣшва въ Арка съ остра планина, дѣто се намиратъ и кръстове на два дѣба; оттамъ се спуща се по гребена до отсрѣщната на гребена рѣчица, допира се до гребена, дѣто стоятъ бѣлитѣ камъне, и се по него се спуща и допира до дълбокия виръ на Ксирокастро.

Това се даде съ цѣль, ако нѣкой би промѣнилъ границата на този манастиръ, да бѣде проклетъ. Даде се въ пришествието на изпратенитѣ лица отъ протата и събора, които и ще се подпишатъ на сѣщото мѣсто.

Писано съ рѣката на монаха Симеона, нареченъ и философъ, мѣсець августъ 18, въ 6 часѣтъ, индиктъ 8, година 6488 (980 отъ Хр.).

† Тома монахъ, протъ.

† Илия монахъ и игуменъ.

† Павелъ монахъ и игуменъ на Ксиропотамъ.

† Теодоръ монахъ отъ Ксирокастро.

† Никола монахъ и игуменъ на Хромицена †

† Козма монахъ и игуменъ на Арка, свидѣтель. Кръста подписа саморѣчно, а думитѣ чрѣзъ ученика си †

† Евтими монахъ и икономъ на Лаврата, свидѣтель. Кръста подписа саморѣчно, а думитѣ чрѣзъ писаря.

## 2-0.

† На 23 день на мѣсець юния, въ свещената обитель на св. великомъченика Георгия присѣтствуваха случайно игуменитѣ на нашата Св. Гора: честнѣйшиятъ господинъ Доситей и великъ икономъ на Св. Гора; прѣподобнѣйшиятъ катигуменъ на Кутлумушъ господинъ Гаврилъ; прѣподобнѣйшиятъ игуменъ на Макро господинъ Йоаники; честнѣйшиятъ катигуменъ на манастиря на неакийцитѣ господинъ Германъ; честнѣйшиятъ игуменъ на Кастамонитѣ господинъ Матей; честнѣйшиятъ господинъ Пахоми и влирикъ Карейски; Елевтери монахъ и игуменъ на Трохала; Косма монахъ и игуменъ на Скорпия, и други не малцина.

† Макарие еромнахъ . игуменъ Зографъ-скы: за исцвниж подѣписахъ ~

Този старински актъ, ако и да бѣше извѣстенъ на науката отъ бѣлѣжитѣ на Леонида и особено отъ издирването на Бодянски,<sup>1)</sup> сѣ пакъ си оставаше забравенъ и непризнатъ. И може би основателно, защото нито актътъ бѣ проученъ, нито словѣнскиятъ подписъ вѣрно прѣдаденъ. Обнародванъ напослѣдъ въ приложенията на Византійскій Временникъ XIII, стр. 1—3, подписътъ и тукъ съдържа въ единъ редъ нѣколко груби грѣшки, като изпущане на ъ, замѣна на ж съ з и др. Естествено е, че при подобни издания всѣки би оспорвалъ достовѣрността на паметника отъ X вѣкъ.

Прѣди всичко, паметникътъ палеографично се отнася право къмъ означеното врѣме. Ръкописитѣ и грамотитѣ отъ X в., които разгледахъ въ Св. Гора, иматъ сжщиятъ бързопись. За по-здраво установление посочената древность на двѣтѣ продавателни спомагатъ поменатитѣ и приподписани свидѣтели въ тѣхъ, защото тѣ са били дѣйствителни, исторически лица отъ втората половина на X вѣкъ. Въ общата светогорска кондика, която се пази въ Карей и въ която е помѣстенъ и първиятъ уставъ на светогорскитѣ манастири отъ 971—972 год.,<sup>2)</sup> личатъ имената на повечето отъ свидѣлитѣ въ нашитѣ двѣ продавателни: протѣтъ Тома,<sup>3)</sup> Павелъ Ксиропотамски, Гаврилъ Кутлумушки, Илия, Антони, Козма, Никола и др. Онѣзи старци, които са измрѣли или били замѣстени въ управителскитѣ си длѣжности, между 972 и 980 г., естествено е, не се поменаватъ въ продавателнитѣ. Прѣзъ 972 г. игуменъ-притежателъ на Зографъ е Георги Зографътъ (Γεώργιος ὁ Ζωγράφος), поменатъ въ първия типикъ, а прѣзъ 980 г. игуменъ е Макари, чийто словѣнски подписъ ни занимава тука. Споменуването въ прибавката на второто продавателно само мѣсеца, показва именно по-горнята година и индиктъ.

Най-послѣ, още единъ фактъ отнася разгледвания актъ къмъ X в. Продаденото прѣзъ 980 г. манастирче Св. Апостоли, било наименувано съ името на новия си притежателъ — Онисифора, както туй е било случай и съ много други тогавашни келии и манастирчета. Въ една грамота отъ 1049 г.

<sup>1)</sup> О. М. Бодянский, въ Чтенія въ Имп. общ. ист. и древн. Росс. 1873, кн. I.

<sup>2)</sup> Прѣписъ ми достави любознателниятъ отецъ Йонилъ Зографски, комуто съмъ благодаренъ и за други услуги прѣзъ прѣбиваннето си въ Св. Гора.

<sup>3)</sup> Прѣзъ 972 г. протѣ е билъ Атанаси, замѣненъ въ 980 г. съ Тома. Срв. Γεδών, 'Ο "Αθως, стр. 321.

монастирчето вече е титулувано съ името на покойния си притежател Онисифора (. . . ὁ μοναχὸς Διονύσιος ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τῆς οὕτως ἐπονομαζομένης τοῦ Ὀνησιφόρου . . . Срв. Виз. Вр., прил. къмъ XIII т., 7—8).

Зографскиятъ актъ, покрай голѣмата си важностъ за историята на атонскитѣ манастири, има особена цѣна за уяснение началната сѣдбина на словѣнската писменостъ и езикъ. Думитѣ βήρος (виръ) и ρυακίτζα (ръвница), употребени въ акта вмѣсто грѣцкитѣ λάκκος и ρύαξ посочватъ словѣнско влияние въ грѣцкия езикъ въ Атонъ. Словѣнскитѣ племена се поселили не само изъ Македония; тѣ проникнали и на югъ въ Морея, по бѣломорскитѣ острови и Халкидонския полуостровъ. Изрично свидѣтелство за словѣне въ Св. Гора прѣзъ VIII в. е запазено въ книгохранилището на Кастамонитския манастиръ. Прѣзъ врѣме на царетѣ иконоборци, казва се тамъ, словѣнскитѣ племена ржхини и сагудати, слѣдъ завладѣванье на Македония, „най-послѣ дойдоха въ светата Атонска гора, съ всичкитѣ си челяди, защото нѣмаше кой да имъ се опре или да воюва съ тѣхъ“ (. . . τέλος ἦλθον καὶ εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος μὲ ὄλα τοὺς τὰ γυναικόπαιδα. διότι δὲν ἦτο τινᾶς νὰ τοὺς ἀντισταθῆ καὶ νὰ τοὺς πολεμήσῃ. Вж. повече у Йор. Ивановъ, Сѣверна Македония, 68, Успенскій, Исторія Аѳона III, 311). Пб-късно тукашнитѣ словѣне ги виждаме съ словѣнскитѣ имѣ имена въ разни запазени въ Св. Гора актове. На единъ грѣцки актъ отъ 943 г., за опрѣдѣлянье границата между светогорскитѣ и йерисовски земи, словѣнетѣ се подписватъ съ грѣцки буюви, както за подобни случаи поменава и черноризецъ Храбъръ: Константинъ Халума (Χαλοῦμα), Иванъ Гораздъ (Γοράζδου) и Кънигъ Непровадъ (Κυνήγος τοῦ Νεπρόβαδου). (Срв. Успенскій, *ibid.* 318). Прѣзъ 960 г. поселенитѣ около Йерисо словѣне се наричатъ българе. Интересно е, че докато тѣ възприели грѣцко-християнски лични имена, прѣкоритѣ си запазватъ словѣнски — Владко, Дѣтко, Ржкавина, въ иверския актъ отъ 982 г. Срв. за това пб-долу, стр. 22. Български селища се споменаватъ и на касандрийския полуостровъ. Въ една грамота въ руския светогорски манастиръ отъ 1068 г. се говори за междитѣ (границитѣ) на българскитѣ селища — τὰ σύνορα τῶν Βουλγαρίων<sup>1)</sup> (Срв. Григоровичъ, Очеркъ<sup>2)</sup>, стр. 67).

<sup>1)</sup> И въ Дулянската хроника западнитѣ българе при царъ Самуила се наричатъ Bulgariini вм. Bulgari.



Нашиятъ подписъ отъ 980 г. подсъща за особено ранно разпространение на словѣнската писменостъ въ Св. Гора. Апо игуменътъ на българския манастиръ прѣзъ 980 г. се подписва съ словѣнско писмо, явно е, че той въ своитѣ младини т. е. въ началото на X в. е могълъ да го научи било при своя старецъ въ Атонъ, било въ Македония и България, дѣто то особено закрѣпнало при Климента и другаретъ му. Подписътъ прѣдставя правилень кирило-методиевски словѣнски езикъ съ издържани форми и букви, най-правилна употрѣба на **ъ**, **ы**, **ж**. Запазена е и друга древня особеностъ — избѣгване на йотуването при **еромонахъ**, **Макарис**. Името Зографъ се пише често съ **ѣ** и въ грѣцкитѣ паметници. Сжщото срѣщаме и въ старобългарскитѣ текстове **Зѣграфъ** или **Нзѣграфъ**. Въ Самуиловия надписъ имаме о вмѣсто **ѣ** — **Самонъ**. Второто о въ думата **еромонахъ** е прѣсечено съ дълга права черта като а. Другитѣ а въ подписа са съставени отъ полумѣсець и отъ прѣчица. Писачътъ или е написалъ, по погрѣшка, прѣчицата най-напрѣдъ, като е смѣталъ, че пише послѣдното а на думата **еромонахъ**, и послѣ се оправилъ, като написалъ цѣлото о върху прѣчицата, или пъкъ, ако съзнателно е искалъ да прѣдаде нѣкой тъменъ звукъ, замѣстникъ на грѣцкото о въ *μοναχός*, приелъ е бѣлѣга а. Подобень случай имаме въ руското произношение манáхъ вм. монахъ, словѣнското мѣннхъ, кѣметъ (*κωμῆτης*). Свършеното врѣме подѣписахъ съ н се срѣща еднакво писано въ старитѣ паметници съ **ь** и **н**, споредъ това дали то се е повело по неопрѣдѣлената или сегашна основа: **пѣсати** — **пѣсахъ**, **пншѣ** — **пнсахъ**.

Зографскиятъ подписъ се отнася къмъ най-старитѣ български паметници и по своята графика. Изобщо той има полууставень видъ. Подписвачътъ, несржченъ, е захваналъ по-полева, съ чъртици при крайщата на буквитѣ, ала отъ втората дума е продължилъ по-свободно. Подобни чъртици са поставени и въ втория редъ на буквитѣ **к** и **ы**. Въ Самуиловия надписъ, който е само 13 години по-младъ отъ Зографския, сжщо тѣй са употрѣбени чъртици на нѣкой само отъ буквитѣ. Буква а напомня изобщо формата на старитѣ паметници и на а въ Самуиловия надписъ. Сжщо тѣй **є**, **к** (особено това въ втория редъ), **х**, **г**, **ф**, **с**, **ж** са писани както и въ Самуиловия надписъ. Буква **ъ**, съ завита горня часть, се срѣща въ старитѣ полууставни и бързописни

текстове. Образът на **з** е запазенъ въ два вида: едното като **Z**, което отговаря на грѣцкото уставно **Z**, и другото като грѣцкото скорописно **з**, съ дълга завита опашка. Буква **оу** е прѣдадена съ **ѡ**. Въ Самуиловия надписъ **оу** е прѣдадено и по двата начина: **оу** и **ѡ**. Буква **о**, било отдѣлно, било въ състава на **ѡ**, не изпълня ширината на реда и има видъ на малко колелце. Опашката на буква **р** слиза малко отъ реда; вржлата частъ на **р** е малка, както и у другитѣ стари паметници. Срѣдната частъ на **м** слиза до основата на буквата въ два случая; въ началното **м** тя стои по-високо. Буква **д** е съ байраче, което се издига надъ реда. Особенъ интересъ поражда формата на единствената въ подписа буква **т**, въ думата **истинѡ**. Понеже пергаментътъ тъмно тамъ е билъ сгнѣнатъ и провѣсанъ, очакваната буква **т** е запазена само наполовина и въ нищо не наумява кирилско **т**, а, напротивъ, съдържа частъ отъ глаголско **т**, което има слѣдната форма — **т**. Безъ съмнѣние, не за забава, не отъ писарска слободия е поставено това глаголско **т** отъ старчесвата рѣка. Навѣрно, Макари ще да е билъ свиеналъ по-рано и съ глаголската азбука. Този фактъ, както и глаголскиятъ подписъ отъ 982 год. (за него по-долу), ни завеждатъ въ редъ размишления за сѣдбата на глаголското писмо и неговата употреба срѣдъ югословѣнитѣ прѣзъ X вѣкъ.

Главното обаче и очебиеще заключение, което може да се извади отъ нашия подписъ, то е че той заедно съ Самуиловия надписъ и краткия Варошки надписъ отъ 996 год. са единственитѣ положителни писмени паметници, които изразяватъ живъ югословѣнски езикъ отъ X вѣкъ и то въ такива форми, въ каквито науката схваща кирило-методиевския езикъ. Въ това отношение тѣзи паметници иматъ голѣма научна стойностъ и подкрѣпватъ мнѣнието, че Кирилъ и Методий извършили прѣвода на богослужебнитѣ книги на познатото имъ вече словѣнско нарѣчие, говорено отъ солунскитѣ словѣне, а не на нарѣчието на моравцитѣ, или, както за това ясно е изразено въ Панонското житие на Методия . . . „и щомъ изнамѣри буквитѣ и състави рѣчьта, той (Кирилъ) трѣгна за моравския пѣть, като взе съ себе си и Методия“ (и абѣе оустронѣвъ писъмена, и бесѣдоу съставѣвъ, повѣн са атъ Моравьскаго, понмъ же Методиа).

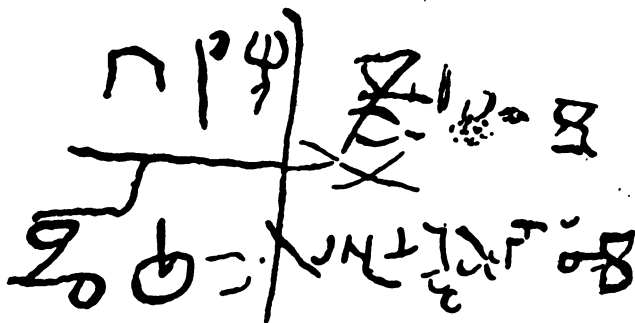
#### IV.

### Глаголски подписъ отъ 982 г., въ Иверския светогорски манастиръ.

На този актъ пръвъ обърна внимание ревностниятъ издирвачъ на светогорскитѣ старини архимандритъ Порфири Успенски. Срезневски изслѣдва акта пръвъ 1861 г. по нѣколко фотографски снимки (гл. Извѣстія Имп. археологическаго общества III, вып. 1, кол. 3—8) и се произнесе скептически за него; четири години по-късно, пръвъ 1865 г., слѣдъ цѣлнитѣ разяснения на арх. Успенски (Извѣстія имп. арх. общества V, кол. 13—19), Срезневски, въ една заблѣжка къмъ разясненията, призна, че въпросътъ за акта и неговиятъ словѣно-глаголски подписъ е откритъ. Бодянский призна акта и подписа за истински (Чтенія въ Имп. общ. ист. и древн. рос. 1873, I, стр. 9). Поради голѣмитѣ пакости и бъркотия, що бѣ причинило послѣдното голѣмо земетресение въ Св. Гора и въ библиотеката на Иверския манастиръ, не ми бѣ възможно да прѣгледамъ въпросния паметникъ. Тугъ се задоволявамъ съ факсимиле отъ Севастьяновитѣ снимки, което сѣ пъкъ удосто-вѣрява изобило несъмнѣността на глаголския подписъ.

Иверскитъ актъ отъ 982 г. е удостовѣрене (*ἀσφάλεια*), дадено отъ жителитѣ на крѣпостта Йерисо на иверската лавра въ потвърждение на това, че манастирътъ Коловски (τοῦ Κολοβού) е подчиненъ на Иверската лавра и че принадлежащата на Коловския манастиръ земя при Йерисо, наречена *Γραδίσκα*, била дадена отъ монаха Ивана Иверски на йерисовци за 100 златни монети за 29 години, а тѣ въ замѣна му дали земя въ полуострова Лонгосъ. Актътъ е отъ год. 6490—982, мѣсець юни, индиктъ 10, въ царуванъето на Василия и Константина (*Μηνὶ Ἰουνίου Ἰνδικτιῶνος δεκάτης ἐν ἔτει τῷ , ς υ ἰ ἐπὶ βασιλείας Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου*). Подписанъ е отъ йери-

совския епископъ Теодора, отъ игумена на Лаврата Атанасия и др. мирски лица. Интересни са словѣнскитѣ подписи на Василия Стоимира, Власия Владка, Николая Дѣтка (Νικόλαου τοῦ Δεξιμοῦ), Антония Ржавина (Ρωϋχαβήνα), подписани съ грѣцки букви; а най-любопитенъ е глаголскитѣ подписъ, отъ който, за съжаление, личатъ добръ само нѣколко букви, та ще бже прѣсилено да диримъ въ него четенъето **зи(а)к(ъ) гюргг попъ** (споредъ Успенски) или **Гръгора** (споредъ Срезневски). Чини ми се, че въ снимката могатъ се узна добръ само буквитѣ :



**Ж** (т. е. н въ жглестата глаголица) въ края на първия редъ, **Ъ** (г) въ началото на втория редъ, **В** (р) до нея, и най-послѣ **Ж** (ъ). Четвъртата буква въ първия редъ прилича на послѣдната въ сѣщия редъ т. е. на **Ж** (н). Споредъ това, подписътъ ни се явява съ нѣколко прочетени букви:

. . . (Ж) . Ж	( . . . (н) . н )
Ъ В . . . . Ж	( г р . . . . ъ )

Че словѣне е имало заселени въ земитѣ около Св. Гора, това се посочи по-горѣ, стр. 18. А че и около самия градъ Йерисо, който лежи на шията на Атонския полуостровъ, е имало българе, които са могли да се подпишатъ за свидѣтели въ горния актъ, това узнаваме отъ хрисовула на царь Романа, даденъ на светогорския манастиръ на Йоана Коловски въ 6468 г. или 960 сл. Хр. Между друго, въ хрисовула се казва: „На манастиря Йоанъ Колова били подарени 40 освобождени отъ данъбъ чифлигаре (парици), въ замѣна на тѣзи малки парчета земя, които отдавна са принадлежали на мо-

настиря въ йерисовската покраина, и взети отъ поселенитѣ на тѣзи мѣста роби българе“ (... παρὰ τῶν ἐνσκηνοθέντων ἐκεῖσε σκλάβων βουλγάρων. Извѣстія арх. общ. V, кол. 17).

Глаголскитѣ подписъ въ иверскія актъ отъ 982 г. е отъ високо значение за историята на глаголицата, толкозъ повече, че той се явява въ датиранъ паметникъ отъ X вѣкъ и съдържа начертание на буквата и, познато до сега само въ тѣй нареченитѣ хърватски прѣписи. До колко обаче е правдиво мнѣнието, че българската глаголица е сложена само отъ крѣгли буквени форми, ще ни посочи новооткрития отъ менъ Битолски трипѣсникъ, за което гл. по-долу.

## Царь Самуиловъ надписъ отъ 993 г.

Прѣзь 1888 г. въ с. Германъ (Прѣспанско) била съградена нова черква току до самата западна врата на старинската малка черевичка. Като копаели, изровили плоча съ словѣнски надписъ и я приежтали. Още тогава се разнесе слухъ за находката и за прочетеното въ надписа име Самуиль. Кънчевъ, който пътува изъ Прѣспа, не узна нѣщо повече за плочата.<sup>1)</sup> Едва въ 1898 г. надписътъ бѣ виденъ отъ Успенски, директоръ на руския археологически институтъ въ Цариградъ, и на слѣдната година биде издаденъ и обясненъ.<sup>2)</sup> Надписътъ, бидейки отчупенъ, не бѣше възможно да се възстановятъ съ положителностъ имената на Самуиловитѣ родители, а особено туй на майката, отъ което бѣ запазена само една буква. Сега обаче, откато търсенитѣ имена станаха извѣстни отъ обнародванитѣ прибавки въ вѣнския Скилицовъ прѣписъ № 74,<sup>3)</sup> и надписътъ може да се допълни съ увѣреностъ. Въ този прѣписъ четемъ, че Самуиль и братята му били синове на мощенъ вомисъ на име Никола и майка Рипсимия (*δυνηθέντων κόνιτος ζυγτες παιδες Νικόλαος ὀνομαζόμενος μητρὸς Ῥιψίμης*).<sup>4)</sup> Името Рипсимия е запазено въ християнската агиография. Така се нарича една мченица погинала въ Армения прѣзь IV вѣкъ. Паметта ѝ се празнува на 30 септември. Въ словѣнскитѣ

<sup>1)</sup> Мсб. IV, 40.

<sup>2)</sup> Успенски, Флорински и Милетичъ дадоха своитѣ бѣлѣжки въ Извѣстия рускаго арх. института въ Константинополѣ IV, вып. 1, стр. 1—20, за год. 1899. Иречекъ и Ягичъ писаха за надписа въ Archiv. für Slav. Phil. XXI, 543—557. Милетичъ писа по сжщото и въ Български Прѣгледъ, год. V, кн. IX—X, 274—278.

<sup>3)</sup> В. Prokić, Die Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes, codex Vindobonensis hist. graec. LXXIV München, 1906.

<sup>4)</sup> Срв. Кедринъ, бонско издание, II, 484 и Прокичъ, стр. 28.

прѣводи името се пише Рипсимия. Поради калугерството на мченица Рипсимия, името ѝ е получило широко гражданство срѣдъ женскитѣ манастири. Вазовъ въ своя романъ „Подъ игото“ поменава калугерката Рипсимия, една отъ сестритѣ въ метоха на Бѣла Черква.

Ето факсимиле и възстановенъ прочитъ на Самуиловия надписъ:

† ВІ НМА ѠТЪ ЧАНСЪ  
 ННАНСТАГО ДОУХА  
 ЗЪ САМОНПЪ РАБЪ БЖ  
 ПОЛАГАХ ПАМАТЪ  
 ѠНМАТЕРННБРАТ  
 А КРЪСТЪ ХЪ СН  
 НМЕМА ОУСЪ ПЪ У  
 І СОЛАРА БЪ БЖ Н  
 Ѡ АВА ПЪ НА ПНС  
 А ѠТО ОТЪ СЪ ТЪ В  
 УЪ: ФА ННЪ А Н

1. † в(ъ) нма Ѡтъч(а)н(с)ъ
2. нна и стаго доуха а-
3. зъ самонпъ рабъ бж(н)

4. ПОЛАГАЖ ПАМАТЬ (ΩΤΥΙ-)
5.  $\bar{\text{У}}$  И МАТЕРИ И БРАТ(У И-)
6. А КРЪСТЕХЪ СИ(ХЪ) <sup>1)</sup>
7. ИМЕНА ОУСЪПЪШИ(НХЪ ИИ-)
8. КОЛА РАБЪ БЖИ (РИФПМН-)
9. К ДАВ(И)ДЪ НАПИСА (СА БЪ)
10. ЛЪТО ОТЪ СЪТЪ(ОРЕННИ МИРО-)
11.  $\gamma \bar{\text{С}} \cdot \bar{\text{Ф}} \bar{\text{А}}$  . ИИЪДИ(КТА  $\bar{\text{С}}$ ) <sup>2)</sup>

<sup>1)</sup> На плочата (1,25 м. дълга и 0,52 м. широка) дѣйствително стоятъ три надълбани кръстовидни трапчинки. Металнитѣ кръстове, които стояли въ тѣхъ, не са намирани.

<sup>2)</sup> т. е. 6501 — 993 г., индиктъ 6-и.

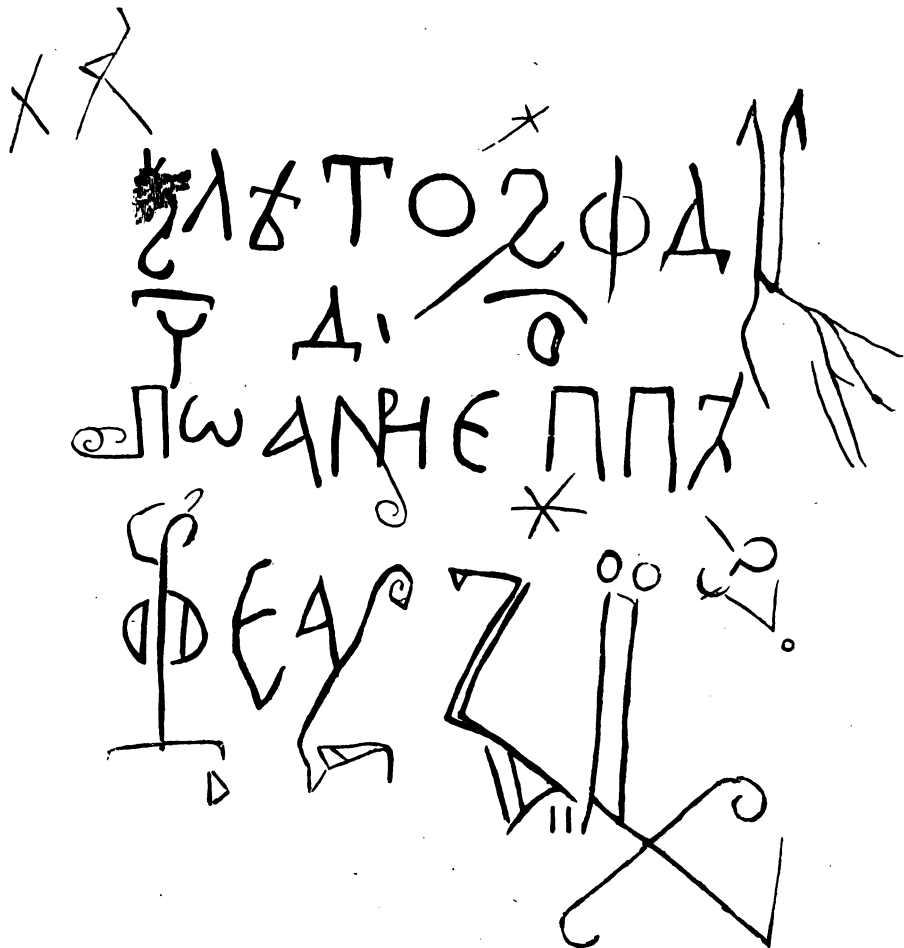


## VI.

### Варошки надписъ отъ 996 г.

Въ самото южно подножие на скалиститѣ Марвови кули до Прилѣпѣ се намира с. Варошъ и неговиятъ старински манастиръ Св. Архангелъ. Прѣзъ 1861 г., като разкопавали около черквата рушевинитѣ, за да възобновятъ манастиря, намѣрили между друго и една мраморна колона. Заедно съ двѣ други колони, донесени отъ близкитѣ развалини на варошкитѣ черкви, билъ съграденъ и подпрѣнъ трѣма на манастирската черква. На първата колона е запазенъ единъ отъ най-старитѣ словѣнски надписи, който за удобство нека наречемъ *Варошки надписъ*. Надписътъ е издѣлбанъ въ хубави букви, но, при обновление на манастиря, билъ е бѣлосанъ съ гъстъ слой варъ, който покрива цѣлия стѣлбъ. При все това надписътъ доста личи. Той е билъ виденъ първенъ отъ архимандрита Антонина, който миналъ тука прѣзъ 1865 г. и го прочелъ тѣй: (въ) лѣто ςϡΦΔ ἀγιώ(τατος) εἰπὶς Ἀνδρῖ φεβρ. ζ. При това Антонинъ забѣлѣзва: „Цифровыя буквы вырѣзаны такъ ясно и отчетливо, что недаютъ повода ни къ малѣйшему сомнѣнiю въ вѣрности ихъ чтенiя. И такъ какойто святѣйшiй Епископъ Андрей былъ тутъ (молился, скончался..) 7 февраля 996 года“ (Поѣздка въ Румелию. Спб. 1879 г., стр. 326). Членоветѣ на руската археологическа комисия прѣзъ 1898 г. се задоволили да прочетатъ надписа прѣзъ варьта, която го покрива; ето защо тѣ, вмѣсто да оправятъ четеньето на Антонита, направили нови грѣшки и прочели надписа тѣй: в лѣто ςϡΦΔκ (6524—1016) οὐσνε дамн(α) εἰπὶς φεβρ. ζ... (Извѣстiя русскаго арх. института въ Константинополѣ IV, вып. 1, стр. 125). Това двойно четенье ме накара да се вгледамъ по-внимателно въ паметника, та измихъ полека заворавѣлата варъ по стѣлба, изчистихъ надписа,

и отдолу се показаха истинските букви и знакове, отъ които  
сехъ книженъ отпечаткъ, тукъ намаленъ два пѣти:



При първата думица камъкътъ е отчупенъ, та едва се познаватъ частитѣ на въ. Втората дума е ясна: лѣто. Датата на годината е прѣдшествувана съ знака на хилѣднитѣ — една коса чъртица, както и въ Самуиловия надписъ, а отгорѣ и втори знакъ посочва, че тука имаме числени букви. Слѣдъ датата  $\text{r}\overline{\text{z}}\overline{\text{ф}}\overline{\text{д}}$  т. е. 6504—996 слѣдва орнаментенъ знакъ, какъвто има и при първата буква на втория редъ и на края

на подписа. Тѣзи орнаментни чъртици са по-тънки и по-малко връзани отколкото буквитѣ. Тѣ са забървали Миловова да прибави къмъ датата още една числена буква κ. Знае се обаче, че нито гърцитѣ, нито словѣнетѣ не са писали 24 съ дκ, а само κδ, κδ'.

Вториятъ редъ почва съ съратената дума πω̄ т. е. πωυη (почина). Името на покойника е Ἀν̄ρη т. е. Андрн(ε), съ чинъ ε̄ιπ̄ъ т. е. епископъ. Титлата надъ послѣдната дума е ε̄, но при дълбанъето длѣтото е отчупило вжече отъ мрямора, та крайщата на с се съединили. Именителната форма на името на епископа се очаква да е Андрнε, та ако се вземе тя, ще трѣбва да се приеме, че каменодѣлецътъ си е послужилъ съ послѣдното ε и за слѣдната дума.

Третиятъ редъ съдържа мѣсеца — φεвр(οϋαρη) и деня — ζῑ т. е. 17-и.

И тѣй, Варошкиятъ надписъ отъ 996 год. ще се прочете така:

въ лѣто ρσφ̄  
 πω̄ Ἀν̄ρη ε̄ιπ̄ъ  
 φεвр̄ ζῑ

Или развързано:

въ лѣто ρσφ̄ πωυ(η) Андрн(ε) епископъ фεвр(οϋαρη) ζῑ.

Палеографски надписътъ прѣдставя най-стария познатъ видъ на словѣнскитѣ букви и напомня досждъ начертанието въ Самуиловия надписъ, отъ който е по-младъ само 3 години. Титлитѣ — и ~ ги виждаме въ старитѣ словѣнски паметници отъ XI вѣкъ, като Остромировото евангелие, Савината книга. Буквата і съ двѣ точки сждо тѣй срѣщаме въ Савината книга.

Поменатиятъ въ подписа епископъ ще да е билъ или битолскиятъ, подъ чиято власть още тогава се е намбралъ Прилѣпъ (Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Βουτέλεως εἰς τὴν Πελαγονίαν καὶ εἰς τὸν Πρίλαπον . . . въ грамотата на Василия отъ 1019 г.) или неговъ помощникъ, който е държалъ Прилѣпско. Че Прилѣпъ понѣкога е ималъ свои владци, виждаме отъ единъ надписъ на икона въ манастиря Трескавецъ, отъ год. 1651 . . . мнтрополнтъ прилѣпскы Юсифъ.

## VII.

### Бѣлѣжки за нѣкои грамоти и рѣкописи въ Света-Гора.

1. **Бѣмъ началната история на Зографския манастиръ.** Най-стари запазени спомени за Зографъ се намиратъ въ светогорския уставъ отъ 972 г. и въ Зографския актъ отъ 980 г. (Срв. стр. 10 и сл.). Подъ бѣлѣгъ Б. 7. въ Зографъ се пази и другъ твърдѣ важенъ паметникъ за историята на този манастиръ. За съжаление, той е съхраненъ по прѣписъ отъ XVI в. Първообразътъ ще да е останалъ въ цариградската патриаршия, бѣто билъ занесенъ съ други книжа, за да се издаде отъ патриарха Теолипта прѣзъ 1586 г. грамота по единъ манастирски споръ. Тази грамота се пази въ Зографъ подъ бѣлѣгъ ѱ. ѳ. 12. Грамотата Б. 7. прѣдставя спогодба; тамъ е разрѣшенъ спорътъ между игумена Ивана Селински, който притежавалъ манастирчето Селина, сега подъ Зографъ, и Павла Иванички, владѣтель на манастирчето Иваница, сега също тѣй подъ Зографъ. Грамотата носи дата 8 май 6567 г. или 1049 сл. Хр. Ето зачалото ѝ:

† *Мица мѣа и. настоещемъ индиктѣ ѳі.<sup>1)</sup> вѣсть съпрѣ-  
ние ѿ мнѣгѣ дни междѣ кѣръ Іѡанѣ игѣменомъ Селинскѣи.  
и междѣ кѣръ Павло Иваничкѣи. и не възмогеше съмирити се  
никакоже . . . Тогава Ив. Селински се оплакалъ на светогорския  
протъ Теофилакта, който проводилъ на мѣстото вѣщи лица,  
които да разгледатъ оспорваната граница между двѣтъ манастир-  
чета. Протътъ слѣдъ това прѣсѣдилъ въ полза на Селински,  
за което и билъ даденъ този актъ, приподписанъ отъ старцитѣ,*

<sup>1)</sup> Година *ѣ ф ѳ ѣ* има индиктъ *ѳ*, а не *ѳі*. Пogrѣшката показва, че оригиналтъ ще да е билъ на грѣци, дѣто е било *β'*, и сетѣ въ словѣнския прѣводъ *β'* е прѣдадено съ *ѳі*, т. е. чъртичката при *β'* послужила за *і* въ *ѳі*.

проводени да засвидѣтелствуватъ мѣстото: **И** въдасть се кѣръ Іѡанѣ Селинскомѣ; по сихъ ѡще кто ѡ нихъ дрѣзнеть и начне разарати и сѣмѣшение начне подвижати и сии прѣдаль и вставъ потворити. или ини по прѣшъствию ѣ. да вѣде ѡтѣждень ѡ стіиѣ и єдиносѣщниѣ троице... въ лѣто ѡѣнѣ. (6557—1049). и пѣписаше се въсь прѣ ими же сѣтворено висѣ игѣмени сѣтворшеи прѣдѣль. Слѣдватъ подписитѣ: йеромонахъ Теофилактъ — протъ на Св. Гора, монахъ Антони отъ Филотей, Теодоръ — игуменъ Дохиарски, киръ Леонтиѣ коз . . . тина, (δ Κοσμητζης?), киръ Яковъ Малогитски (Ομολογητῶν), киръ Диониси Монодендрийски, киръ Мелентие — монахъ отъ Маврокорма, киръ Илия — монахъ Ливадийски, киръ Анастасие — монахъ, киръ Яковъ отъ Св. Ипатія. А че оригиналтъ се е отнасялъ къмъ означената година 1049, най-добрѣ се вижда отъ токущо изброенитѣ свидѣтели, които са били дѣйствителни лица отъ това врѣме. Въ една грамота въ Зографъ отъ 1049 г. бѣлѣтъ ѡ. в. 3., и въ друга паѣвъ тамъ отъ 1051 г., намираме подписитѣ на горнитѣ свидѣтели игумени: протѣтъ Антони Филотейски, игуменѣтъ на Дохиаръ — Теодоръ, Леонти на Космица, Яковъ Омологитски и др. (Срв. и Виз. Вр. Прил. XII, 9, 11, 12).

Въ грѣцката грамота, отъ 1049, пазена въ Зографъ при бѣлѣтъ ѡ. в. 3. и отнесеца се до манастирчето Св. Апостоли, сега подъ Зографъ, между подписалитѣ я свидѣтели стои и името на сѣсѣда Иванъ игуменъ Зографски: † Ἰωάννης μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τοῦ Ζωγράφου. Нѣма сѣмнѣние, този Зографски игуменъ Иванъ е сѣщиятъ игуменъ Селински, който се присѣдинилъ съ велиитѣ си къмъ Зографъ, дѣто братата, отъ благодарностъ, сѣщата година го избрали игуменъ на уголѣмената Зографска обитель.<sup>1)</sup> Ето защо Иванъ Селински въ по-вѣснитѣ манастирски прѣдания личи като единъ отъ основателитѣ на българския манастиръ Зографъ, за което ще имаме случай да поговоримъ.

**2. Патриархъ Ефтимъ Търновски въ Селинската кула.** Прѣвъ 1365—1370 г. Евтими, който още не билъ патриархъ, прѣкаралъ въ Св. Гора, изпърво въ лаврата на Св. Атанасія, а сетнѣ въ Зографъ. За да може да се отдаде на по-

<sup>1)</sup> До подобно заключение, малко по другъ пътъ, е дошълъ още П. Успенски въ Второе путешествие, 247—8.

усамотенъ съзерцателенъ животъ и книжовни занятия, Евтими си избралъ не централнитѣ зографъски келии, а Селинската кула, или както за това свѣдочи ученикътъ му Цамблаевъ: столпъ онъ иже въ тои честной горѣ егоже Селина нарицють.<sup>1)</sup> Тука столпъ ще рече кула, пиргъ, каквито има още по старитѣ манастири. Въ историята на Зографъ<sup>2)</sup> за това четемъ . . . пойдѡше Іѡаннъ Сѣлима съ братіями . . . идѣже вѣшлѣ стлпѣ глѣмы пиргѡ. Както се видѣ по-горѣ, селинскитѣ келии минали подъ Зографъ още прѣзъ 1049 г., за да останатъ подъ него прѣзъ XIV в., когато тамъ живѣлъ Евтими. Кога била съборена кулата и келиитѣ напуснати, не се знае. Но че това не е станало твърдѣ отдавна, личи отъ остатъцитѣ на кулата и другитѣ сгради, които се намиратъ на  $\frac{1}{2}$  часъ отъ Зографъ, на дѣсно край самия пѣтъ, що води отъ Зографъ за Хилендаръ. Селинскитѣ пиргъ и келии са били разположени, както това сочатъ развалинитѣ, къмъ югъ. Голѣми дървета сега засѣняватъ рушевинитѣ, изъ които пропѣлзва балканеко поточе. То ще да е прохладявало до неотколѣ жадния пѣтникъ, ако сѣдимъ по пустата чешма, която е най-новата старина въ тази мѣстность. Съединено съ други потоци, то тече къмъ Зографъ, завива на юго-западъ и, като рѣкичка, влива се въ морето. Нѣкога тя е носила името Іоанова Селимова рѣчка, както се учимъ отъ царь Калимановата грамота, дадена на Зографъ. Въ една низка природна скала е издѣлбанъ голѣмъ ерѣгъ като подница. Тамъ, съ помощта на още единъ горенъ водениченъ камѣлъ, са изстискували маслинитѣ за дървено масло. Сега рушевинитѣ на старата Селина се наричатъ „Старъ манастиръ“.

**3. Сводна грамота за историята на Зографъ до XIV в.** Това, което старцитѣ въ Зографъ са знаели било отъ прѣдание, било отъ стари манастирски грамоти и рѣкописи, вложили са го, прѣзъ XV в., въ едно общо кратко повѣствование, написано въ видъ на грамота, дарена ужъ на манастиря отъ царьетѣ Льва Прѣмждри (886—912), Ивана Асѣна (1218—1241) и Стефана Душана (1331—1355). Грамотата е приподписана още и отъ деспота Углеша, година 1371. Тя се състои отъ три залѣпени пергамента, които образуватъ свитѣкъ. Най-отдолу

<sup>1)</sup> Гласникъ XXXI, 266.

<sup>2)</sup> Помѣстена по-долу въ извадки.

на свитъка е закаченъ златенъ печатъ (отжтрѣ сребро) съ образа на Стефана Душана и надписъ, отъ който едва личатъ думитѣ **Сѣфнъ царь сръ... и поморски...** Тази подправена грамота е запазена и по прѣписи на хартия въ Зографъ. По нея монастирското братство знае за миналото на манастиря. Тя е влѣзла току-речи цѣла въ повѣстята за Света-Гора, печатана още въ 1659 г. подъ заглавие **Рай мѣсленный**.

Ако и фалшифицирана, тази грамота прѣдставя голѣмъ интересъ, особенъ като се уясни историята на подправянъето ѝ. Иначе съобщенитѣ въ нея факти са много цѣнни за историята на Зографъ, стига само да се погледнатъ прѣзъ критични очила. Прѣди всичко, бие на очи анахронизмътъ на посоченитѣ събития: царе отъ IX—X, отъ XIII и отъ XIV вѣкове се събиратъ едновременно, за да дадатъ правдини на Зографския манастирь! Като се знае, че дѣйствително едни отъ тѣхъ са оставили грамоти за манастиря, трѣбва да се прѣдположи, че нашата грамота е компилация, сводъ отъ изгубенитѣ вече отдѣлни монастирски грамоти. За врѣмето на компилацията — XV в. ни упжватъ главно пергаментътъ, палеографията и редакцията на паметника. Прѣзъ поводъ да се направи компилацията е далъ сръбскиятъ царь Стефанъ Душанъ, който прѣзъ 1351 год. дошълъ въ Св. Гора, взелъ нѣколко отъ старитѣ зографски хрисовули и си присвоилъ слѣдъ това частъ отъ зографската гора за въ полза на сръбския хилендарски манастирь Св. Богородица. Зографци, побсетнѣ, кое по прѣдание, кое по прѣписи отъ изгубенитѣ хрисовули, нагласили своя новъ хрисовулъ и му прикрѣпили фалшифъ печатъ.

Цѣнно е въ този сводъ извѣстието за основанието на манастиря Зографъ прѣзъ 919 год. отъ трима брата охридчане — Мойсей, Аронъ и Иванъ Селима. Иванъ Селима е билъ дѣйствително единъ отъ подкрѣпителитѣ и уголѣмителитѣ на манастиря, но живѣлъ 100 и повече години слѣдъ тази дата, както видѣхме по-горѣ. Тука историческото лице Иванъ Селима било смѣсено отъ легендата съ Самуила, който основава съ братята си Арона и Мойсея манастиря. Интересно е, че името на Селима въ повѣстята за Св. Гора отъ Стефана Светогореца е замѣнено съ Василия (**Моѵсеѣ и Аронѣ и ѿ Василѣ**).<sup>1)</sup> Основанието на манастиря е поставено прѣзъ сж-

<sup>1)</sup> **Рай Мѣсленный** 1659 г., стр. 11.

щата 919 год. Въ надписа, който стои подь самописната икона на св. Георгия въ сборната зографска черква, годината за въздиганъето на манастиря е 898. Трѣбва да се забѣлѣжи, че прѣзъ тази година Лѣвъ Прѣмждри е билъ живъ; но и да се не забравя, че надписътъ е правенъ прѣзъ 1837 г. Ако се приеме год. 919 за съгражданъето на главната обителъ (*ὠκίτηλὸν ὠβυθῖον σὺγγράμματα . . . ἐν ἔτει 898* т. е. 6427 — 919), тогава може да се прѣдположи, че Лѣвъ Прѣмждри прѣзъ 898 год. е дарилъ нѣкои права на непроширения още манастирионъ Св. Георги Зографски. Истинската хилѣдогодишнина, слѣдователно, на манастиря се пада на 1919 год. 23 априлъ.

Слѣдъ тривѣковно просуществование на Зографъ, прѣзъ втората четвъртъ на XIII в., главенъ ериторъ на манастиря станалъ Ив. Асѣнъ II, който бѣше прѣвзелъ *васѣжъ Иденскъж . . . гѣржъ.*<sup>1)</sup> Той и до сега се поменава при всѣка служба въ Зографския манастирь. Неговата грамота обаче не съществува въ манастиря, защото е била унищожена още отъ Душана. За унищожението на хрисовулитѣ, прибавя грамотата, Душанъ билъ наказанъ отъ Бога и не могълъ да отиде въ родната си земя, а се поминалъ въ чужда страна. Това ще е намекъ за скоропостижната смъртъ на Душана прѣзъ 1355 г., като се готвѣлъ за походъ къмъ Цариградъ. Отъ послѣдната прибавка въ грамотата личи, че и Иванъ Углешъ прѣглеждалъ зографските хрисовули, но не посмѣлъ да нахърни нѣщо отъ манастирските правдини. Напротивъ, както се учимъ отъ една негова грамота отъ 1369 г., писана на грѣцки и пазена и сега въ Зографъ, Углешъ посрѣдничилъ за разрѣшение спора между Йерисовския епископъ Якова и Зографския манастирь, за мѣсто при Йерисо. Тази разрѣшителна грамота Углешъ далъ на Зографъ, слѣдъ като взелъ мнѣнието на светогорски избраници и синода на охридския архиепископъ Григория *πανιερωτάτος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος υπέρτιμος καὶ ἕξαρχος πάσης Βουλγαρίας*. Углешъ се подписва *† Ἰωάννης ἐν Χφ τῷ Θεῷ πιστὸς Δεσπότης καὶ αὐτοκράτωρ ὁ Οὐγκλешς*. Хрисовултъ е безъ печата, който е откъснатъ. Пази се при бѣлѣгъ С. А. 14. Интересно е тука извѣстието, че Углешъ, който бѣ отметналъ сръбската политическа власть, отхвърлилъ също и сръбската патриаршеска власть, и се подчинилъ на охридската архи-

<sup>1)</sup> Ср. житието на св. Петка отъ патриарха Евтимия Търновски.



епископия. При рѣшеніе церковни спорове въ неговата държава, подъ която влизала и Св. Гора, той признава духовната власть на Охридската архиепископия.

Ето главнитѣ извадки отъ Зографската сводна грамота:

† Въ дни црѣва Льва прѣмѣдраго. влѣгочестиваю' хорѣви. хрїстіанскыю съдръжѣнѣ. въ тѣ царѣвоу вѣстѣ нѣкїе, трѣи вратїа по пльты, паче жѣ по оутѣшиталю. съ оубо іакѣ въ дрѣвнѣи нравѣ добродѣтели и тьзѣименитѣ. Мѡісѣ, і Арѡнъ, Іѡанъ Сѣліма . . . . . ѿ мѣста прѣви Іоустїніанїе града Диѣнидонѣ. нїа ѿ вѣскїи глѣмагѡ Охридѣ . . . . и прѣвитають више рѣченїей горѣ . . . і на тѣ вѣознаменнѣ мѣстѣ, ѡвїтїилѣ ѡвщѣ съгрѣжѣютьѣ . . . въ лѣто . . . 85; 5; к5; (6427—919) . . . и ѿ толѣ оубо нарѣ сѣ ѡвїтѣла іменованїе даже и до нїа, Звѣрафа".

. . . Сѣи трѣи снѣвѣ црѣ ѡхридѣскагѡ Оустїніанѣ. въ оуши прѣмѣдраго Льва црѣ. и пѡвїсї и приѣ въ Іѡѡсѣцїи горѣ . . . и Константина града патрїарѣ Анастасїа. і въ вѣ врѣмѣ прилжїе сѣ андїѡхїскы патрїарѣ Грїгорїа. и въ ѡвщел съвѣщанїе . . . . . и сїишавѣ црѣ Іѡаннѣ трѣновскы чюдѣса'а днѣвѣсе вїешѡмѣ . . . и ѿ пѡвїгсѣ и сѣнїи патрїарѣ Трѣновскы Θεѡфіла, и пѡвїгше сѣ вѣсы въ коупѣ, . . . придѡше въ Стѣкїи горѣ Іѡаннѣсѣкїи . . . въ кнїкѣ вѣсїи съвѣтѣ сътворише и пойдѡше Іѡаннѣ Сѣліма съ вратїамїи своймїи. и вѣсы црѣи и патрїарѣхы и дѣже вѣшѣ стѣлпѣ гѣюмы пїрѡѡ. . . . . и сїїннѣ патрїарѣхы глѣхѣ ѡи чѣтнѣ ѡче сїишїи іже мїи съворнѡ заповѣдахѡ і поставїхѡ.

И придѣ влѣгочѣвїи и хѣлюбивїи црѣ Стѣфанѣ, сръбскы, дрѣжешїи вѣлгаркаж землю, и грѣчьскою и вѣсѣ вѣсѣланїю, въ лѣ. 85 ѡ. н. д (6859—1351). индѣкѣ. д. и призвавѣ ігѣменѣ Звѣрафскагѡ, Грїгорїа. и придѣ ігѣменѣ въ Хыландарѣ съсѣ старѣа, Іѡанѣ. и повѣкаѣ влѣгочѣвїи црѣ Стѣфа ігѣменѣ Звѣрафскомѣ ѡче ігѣменѣ принесї мїи хрѣсовѡлынїи іже імѣашї ѿ прѣжнѣхъ врѣменѣа. ѿ влѣгочѣвїе црїи и ѿ ѡсѣннѣ патрїарѣхы: и принесе мѣ ігѣменѣ двѣа хрѣсовѡлѣа, ідинѣ грѣчьскѣ,

ѣ дрѣгы вѣлгарскы, ꙗ рѣзгнѣвъ ѡба хрѣсовѣла, и найчнѣ четати. и ничтѣо нѣ можѣ рѣзсѣдити, занѣ вѣшѣ запрѣтанѣ ꙗ свѣзанѣи, . . . и начнѣ мѣнтисѣ . . . гпѣи мой ѡ Гѣургии. ꙗ ѣзкѣ хѣщи оузѣти ѡ ѡвѣтелѣ твоѣмъ нѣ земѣ радѣ нѣ моѣмъ црѣтѣоу, нѣ дрѣкѣа радн мѣнастѣрскыи пѣтрѣкѣи . . .

. . . Црѣю, и стѣинны патрѣархы, иже написашѣ прѣкѣа сѣа кннѣга вѣлѣ. ҃с. ѡ. н. д. (6859—1351).

индиктѣ. д.

. . . . и рѣ вѣсѣ съвѣорѣ ѣмѣ ѣмѣ ѣмѣ, вѣлѣ. ҃с. ѡ. н. д. (6427—919) мѣа ѣприлѣа ки. днѣ.

† Да ѣ вѣдомѣ втѣ лѣ ҃с. ѡ. н. д. индиктѣ. д. кѣкѣ рѣснѣа нѣ црѣ срѣпскы, ҃с. хрѣсовѣла. Стефѣ.<sup>1)</sup> ѣмѣ нѣ мѣ вѣ на добрѣ. и нѣ прѣ до свои.<sup>2)</sup>

(Слѣдватѣ въ три реда надписитѣ на царѣтѣ Льва Прѣмѣдри, Ивана Търновски и Стефана Душана).

† Вѣлѣ ҃с. ѡ. н. д. (6879—1369). индиктѣонѣ. д. дѣспѣ ѡглиѣ, призѣа (зографскѣа игуменѣ Данила, да му донесе мѣнастѣрскѣитѣ грамоти, коѣто и било направѣно. Деспѣтѣтъ ги прочѣл и си реѣзѣл: Горѣо на тогѣзи, който прѣстѣжи тази клѣтѣа!)

Слѣдѣа Углѣшовѣятѣ подпѣсѣ съ черѣвѣно и привѣрѣзанѣ позлатѣнѣ печатѣ на Стефана Душана.<sup>3)</sup>

**4. Черѣкѣа св. Димѣтѣръ въ Зографѣ, подѣчинѣна на царѣградскѣа патрѣархѣ.** Съ една грамота (сега въ Зографѣ) ѣтъ царѣградскѣа патрѣархѣ Филѣтѣа (1364—1376) се учѣмѣ, че прѣзѣ 1372 г. велѣможѣа *Бранѣславѣ* (Μπρατισλάβος) билѣ издѣгналѣ въ Зографѣ черѣкѣа св. Димѣтѣръ, който ѣтъ ѣнѣорѣйскѣа, завѣсѣма ѣтъ ѣерѣсовскѣа епѣскопѣ, стаѣа патрѣаршѣскѣа, ставропѣигѣална. Грамотѣа ѣ издаѣдена ѣтъ Гѣлѣцѣра.<sup>4)</sup>

<sup>1)</sup> ѣтъ Да ҃ . . . до Стефѣ пѣлѣмѣсѣтъ.

<sup>2)</sup> Пѣлѣмѣсѣтъ съ другѣо мастѣло.

<sup>3)</sup> Покойнѣятѣ проф. Гѣлѣцѣръ издаѣе свѣднѣа грамота по едно съѣсѣмѣ крѣво и непѣлно копѣе на грѣцѣи, заѣтогѣо словѣнскѣи нѣ ѣ знаѣлѣ, а и старѣитѣ нѣ моглѣ да му помѣгнѣтъ съ знѣанѣята си по старѣобѣлгарскѣа езѣкѣ. Срѣ. Sechs Urkunden des Georgsklosters Zographu, стр. 523—529 въ Byz. Zeitschrift XII. Напѣслѣдѣтъ грамотѣа бѣ издаѣдена бѣзѣ ударѣнѣа и съ нѣкѣи погрѣшѣки въ правѣписѣа въ Прил. на Вѣз. Вр. XIII, стр. 169—174.

<sup>4)</sup> Byz. Zeitschrift XII, Sechs Urkunden usw. Сѣщо и въ Вѣз. Врѣм., Прил. XIII, 105—106.

5. **Духовната власт на Охридската архиепископия въ Италия, островитѣ и Далмация.** Че Охридската архиепископия е имала подъ властта си и една широка италийска епархия, това се научаваме отъ четири писма на охридския архиепископъ Паисия до италийския митрополитъ Тимотея, отъ год. 1566. Тѣ се пазятъ въ Зографъ. Тѣ ще да са били донесени тука, заедно съ други още документи, отъ послѣдния охридски архиепископъ Арсения, който умрѣлъ въ зографския конакъ въ Карей (Света-Гора). Тѣ бидоха обнародвани отъ проф. Палмова въ Славянское обозрѣніе, год. II, стр. 226—232, и напослѣдъкъ въ приложенията на Виз. Врем. XIII, 132—139. Най-важно е първото писмо на Паисия, въ което се говори за италийската епархия, подчинена на Охридската архиепископия съ слѣднитѣ свои подчинени енории: Апулия, Аbruцо, Вaсилугата, Калабрия, о-въ Сицилия, о-въ Малта, Далмация, както и за правата на италийския митрополитъ. На мѣстото на покойния митрополитъ Пафнутия архиепископъ Паиси назначава за неговъ замѣстникъ корчанския епископъ Тимотея, който билъ ржеоположенъ за корчанската катедра още отъ прѣдшественика на Паисия, архиепископа Никанора. Православното население въ Италия, подчинено на архиепископията, било гръцко и албанско. Титлата на италийския митрополитъ била слѣдната: *Πανιερώτατος μητροπολίτης πάσης Ἰταλικῆς ἐπαρχίας, καὶ τῶν ἐνοριῶν αὐτῆς Ἀπουλίας, Ἀμπρούτζης, Βασιλικάτα, Καλαβρίας, Σικελίας, Μελίτης, Λαλματίας, ὑπέρτιμος καὶ καθολικὸς ἕξαρχος πάσης δύσεως.*

6. **Монастирътъ Св. Георги на Вирпино бърдо, при Скопье.** За тази, сега загинала старина, знаемъ отъ грамотата на българския царь Константинъ Асѣвъ Тихъ (1258—1277). Грамотата се пази грижливо въ Хилендаръ. Тя биде издавана отъ Срезневски и Шафарика по чужди прѣписи и фотографска снимка. Наскоро ще бжде издадена отъ Г. Илински, доцентъ въ Харковския университетъ. За положението на манастиря Св. Георги ни уштва отчасти грамотата, дѣто между друго четемъ: *съшѣшю црѣв ми въ Доѣнѣмѣ землѣ вѣрѣкте црѣв ми манастирь великомъченика Хѣа Геωργιѣа Γοργα. създѣнна Романомъ стѣнимъ црѣмъ на врьдѣ Вирпинѣ прѣмѣо Скопини града надъ Герѣкеж . . .* Но тъй като манастирътъ е разоренъ отдавна и името Вирпино забравено, всички досегашни прѣд-

положения за положението на старината си останаха пагъ прѣдположения.<sup>1)</sup> Сега обаче, благодарение на свѣдѣнията, които събрахъ на самото мѣсто отъ селяне, които ниви се намиратъ на нѣбогашно манастирско землище, може съ положителност да се посочи мѣстонахождението на манастиря Св. Георги. Рѣка *Сърава* (*Гърква*) извира отъ Църногорията, тече право на югъ, прорѣзва града Скопье и се втича въ Вардара, всрѣдъ града. На 5 километра сѣверно отъ Скопье, до р. Сърава, се намира село *Бутелъ*, поменато и въ грамотата (*Богѣиски пѣ*). На западъ отъ селото, прѣко Сърава, се простира хълмъ, който се спуска отъ Църна-Гора и върви успоредно край рѣката. На една сѣверна изданка на хълма, наречена сега *Брѣдо* (*Бирпино брѣдо*), се намиратъ турски укрѣпления (таба); на друга южна изданка са турски гробища. Между двѣтѣ изданки, току срѣщу с. Бутелъ, единъ километъръ на западъ, селянетѣ посочватъ мѣстото, дѣто нѣбога е „имало голем манастир *Свети Ѓорги*“.

7. **Драгановъ миней.** По името на прѣписвача Драгана можемъ назова и многоцѣнния рѣкописъ въ Зографъ № 55, миней за цѣла година, отъ XIII вѣкъ. Драгановиятъ миней се състои отъ 219 пергаментни листа, размѣръ 19.5 × 13 см. Липсватъ листове въ началото, срѣдата и края. Писмото, срѣднобългарска редакция, е дребенъ полууставъ, по 40—41 реда на страница. Паметникътъ, при втората си подвързия, е пострадалъ много, понеже са прѣрѣзани нѣкои приписки. Влагата е поврѣдила и много цѣли листове. Пѣкъ и човѣшка рѣка е посегнала и то тъмно на онѣзи мѣста, дѣто се засѣга паметта на св. Методия, службата на царъ Петра Български, на св. Ив. Рилски и др.<sup>2)</sup> Този паметникъ е билъ

<sup>1)</sup> Новаковичъ (С Мораве на Вардар, стр. 59) дирѣше манастиря всрѣдъ града Скопье, на мѣстото на джамията Иса-бей. Къпчевъ (Исп. LV—LVI, 2—3) го посочваше на източния до града хълмъ, дѣто е текето Гази-баба. Азъ прѣдолагахъ да не е нагоричкия Св. Георги, дѣто сѣщо тъй протича р. Сърава (Сѣв. Македония, 108).

<sup>2)</sup> П. Успенски, който е поврѣдилъ много светогорски рѣкописи, а други цѣли задигналъ, отрѣзалъ нѣколко листа и отъ Драгановия миней. Срв. Срезневскій, Древние слав. пам. юс. письма, 120. Въ по-ново време другъ русинъ отрѣзалъ още 6 листа отъ паметника — службитѣ на св. Кирила и Методия — и ги занесълъ въ руския светогорски манастиръ св. Пантелеймонъ. Обнародва ги А. Александровъ въ Р. Фил. Вѣстникъ XXIX, 192—207.

забѣлѣзанъ още отъ П. Успенски и Леонида, които направили и нѣкои извадки безъ всѣка филологична стойностъ.<sup>1)</sup>

Прѣписвачътъ на миния е записалъ при свършъвка на мѣсець марта долу твърдѣ дребно: † Пншнѣ ѡкланіѹе Драгане како за грѣхы твоѣ бѣ твои мжунѣ та . пншн страннѹе. Друга важна обѣлѣжка на листъ 16<sup>б</sup> долу, сега едва познаваща се, казва: † сіа слѣжба прѣведена ѡ грѣцкѣ . книгѣ .

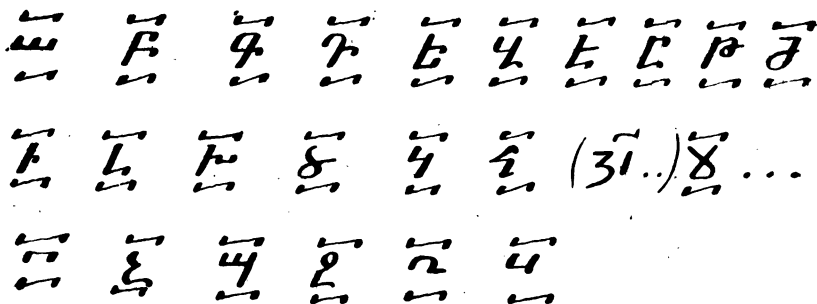
Паметникътъ е отъ XIII в. Не само палеографично той се отнася къмъ това време; взаимната смѣна на посовеитѣ, която прѣзъ XIV вѣкъ вече придобива типичния сръднѡбългарски изводъ, тука е въ своето начално образуванье. Липсватъ йотувани юсове и ю. Употрѣбени са непослѣдователно ѣ и ѡ, ѣ и ѡ. Въ сръдисловието ѣ е замѣстенъ на мѣста съ о. Ударения нѣма. Прѣписвачътъ тукъ-тамъ си служи съ грѣцки бързописни лигатури или отдѣлни букви. Срънцатъ се и архаични форми и изрази. Изданието на цѣлия паметникъ би допринело много за уяснение звуковитѣ и формални страни на сръднѡбългарския езикъ.

Този цѣненъ за българщината миней съдържа, покрай друго, службата на св. царъ Петра Български, службата на св. Иванъ Рилски, службата на св. Петка, службата на св. Методия словѣнски просвѣтителъ и др. Първитѣ двѣ са помѣстени по-долу, глава XIII, XV. Всѣка една тетрада, състоеща се отъ по 8 листа, на края на послѣдния листъ, долу на полето, е номерирана още на времето съ арменски букзи, които имали и цифрено значение. Всѣка буквена цифра е придружена съ двѣ титли, надъ и подъ. Важното е въ случая, че числата отъ 10 нагорѣ не са прѣдставени съ два знака — десетица и единица, както е въ по-новия арменски,<sup>2)</sup> въ грѣцки, словѣнски и др., а сѣ съ по единъ знакъ, заетъ отъ азбуката по редъ. На 17 тетрада е поставено словѣнско число жи. Слѣдъ него

<sup>1)</sup> Извадкитѣ на Успенски бидоха напечатани въ неговото издание Второе путешествие, срв. стр. 154 и сл., а Леонидовитѣ прѣписки ѡнародва И. Срезневскій въ своитѣ Свѣдѣнія и Замѣтки № LXVIII (приложение къмъ XXVIII т. на Запискитѣ на имп. ак. на наукитѣ въ Петербургъ. 1875 г., стр. 403—429).

<sup>2)</sup> Срв. А. Р. Pihan, Exposé des signes de numération, Paris 1860, стр. 239—242.

липсва една бройка, както и постъ ъ липсватъ три знака, означени тука съ точки.<sup>1)</sup>



Въ службата на св. Димитрия Солунски, прѣдъ и надъ нѣкои думи се забѣлѣзватъ особени нотни знаци съ черни и червени пръчици.<sup>2)</sup> Ето тѣзи знаци отъ листъ 48<sup>б</sup>, заедно съ текстъ:

→ тѡѡжъ ··· — Нно. Глѡ. ѡ. Весемиса ѡ Гн граде Со-  
лоуиъ. рѡуца н ликоуи върожъ. сѣвносаѡи Дѡи | триѡ. прѣслав-

нааго стѣрѡца н мѡка истинны. въ | ядрахъ нмажѡи ѡко скро-  
вище. въсприимн ѡюе | съ нѡцеленнѡ внда. н видъ оупражняѡца

ннопле | мен'никъ шжанѡ. н блгодарствено къ спсоу |  
→ възови Гн сѡа тебъ ··· —

или по-долу:

Сѡа. Н н Глѡ. ѡ: —

Дне съзываетъ нѡ. стѣрѡца всемирноѡ тръжство. | придѣте оубо

вразнолюбѡи. свѣтло празноуи | памѡ ѡго глѡще. рѡу н са,  
ѡже рнжъ неустнѡ ѡ | врьгъ вѣры радн. въ мжжество же дховноѡ

ѡблъ | клъ ѡси себе. рѡу н са.

<sup>1)</sup> У Успенски тѣ стоятъ. Тогава още не били откранати нѣкои листа.

<sup>2)</sup> Червенитѣ части тука са прѣдадени съ точки.

8. **Животописи и служби на български светци.** Климентовото житие отъ Хоматияна, Наумовото словѣнско житие отъ X в., проложнитѣ жития на св. Ивана Рилски, св. Параскева, Илариона Мъгленски, св. Симеона Сръбски и др. са помѣстени в голѣмия зографски прологъ № 47. Този паметникъ има 332 листа, голѣмъ форматъ 40 × 26 см. Писмото е сръбска редакция, полууставъ, два стълба на страница, по 40 реда всѣки. По правописа и по водния знакъ на хартията — лѣствица съ четири стълпала, прѣписътъ трѣбва да се отнесе къмъ XV в.<sup>1)</sup> Прѣписвачи са били братята попъ Иванъ Милошевъ отъ дебърското село Пископие и братъ му Никола.<sup>2)</sup> Отъ бѣлѣжката на листове 1—4 личи, че прологътъ отдавна е принадлежалъ на Зографъ: Си прологъ ѿтъ ѿ Сѣи гори ѿ монастыра зовомаго Зографъ храмъ стго великомѣнка и победоносца Хѣ воина Георѣа. Срв. и бѣлѣжката отъ 1781 г. отъ архимандрита Игнатия, глава XXIII, № 77. Приличенъ по съдържание е и другъ зографски прологъ за шестъ мѣсеца, № 88, отъ XV—XVI в. Въ него са помѣстени проложни жития на св. Ивана Рилски, Илариона Мъгленски, св. Параскева и др. Обемътъ и редакцията на житията са както въ пролога № 47. Дори тука правописътъ на редакцията и ударенията са по-издържани.

*Синаксаритъ* № 103, отд. II г. 6, въ зографската библиотека, е отъ първостепенно значение за произведенията на търновския патриархъ Евтимия. Този паметникъ има 432 листа, размѣръ 27 · 20 см., съ жълтеникаво писмо, сръднобългарска редакция. Писанъ е отъ нѣколко рѣцѣ и почерки, но сѣ се забѣлѣзва, че нѣкой опитенъ книжовникъ, комуто принадлежатъ най-вечето листове, е пипалъ и упѣтвалъ прѣписа на цѣлата книга. Неговиятъ почеркъ е прѣходъ между полууставъ и бързописъ. Отъ сжшата рѣка и мастило е писанъ и други паметникъ, № 3, Слова и поучения на св. Василия Велики, прѣзъ год. 1367.<sup>3)</sup> Това вече ни упѣтва за врѣмето на синаксаря, XIV в. Пѣкъ, освѣнъ това, и различнитѣ водни знакове на хартията му се отнасятъ сѣ къмъ сжщия вѣкъ.

<sup>1)</sup> Срв. *Лихачевъ*, Палеографическе значеніе бумажныхъ водныхъ знаковъ. Слб. 1899, III, № 4239; II, стр. 278.

<sup>2)</sup> Срв. глава XXIII, № 16.

<sup>3)</sup> Срв. глава XXIII, № 8.

№ 103 обаче е писанъ слѣдъ № 3, както личи отъ думата „патриархъ“, която придружава името на послѣдния търновски архипастиръ, а Евтимий станалъ патриархъ около 1375 г. Нѣма съмнѣние, синаксирьтъ е най-стариятъ познатъ прѣписъ съ Евтимиеви произведения, отъ врѣмето на самия патриархъ, ако не и на самия писарь на Евтимия. Отъ познатитѣ стари прѣписи на Евтимиевитѣ произведения, само въ № 103 се срѣща изразътъ **прѣславныи на́шъ г̀ра Тръно̀въ** съ думата **на́шъ**, въ заглавието на житието на св. Петка. Отсетнѣ думата **на́шъ**, както и **күрї**, въ заглавията на житията, са били стъргани съ ножче, но сѣ се познаватъ слабо. Туй говори доста за рода на прѣписвача (българинъ) и за врѣмето на прѣписването. Интересно е, че писмото на Зографския служебникъ на Евтимия, както и на Софийския,<sup>1)</sup> паметници отъ XV в., са много прилични на писмото въ № № 3 и 103. Това показва, че всички ще произхождатъ отъ едно общо огнище, и че прѣписвачитѣ на служебницитѣ са школували на едно мѣсто.

Синаксарьтъ № 103 е сборникъ отъ слова и жития. Отъ по-опитната рѣка са писани произведенията на патриарха Евтимия: житието на св. Ивана Рилски, на св. Илариона Мъгленски, на св. Параскева; похвалното слово за св. Гаврила отъ епископа Климента, словото на Теофилакта за Въведението на Дѣва Мария и др. Издаденитѣ отъ Калужняцки жития на св. Ивана Рилски, св. Илариона и св. Параскева, бидейки печатани по прѣписи отъ XV в., зографскиятъ прѣписъ отъ XIV в. има всички прѣдимства.

Въ *зографскитѣ синаксари* № № 117, 160, паметници отъ XVII в., писани отъ една рѣка, се съдържатъ служби или помени на св. Ивана Рилски, св. Илариона Мъгленски, св. Петка, св. Кирила словѣнски просвѣтитель (14 февр.), св. Якимъ Осоговски. Празникътъ на св. Петка е поставенъ на 14 октомври, а прѣнасянето мощитѣ ѝ — на 26 юли. Важенъ приносъ къмъ редакциитѣ (не буквени) на св. Ивановата служба прѣдставя **У́инъ кáко ꙗ́вѣсть ꙗ́тн ѣ́тнѣи па́рклї ꙗ́вѣномъ о́цъ ꙗ́вѣннъ, Рѣ́л'скомъ но́устиннѣителю** (№ 147). Ето поменитѣ за горнитѣ светци:

<sup>1)</sup> Зографскиятъ биде издаденъ отъ *Сърку*, Литургическіе труды патриарха Евимія Терновскаго, вып. II, а за Софийския писа *Милетичъ* (Мсб. IV) и изтъкна разликитѣ между двата.



Ферваріе, ді. днь

Памѣ стго Кѵрила философа и оучителя словенскаго.

тѣо, гла, д.

Ѣ пелень прилѣжно прѣмѣдрость сѣстрѣ сѣбѣ сътвори. прѣсвѣтло видѣю тако дѣв чѣѣ. и сїю прїе, тако златими монїсти оукрасилъ еси свою душѣ и оумь. и обрѣте се тако дрѣгы Кѵриль на земли. развмѣ и йменемъ прѣмѣдре.

кѣ гла, в.

Тврѣдый оумомъ, і вѣодѣхновеннѣм оученїемъ озарѣ мїръ. прѣсвѣтлыми лѣчами обѣтече вѣселїеннѣю тако млчнїи Кѵриле стѣ. разсѣвѣвѣ ежїе слово. на сѣверѣ и западѣ, и юзѣ, просвѣщавѣ вѣсѣхѣ. нѣ тако ймы дрѣзновенїе къ Хѣ. непрѣстанно моли ѡ вѣсѣхѣ насѣ : ~

(№ 160).

мѣць ѡктѡврїе, ді. днь.

(Памѣ) прѣпѣвными мѣре наше Пѣткы.

тѣо, гла, и.

Еъ тѣвѣ мѣи иэвѣктно спсе се еже по ѡбразѣ. прїемши во кѣтъ послѣдовала еси Хѣ. и творещи оучаше. прѣзирати оубо пѣтъ прѣхѡдїтъ во. попѣщїе се ѡ душї вѣщи вѣсѣмрѣтнѣки. тѣмѣже и съ аг҃лы рѣѣет се прѣпѣвна дѣа твої:

Кѣ, гла, г. дѣла днь : —

Стѣю вѣси застѣпницѣ, сошцїю вѣ вѣдѣ. вѣгочѣтно вѣспѡемъ Параскѣвы стѣю. тѣ во жїтїе ѡставльши, нетлѣвїемо вѣ вѣы прїе тоѡ. Стѣо рѣди слѡвѣ обрѣте чюдесемъ. вѣгодѣтъ ежїемъ вѣлѣнїемъ : ~

(№ 160).

мѣць ѡктѡвріе, дї днѣ.

(Памѣ̃) прѣпѣ́внаго ѡ́ца на́шего Іу́анна Рї́лскаго.

трѡ̃, гла, а.

Пока́нію ѡснѡва́ніе. прописаніе оумиле́ніа, ѡбразъ оутѣ́шенїа дхѡ́внаго съвръше́ніа, тѣ́чно а́гг҃ломы вї́ житїе твоѣ́ прѣпѣ́вне. въ мѣ́тва̃ во ѱи въ пощеннхъ ѱи въ слѣ́захъ, ѡ́че Іу́анне моли Х҃а Б҃а спѣти се дш́амъ на́шимъ : ∞

кѡ гла . з . пѡ рѣкопїнаго : ∞

Бла́гїю бж҃їю ѡбогати́се 'еси. ѱдѣ́лы ѱзвѣ́стїа 'еси званїе. ѱ гави ѱ Іу́анне оутѡ́дникъ Х҃а Б҃а. въ мѣ́твахъ ѱи въ по́стехъ дарованїи бж҃їа дх҃а ѱсплѣ́нисе. ѱ вы́сть недѣ́гѡ прогонї́тель. ѱ застѣ́пникъ дш́амъ на́шимъ : ∞

(№ 160).

а́вг҃ст, сі. днѣ

(Памѣ̃) прѣпѣ́внаго ѡ́ца на́шего Іу́акѡ́ма Са́ран'дапо́рскаго.  
ѱже въ гвѣ́рѣ́ Осѡ́говѣцѣ́и постѣ́вшаго се.

трѡ̃. гла, в.

Житїе си оустро́й, въ своѣ́мси богатѣ́ствѣ́, дши си стежа́въ, влж҃їе ѡ́че Іу́акѡ́ме вѣ́гомѣ́дре. съна во Ѳ́чи твоѣ́ николиже прїеста. безпрѣста́нїа мо́лвы Б҃ѣ́ принѡ́се мы же ти се мо́лимъ непрѣста́нно. моли спѣти се дш́амъ на́шимъ.

кѡ. гла, в. въ мѣ́тва̃:

Въ мо́лвѣ́ не оу́сїпае прѣпѣ́вне. въспрїѣ́мь сїлѣ́ на свпро́тивнаго вра́га. трѣ́пкнїемъ во своѣ́ прѣпѣ́вне ѡ́че Іу́акѡ́ме възшѣ́ на нѣ́са. ꙗ́ко жїзнь тлѣ́ннѣ́ ѡста́вивъ на́ земли. на нетлѣ́нїе прѣ́сели́се ѱси на нѣ́са. тѣ́мже те́ хвали́мъ въсїи ѱи прѣ́прославлїа́емъ:·

(№ 160).

Службата и житието на *Св. Якима Осоговски* не се на-мѣриха нито въ Зографъ, нито въ Хилендаръ. Единъ ръкописъ обаче съ службата и житието на светеца, писанъ отъ Теодосия Леквъ прѣзъ 1789 г. въ Хилендаръ се намира въ София въ частни рѣцѣ. Ръкописътъ се състои отъ 44 л., 4<sup>о</sup>, писмо полууставно, руска редакция. На 1<sup>о</sup> листъ стои бѣлѣжка **Ю слава стѣмъ единосѣщнымъ животворѣщымъ и нераздѣлимымъ: трѣмъ оца и сѣна, и стѣмъ дѣа по прошенію высокопреподобнѣйшегѣ проигѣмена кнрѣ оца Давида написана книга сѣмъ слава, и со житіе пропѣнагѣ и вѣноснаго оца ншегѣ Іѣакима Осоговскагѣ: во сѣти Бѣо сохрѣнаемои царскои и патриаршескои славеносербскои великои Давре Хилендаръ. Въ лѣто 1789 года мѣца феврала 25 дня.**

На крайния листъ 44<sup>о</sup> прѣписвачътъ е прибавилъ за себе си: **Ище кто изъ православныхъ и христіюлюбивѣ христіа сѣю книжицу бѣде: читати: то да изволитъ и сѣ знати: ибо а человекѣкъ неученъ, грамматики не учился: а по прошенію преподавнѣйшаго проигѣмена Давида, почти по нѣжди потрѣдихъ: аще ли в чѣсомѣ противъ: ортографіи, право не написалъ: в томѣ прошѣ Бѣа ради, мене простити, и своимѣ Бѣомѣ просвещенымѣ развѣмомѣ: мои погрѣшности прикрыти (поправити): а я за сѣ до лица земли кланюся Ѡсѣдѣсій Дѣкѣвѣ.**

**9. Евангелие на царь Георгия Тертеръ II, отъ 1322 год.** Това историческо четвроевангелие се пази въ хилендарската библиотека подъ № 7. Състои се отъ 214 пергаментни листа, размѣръ 29×20 см. Писмото е хубавъ уставъ, по 26 реда на страница, срѣднѣобългарска редакция. Евангелиститѣ са прѣдставени цвѣтно по на цѣла страница, но боята тукъ-тамъ е поизпадала. Евангелието е било написано по заповѣдъ на младия и воинственъ български царь Георги Тертеръ II, войто прѣзъ втората година на царуванъето си се поминалъ (1322—1323).

На листъ 96<sup>а</sup> се намира слѣдната приписка отъ самия прѣписвачъ на евангелието:

† ѿ<sup>8</sup> ѿ  
іже, † СѸ ѿ прѣжде сѸ ѿ БѸ † подѡ  
блѣ †

бгѡм', ѿ црѣ црѣвациѣ. ѿ вѣка, прѣ владациѣ. твѡрѣ ѿ дѣлѣ ѿ съврѣшила хотѣнѣа ѿ дѣла блгга. вѡлеа вѡлциѣ са. ѿ твѡрациѣ вѡла ѣгѡ. блгѡнзвѡли оу срѣдѣмъ срѣца своѣѣ, вѡлѣкиѣ црѣ Геѡѣ гѣе, сѸ ѿ вѡлѣкаго црѣ Геѡѣ ра свѣслѣ, прѣдрѣжациѣмъ свѣптра. блггарѣскаго жѣ ѿ грѣцкаѣ, ѿ ѿзписавъ сѣѣ уствѡроблгѡвѣстѣе, повелѣнѣемъ црѣва ѣгѡ, въ слава ѿ хвалѣ, ѿ усть. ѿцѣ ѿ сѸ ѿ стѡмоу дхѡу. црѣвоу жѣ ѿмъ, ѡставленѣе ѿ прощенѣе грѣхѡмъ . вѣѣ. ѣѣ ѡ . ѣ . ѣѣ . ѣ .

Ἡ βίβλος ἰδαί. τῆ δὲ . . . <sup>1)</sup>

† ΜΝΕΜΒΜΜΕΣΑΩΩΝΑΙΑΧ = , ЧМΩР  
+ ЧІΩV +

Тази приписка биде издадена, безъ послѣднитѣ редове, отъ И. Срезневски<sup>2)</sup> по много погрѣшенъ прѣписъ на П. Успенски. Не стои по-добрѣ и прѣписа на Дучича, който между друго прѣскочилъ една часть отъ най-интереснитѣ два послѣдни реда.<sup>3)</sup> Въ прѣписа на Лаврова липсватъ мжнопрочитаемитѣ букви; не са забѣлѣзани и буквитѣ около първия врьсть.<sup>4)</sup> Послѣдната приписка е прѣдадена съ полутайни букви на грѣцки езикъ. Съ явни букви тя изглежда тѣй: † Εὐσεβεστάτου ἀνα Χδν, Γεωργίου † или поправено и допълнено: † Εὐσεβεστάτου ἀνα Χριστόν Γεωργίου † (На благочестивѣйшия въ Христа Георгия) и се отнася слѣдователно до българския царь Георгия, за когото било написано евангелието. Прочитанъето ἀνα Χριστόν

<sup>1)</sup> Тази бѣлѣжка е недовършена. Писана е на бѣлото поле, съ скорописъ. Трѣба да се чете: ἡ βίβλος ἰδαί. τῆ δὲ . . .

<sup>2)</sup> Древн. слав. пом. ис. письма, 350.

<sup>3)</sup> Гласник VI.

<sup>4)</sup> Извѣстія втор. отд. I, 110 - 111.

(срв. Глас LIII, 166) отговаря на подобнитѣ форми ἀνά χρόνου, ἀνά μέσου и др., а по смисълъ на въ Христа Бога благовѣрнѣ и пр. или ἐν Χῶ τῷ Θεῷ πιστός (въ Христа Бога вѣренъ).

Ето часть отъ свангелския текстъ на листове 4<sup>о</sup>—5<sup>а</sup>:

Въ днѣ ѡны приде 'Юанъ крѣтителъ проповѣдажъ въ поустыни ноудейстѣи ѣ глѣ. покаяте са. приближи бо са црѣтвое невейое. съ бо ѣсть рѣинны Иисаеимъ прркомъ глѣшемъ. глѣ въпнѣщааго въ пвстыни. оуготовайте пѣтъ глѣ. праки творите стыжа ёго. самъ же 'Юанъ имѣаше рнзы свой ѡ власъ велѣжжѣ. ѣ поѣсъ оусмынѣ ѡ урѣслѣхъ своихъ. пѣща же ёго въ празнѣ ѣ медъ дивнѣ. тогда ѣзде къ немов Нѣросолнимъ. ѣ въсъ Ноудеа. ѣ въсе при страннѣ Иорданскоѣ. ѣ крѣщаахъ са въ Иорданъ ѡ него. ѣсповѣдажѣ грехы свои.

10. **Хилендарската българска история**, компиляция отъ първата половина на XIX вѣкъ, се различава отъ другитѣ познати български истории. Съдържа много нови прибавки. Този хилендарски ржкописъ ще бже издаденъ отъ университетския библиотекаръ въ София, С. Аргировъ.

11. **Хилендарски писмовникъ (ѣ писмоларъ) отъ 1782 г.** Този писмовникъ, съдържащъ образци за писма до духовни и свѣтски власти и лица, билъ написанъ отъ монаха Спиридона въ Хилендаръ. Той сега се намира въ зографската библиотека, № 167. Съдържа 150 листа. Цѣненъ е много за историята на Хилендаръ, който прѣзъ XVIII в. се подържалъ тову-речи изключително отъ български поклонници и помощи. Всички благодарителни писма въ писмовника са отправени (макаръ и за образецъ) се до български области и градове, и ни едно до сръбски крайща: Лѣвечъ, Пазарникъ, Копринѣщица, Софня, Ёски Загра, Нхтиманъ и др. (Срв. листове 56, 63, 67, 76, 79, 83). Ето и едно таксидиотско писмо отъ 1772 г. за просия во страны Болгарскія, помѣстено на л. 2—3:

Ἐξ ἀρχιεῖο ἐκράτις.

Показателъ сего стѣя Идонскія горы Црѣкѣи ѣ патриаршескѣи Етвоведѣнскѣи Обитѣли митрѣи Хиландра, достовѣр-

нѣишій и многорѣднѣи слѣжителъ всѣтнѣишій господи́нъ о́цъ на́шъ архімандритъ кѣръ Ѳеиссѣй. Съо́же по произволенію и соборномъ согласію, посла́хомъ во страны́ бо́лгарскія, ради испрошенія милостыннѣи доврохотнѣи дѣтелей, въпомощь и ѡкормленіе оубо́гой кышереченной На́шой Ѳвѣтели, того́ ради всепокорнѣише про́сїи и мо́лимъ всѣаго званія и вѡзраста правосла́венныхъ хрѣтіанъ, вездѣ́ дѣти ѣмѣ́ свободное прохождение́, и блгосклоннѣиоу милѣ́и показвати. Чѣюще за то́ сторичнаго мздовозда́нїя Ѳи Хрѣта́ Гѣда, и прѣстѣи дѣи Бѣи, со стѣи мѣиторы. Данно во стѣи ѡвѣтѣ́ На́шой Хиландарской, с'приложеніе ѡвѣчныя печати Мѣтрскїа сегѣ́

гѣψο в<sup>го</sup> Гѣда. Мѣдѣ́ Мѣиѣ́ кѣ́ днѣ́.

Сѣтѡвведѣ́нскїа ѡвѣтели Хиландарскїа

Смирѣ́ннѣи Скевофнѣла́гъ:

12. Зографскїи шампи отъ 1834 год. Шампарското дѣло се явѣва твѣрдѣ́ рано въ монастырѣ́. За стари зографскїи шампи не можахъ да се науча. Намѣрихъ таѣива едѣва отъ 1834 г., калъпитѣ́ на които били гравирани въ карейскїа скитѣ́, както личи отъ грѣцкїа текствѣ́ на шампитѣ́. Тѣзи шампи (картини) имать размѣръ 34 × 30 см. На горнята половина на картината са изображени: въ срѣдата св. Богородица, св. Георги отъ дѣсната ѣ́ страна, и св. Козма (прочуть зографскїи пустыножитель). Отъ устата на св. Козма излизать думитѣ́: Бѣѣ́ дво настѣви ма́ какѡ спасѣ́ сѣ. Отговорѣ́тъ на св. Богородица е: Да безмолствѣ́е(ши) на ѣ́динѣ́. Подѣ́ образитѣ́ стоятъ два надписа, ѣ́динъ грѣцкїи и другъ словѣ́нскїи:

Αὐτῆ ἢ εἰκὼν ὑπάρχει τῆς ἱερᾶς καὶ σεβασμίας μονῆς τοῦ Ζωγράφου τιμωμένη ἐπὶ νόματι τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἐν τῇ ὄρει τοῦ Ἄθω κειμένη. Ἐχαραχτή ἐν τῇ σκότη τῶν Καρεῶν ἐν ἔτει αἰῶλδ (1834).

Сѣ́и ѡбразѣ́ чѣдетворнѣи оверѣ́тѣ́етсѣ́ в'соборной цѣ́ркѣ́ вѣ ѡлѣ́рѣ́: Бѣ́да проглаголавша́ стѣ́омѣ́ Космѣ́ Зографскомѣ́. Мѣ́то αἰῶλδ. —

На долнята по-голѣ́ма половина на шампата е изображѣ́н Зографскїятъ монастырь, арсаната при морето и нѣ́еои парѣ́диси.

Отъ Света-Гора шамнарството било прѣ́несено и въ България. Николай Карастояновъ донесѣ́лъ своитѣ́ пѣ́рѣи калъпи отъ

Атонъ, а послѣ самъ той съ сина си Атанаса захваналъ да приготвя подобни калъпи, първомъ отъ дърво, а сетнѣ отъ металъ.<sup>1)</sup>

13. **Словѣнски имена на мѣсецитѣ.** Въ синаксаритѣ на три зографски четвроевангелия, № 39, 41, 43, се срѣщатъ, покрай латино-гръцкитѣ имена, и словѣнскитѣ наименования на мѣсецитѣ. И тритѣ паметника са пергаментни отъ XIV в. На корицитѣ на № 39 е писано отсетнѣ датата 1300 г., а № 43 е отъ 1305 г., споредъ припискитѣ.<sup>2)</sup> Имената на мѣсецитѣ са току-речи еднакви въ тритѣ паметника:

	№ 39	№ 41	№ 43
Септември	Рѣемъ <sup>3)</sup>	Роѹенъ	Рѣемъ
Октомври	Анстопѣ	Анстопѣ	Анстопадъ
Ноември	Грѣденъ	Гроѹдѣ	Грѣденъ
Декември	Стѣденъ	Стоѹденъ	Стѹденыйн
Януари	Проснинецъ	Просниньць	Проснинецъ
Февруари	Сѣуенъ	Сѣуемъ	Сѣуемъ
Мартъ	Сѣхъ	Соѹхъ	Сѣхы
Априлъ	Брѣзокъ	Брѣзосокъ	Брѣзокъ
Май	Трѣвенъ	Трѣвьмъ	Трѣвенъ
Юни	Нзокъ	Нзокъ	Нзокъ
Юли	Урвенъ	Урвеньмъ	Урвенъ
Августъ	Заревъ <sup>4)</sup>	Заревъ	Заревъ

<sup>1)</sup> В. *Златарски*, Даскалъ Н. Карастояновичъ и неговата печатница Свсл. LXVI, стр. 626, 648, 649.

<sup>2)</sup> На л. 2<sup>a</sup> стонъ съ по-нова рѣка: писана 6813 г., на л. 232<sup>a</sup>: писана... съ + в. ш... ннд. г. Двѣтѣ бѣлѣжки се допълватъ взаимно. Втората е прѣрѣзана при десетидцѣ на датата, но добавя индикта — трети. И дѣйствиелно, година 6813 или 1305 отъ Хр. има индиктъ трети.

<sup>3-4)</sup> Въ отхвърленитѣ отъ критиката Верковичови сбирки, въ които обаче още не е посочено кое е вѣрно, кое прибавено, срѣщаме пѣсни, дѣто Руѹо е божество на виното, на гроздьето, което се бере прѣвъ септември — Рѣемъ:

„Боже ле, Руѹ Боже,  
Изметъ ти, Боже, праве  
Сега малу три години,  
Да ти бера белу грозде,  
Да ти точе руѹну вину  
И ти служба служе . . . (Веда Словенахъ II, 325)

Въ друга пѣсенъ: Дуръ да ми дойде Заревъ-денъ,  
Заревъ-денъ, Заревъ мѣсець (Ib. 454)

Този Заревъ мѣсець се пояснава (стр. 577): „есенскій мѣсець когато заващала зимата“, а въ горния нашъ списъкъ той е м. августъ.

Миклошичъ обясни подробно потеклото и смисъла на словѣнскитѣ мѣсечни названия въ *Die slavischeen Monatsnamen* (*Denkschriften der K. Ak. der Wiss. Phil.-Hist. Cl. XVII, 1—32*). Прѣстои да се събератъ всичкитѣ запазени народни названия на цѣсецитѣ, докато общеевропейскитѣ имена не са проникнали изъ всички крайща на селското население. На островъ Ахилъ въ Прѣспанското езеро чухъ слѣднитѣ мѣсечни имена: 1. вѣло-жегъ (януари), 2. сѣчко (февруари), 3. мартъ, 4. априль, 5. май, 6. прѣвеникъ (юни), 7. жетарь<sup>1)</sup> (юли), 8. августъ, 9. рѣянъ (септември), 10. митрофъ<sup>2)</sup> (октомври), 11. листопадъ (ноември), 12. нѣкуль,<sup>3)</sup> (декември). Въ единъ рѣкописъ въ Битоля (срѣдно-български юсовъ псалтирь) забѣлѣзахъ една бѣлѣжка, писана отъ малограмотенъ търговецъ. Поменати са мѣсецитѣ: мѣд агъа, роѹа, листопѣъ, колѣкъ, априла, май.

---

<sup>1)</sup> Жетварь. <sup>2)</sup> Димитровденски. <sup>3)</sup> Николовденски.



## VIII.

### Словѣнско житие на св. Наума Охридски, отъ X вѣкѣ.

Всички досегашни вѣсти за св. Наума могатъ да се сведатъ въ думитѣ: св. Наумъ, дошълъ отъ Моравия при Бориса заедно съ Климента, помагалъ въ работитѣ на послѣдния и се поминалъ въ манастиря, който носи името му. Друго нищо положително не може да се извлѣче отъ грѣцкото Наумово житие,<sup>1)</sup> образецъ на шаблонно византийско хагиографско съчинение, дѣло на охридскитѣ архиепископи отъ XIII в. Това житие, което е собствено разукрашено извлѣчение отъ пространното Климентово житие, съдържа и доста невѣрности въ своитѣ подробности. Малко по-цѣнно е житието на св. Наума, запазено въ словѣнски прѣписъ отъ XVI в.<sup>2)</sup> Въ него наистина се повтарятъ извѣстията отъ пространното житие на св. Климента, погрѣшно се прѣдаватъ имената (Виглиско вм. Вихингъ, Радиславъ вм. Боритаканъ, Мин'сін вм. Мvсінa), прѣмълчаватъ се нѣкои дѣйствителни случки отъ живота на св. Наума, но все пакъ стои по-горѣ отъ грѣцкото житие, защото освѣнъ че съдържа повече факти, и изложбата му се отличава съ ясность и простота. На св. Наума въ него се отдава българско потекло (Наоумъ прозвѣкъ въ Мин'сіню), направата на манастиря — прѣзъ 905 г. (?) и смъртта на светеца прѣди Климентовата.

Съвсѣмъ друго е словѣнското Наумово житие отъ X в., което по древността и историческитѣ си вѣсти, изложени простичко, безъ реторика, съставя първостепенъ изворъ за

<sup>1)</sup> Печатано най-първо въ москополската Аполутня 1740 г. Има отъ него и словѣнски нови прѣводи.

<sup>2)</sup> Въ сборката на П. Сретковичъ. Гласник LXIII, 1—4. На Сретковича го донесълъ извѣстниятъ македонски учителъ Йорданъ Х. Константиновъ Джинотъ, Срв. Сретковичъ, Историја I, 303.

живота на Кирило-Методиевитѣ ученици. Този паметникъ бѣхъ честить да отерия въ голѣмѣя зографски прологъ № 47, който е прѣписванъ прѣзь XV в. отъ попъ Ивана Милошевъ и отъ брата му Никола, отъ дебърското село Пископце.<sup>1)</sup>

Лица, декеврта, кѣ. паметъ

прѣповнаго ѡца нашего Наѡма:

И се же братіе да не ѡстанеть безъ памети, братъ сего влѣженнаго Климента. и съподроугъ и състрадастникъ. съ нимъ же и постра многы вѣды и стрѣти ѡ іретигъ, Наѡмъ презвѣтеръ сѣ. югда поставише іупѣпа Климента. тажде влѣговѣрнѣи црѣ Сімеонъ, пости Наѡма подроуга юмоу въ нѣго мѣсто на вчѣтелство. и тѣ, тажде подвижаніа на вѣоугодіе творе прѣвѣваше. дѣство и мѣвъ ѡ дѣтства<sup>2)</sup> и до кончѣны. сътвори сѣ монастырь на исхѣдъ Бѣлаго ізера црѣвъ стѣхъ Архггль и прѣвы въ оучѣтелствѣ, зѣ. лѣ. прости се оучѣтелства. и шѣ въ монастырь пожи, і. лѣтъ. И на кончѣноу свою пріеть чрѣньчѣскѣи ѡвразъ. тако почи ѡ Гѣ, со мирѡ мѣа декеврта, кѣ. и сѣ же да е вѣдомо. прѣже зѣ лѣтъ. почи Наѡмъ презвѣтеръ іупѣпа Климента. и сѣ же вѣдомо

<sup>1)</sup> Срв. глава XXIII, № 16.

<sup>2)</sup> Въ рѣкописа стои дѣтства. Прѣписвачътъ се е повелъ вѣролатно по-сжщата дума въ по-горниа рѣдъ.

боуди въсѣмь почитающомъ  
 тако же прѣже написахъ. тако  
 еретіци швы моучише много.  
 а дру҃гыя продаше жидомъ на  
 цѣнѣ. презвітеры и діакони.  
 ты же жидове поѣмше и вѣдоше  
 къ Беньткомъ, и вѣнигда про-  
 дахоу е по строенію вжию. прїи-  
 дѣ же тогда црѣ моужь къ Бень-  
 ткомъ, ш Коньстантіна града.  
 црѣ дѣло дѣлае. и вѣдѣвъ о нї.  
 и швыихъ искоупи црѣ моужь  
 и швыихъ тако поемъ, вѣ въ  
 Коньстантїнъ градъ. и сказа  
 ш нї црю Касїлію. и встроїше се  
 пакы въ свое чины. и саны презві-  
 теры и діаконы, такоже и прѣже  
 вѣше. и оубоки даше. и никто-  
 же въ работоу не оумрѣ. нѣ бѣви  
 въ Коньстантїнѣ градѣ. црѣми  
 наведїми покой прїеше. швыи  
 въ Българскоу землю прїшше съ  
 великою чьстїю покой прїеше.  
 а Морáвская земля, такоже вѣ  
 прорекль стын Мѣдѣ архїепї-  
 скопъ. за безаконїа дѣлама дѣ-  
 ль и хъ, і ересы. и за изгнанїе пра-  
 вовѣрныхъ шцѣ. и за стрѣти  
 и хъ же прїеше ш еретїкъ. и мже  
 шны вѣроваше, въ скорѣ мѣстъ  
 прїеше ш Бѣл. не по мнозѣ же  
 лѣтѣ прїидоше Оугри пѣвнскїи  
 ѣзыкъ. и поплѣнише землю и и  
 опустїише Оугри. то въ Българы

II. col.

вѣждалше. и ѡста зѣмля ихъ  
 поуѣста Оуѣгромъ въ власть. азъ же  
 вратѣе, ѡкаднныи многоу печá-  
 ль и пáмети влáженныи ѡцѣ ишнѣ  
 радн. хотѣще обрѣсти жи-  
 тѣ ихъ въсѣ написано, иже ѡ  
 начела быше вѣлы въсѣ житѣ и.  
 ꙗко на дальѣ и до кончѣны, и не  
 обрѣтохъ. мáло вѡ азъ вѣдѣ.  
 ꙗкоже же ми сами влáженныи  
 ѡцѣи скáзаше. и ижегдахъ се  
 писати и не смѣѣ. хотѣе вѣще  
 обрѣсти написáнно. да ище  
 аще кто обрѣцетъ ииѣми напи-  
 сано. да не зазритъ насъ збогы-  
 нхъ и гроувынхъ. вѣ вѡ ꙗко мно-  
 жае сѣго сътъ сътвориши ѡцѣи. и  
 знаменѣа сътвориши<sup>1)</sup> многоа. иъ сѣ  
 ꙗко намъ скáзаше. а дроуѣга по-  
 тайше за смѣрѣнѣе и. сѣ же самъ  
 доноудихъ сѣ. ꙗче же вѣлка ме по-  
 оустнѣ. иже и такоже сѣго влáже-  
 ннаго Клѣмента оучѣннѣи вы-  
 ва. Мáрко епѣкопъ выва въ Дѣво-  
 лѣсцѣи епѣкопѣи. четвѣртѣи  
 епѣкопъ въ Глѡвенскѣи ѣзыкѣ въ  
 Дѣволы. надѣкѣховѣ вѡ сѣ ѡ влáже-  
 нныи сѣ ѡцѣи молѣтвы и мѣло-  
 стѣ прѣети, и влѣтъ и ѡставлѣ-  
 нѣе грѣхѣва ѡ мѣтнѣваго Бá на-  
 шего. иже рѣ прѣемлѣннѣи прѣрка въ  
 име прѣрче. мѣзоу прѣрчу прѣемѣ.  
 и прѣемлѣннѣи прѣведннѣи въ име

III col.

<sup>1)</sup> Въ рѣкописѣ сътвори.

праведниче. мѣзоу праведни-  
 чю прѣиметь. ѿ пакы рече бжѣ-  
 ственнѣ апль Павелъ. помни-  
 те ѿгоумены вѣше ѿже глѣше  
 вѣмъ слово бжѣе. ѿх же вѣзы-  
 рающе на скончаніе житіа. по-  
 вѣше се вѣроу. тѣмже ѿ мы  
 вратѣе, поѣвим се вѣженнѣ  
 сѣхъ довромоу житію. ѿже  
 двѣство ѿ чѣстотоу вѣсоу съхра-  
 нише. многыи вѣды и напа-  
 сти пострѣше правіе вѣры бжѣа  
 дѣла. да ѿ мы съ нѣми вѣчнаа  
 вѣгаа оулоучимъ. ѿ Хѣ Ісѣ  
 Гѣ нашема. ѣмоу же іестъ слѣ  
 Ѡцоу и сѣоу и стѣомѣ дѣоу. ѿ  
 нѣа ѿ прѣсно ѿ вѣ вѣкы вѣко-  
 ма, ѿмінъ : ∞

Ето нѣкои по-главни изводи, които могат да се направятъ отъ този водкото краткъ, толкова и документаленъ паметникъ :

1. Съчинителъ на житието билъ Климентовъ ученикъ и служилъ при дѣволския епископъ Марко, който сяко тѣй билъ Климентовъ ученикъ — ѿже ѿ такоже сего вѣженнаго Клімента оученика бивъ).

2. Съчинителъ живѣлъ прѣвъ края на IX в. и първитѣ десетилѣтия на X, когато, слѣдъ смъртъта на Наума и Кли-  
 мента, написалъ и житието. А понеже Симеонъ е поменатъ съ титлата царь, трѣбва да се приеме, че и житието е съчинено слѣдъ 924 год., когато Симеонъ бѣ поздравенъ отъ войскитѣ си, прѣдъ цариградскитѣ стѣни, като царь (ως βασιλέα).<sup>1)</sup>

3. За написването на житието помогнали личния починъ у съчинителя и особено подканата на епископа Марко (се же самъ домоудихъ се. нѣче же вѣка ме пооустѣ).

<sup>1)</sup> Сръ. Theoph. contin., Воопас, стр. 407. Възможно е обаче името царь да е прибавено сетѣ отъ прѣписвачитѣ.

4. Живитѣ разкази на Климента и Наума прѣдъ съчинителя дали материалъ на послѣдния да напише житието (ѣлико же ми сами блаженныи ѡци сказаши).

5. Светцитѣ, отъ смирение, потаили нѣкои подробности отъ своя животъ (а друѣга потаише за смѣрение).

6. Отъ ученицитѣ на Методия, едни били мжчени отъ еретицитѣ, други продадени въ Венеция на еврейтѣ. И въ пространното Климентово житие сѣ твѣрди, какво онѣзи „отъ пресвитеритѣ и дяконитѣ, които бѣха по-млади, тѣхъ продаваха на юдеитѣ“ (§ XI).

7. Наумъ е дошълъ отъ Моравия съ свещенически чинъ. Прѣдъ смъртта си приелъ монашески ликъ, въ какъвто видъ го виждаме изобразенъ изъ старитѣ черкви въ Охридско и Прѣспанско.

8. Продаденитѣ въ Венеция Методиеви ученици били откупени и доведени въ Цариградъ отъ нѣкой византийски сановникъ, въ врѣмето на царъ Василия Македонецъ т. е най-късно до 886 г., когато послѣдниятъ се поминалъ.

9. Въ Цариградъ Методиевитѣ ученици намѣрили подкрѣпа и били възстановени на прѣжнитѣ си чинове — про-свитери и дявони. Едни останали тамъ, а други заминали за България, дѣто ги прѣчавали съ велики почести.

10. Отъ пространното Климентово житие се знае, че князь Борисъ изпратилъ Климента отъ Прѣславъ въ Кутмичевица за учитель. По-сетнѣ, когато царъ Симеонъ поставилъ Климента епископъ (993 г.), тогава сжщиятъ царъ отпусналъ Наума за учитель, замѣстниетъ на Климента, казва нашето житие (... Симѣонъ пѣсти Наоѣма подроѣга нѣмоу въ нѣго мѣсто на ѡчитѣлство). Явно е, че Наумъ е прѣстоялъ въ Прѣславско отъ 886 до 993 г. и тамъ е ималъ възможность да подбужда ежъмъ книжовна работа пресвитеръ Константина, по-сетнѣ прѣславски епископъ (азъ оумалинный Константинъ оубѣжденъ быхъ на се твоими прошеніи брате Наоѣме).<sup>1)</sup>

11. Дати.

Наумъ, за когото знаемъ отъ пространното Климентово житие, че дошълъ прѣзъ Бѣлградъ при князь Бориса, прѣ-

<sup>1)</sup> За Константина гл. по-долу, при неговия Прогласъ.

стоялъ въ Българско въ свещенически чинъ отъ 886—893 г. Когато царь Симеонъ назначилъ Климента епископъ въ 993 г., Наума проводилъ за замѣстникъ-учитель вмѣсто Климента, и като таявъ Наумъ прѣстоялъ 7 год. т. е. до 900 г. Въ тази година (900) съградилъ манастиръ Св. Архангелъ на Охридското (Бѣлото) езеро и тамъ прѣживѣлъ още 10 години. Прѣдъ смъртъта си, 23 декември 910 г., приелъ монашески чинъ. Поминалъ се 6 години прѣди Климента. Датитѣ се схождатъ напълно съ извѣстията въ пространното Климентово житие.

Наумовата паметъ, споредъ деня на смъртъта му, се празнувала на 23 декември. Прѣзъ този день се е събиралъ голѣмъ съборъ. Поради декемврийскитѣ обаче студове мнозина християне отъ околността не могли да посѣщаватъ свѣтлия день, та на 21 май 1720 г. било рѣшено отъ архиепископския свѣтъ въ Охрида да се прѣмѣсти празнуванѣето на 20 юни (... να μετατέθη ἀπο τὴν καὶ τοῦ δεκεμβρίου μηνὸς ... εἰς τὸ ἕξτης κατὰ τὴν καὶ ἡμέραν τοῦ ἰουνίου μηνός. Срв. протоколитѣ на Охридската архиепископия, Мсб. X, 552). И до днешенъ день манастирскиятъ свѣтълъ праздникъ и съборъ ставатъ на 20 юни.

13. Охридското езеро по словѣнски е наречено Бѣло езеро. Елинското название *λυχνίδα λίμνη* (у Диодора) има сжщото значение — свѣтло езеро (*λύχνος* — свѣтълъ, свѣтильникъ). Въ словѣнската служба на св. Еразма, който се е подвизавалъ въ Охридско (Лихнида) и който се смѣсва съ одного отъ седмочисленицитѣ — Горазда, се възпѣва Луеридската гора като „свѣтла“: *Дѣкрндо свѣтло весели се* (Славянски гласъ, София, 1905 г., юлска книжка, 157).

14. Дѣволскиятъ епископъ Марко билъ ученикъ на Климента. Той билъ четвърти епископъ у словѣнския народъ. Понеже за Климента (въ пространното му житие) се казва, че билъ пръвъ епископъ на българетѣ, както тогава взеха да се наричатъ словѣнетѣ подъ българска власть (*καὶ οὕτω δὴ Βουλγάρων γλώσσῃ πρῶτος ἐπίσκοπος ὁ Κλήμης καθίσταται*), явно е, че ще да е имало и други двамина епископи съ словѣнски езикъ. Единиятъ отъ тѣхъ е билъ Константинъ въ Прѣславъ и други непознатъ още. Аво ли пѣзъ смѣтаме, по врѣме, Методия за пръвъ словѣнски епископъ, тогава дѣйствиелно Марко е четвърти: Методи, Климентъ, Константинъ (той при живѣ на Климента, въ 907 г., е епископъ) и Марко.

15. Моравската земя, прокълнатата отъ Методия заради нейнитѣ ереси и гонение на православието, била оплѣмена отъ маджаретѣ. Часть отъ неплѣненитѣ моравски словѣне се прѣселили въ България. Това извѣстие на житието се потвърждава и отъ Константина Багренородни, споредъ когото останалитѣ живи моравци, слѣдъ погрома на държавата имъ въ 907 г., се прѣснали изъ земитѣ на българетѣ (*εις τε τους Βουλγάρους*) и на другитѣ съѣди. (*De Admin. imp.*, cap. 41) Важно извѣстие за българската етнография и стара книжнина (прѣнасяне на паноно-моравски паметници). Самиятъ фактъ за клетвата, произнесена отъ Методия, се потвърждава отъ писмата на папа Иоана VIII и на папа Стефана V.

16. Маджаретѣ са наречени „пеонски народъ“ (*Οὐγγρῶν ἡρώσκιῳ ἔθνεϊ*). Въ това наименование не трѣбва да се дири никаква етнографска смисълъ, защото маджарската земя, — по-старата Панония (*Παννονία*), въ византийскитѣ писатели се смѣсва съ Пеония (*Παιονία*). Срв. напр. Зонара II, 389, Бонско издание.

17. Отъ началнитѣ редове на житието може да се прѣдположи, че Наумовиятъ животописецъ е билъ съчинилъ по-рано такъво и на Климента. Срв. за това и при бѣлѣжитѣ ми въмъ житието на Климента.



## IX.

### Житие на св. Климента Охридски

отъ Хоматяна.

Запазени са двѣ гръцки жития на св. Климента — едното, пространно, отъ охридския архиепископъ и писателъ Теофилакта (1084—1107), и другото, кратко, отъ Хоматяна. До като обаче, благодарение на Воронова, се изясни донѣдѣ авторството на Теофилакта за първото житие, за узнаване съчинителя на краткото житие липсваха извѣстия. Право се е догаждалъ Баласчевъ, че търсениятъ авторъ ще да е билъ или Хоматянянъ или Грогори, охридски архиепископи отъ XIII в. Нашиятъ словѣнски прѣводъ<sup>1)</sup> на житието разрѣшава съмнѣнието въ полза на Димитрия Хоматяна и то благодарение на краегранието Климента члѣтъ пастіръ бългáръскім (Димитріе) или както е въ оригинала Κλήμεντα τρω, ποιμενάρχης Βουλγάρων Διμήτριος, което личи и въ написания отъ Хоматяна първи канонъ въ честь на Климента<sup>2)</sup> и въ нашия прѣводъ. Този прѣводъ, освѣнъ че съдържа Хоматяновото посвѣщение, той е по-издържанъ по смисълъ и форма спрѣмо гръцкия оригиналъ, отколкото Бодлевия.<sup>3)</sup>

Отъ краткото житие узнаваме, че Хоматянянъ е знаелъ пространното, отдѣто е могълъ да заеме подробноститѣ за гонението на словѣнскитѣ първоучители и тѣхнитѣ ученици отъ еретицитѣ (іаκόже ѿ нихъ писаніе проісχοженно кажетъ — ѡς η κατ' αὐτοῦ διεξοδικῶς ἱστορία διέξεισιν). Отъ сравнението обаче на пространното и краткото жития трѣбва да се прѣдположи, че Хоматянянъ е ималъ на рѣка и други вѣсти и извори за

<sup>1)</sup> Намира се въ зографския ръкописенъ прологъ отъ XV в., № 47. Сра. стр. 41.

<sup>2)</sup> Сра. *Баласчевъ*, Климентъ епископъ словѣнски, стр. LXXI—LXXII.

<sup>3)</sup> *Idem*, *ibidem*, стр. 47 и слѣд.

миналото на Климента. А че съ такова ще се е ползувалъ и Теофилактъ при написването на пространното житие, това установи Дриновъ въ прѣдисловието въмъ българския прѣводъ на същото житие.<sup>1)</sup> Въ кратвото житие биятъ на очи извѣстията за потеклото на мизийцитѣ (българетѣ) и рода на Климента отъ тѣхъ, за ржеополаганъето на Климента епископъ на цѣлия Илиривъ отъ Методия, смѣсването на имената на царя Бориса и сина му Симеопа (туеъ нареченъ Михаилъ), и особено твърдѣнието, че Климентъ изнамѣрилъ по-ясни образи за словѣнскитѣ букви (вирилицата), отколкото тѣзи на мѣдрия Кирила (глаголицата). Додѣто, слѣдователно, съ новонайдени паметници не се опрѣдѣли по-ясно дѣйността на св. Климента, не трѣбва това кратко житие да се оставя на послѣдецъ планъ като исторически изворъ, както туй правятъ Лескинъ, Хилфердингъ и др. Отъ думитѣ въ словѣнското житие на св. Наума — и се же кратѣ да не остѣнетъ безъ памети, кратъ сего владѣннаго Климента, трѣбва да се заключи, че авторътъ, ученикъ на Климента, е написалъ кратко Климентово житие и едва сетнѣ, при почване житието на Наума, е могълъ да важе горното т. е. и събратътъ на Климента да не остане безъ поменъ . . .

Щѣ юліе, кз днѣ.

Паметъ прѣповнаго щѣ нашего, архіереа Хѣа и чюдотворца  
Климента іпѣпа вьлгарьскаа. йже въ Охридѣ.

Ѣ Климента чѣтѣ пастирь вьлгарьскіи. йже доврѣ оупаса  
Хѣо стадо прѣиде къ желаемому. въ, кз. Климентъ ѿ  
житейскы прѣиде:

(1) Сѣ великіи щѣ нашъ, и вьлгарьскіи свѣтилникъ. рода  
вѣ ѿ Европѣи мисійскыхъ йже и вьлгарѣи много разоу-  
мніи. ѿвѣдѣ члкъ прѣвѣе же ѿ Прѣси ближнѣйскыи.  
къ сѣверномѣ океанѣ, и къ мртвоу морѣ. ѿ Але-  
ксандровѣе же роукы. и позелѣнѣа ѿганашѣ. малом же

<sup>1)</sup> Животъ дѣяннѣи и пр. на св. Отецъ нашъ Климентъ. Прѣвелъ Д. Ма-  
товъ. Сръдецъ 1885, стр. 3—5.

<sup>\*</sup>) Числата въ скоби съотвѣтствуютъ на отдѣлитѣ въ грѣцкия оригиналъ.

- лѣтомъ прѣшшимъ. Съ оусиліемъ тѣжкимъ Дѣнавъ прѣидоше. и ѿскрѣнаа вса наследоваше. Панѡннѡ и Далмѡнтію, Фракїа же и 'Илирикъ. и мнѡгда же македонская и солѡнская. рѡдною же житцею, въ двѣ прѣпѡвнїи си' мѡ'жь. ѿ чрѣва же мѣрна по Самоуїлѡ ѡзвѣранъ въ Бвї. и ѿ мѡнства вѣолюбовно възлюбї житїе. прѣви же съ вѣтѣвнимъ Наѡмомъ. 'Ангеларїемъ же и Гораздомъ. сцїенномъ съпотьпанїемъ наоучї се писаннѡ. прѣложеное съдѣанїемъ лоучшїимъ, къ сіемоу вьлгарскому ѡзыкоу. ѿ Кѡрїла иже истинно вѣомоудраго и равнѡапла ѡца. и прѣвого съ Мѡбодїемъ великїимъ оучителюмъ. влговѣрїю и православною вѣрѣ мыслнаго ѡзыка. іако же пѡвѣтаа и влгаа земла, и еѡльское истинное сѣме прїемъ. мнѡжанше на ѡ. на, р. по вѣтвенномъ гласѣ, дѣлательство показа. іако ѿ тѣхъ дѣла сѣ, полѡжи знѣемо. иво иновчское и дѣствяное възлюбї житїе. кои ѡво доводѣтелнїи ѡбразъ не испїта. кою же насстрѣсть не прѣмоудрѣва хитрѡстъ. мьлчанїемъ же ѡзвѣннннн чюжїи ѡгна вранї. постѡмъ же и ины жѣстосрѣдїемъ. любовслѣстнаа ѡвѣдаеть почѣла. непрѣстаннїимъ же вѣдѣнїемъ и мѣтвею, стѣтнїе и привїдѣнїе очїцае ѡбразы дшї. паче же знѣемаа егѡвѣ дшї. любовь же нерасоуженнаа и смѣренїе нелїцемѣрно. іако же къ вѣтвенномъ законѣ, ѿ мѣккїи нѡктей съставленъ въ. Се' оѡво съдѣлатель владѡущнхъ. и наставнїкъ мѡсіискомѡ ѡзыкѣ. къ влговѣрїю вьваеть. и ѿ тѣхъ ѡца и ѡчителїи. прѣтрьпѣва напастїи ѿ ѡвдържѣще тѡга еретнчские сїлы. іако же ѿ ннхъ писанїе проїсхоженно кажетъ. понїже Кѡрїлѡ ѡво вѣжѣствннн, въ вѡлше житїе прѣстави се 'апльскѡю слѣвоу, и вѣрѡвнаго таланта поданїемъ. вѣдомаа 'Андриана поставнї. тогаже папѡ прѣзвѣ(те)рьскомоу Рїмоу. Мѡбодїе же Мѡравѣ и Блѣгарїн архїепїскопъ, ѿ тогѡже папе полѡгаеть се. тогда же и Кліментъ на епїскопскїи прѣстола възводїт се. вѣсѣмъ 'Илиркѣ, и ѡвдържѣщен землї вь-

- (6) гърскомъ ѳзыкоу. Ѡ Методїа іпїкѡна поствїи се. паче же прѣвѣванїе тебѡраше, въ Диѡдѡнѣ градѣ иллирійьскомоу. ѡкрѣтнїи градѡвомъ вывши мѣти. ѳже нїна 'Охрїда ѳменуѡет се, по мѣсїискомъ ѳзыкъ. ѳ въ Кѣфалїи ѳменуѡемъ вьлгарскимъ ѳзыкъ Главница. ідѣже ѳ въспомнїанїа
- (7) ѡстави, рѣкше кнїжїе. въ сїемъ же ѳвѡ Диѡдѡнѣ ѳже въ 'Охрїдѣ, ѳ ѳнїе вѣтвїе цркви. івѡ сцѣннїи храмъ сїѡ ѳвѣше вѣдѣчество ѳ везмѣзїе Ѡ Пѣ дѡрѡет се. нѣ сїа
- (8) ѡвѡ послѣднїи. ѡ ѳже рѣкоухъ, ѳна же такова ѡставилъ ѳ намъ въспомнїанїа. ѳ сцѣннїе кнїгы въ 'Охрїдѣ. ѳ высѡкаа помышлїанїа ігѡ, ѳ стѣе роукаа трѡды своїе. не мѣнїе Ѡ ѳзыка высѡкого почтѣнна ѳ чѣстнаа. нѣ іако Мѡвѣ
- (9) сїеїекїе вѣѡнапїсанныѣ Ѡ плѡче ѡнїи. стапїи же кѡмнїе въ Кѣфалїи ѳ вїдѣти ѳ до сїухъ лѣт стоѣще. въ нїхъ же словеса начрѣтаннаа. ѳже въ Хѡ Ѡ тогѡзи ѳзыка проїсхожѣнїе, ѳ с воїнство знѡменїю. понїеже вьлгарскїи ѳзыкъ не вѣ просвѣти се крѣпнїемъ. ѳ звѣренїе імѣахъ варварьское. Бгѡдѡхѡвнїими своїими оучѣнїи вьсѣхъ къ вгѡразоуїню просвѣти. ѳ нравъ некрѡткїи въ влгыи прѣложи ѳвразъ. влгѡзѡконно ѳ цѣломоуѡрѡно, сїухъ маоучѡе
- (10) жїтїю. кнїза же ѳхъ Бѡриша, пакы вїтѣнскою ванїею ѡвновї. ѳ потѣмъ ігѡза сїа Мїхїаїла. ѳже прѣвїи црѣ наречѣ се вьлгаромъ. ѳ жїтїю ѳхъ сѣтворї по ѡвїчаю хрїстїанскомъ ѳвѡче вѣ ѳзыкъ іако ідїного члѡка вьдрѣжа. не же невѡлею нѣ воїню привѡде ѳхъ, къ тѣсномоу ѳ прїскрѣвномоу ѳже ѡ Хѣ жїтїа пѣтѣ ідѣхъ во не тѣкмо къ прѣмоуѡрїемъ ігѡ словесемъ, ѳ повѣстемъ повѣнїа. нѣ ѳ къ мнѡгнїи чюдесемъ ѳхъ же Хс сѣврѡшаше за своїго соушѣго рѡба. слѣпїи во ѳ нѣмнїмъ, влѡбети ѳ твѡрѡдо вѣшѡти дарѡваше. вѣсоуцихъ се ісцѣлїаше. ѳ вѣсѡкїе немоци ізгонїтель вѣше гѡтѡвъ. тѣмъ ѳ ѡтрѡче нѣкое
- (12) млѣтвою вѣскрѣсї. наречѣннаго црѡ вьлгаромъ Мїхїаїла. тѡко повїнна своїмъ словесемъ ігѡ імѣаше. іако сѣдѣлати ігѡ цркви зѡтїи. ѳ вѣсѡ сѣврѡшѡе тогѡво пове-

- лѣнноє. за тоую же любовь ѣже имѣаше къ стѣмъ. и къ довродѣтелима подѣде се. и бошнн ѿ себе много
- (13) лоучашн вы. Стнн же испльнн се любви безмѣвнн. и прозрѣннємъ чнстнмъ се боше нзврд. хотѣше ѡста-  
внтн епнскопскн, свой самъ. нвѡ и старѣство его вѣше пѣче главн. нѣ не ѡстави его Мнхайль. нѣ моан се мольбно, ѣдвѡ оумолн его. и до кончннн еговѡ животѡ, пастнрно пѣстн нхѣ. имѣаше во се снще и вѣсѡко тѡкъ вѣ промышлатн ѡ пѣствннѣ. ѡще и старѡстню и немѡщню ѡвѡдржнмъ вѣ. къ дншевному спсѣнню снхѣ настѡвляе.
- (14) моудрѣствова же и ѡбразы ннне словеснне тѡвлнннѣннше. пѣче нхѣже знѡаше прѣмоудрн Кврнль. и ѡ ннхѣ вѣго-  
днхновѣнно пнсаннє и съборнна слѡва. и мнжѡ и прпѡ-  
вннн жнтнѡ стѣх. и сцнenna пѣннѡ, пнсаннємъ прѣдѡде. тѡже и потѣщѡнно вѡгонаоучѣннє дѣтн навчн. ѡ ннхѣже дѡстоинннхѣ на нрѣнскн стѣпенѣ възвѣ. и карѡврскн сн соудрѡвн нзыкъ. вѣ нзыкъ стѣ, свонмъ потѣщѡннємъ прѣ-  
лѡжн. Апльское дѣлѡ съврѣшн. и апльской вѡтн тогѡ
- (15) радн спѡвн се. поннєже прѣствѡвлѣнню прнѡде врѣмѡ. ѡчѣ-  
ннємъ и повѣствѡ мн. мѡльзннє и съствѡвлѣнннє смѣсн  
рѣчн. и помѡлн се ѡ пѣствннѣ. пѡчѣ се неоутѣшно, не мѡжаше трѡпѣтн гнвѣлѡ и оумншеннє своѣго пастнра.
- (16) къ Боу его же възлюбн прѣвнѡде рѡчесе. чюдеснн по прѣлѡ-  
женнѡ воузн. и съ вѣсѡцѣ мн. нсцѣлннннн прѡвѡвлѡе про-  
слѡвльшѡго его Гѡ. и ннѡ съ аплы ѡвѡ нѣ, проповѣдннкѣ  
нстннѣ и рѡвноапль. съ мннцн же нже мнѡгѡщн за прѡвое слѡво, оузы и ѡвѣннѡ прѣтрѡпѣвѣ. вѣдѡвѡрѡет се съ нрѡрсн и съ прѡбѡвнннннн ѡ пѣствннѣ и ѡ вѣскѣмъ мнрѣ,  
прѡшеннѡ тѡврнтѣ къ Гѡ. нхѣже ѡслышѡвѡ за велнкнє своѣ  
щѡдрѡтн. мнтнвѣ нѡмъ да воудѣтѣ вѣ днѣ въздѡннѡ.  
оумлрднтн се ѡ нхѣже вѣ жнтнн не моудрѡ съгрѣшнхѡ.  
томоу слѡва вѣ вѣкы. ѡмннѣ: ∞

## X.

### Похвално слово на св. Михаила и Гаврила

отъ Климента Охридски.

Отъ произведенията на епископа Климента Охридски, похвалата на светитѣ безплътни архистратези Михаила и Гаврила е позната по много прѣписи отъ XV вѣвъ насетнѣ. Отъ печатанитѣ<sup>1)</sup> и менъ познатитѣ непечатани прѣписи изъ югословѣнскитѣ библиотеки и сбирки, първо мѣсто заема словото помѣстено въ Зографския синаксарь отъ XIV в., № 103, отд. II г 6, листове 168—171. Зографскиятъ прѣписъ, съ своята древность и юсова редакция, стои сравнително най-близу до началния видъ на това образцово въ рода си Климентово творение.

† Похвалное бесплътнымъ, Михаи́лъ и Гау́рїи́лъ. Сътворено Климентомъ 'Епѣопмъ.

Б ѿ в н ѿ ѿ ѿ †

Наста̀ празнолю́бци прѣсвѣтѣ́е трѣ́жствѣ́о бѣсплѣ́т-  
 ны́и силѣ́, прѣспѣ́важ вѣсь ѿ́мъ и вѣ́ рѣ́зумъ. | прѣ-  
 свѣта́ми зарѣ́ми вѣсь ми́ръ ѡ́зрѣ́ж. не въ́ | ѣ́ствствѣ́ бѣ́  
 плѣ́ствѣ́ сѣ́ще, нѣ́ въ́ ѣ́ствствѣ́не | ѡ́сѣ́лѣ́миъ. и́ рѣ́зумнѣ́  
 ѿ́ само́го вѣ́тѣ́а зѣ́рѣж | сѣ́вѣ́жѣ́. и́ ѡ́крѣ́тъ прѣ́стола 168<sup>6</sup>  
 вѣ́тѣ́а, трепѣ́тнѣ́о | прѣ́стожѣ́е. кри́лы трепѣ́тно покрѣ́важѣ́е  
 ли́ца | своѣ́. и́ не прѣ́стѣ́ннѣ́мъ гласѣ́мъ, трѣ́стѣ́жа пѣ́снь |  
 бѣ́ въ́зсѣ́лажѣ́е глѣ́тъ. стѣ́. стѣ́. стѣ́. Гѣ́ саваѣ́ѣ, | и́спѣ́льнѣ́  
 вѣ́сь зѣ́млѣ́ сла́вы 'егѣ́. въ́ то́н бѣ́ рѣ́дѣ́стнѣ́ | свѣ́таѣ́стѣ́ж  
 вѣ́тѣ́нѣ́о поу́чѣ́ннѣ́ сѣ́ще. ѡ́вн прѣ́стѣ́лан на́рица́жѣ́а.

<sup>1)</sup> Срв. Е. Пѣтуховъ въ ЖМНП. 1893 г., април, стр. 305.

на нѣхже поучѣаѣ трѣбезна уа́лнаго бѣтва сила ѣ власть,  
 друзи же херувѣми | ѣ серафѣми. шестокрѣлни. ѣ уетверѣ-  
 зрауѣми. | ѣ мно́го ѿуѣти сѣще. друзи же силы ѣ власти.  
 дру́зи же, гистѣѣа ѣ науа́ла. друзи же аггѣли ѣ архѣ |  
 ггели, безуѣслѣнаа вѣѣнства. вѣсѣ въ ѣставѣ | своѣмъ,  
 къждо прѣстожѣе. ѣ на́ къждо рабѣтож | скон уѣнъ  
 ѣмаще. | ѿвѣи вѣсегда прѣстожѣт слѣвъ | Бжѣи, друзи же  
 на савжѣж послѣлаѣми къ земнымъ. | ѿвѣи на кѣзнь ѣ ѿмъ-  
 щенѣе неухѣтѣвнымъ, друзи же | на сѣсенѣе ѣ радѣсть  
 вѣрныа настѣвѣаще. кѣко же | прѣжде покѣзаса аггелѣмъ  
 вѣѣвѣдѣу Мѣѣсѣвъ въ гѣрѣ Сѣнанстен, ѣбразь прѣтѣж  
 вѣѣж. кжѣнѣж ѣгнемъ | горащѣж, ѣ не ѣгнемъ, ѣ не ѣполѣкѣ-  
 шѣа. ѣ пакѣ то́мѣжде Мѣѣсѣвъ ѣбразь сѣнѣнѣн покѣза  
 въ гѣрѣ, | аггѣлѣмъ ѣзвѣстно сѣтворѣ, ѣ херувѣмъ ѣва пѣлы |  
 ѣлѣтѣрѣ ѣсвѣтѣща кѣвѣ. ѣ пакѣ то́мѣжде мѣлащѣса | къ  
 Бжѣ ѣ глѣащѣ. Гѣ ѣще ѣбрѣтъ вѣгтѣ прѣ тобож, то | кѣвѣ-  
 мѣса сѣмъ разѣмно да вѣждѣ та. ѣ разѣмѣа | кѣкѣ ѣбрѣ-  
 тѣ вѣгтѣ прѣ тобож. Гѣ же рѣ къ немъ. | ѣ сѣ ти слѣвѣ  
 ѣже рѣ, сѣтворѣа. кѣко ѣбрѣте вѣгтѣ | прѣдъ мнѣж. ѣ рѣ  
 Мѣѣсѣи покѣжи ми Гѣи славѣ твоѣ, | ѣ вѣждѣ ѣще ѣбрѣтѣ  
 вѣгтѣ прѣ тобож. ѣ рѣ ѣмѣ Гѣ, | неможешѣи вѣдѣти лѣнца  
 моѣгѣвѣ не мѣжѣ вѣѣ уѣкъ | вѣдѣти лѣнца моѣгѣвѣ ѣ живѣ  
 вѣтѣи. нѣ сѣ мѣстѣ ѣ мѣе, | ѣ стѣнешѣи при кѣменѣ ѣ 169<sup>а</sup>  
 покѣрѣж та рѣжѣж моѣа дѣнѣ | мнѣмѣнѣж. ѣ ѣнѣмѣж  
 рѣжѣж мѣж. ѣ тогдѣа зѣдѣнѣа моѣ | вѣдѣши, лѣнце же моѣ  
 не кѣвѣтѣса тебѣ. ѣ вѣнегдѣ | вѣдѣ Мѣѣсѣи зѣдѣнѣа слѣвѣ  
 вѣжѣж, прѣсѣтѣтѣса лѣнце | ѣгѣвѣ пѣуѣ сѣѣнѣа сѣѣеунагѣвѣ. ѣ  
 покѣрѣвѣ лѣнце своѣ | ѣбрѣсѣмъ, ѣ тако къ лѣудѣмъ  
 глѣлаше. неможѣа | вѣ зрѣти на лѣнце ѣгѣвѣ, свѣтлѣстѣи рѣѣ.  
 ѣ пакѣ | вѣлеглаѣсѣнѣишѣи прѣрѣкъ ѣсаѣа глѣе. вѣдѣхѣ Гѣ на  
 прѣстѣвѣлѣ вѣсѣѣѣѣ ѣ прѣвѣзнесѣнѣ. ѣ серафѣми стѣвѣлѣж  
 ѣкрѣтъ ѣгѣвѣ. шѣсть крѣлѣ | ѣдѣномъ. ѣ шѣсть крѣлѣ | ѣдѣ-  
 номъ ѣ вѣпѣѣахѣ трѣстѣжа пѣсѣнѣ глѣащѣе. сѣтъ. | сѣтъ. сѣтъ  
 Гѣи славѣѣѣ, ѣспаѣнѣ вѣсѣ землѣ слѣвѣ ѣ. | ѣ пакѣ

тѣжде ꙗсаѣа сказаж глеть, егда воль | ꙗезекѣа црь ѡзден-  
 скын. прѣиде на нь црь асирїи|скы ꙗко прѣѣти гра, и  
 нечлениъ въ црь врани рѣ | на лежщща на гра. и  
 помѣнса къ Гѣ Бѣ глѣ. | помѣни Гѣ ꙗко ходиъ съ  
 истиннож прѣ токож, | и срѣемъ съкрѣшенѡмъ. ꙗ ѡгѡднѣа  
 прѣдъ токож | сътворихъ. и рѣ емъ Гѣ, не вѡиса. не  
 имать | внити въ градъ твои, ниже имать въ немъ |  
 положити стрѣлы ни щита. защѣишъ вѡ | азъ гра тѣ  
 и спѣж егѡ, мене ради и Дѣда раба | моегѡ. и съшѣдъ  
 аггѣлъ гнѣ и зѣм ѡ пѣзъка аси|рїнскагѡ рѣе тѣсѣщъ. и  
 вѣстѣше зѡтра. | обрѣтѡшъ къ съ трѣпа мртѣа. такожа  
 вѡ | естъ сила тѣхъ беспѣтныихъ и бѣтѣвныи | сѣзгъ.  
 иже съзѣмъ сѣща наудѣаннѣа велѣна|агѡ архѣстрѣтига  
 Мѣхаїла, вѡевѡдъ сѣща | беспѣтныимъ силамъ. ѡ нихъ же  
 едниъ | аггѣлъ приааъ въ вѣлѣсть строенїѣ, и вѣдѣнїе |  
 земнѡмъ уннѣ. и не ажакавѣнъ ни заъ сътѡренъ ѡ 169<sup>6</sup>  
 Бѣ, | нѣ вѣгъ и вѣгѡстїж поухтенъ бѣвъ, прѣвѣратнса |  
 ѡ вѣгѡсти на зѡбѣ. и грѣдѡстїж испѣнса, по|мѣ-  
 шлѣаше прѡтѣвннса тѣвѡрїѣ своѣмъ и Бѣ. | егѡже грѣ-  
 дына и велнчѣнїе не трѣпа архѣстра|тигъ Мѣхаїлъ и съ  
 вѣсѣмн беспѣтныимн унннн, | сътѣргѡшъ и на замаа  
 ꙗ съ ѡстѣпныимн съ нимъ. | нареуенныимн под нимъ  
 аггѣлы. и въ тѣмъ наудѣаннѣа свѣта бѣтѣвнагѡ лишнса  
 своѣа зѡвѡж. и вѣтѣвъ повнненъ. вѣсѡмъ прѣмѣннса |  
 ѡ аггѣлаагѡ сѣщѣства и красѡты, и мѣщѣ | вѣуннн по-  
 вннен са сътѡрн. не прнмѣша'етса | зѡвѣа къ бѣтѣвннн  
 вѣгѡсти, ꙗкоже ꙗѡанъ|сѣчлїстѣ въ вндѣнн своѣмъ глеть.  
 врани вѣстѣ | на нѣсн. и вѡ архѣггелъ Мѣхаїлъ и вѣсн  
 вѡе | егѡ, врани сътворишъ съ зѣмїемъ. и съкрѣгѡ|шъ  
 и ѡ уннѣа своегѡ. Такоже глеть и ꙗѡа | сѣын апѣлъ,  
 вратъ ꙗѡвѣа. глеть, велнкын | же архѣггелъ Мѣхаїлъ егда  
 съ непрѣзнїж ра|сѣждаашеса, не смѣ сѣда хѣлна на-  
 вѣстн | на нь. нѣ рѣ, да запрѣтитъ ти Гѣ ѡ томъ прѡтѣвнѣ.  
 такожъ вѡ подѡвѣаетъ рѣвенїе имѣти по Гѣ и тѣвѡрїи



скоёмъ, вѣ уннѣ бѣ стоѣще кѣждѣ, нѣ въ ўстакъ скоёмъ.  
 не нѣреуе́нна свѣта нѣ красѣты бжтѣвннѣмъ наса́жда-  
 жтса. величїѣ кѣ себѣ ннкоѣгѣ же ннже | злѣбы нѣмаще.  
 ѣдннж кѣла нѣ хотѣнїе вѣ | себѣ нѣмаще, ѣже благостіѣ  
 съблїодати | ўставѣ свон, вѣ нѣмже кѣждѣ нѣхъ ўнннѣмъ |  
 стоитѣ. кѣсѣ же ую́деса. нѣ блѣгѣдѣти, снма | великннма  
 ѡрхїстрѣтїгѣма дарѣва́шжса ѣ | Бѣ рѣдѣз улу́ьскоѣмъ. ѣ-  
 щемъ победа на прѣтѣвннѣмъ. другннмъ же блѣгѣвѣщенїе  
 на рѣдо́сть земноѣмъ сѣставѣ. нѣже по́хвалы, нн | ѡзыкѣ  
 нѣрѣ́чн, нн ѣмъ постїгнѣтъ подо́кно | хвалннн. нѣ прѣ-  
 тнѣж нѣмоцнн своѣн, ѣанѣкѣ вѣзмѣжемъ постїгнѣтн.  
 наде́жда своѣ | вѣзлѣгащѣ кѣ ннмъ да нѣремъ неїзре-  
 уеннжа | нѣхъ млѣтѣ нѣ застїжененїе ѣ вѣсѣхъ напѣстен. |  
 снма вѣ ѡрхїстрѣтнгѣма, не́сннн вѣжгѣ ую́де|сы нѣсвѣзнн  
 Гѣ. нѣ земноѣ ѡснованїе прѣсвѣтлѣ | ѣкрасн. снма нѣсма  
 вѣнннства, вѣ ўставѣхъ своѣхъ трѣпетнѣмъ стоѣще съ-  
 блїодажтса. | снма ѣтѣвѣрѣуѣстнїн вѣнцн земннн, не́дкн-  
 жннн съхранѣжтса. снма мѣрскаѣ шнрннѣ | повелѣнїемъ  
 вжннмъ не нѣзавнѣнѣмъ уннѣ свон | съхранѣжнн, нѣ прѣдѣла  
 своѣгѣ не прѣстѣпаѣтъ. снма улу́ькоѣ ѣстьствѣ, ѣ  
 кѣсѣкѣ стрѣстнн некѣрѣжденно прѣбываѣтъ. | снма вѣ-  
 сѣкстнн пѣцнн прогѣнннннн нѣца́зѣ|жтѣ. снма нѣдо́скаѣ  
 прѣльсть, нѣс корене | раздрѣшнса. снма црѣвы свѣтлѣ  
 ѣкрасѣемъ, правѣвѣрнѣмъ нѣ ѣдннѣгласнѣмъ, трѣ|стоѣ пѣнїе  
 Бѣ вѣснѣлажтѣ. снма кѣсѣ ѣрес | потрѣвнса нѣ правѣвѣрїе  
 прѣцѣтѣ, вѣнчѣваж правѣславннѣмъ нѣспѣвѣдннн. снма  
 кѣса напѣстнн нѣ стрѣтнн ѣгѣннатса, нѣ вѣлѣзнн | цѣлѣтса.  
 къ ннма же ѣдннѣгласнѣмъ рѣдо́стнѣмъ припадажщѣ, съ  
 похѣлѣж, вѣзпнннмъ | рѣкащѣ. рѣчнса ѡрхїстрѣтїже Мн-  
 ханѣ, | старѣнствѣмъ снн прѣкннн вѣѣкѣда беспѣтннн <sup>170<sup>6</sup></sup>  
 ннмъ снлаамъ. рѣчнса ѡрхїстрѣтїже Гѣ|врїїѣ, прѣкннн блѣгѣ-  
 вѣстнннѣ кѣсѣмъ рѣдо́стемъ. рѣчнса ѡрхїстрѣтїге Мн-  
 ханѣ, | ѣдннѣсжщннмъ нѣ неразѣвлннж трѣж, прѣ|кннн  
 скнптрѣнѣсѣ. рѣчнса, ѡрхїстрѣтннге Гѣ|врїїѣ, трѣвѣзна-

уа́лнаго свѣта ѿстнинынъ служителю. рѣчѣна архістрѣ-  
 тіже Міхаіле, зѣрежъ трѣбезнауа́лнаго свѣта неізреуенно  
 съвтѣса ѿ весь міръ | ѿздрѣжъ. рѣчѣна радѡстаа по-  
 хвала | Гаурііле, радѡстіжъ въселѣнжа ѡкраснѣвъ, ѿ ста-  
 рость Захаріинъ вѣнуавъ, вѣгѡвѣщениемъ Іоанна крѣ-  
 тель. ѿ неплодное | ѣстьствѡ, плодонѡснѡ сътворилъ  
 еси. | рѣчѣна архістрѣтіге Міхаіле, поправънъ | тѣмъ  
 науа́лника ѿ прѣсто́въ вѣіѡ достѡннѡ прѣсто́жъ. рѣчѣна  
 архістрѣтіже | Гаурііле, вѣпальщеніѡ вѣіѡ достѡннынъ | вѣг-  
 ѡвѣстнынъ. рѣчѣна архістрѣтіже | Міхаіле, съвтѣна  
 пріснѡ трѣслнѣнаго | вѣіѡ непрікѡсновѣннынъ свѣт-  
 ѡмъ. | рѣчѣна архістрѣтіже Гаврііле, безна уа́лноу  
 слѡкеси ѡуа́ зареніа, прѣсвѣтаынъ вѣгѡвѣстнынъ. твоимъ  
 бѡ гласѡмъ | весь земля прѣсвѣтѣса. твоимъ вѣщѣ-  
 ніемъ, прѣтаа ѿ непорѡчнаа Бїа радѡстіа | ѿсплѣнннса,  
 бесъмене ѡуа́ зѣра не ізреуенно зуа́тъ. рѣчѣна съ-  
 гласнаа, | тѡпааа застѣпника въсьмъ прѣвѣгащннмъ | въ  
 крѡвѣхъ вѣю. въ бѡ съкрѣшнста прѣтѣкша | въ ѡдъ съ- 171  
 мрътнынъ верѣжъ, ѿ заклены грѡвнынъ сътрѣста. въскрѣ-  
 шеніа радѡсть мнрѡнѡснцнмъ вѣгѡвѣстннста. прѣвѣ  
 въ грѡвѣ ѡдѡвнынъ снлы съкрѣшына, ѿ възпнѣша. възмѣ-  
 те врата кнѣшн вѣшн, ѿ внндетъ црѣ слѣвъ. | ѡннже ѡ  
 страха ѡцѣпнѣвшѣ, ѿ лежще | іако мрътвнн глаа́жъ,  
 ктѡ ѣсть съ црѣ слѣвъ. | пакы же сїа бесплѣтнаа архі-  
 стрѣтіга съ | бесплѣтнынъ снлаынъ ѡвѣщаста ѿмъ. Гѣ |  
 крѣпѡкъ ѿ снленъ, Гѣ снленъ въ брѣнн. тѣ | ѣсть црѣ  
 слѣвъ. въсѣдъ же на службу вѣіѡ | скорѡстіжъ іако малынн  
 ѡбрѣтаетѣса, прѡтнвнынъ съкрѣшащѣ, ѿ вѣрнынъ възве-  
 сѣлащѣ. пакы бѡ въ грѡвѣ вѣкльшаса, уѣсть | покѣзаста  
 зѣуеннкомъ Гѣ своѣгѡ. ѣдннъ сѣда ѡ главъ, ѡ другы ѡ  
 нѡгъ, ѿдеже | въ лежала тѣло Гѣ Іса, ѿ рѣста. утѡ ѿ-  
 щете жнкаго съ мрътвынн, несть | зде въста бѡ іакоже  
 реуе. ѿ пакы възхѡдащѣ Гѣ на нѡво, ставша въ лнцѣ  
 ѡпѡстоастѣ, рекѡста. мжѣе галлѣннстнн, утѡ стоите

зраце на нѣѡ. съ | 'Ісѣ къшеднн ѿ вѣс на нѣѡ, такожде |  
 прѣидеть пакы, ꙗкоже кидьсте ѣгѡ | ѣдѣща на нѣѡ. тако  
 ѡ подобаетъ | усть творити Гѣ Бѣ и творѣхъ своѣмъ. |  
 тѣма къ вселеннаа въсь просвѣтъса. | тѣма прѣѡуьскыи  
 лѣкъ, дѣѡвныи бѣтн | исплѣннса, прорѡуьствѡ свое  
 свѣтлѡ съвѣрши. тѣма патрѣарси и прѣвѣдннцн въсн 171<sup>6</sup>  
 свѣтлѡ вѣнуашѣса. | тѣма апѡстѡлскыи лѣкъ съглѣсно |  
 трѣсѣжъ нѣсны Бѣн въснѣлашѣе, вѣнъуѣса. тѣма мѣуе-  
 лнуйскѡе мнѡжѣствѡ, прѣкрѣснныи вѣнцы ѡвѣзѣса.  
 тѣма архѣерѣнскаа похвала, | нетлѣнннн рѣдѡстн сподо-  
 бнса. | тѣма пѣстыннѡжнѣтеле, жетѣнскыи стрѣстн и  
 сластн ѡмрѣтѣннше, | теуѣнѣе свое сконѡуѣннше. тѣма же |  
 и въ послѣднн днѣ грѡбн ѡврѣзѣтса, | и ѡмершаа тѣ-  
 лѣса прѣстнннмъ гласѡмъ ѣю ѡжнѣша въстѣнѣтъ. тѣма |  
 и ѡстѣпннн дѣѡволъ съ вѣсы своѣннн свѣзанъ вѣдетъ  
 и въврѣженъ | въ мѣкѣ вѣунѣа, ѡ нежъ же да и зѣакнт ны  
 млнтвѣмн ѣю, мнѡстнѣкыи Бѡгъ нашъ. | ѣмъже ѣсть слѣва.  
 съ | вѣзнауѣлнннмъ | ѣгѡ ѡцѣмъ и въсе|скатыннмъ и  
 благыннмъ и живѡтвѡрѣщннмъ ѣгѡ дѣѡмъ | ннѣ и прѣсно  
 и въ | вѣкы вѣкѡмъ. амн †.

## XI.

### Прогласъ къмъ евангелието.

Стихотворение отъ епископъ Константина: (IX—X вѣтъ).

Отъ познатитѣ старобългарски стихотворения тѣзи на епископъ Константина заематъ първо мѣсто. Извѣстна е Константиновата азбучна молитва.<sup>1)</sup> Другото негово стихотворение е тѣй наречения „прогласъ“ (възвѣщение) къмъ евангелието, познато по нѣколко югословѣнски прѣписи. Рускиятъ прѣписъ е скратенъ и новъ, отъ XVI в.<sup>2)</sup> Най-важенъ за сега трѣбва да се смѣта прѣписътъ въ Хилендарския манастиръ, помѣстенъ въ началото на пергаментно четвероевангелие отъ XIII в., на листъ 2<sup>а</sup>—4<sup>а</sup>. Той е издаванъ отъ архимандрититѣ Леонида и Дучича, които обаче малко марѣли за езиковната страна на паметника и го обнародвали съ много погрѣшки. Нѣщо повече; тѣ дори и не подозирали, че иматъ работа съ стихотворение, защото било наредено въ прозаиченъ редъ. Трѣбвало само да раздѣлятъ тѣзи редове по знаковетѣ на стиха (въ случая точки), за да получатъ желаното.

Прогласътъ, тѣй прѣреденъ, се състои отъ 108 стиха, нагласени въ 12-сриченъ размѣръ и цезура слѣдъ петата или седмата сричка, което впрочемъ не е издържано еднакво строго на всѣждѣ.<sup>3)</sup> Заглавието е било прѣправено отсетнѣ, като са смѣсени двамата Константиновци — братътъ Методиевъ съ епископа Константина. За да стане стихътъ правиленъ и да се усѣти ритмътъ и сѣчението, ще трѣбва да се поправятъ покваренитѣ сръбски форми въ истинскитѣ старобългарски, дѣто ъ, ѣ и въ краесловието си пазятъ гласа. Възстановката не може да стане на извѣстни мѣста, дѣто прѣписвачътъ е прибавалъ свои думи или поизмѣнявалъ старитѣ.

<sup>1)</sup> Мсб. XVI--XVII, 313—320.

<sup>2)</sup> Ib. XVIII, 323—324.

<sup>3)</sup> Обстойна студия за византийския 12-сриченъ стихъ даде неоткопѣ Paul Maas, Der byzantinische Zwölfsilber (Byz. Zeitschrift XII, 279—323).

Прогласътъ е пламенна защита на новосъздадената слѣдъ Кирила и Методия книжина, съ която словѣнскиятъ народъ ще прогледне, ще разумѣе божие то слово, а то пѣкъ „кърми човѣшката душа и укрѣпява сърдцето и ума“.

За съчинителя на прогласа и др. творения изпърво се прѣдполагаше, че ще да е живѣлъ въ Прѣславско и билъ епископъ прѣславски. На послѣдъкъ обаче проф. А. Соболевски отъ Петербургъ отрече това и се опита чрѣзъ умуване да посочи какво Константинъ билъ изпърво свещеникъ въ Солунъ, а сетнѣ епископъ въ гр. Брѣгалница.<sup>1)</sup> Запазенитѣ обаче вѣсти за Константина и новитѣ данни на горѣбнонародваното словѣнско житие на св. Наума идатъ да подкрѣпятъ старото мнѣние и да го пояснятъ. Константинъ, въ прѣвода си на словата на Атанасия Александрийски противъ арианетѣ, се нарича „ученикъ Методиевъ“. Тълкуванието, че думата „ученикъ“ тука трѣбовало да се взема въ прѣносенъ смисълъ и да означава постѣдователъ, е неосновано. Отъ смъртта на Методия (885 г.) до 907 г. се изминали само 22 години. По това врѣме отъ Методиевитѣ ученици живѣха: Климентъ, който се помина въ 916 г., Наумъ — въ 910 г. и епископъ Константинъ. Послѣдния, като по-младъ измежду Методиевитѣ ученици, ще да е постигнала сѣдбата на онѣзи млади дякони и пресвитери, които, споредъ Наумовото и пространното Климентово жития, били продадени въ Венеция и постѣ, слѣдъ откупуванетоъ имъ, дошли въ България прѣзъ Цариградъ. Ето защо Константинъ, ако и Методиевъ ученикъ дошълъ въ България, не личи между съзвѣдието, назовано „седмочисленници“. Като по-младъ и малоопитенъ, Константинъ още като пресвитеръ, около 894 година, подтикнатъ отъ Наума, работи своето поучително евангелие (азъ оумаленный Константинъ оукрѣжденъ бывъ на се твоими прошеніи крате Наоумѣ). По-късно, въ 907 г., по заповѣдъ на българския князь Симеона, Константинъ (като епископъ вече) прѣвежда словата противъ арианетѣ, а ги прѣписва черноризецъ Тудоръ Дуксовъ, въ манастиря построенъ отъ князь Симеона, при устието на р. Тича (на оустѣи Тыча). Всичко това е могло да стане въ Прѣславско, на Тича, дѣто е билъ и Наумъ до 903 г., когато билъ изпратенъ за Климентовъ замѣстникъ-учителъ.

<sup>1)</sup> Мсб. XVIII, 70—73.

Бѣженнаго оучителя нашего Константина философа слово.

- Прогласъ ієсть стго ієуанѣ.  
 ꙗкоже пророци прорекли соуть преже.  
 Хсъ гредеть ієзыки събрати.  
 свѣтъ бо ієсть всемоу мироу.
5. рчиє бо ѡни слѣпни прозреть.  
 глаосни оуслышетъ слово боуковноіє.  
 Бѣ познають ꙗко достойтъ.  
 тѣмъ же оуслышите Словѣни вси.  
 даръ бо ієсть ѿ Бѣ съ дань.
10. даръ Бѣни десныє уести ієсть.  
 даръ бѣни дшамъ николиже тавіє.  
 дшамъ тѣмъ ѡже ѡ приімоуть.  
 сѣ же ієсть даръ. Матѣен Марко Лоука Іѡанъ.  
 оууеть вьсь народъ глѡущє.
15. ієанко лѣпотоу своимъ дшамъ.  
 видите любите ѡ рѣшѣте се.  
 ієанко же хотеть грѣхъ тмоу ѡбръщи.  
 ѡ мнра сего тлю ѡложети.  
 ѡ ієанко житнє райскоіє ѡбръсти.
20. ѡ ѡзбѣжати ѿ ѡгнѣ горещѣго.  
 вьнимѣте ѡнѣ ѿ ксего оума.  
 слышите Словѣнскъ народъ вьсь.  
 слышите слово ѿ Бѣ бо приде.  
 слово ѡже крѣмѣтъ дше улѣвѣскнїє.
25. слово еже крѣпѣтъ срѣца ѡ оумѣ.  
 слово кса готовѣѣ Бѣ познати.  
 ꙗко бо безъ свѣта радость не боудеть.  
 ѡкоу видещію бѣнню тварь ксоу.  
 нь все ѡн лѣпо ѡн виднмо ієсть.
30. тако ѡ дша всѣѣ безъ боуковъ.  
 не видещи бѣннѣ закона добрѣ.  
 закона кннѣна дховнѣго.  
 закона раѡ бѣннѣ ꙗвлѣющє.  
 кѣ ѡбо слоухъ громнѣго тоутна.
35. не слышавъ можетъ Бѣ боити се.

- ноздрѣ же пакѣ цвѣта не оухаюци.  
 како разоумиѣтсе бжнне ую.  
 оуста бо ѣже сладка не уюють.  
 ѣко камена твореть улькѣх.
40. пауе же сего дша кезвоуковна.  
 мртка ѣквѣиѣтсе къ улькѣх.  
 се же ксе мѣ братнѣ замышляюще.  
 глѣемь скѣтъ пѣваюци.  
 ѣже улькѣх ксе ѡтлоуунтъ
45. ѡ житнѣ скотска ѣ похотн.  
 да не оумь нмоуше неразоумнь  
 тоужннѣмъ ѣзыкомъ слышнше слово.  
 ѣко мѣдна звона гла слышнше.  
 се бо стѣ Павль оуе рѣ.
50. млтвоу свою въздаѣ прѣже бѡу.  
 ѣко хоциу словесъ петь издрещн.  
 да н ксе братнѣ разоумѣють.  
 неже тмоу словесъ неразоумнь.  
 можетъ сказати немѣшь снхъ.
55. ѡбауе свою прнтую да прнставлю.  
 многоу оумь къ малѣ рѣчи каже.  
 нази бо вси кезъ кингъ ѣзыки.  
 братн се немогоуше безъ ѡроужнѣ.  
 съ протнкннкомъ дшъ напнхъ.
60. готовнѣ пѣнь моуки вѣуннѣ.  
 нже бо ѣзыци не любнше врага.  
 братн же се мѣслеще с нимъ зѣло.  
 ѡбрьзѣте прнлѣжно оумоу дври.  
 ѡроужнѣ прнѣмше тврѣдо ннѣ.
65. ѣже квютъ кингѣ гнѣ.  
 главоу троуше непрѣмзунн келѣн.  
 боуки вѣ бо снѣ нже прннметъ.  
 моудрость хсѣ глѣть.  
 ѣ дше каше крѣпнть.
70. аплн же съ прркѣмъ вси.  
 нже бо снхъ словеса глѣюще.  
 нѡбкнѣ боудоутъ врага оуѣнтн.  
 повѣдоу прнносеще къ бѡу доброу.  
 плѣти бѣжеще тлѣ гноѣкннѣ.

75. кѣи ѣ уѣкъ не разоумѣеть.  
кѣи не приложитъ притѣе моудрѣе.  
сказующа бесѣды практичѣе.  
ѣко бо тамъ пѣтехъ настоитъ.  
все тлещи паѣе гноѣ гноѣщи.
80. ѣѣа скоѣго брашѣа не ѣмѣтъ.  
такѣ дѣша всѣа ѣпадаѣтъ жинѣи.  
ѣжнѣ не ѣмоуши жѣвѣта.  
ѣѣа словесе ѣжѣ не слышитъ.  
ѣноу же пакѣ притѣю мѣдроу зѣао.
85. да глѣемъ уѣкѣи любещѣ се.  
хотеще расти ѣжнѣемъ растѣмъ.  
кто бо вѣры сѣѣе не вѣстъ прѣкѣи.  
ѣко сѣмене падающе на нѣтъ.  
такѣ на срѣцѣхъ уѣвѣсѣхъ.
90. трѣвоующе дѣѣа ѣжнѣ боуѣкъ.  
да взрастѣтъ плодѣ ѣжнѣи паѣе.  
кто можѣтъ притѣе вѣсе.  
ѣбанѣюще безъ кнѣиѣ ѣзѣкѣи.  
не вѣ глѣсѣ смѣслѣнѣ глѣоще.
95. ни ѣще ѣзѣкѣи всѣа оумѣеть.  
пѣтнѣе ѣже жѣвѣтъ ѣко вѣ снѣ.  
не падающе крѣѣко же стоѣще.  
Бѣоу ѣвлѣше ѣко хрѣбрѣи.  
стоѣще ѣ десноуѣю оуѣ ѣжнѣи прѣстола.
100. ѣѣда ѣгниѣмъ соудитъ ѣзѣкѣомъ.  
рѣѣюще се сѣ ѣнѣглѣи вѣ вѣкѣи  
прѣно Кѣи слаеще мѣтнѣѣго.  
всѣгда кнѣжнѣи мѣѣмнѣ.  
Бѣоу поюще уѣкѣи мѣлоуѣщемѣоуѣ.
105. ѣко томоуѣ пѣваѣтъ всѣа слаѣа.  
уѣстѣ же ѣ хѣла ѣжнѣи вѣноуѣ.  
сѣ ѣѣемъ ѣ сѣ стѣмъ дѣхомъ.
108. вѣ вѣкѣи вѣкомъ ѣ всѣе тѣврѣи.  
ѣмнѣ . . .



## ХІІ.

### Два атонски прѣписа на Храбровото сказание за словѣнскитѣ писмена.

Съчинението на черноризца Храбра е познато въ науката главно по обнародвания още въ 1824 год. отъ Калайдовича прѣписъ (Іоаннъ ексархъ Болгарскій, 189—192) отъ год. 1348. Единъ новъ прѣписъ напечата Ягичъ въ своитѣ Разсждения. Въ Атонъ намѣрихъ още два прѣписа, единъ въ хилендарската, другъ въ зографската библиотека. Първиятъ бѣше издаванъ отъ Дучича съ много погрѣшки и всѣко немарене на правописа,<sup>1)</sup> а за втория се дадохъ само бѣлѣжки отъ Лаврова,<sup>2)</sup> та може да се каже, че тѣзи паметници са останали недостъпни за науката. А тѣ поради своитѣ, ако и слаби, отклонения помежду си и спрѣмо прѣписа отъ 1348 г., заслужватъ да бждатъ обнародвани, та да послужатъ за уяснение потеклото и разпространението на Храбровото сказание.<sup>3)</sup>

Хилендарскиятъ прѣписъ се помѣства въ единъ сборникъ № 473 отъ XV в., сръбска редакция, на листове 87<sup>a</sup>—89<sup>b</sup>. Зографскиятъ се намира въ сборникъ № 125, на листове 54<sup>a</sup>—57<sup>a</sup>. Този сборникъ — слова на пасха и псалми — е писанъ съ сръбска редакция на първитѣ 57 листа, а останалитѣ 27 листа са сръднѣобългарска редакция. Паметникътъ изглежда да е отъ XV—XVI в.

<sup>1)</sup> Старине Хилендарске, въ Гласник LVI, 94—97.

<sup>2)</sup> Известія втораго отдѣла. I 582—586.

<sup>3)</sup> И въ двата прѣписа липсватъ думитѣ: сжтъ во ѡще жнии нже сжтъ видѣти ижъ т. е. Кирила и Методия.

Ⲙ писменѣ чрънорѣзца Храбра †

(Хлендарски прѣписъ).

- 87<sup>a</sup> Прѣже оубо словѣне не имѣху книгъ. нъ чрътами и рѣзами чьтѣху и гатааху, погани соуще. кръстивше же, римскими и гръчьскими писмены, ноуждааху се словѣнскы рѣчь без' оу оустроенїа. нъ како можетсе писати добрѣ гръчьскими писмены, Бб. или живѡтъ. или зѣлѡ или црковъ. или чабнїе. или ширѡта. или їады. или юды. или юнѡсть. или їзыкъ. и їнаа подобнаа сїмь. и тако вѣше мнѡга лѣта. потомже чѣколюбѣць Бб строи вѣса. и не ѡставляа члѣа рода без' рѣзѡма. нъ вѣса къ рѣзоумѡ приводѣ, и спсїенїю. помїловавъ родъ члѣчь, послѣ имъ стго Квстантіна философа нарицаемаго Кїрила. моужа прѣвѣдна и їстинна, и сътвори имъ, ѡ, писмена, и ѡсмь. ѡва оубо по чиноу гръчьскїи писмень. ѡва же по словѣнскѣи рѣчи. ѡ прѣваго же начѣнь по гръчьскоу. ѡни оубо, ѡлфа. ѡ съ, ѡзъ. ѡ ѡза начеть ѡвое, и їакѡ ѡни подовлашѣ жидовскїи писменѣ сътворише, тако и сѣ гръчьскимъ жидове во прѣвое писме и моужѣ ѡлефъ. еже се казаетъ оучинїенїе съврѣшающе. въводимоу дѣтищѡ и глїюще, оучїи се. еже ю ѡлеф'. и гръци подовеще се томѡ, ѡлфа рѣше. и сповнсе ренїе сказанїа жидовска гръчьскѡ їзыкѡ. да рѣть дѣтищѡ въ оученїа мѣсто, ищїи ѡлфа. боиши се рѣть гръчьскимъ їзыкѡ, тѣм' во подове се стѣи Кїрилла, сътвори прѣвое писме, ѡзъ. нъ їако и прѣвомѡ сѡшѡ писмени ѡзъ. и ѡ Бб даноу родѡ словѣнскомѡ на ѡврѣстїе оустъ. въ рѣзѡмъ оучениимъ се воуквѡ. великомъ раздвиженїемъ оустъ възгласитсе. ѡ ѡна писмена маломъ раздвиженїемъ оустъ възгласетсе и исповѣдаются. се же соуть писмена словѣнскаа. сїце їа повѣдетъ писати и глати. ѡ б' в' г'. дрѡзи же глїють, почто ю, ѡи. писмень сътворишь. ѡ можетсе и мѣншїимъ тогѡ писати, їакѡ и гръци, кд, пишоуть. и невѣдетъ колициѣми пишоуть гръци. їест' во ѡвѡ, кд, писмѣнь. нъ не наплѣтиаютьсе тѣми книгы. нъ прилѡжили соуть, двѡгласнѣ, ѡи. и въ
- 87<sup>b</sup>

<sup>1</sup> О писмѣнѣхъ, чръно ризца Храбра: ∞

(Зографски прѣписъ).

Прѣжде оубо словѣны не имѣху книгъ. нѣ чрътами  
 и рѣзани чьтѣху и гатаху погани соущи. Врѣстиш се  
 рымѣскими писмѣны, ноужахоу се словѣнскоу рѣчь вѣ оу-  
 строенїа. нѣ како может се писати добрѣ грѣчьскими  
 54<sup>6</sup> писмѣныи. Бѣ или животь или зѣло или цркъвь или чабнїе,  
 или широта. или гадъ. или юдоу. или юнѡсть. или ѣзыкъ и  
 ина пѡбнаа сїмь. и тако вѣше многа лѣта. потомѣже чѣко-  
 любецъ Бѣ строен вѣ. и не ѡставае члѣа рѡда безрѣзоума,  
 нѣ вѣ къ рѣзоумѣ приводѣ и спсѣнїю. помїловавъ рѡ-  
 члѣъ, пославъ ѣмь Константина философѣ нарицаемаго  
 Кѣрила моужа праведнаа и истинна. и сътвори ѣмь,  
 ли, писмѣ. ѡва оубо по чиноу грѣчьскїи писмѣ, ѡва  
 же по словѣнцѣн рѣчи ѡ прѣваго же начкнѣ, по грѣчь-  
 скомоу. ѡни оубо, алѣфа ѡсѣ з ѡзѣ. ѡ ѡзѣ начнѣ ѡвое.  
 тѣко ѡни пѡблѣше се жївѣскимъ писмѣномъ сътворише,  
 тѣко и сѣ грѣчьскимъ. жїдове во прѣвое писмѣ ѣмоу.  
 алѣфѣ. ѣже се казоуеть оучинїенїе съваршѡюще, оучїи се  
 вѣбѡдимѣ дѣтїишѣ глѡще. ѣже ю алѣфѣ. и грѣци пѡвѣше  
 се тѡмоу, алѣфа реше. и спѡвы се речѣнїа сказанїа жївска.  
 грѣчьскоиѣ ѣзыкѡу. да рѣеть дѣтїишѣ вѣ оучѣнїа мѣсто,  
 55<sup>1</sup> ищїи алѣфа. войши се рѣеть грѣчьскїи, ѣзыкѡ. тѣмѣво по-  
 дове се, стѣи Кѣрилѣ, сътвори прѣвое писмѣ ѡзѣ. нѣ тако  
 и прѣвомоу соущѣ писменїи ѡзѣ. и ѡ Бѣ дано моу рѡдоу  
 словѣнскомоу на ѡврѣстїе оустѣ вѣ рѣзоумѣ оучещимѣ се  
 воукѣвѣ, великѡ развїженїе оустѣ вѣзгласїи се. ѡ ѡна  
 писмѣна малѡ развїженїемъ оустѣ вѣзгласет се, и испѡ-  
 вѣдѡтъ се. сѣ же соутѣ словѣскаа писмѣна. сїце тѣ пѡбѣтъ.  
 писати и глѣти. ѡ б ѡ г. дроузи же глѡ, пѡчтѡ соутѣ.  
 ли. писмѣнѣ сътвориалѣ ю, ѡ мѡжет се и мнѣши того  
 писати, тѣко и грѣци, кѣ, пишоу, и невѣдѣ колїцемїи  
 пишоу грѣци. юстѣ во оубо, кѣ, писмѣнѣ. нѣ не на-

чисмѣнѣхъ же, ꙗко ѿ а, б, в, г, д, е, ж, з, и, ѿ, ѿ, десетное. и ѿ сѣтное. и сѣтное. и сѣт-  
 88<sup>а</sup> раютсе и хъ, ѿ. тѣмъ же повно. и въ тѣже ѿбразъ сѣтвори  
 стынъ Күрмъ, ѿ писмень. ѿрѣзѣи же глаголю. чесоуѣ  
 соутъ словѣнскы книгы. нитого бо ѣсть Бѣ сѣтворишь.  
 то ни аггли. ни соутъ ижде конни. ꙗко жидовскы и  
 римскы и ѣллинскы. ижде ѿ кона соутъ. и приѣты соутъ  
 Бѣ. а дрѣзѣи мнѣтъ ꙗко Бѣ намъ ѣсть сѣтворишь писмена.  
 и не вѣдѣтсе что глаголюще ѿкаанинѣ. и ꙗко трѣи ѣзыкъ  
 ѣсть Бѣ повѣдѣль (sic) книгамъ быти. ꙗкоже въ ѣвлин  
 пишеть. и вѣ дѣска написана. жидовскы. и римскы. и  
 ѣллинскы. а словѣнски иѣ тоу. тѣмъ же иѣ соутъ сло-  
 вѣнскыю книгы ѿ Бѣ. къ тѣ что глаголю. или что рѣмъ къ  
 тацѣмъ везоумѣемъ. ѿвѣче рѣчѣмъ ѿ стѣхъ книгъ ꙗко наоу-  
 чѣхъмъ се. ꙗко въса по рѣдѣ вѣваютъ ѿ Бѣ. а не иногдоу.  
 иѣстъ бо Бѣ сѣтворишь жидовска ѣзыка прѣжде. ни римска.  
 ни ѣллинска. нѣ сѣрскы. иже и ѿдѣмъ глаголю. и ѿ ѿдѣма  
 до потопа. и ѿ потопа дондѣже Бѣ раздѣли ѣзыки при-  
 стѣпотворенѣи ꙗкоже пишеть. рѣмѣшеномъ же вѣвшемъ  
 ѣзыкѣ. и ꙗкоже се ѣзыци раздѣсише, тако и нрѣви и  
 88<sup>б</sup> ѣвѣнѣи и оуѣстави. и закони. и хѣтвости на ѣзыкъ.  
 ѣвѣнѣи же землюмѣренѣе. а персѣмъ и халдѣемъ и  
 асирѣемъ, звѣздочѣтенѣе. вѣлшвенѣе. вѣрѣванѣе. чаровѣнѣа.  
 и въса хѣтвость чѣча. жидовѣмъ же стѣе книгы въ нѣхъ  
 же ѿ писано. ꙗко Бѣ нѣо сѣтвори и землю. и всѣ ꙗже  
 на нѣи. и чѣка. и всѣ порѣдоу ꙗкоже пишеть. ѣллинѣмъ  
 грамѣтикѣ. риторикѣ. философѣю. нѣ прѣжде сѣго ѣллини  
 не иѣмѣхъ свойѣмъ ѣзыкамъ писмѣнъ. нѣ финичскыи  
 писмены писѣахъ свою си рѣчь. и тако вѣше мнѣга лѣта.  
 Панаидѣ же послѣжѣи пришь. начѣнъ ѿ алфы и вѣты, ѿ  
 писмень тѣкмо ѣллинѣмъ ѣврѣте. прѣложи же иѣмъ Вѣдѣмъ  
 лѣси<sup>1)</sup> писмена, ꙗко тѣмъ же мнѣга лѣта, дѣ, писмена  
 писѣахъ. и потомъ Симонидѣ ѣврѣте приложи двѣ  
 писмени. ѿпихарѣи же сказатель, ꙗко писмена ѣврѣте. и

<sup>1)</sup> Вж. Миллѣнѣи.

плѣniają се тѣмъ книгы. нѣ приложѣли соуть двѣ гласныѣ,  
 аї, и въ числѣнѣхъ, г, ̄,  
 и съвирѣет се ѿхъ. лѣ. тѣмже иѣвно и въ тѣже ѡбразъ  
 сътворишь ю сѣмъ Кѹри, лѣ. писмѣна, дроузы глѣютъ  
 чѣсомоу соу словѣнскыѣ книгы. ни того во Бѣ сътворишь  
 ю. то ни аглы ни соуть. иже конни. іако жидѡвскы  
 55° и римскы, и елѣнскы. ижѣ ѡ конѣ соуть. и прѣтны  
 соуть Бѣмъ. а дроузи мнѣтъ іако Бѣ намъ сътворишь  
 ю писмѣна. и не вѣдет се что глѣютъ ѡкадніи. іако  
 трѣмънъ изыкы Бѣ повѣлелъ іе книгамъ вѣти. іако же  
 въ іевѣлѣнъ пишѣ. и вѣ дѣска написана жидѡвскы, и  
 римскы, и елѣнскы. и словѣнскы иѣ тоу. тѣм же иѣ  
 соу словѣнскыѣ книгы ѡ Бѣ, къ тѣмъ что възглѣмъ,  
 илѣ что рѣмъ къ таѣѣ везоумѣемъ, ѡбачѣ рѣмъ ѡ стѣмъ  
 книгѣ іако наоучѣхом се, іако вѣ порѣдоу вывѣютъ ѡ  
 Бѣ. а не иногдо. иѣ во Бѣ сътворишь ю жидѡвска  
 изыка прѣжде. ни римска, ни елѣнска, нѣ сирѣскы. и мже  
 и Адамъ гла. и ѡ Адамѣ до потопа, и ѡ потопа дон-  
 деже Бѣ раздѣли изыкы при стѣлѣпотворѣніи іакоже  
 пишѣтъ. размѣшеномъ же вѣвшымъ изыкѡ. и іакоже изыци  
 размѣсише, тако и нравѣ и ѡбывчѣ и оуставѣ, и закони.  
 и хѣтрости на изыкы. егѣптѣномъ же землѣмѣрѣе, а  
 56° персомъ и халѣдѣмъ, и асирѣмъ, звѣзочѣтѣе. вѣлѣвѣніе, врачѣ-  
 ваніе. и вѣ хѣтрость члѣча. жидѡвѡ же стѣмъ книгы вѣ  
 нѣже ю писанѣно. іако Бѣ нѣо сътвори и землю. и вѣсѣ  
 іаже на нѣи и члѣа и вѣсѣ порѣдоу іакоже пишѣтъ.  
 елѣнѡ граматикѣю. риторѣю, философѣю, нѣ прѣже елѣнны  
 не имѣхоу своймъ изыкѡмъ писмѣна. нѣ фѣнѣчскы-  
 ми писмѣны писѣхоу свою рѣчь. и тако вѣше многа  
 лѣта, Панаидѣ же послѣже пришѣ, начѣнъ ѡ алѣфи  
 и вѣты, зі. писмѣна тѣкмо елѣнѡ ѡбрѣтъ. прѣложи же  
 и мѣ Бѣмъ лисѣи писмѣна, г. тѣже многа лѣта, ѡ. писмѣна,  
 писѣхоу. и потѡмъ Симонѣ ѡбрѣтъ приложи двѣ писмѣна.  
 Ѣпѣхарѣи жѣ сказѣтель, г. писмѣна ѡбрѣтъ, и съврѣсе г

сѣбра се ѿхъ, ꙗд. по мнозѣхъ же лѣтѣхъ Дионісъ грама-  
 тикъ, з, двѣ гласныѣ обрѣте. потомъ же дрѣгми, е. ѿ  
 дрѣгми, ѿ, чисменитаа. ѿ тако мнози многыми лѣты,  
 89<sup>а</sup> ѣдѣа сѣвраше, ли, писменъ. потомъ же многѣмъ лѣтѣмъ  
 минувшѣмъ ѿвѣтъ повелѣніемъ обрѣте се, ѿ, моужь. ѿже  
 прѣложише ѿ жидовска на грѣчьскыи ѣзыкъ. ѿ сло-  
 вѣнскыи кнѣги, ѣдинъ стѣи Квстантѣнъ, нарицаемъи  
 Бурналь. ѿ писмена сътвори ѿ кнѣги прѣложи въ малѣхъ  
 лѣтѣхъ. ѿ ѿни мнози многы лѣты, з, ѿхъ писмена  
 оустрѣи. ѿ, ѿ, прѣложѣи. тѣмъже словѣнскаа писмена,  
 стѣиша соутъ ѿ чѣстнѣиша. стѣ въ моужь сътвори ѿ  
 ѿ. ѿ грѣчьскаа, ѿлани поганин, ѿще ли кто рѣтъ ꙗко  
 ѿ оустройль доврѣ. понюже пострають ѿ ѣще. ѿвѣтъ  
 речемъ сѣмъ. ѿ грѣчьскы такоже, многѣмъ соутъ по-  
 страли. ѿкилла ѿ Симѣмахъ. ѿ потомъ ѿни мнози.  
 оудовѣ въ ѿ потворити неже прѣвосътворити. ѿще въ  
 въпрѣсиши кнѣгичѣ грѣчьскыи глѣ. кто въ ѣсть писмена  
 сътвориль. ѿли кнѣги прѣложиль. ѿли въ коѣ врѣме то  
 рѣдѣци ѿ ннхъ вѣдетъ. ѿще ли въпрѣсиши словѣнскыи  
 воукаре глѣ, кто въ писмена сътвори ѣсть, ѿли кнѣги  
 прѣложиль. то въси вѣдетъ. ѿ ѿвѣщавше рѣкоутъ. стѣи  
 Квстантѣнъ философъ, нарицаемъи Кѣрилъ. тѣ намъ  
 89<sup>б</sup> писмена сътвори ѿ кнѣги прѣложи. Мѣрѣдіе братъ ѣго. ѿ  
 ѿще въпрѣсиши въ коѣ врѣме, то вѣдетъ ѿ рѣкоутъ.  
 ꙗко въ врѣменѣ Михаѣла цѣра Грѣчьскаа. ѿ Бориса кнѣза  
 Бѣлѣгарскаго. ѿ Растѣца кнѣза Мѣрска<sup>а</sup> 1). ѿ Коцѣла кнѣза  
 Блѣтенска:— Бѣ лѣта же ѿ сѣзданѣа въ сѣго мѣра,  
 757 г. соутъ же ѿ ѿни ѿвѣтн. юже ѿ ѿнде речемъ. ѿ  
 ннѣ ѿ врѣме. таковъ рѣзѣмъ братѣ Бѣ ѣсть далъ сло-  
 вѣншмъ. ѣмъ же слава ѿ чѣстъ ѿ ѿрѣжава ѿ ꙗкланнѣ.  
 ннѣ ѿ приѣ ѿ въ вѣскнѣчныи вѣкы, ѿминъ: ~

1) Буквитѣ ак са прибавени отсегнѣ отъ друга рѣка.

кѣ. по мнѡзѣхъ же лѣтѣ Дишнѣсь граматикъ, ѡ двѡ-  
 гласнѣ ѡврѣте. потѡ же дроугы и дроугыи, г. чисмѣ-  
 нитаа. и тако мнѡзы мнѡгыми лѣты, ю двѡ съвѣраше.  
 56<sup>б</sup> ли, писмѣнъ. потѡмъ же мнѡгомъ лѣтѣу минуѡвшѣ. вжѣемъ  
 повелѣнїемъ ѡврѣте се. ѡ. моужь. иже прѣложише ѡ  
 жидѡвскаа на грѣчьскы ѣзыкъ. ѡ словѣиьскыю кнѣгы  
 ѣдѣнъ стѣ Константиъ нарицаѣми Кѣрѣиль. и писмена  
 сътвори и кнѣгы прѣложи въ малѣхъ лѣтѣ. ѡ ѡни  
 мнѡзы мнѡгыми лѣты, ѡ. ихъ писмѣнъ оустрои, ѡ. ѡ.  
 прѣложенїе. тѣмъже словѣнскаа писмѣна. стѣниша соутъ  
 и чтѣниша. стѣ во моужь сътвориъ пѣ ю. ѡ грѣчка  
 ѣллинъ погѣны. аще ли ктѡ рѣтъ нѣ доврѣ оустроиъ.  
 понюже се простраиаютъ, иеще. ѡвѣтъ рѣчемъ сѣмъ и  
 грѣчьскы такожѣ мнѡгажи соутъ постраѣли, Акѣла и  
 Силѣмѣ. и потѡ ины мнѡзы. оудѡвѣе во ю потвориъты  
 неже ли прѣвоѣ сътвориъты. аще во въпросиши книгѡчѣ  
 грѣчьскѣ глѣ ктѡ ви ю писмѣна сътвориъ. или кнѣгы  
 прѣложиъ, или въ коѣ врѣме. тѡ рѣдци ѡ ны вѣдетъ аще  
 57<sup>а</sup> во въпросиши словѣнскы воужаре глѣ, ктѡ ви писмѣна  
 сътвориъ ю. или кнѣгы прѣложѣ тѡ ви вѣдѣ. и ѡвѣ-  
 щавше рекоу. стѣи Константиъ философъ нарицаѣмы  
 Кѣрилъ. тѣ намъ писмѣна сътвори и кнѣгы прѣложн.  
 и Мѣродѣе вратѣ ѣгѡ. и аще въпросиши въ коѣ врѣме,  
 тѡ вѣдетъ и рекоутъ. въ врѣме Михайла цѣра Грѣчьскаго  
 и Бориса кнѣза Българскаго. и Растица кнѣза Морѣскаа  
 и Коцѣла Бѣлтска въ лѣта же ѡ създѣнїа мира ѣмѣ г.  
 соутъ же и ины ѡвѣты юже инде речемъ. ѡ ина нѣ  
 врѣмѣ. таковъ разоумъ вратѣ Бѣ далъ ю словѣномъ.  
 ѣмоу же слава и чѣтъ и дрѣжава, и поклонанїе, и нѣта  
 и прѣно вѣскончнѣ и въ вѣкы вѣкѡ ѡминъ: ∞

### XIII.

## Братка служба на св. царь Петра Български.

Въ познатитѣ досега списъци на български светци царь Петъръ не се споменава. Но отъ нѣкои стари ръкописни пролози и минеи узнаваме, че царь Петъръ отдавна още е билъ причисленъ въ лика на светцитѣ и паметъта му се празднувала на 30 януари. Въ синаксаря на зографското евангелие № 43, отъ 1305 год., четемъ при 30 януари **Петръ цръ Българскын.** Въ Станиславовия синаксарь отъ 1330 г., писанъ въ Лѣсновския манастирь при Кратово, подъ 30 януари ерѣвщаме упоминание за светеца и тропарь: **иѣа тѣ ѿ стѣтъ стго иѣа Ивоанта папы Римоу и дружнѣ и Ветроу цръ българска.** Гр. гл. д.

**Днѣ радостнѣ твоимъ палатъ славити приобѣне, съшедьшеса, Петре славыни, уличне оулючунти тобомъ ѿ Бѣ млтѣ и прощсннѣ грехомъ ншнхъ. сего ради ѿ ѡстанцѣ своимъ, ѡуе Петре, стѣ, иѣса къ Хѣу Бѣу . . .<sup>1)</sup>**

Въ единъ прологъ отъ XIV в., при 30 януари, пакъ стои: **стго иѣа Ивоанта папы римскаго и дружиннѣ его и Петра цръ българскаго.<sup>2)</sup>**

Но особено е цѣвенъ въ този случай зографскиятъ Драгановъ миней (трифологионъ) отъ XIII в.<sup>3)</sup> дѣто е помѣтена и кратка служба на св. царь Петра. Още Порфири Успенски бѣ забѣлѣзалъ този текстъ и го помѣсти съ прѣправенъ и

<sup>1)</sup> *Ламанскій*, О нѣкоторнхъ славянскихъ рукописяхъ и пр., стр. 120.

<sup>2)</sup> *Востокоу*, Описание рукописей Румянц. музея, стр. 449.

<sup>3)</sup> За ръкописа гл. стр. 38 сл.



некритиченъ прѣписъ въ своето Второе путешествіе по святой горѣ Аѳонской, Москва 1880, стр. 154—155. И Срезневски сжцо обнародва осма и девета пѣсенъ отъ сжщата служба по прѣписъ на архимандрита Леонида.<sup>1)</sup> Но и Леонидовиятъ прѣписъ бидейки непълненъ и съ погрѣшки, пълното и точно издание на службата се налагаше.

Понеже е имало двама български царѣ Петровци, явява се питанье кому отъ тѣхъ трѣбва да се отдаде светителското достоинство, на Симеонovia ли синъ или на Асѣновia братъ. Че светецътъ ще да е билъ Симеоновиятъ синъ, на тази мисль ни навежда неговото дългогодишно *мирно* царуванье, неговитѣ старания за черквата, набожността му<sup>2)</sup> и признанието при него (8 окт. 927 г.) и отъ гърцитѣ „царското“ достоинство на българския владѣтель и „патриаршеското“ на силистренския архиепископъ. Петъръ, братътъ Асѣновъ, е царувалъ иманѣма една година. Освѣнъ това, въ хрисовула на Константина Тиха за Вирпинския манастиръ св. Георги, стариятъ царъ Петъръ е нареченъ „*свети* царъ Петъръ“.

Важно е съобщението въ службата, че царъ Петъръ приелъ монашески образъ (*Петрѣ. ѿнокѣлго. бывшаго цѣря българомъ*). Ако е тѣй, трѣбва да се приеме, че Борисъ II е стѣпилъ по-рано на прѣстола отъ деня на бащината си смъртъ, 30 януари 969 г. Кога обаче и какъ царъ Петъръ е билъ прогласенъ за светецъ, не се знае. Но че това е станало скоро слѣдъ смъртъта на царя, утѣтва ни самата служба. Въ нея се съдържа едно цѣнно посочванье, отъ което може да се сжди и за врѣмето на написваньето ѿ. Съчинителътъ се обръща заедно съ молещитѣ се къмъ светеца, който да възприеме сега молитвитѣ имъ тѣй, както по-рано, когато е билъ съ тѣхъ, е приемалъ любезно чедата си (*ѿко же смн прѣжде с мамн ѿѿе. ѿ ѿко ѿ удад своим прѣмла любезно. тако н нѣ прѣним мѣкы смѣ*). Съчинителътъ се явява, слѣдователно, съврѣменикъ на царъ Петра, отъ X в. Той ще е билъ нѣкое духовно лице отъ сжщия манастиръ, дѣто и царътъ прѣминалъ

<sup>1)</sup> Свѣдѣнія и замѣтки № LXVIII (запискитѣ на Академията XXVIII) стр. 417.

<sup>2)</sup> Дари и въ самата служба се изтъква: . . . добрымъ оуставъ. ѿже по всѣхъ врѣмена къ Боу теора не прѣстааш.

иноческия си животъ. Така се обясняватъ и ония редове въ службата, дѣто се приказва за близко познанство на царскитѣ добри нрави и животъ. Тази безименна службица се явява слѣдователно като новъ додатъкъ къмъ познатитѣ дѣла на старо-българската книжнина прѣвъ X в.

Отъ службата на св. царь Петра, за голѣмо съжаление, липсватъ двѣ страници. Тука я прѣдавамъ както си е заедно съ помена за прѣнасянето мощитѣ на папа Климента:

мѣ. генаръ ꙗ днѣ.

Привнесенне мощѣ стго Кланменъта архіейпа рѣмъска.  
И памѣ стго ѡѣа ншего Петра. инока'лго. бывшаго црѣ  
българомъ. — ка глѣ. ѓ. пѣ. ꙗ. | ꙗрмо. ꙗко по соухоч  
ходнкъ исѣ по безѣ стопа. —

Петръ ꙗко ꙗ . . . . . (бы-)<sup>1)</sup> въ застѣпникъ ѡ вѣмъхъ вра-  
говъ протнемѣ прѣвѣжнми Петре ман | Бѣ. за ны. Люден  
твоѣ (нынѣ) ѡстанкѣ прири | . . . . емъ мыслѣно къ гробъ  
твоѣмъ. Не|тре црѣо прѣвѣжнми. проса оуѣсненнм оуѣмъ да |  
(прославляемъ) та :• — ꙗко . . . . . на сѣсе. | . . . . . уе  
уѣкомъ стр . . . . . ваателъ развѣма. д . . . . . мо. ѡзари на-  
ставѣ . . . . . вѣне нанти | . . . . . Климента . . . . . рацѣ моще нже  
въсхожені. :•

Нинѣ приими Хѣтѣвъ вѣрж стѣ . . . . . блгоуѣно. блѣ-  
дѣшино прѣстѣпѣжца прѣлежно бо мѣнса. рацѣ

(2 страници липсватъ).

земла ханѣнъска ꙗко зѣше. кости твоѣ трѣжѣво. |  
тѣмже носнмъ ракъ твоѣ слави. ежже стити са на|мъ  
спѣбн :• — ꙗко же ре прѣславне Исани. ла'уѣжнмъ |  
раздрокнмъ тѣло своѣ ꙗко хлѣбъ дѣшамъ. тѣмже ти |  
всикиниж кости пррѣкыж. хладъ дѣховнн. ёгоже напи сати

<sup>1)</sup> Полузатрити мѣста, възстановени главно съ помощта на Успенскевшия прѣписъ, направенъ прѣди 60 год., когато ръкописьтъ не билъ много поврѣденъ.

са намъ спѣенъ: — Кжпннж тж дрекле образоваше | дѣво  
мѣти бѣговидѣюу Мѡусѣѡвн. ꙗко насщпж не ѡпладн|мж.  
бѣтвмынѣ ѡгнѣ страшннѣ. ѡ . алыжщайбѣсѣ влѣуце :• | не-  
уѣтжщжж та истнннжж бѣцж :• ꙗѣ н. ꙗрмо. испламенъ:

Петрѡс Прейбѡвнѣмъ ѹннѣ празноуѣ. рѣуѣтса днѣ с тобож Петре  
ѡрю | прѣлѣжемын ѡѹе. прсно въ ѡбнталѣ. тамо н зде  
бжди | намъ оулоуѣнтн :• ꙗко же смн прѣжде с намн  
ѡѹе. н ꙗко | н уада своѣ прнѣмла любезно. тако н ннѣ  
прнннмн мѣ|вы смж. н зацнтн ны ѡ всѣкож напастн :• —

Клѣ Вндѣхомѣтн ѹѣно мждре прѣславнѣ моцноѣ ложе  
вѣрнн. ꙗко же дрекле Елансѣѡ славнѣго. прнблнжамса  
вѣрно. оу|мрьщвены грѣхы вѣстатн тѣщпщеса. блжне  
мѣвамн днѣ :•

Вѣантѣ люѣ Херсонцнн. вѣрнн раж носаше нзъ  
ѡтока славѣ|мж. Кланментовж днѣ. блѣгожханнѣ дажщж. н  
вѣрннж велашж пощжж. оуѣраснса блжне сла твоѣ стын :•

Бѣ О тебе възвѣстншж прѣжде прѣцн всн. ꙗковла до-  
брѣж | та повѣдоуѣще. ѡвѣдверѣта нѣннжж сжштѣж. дрѣ. ы.  
кж|пннж. н ржжжж златж :• — ꙗѣ ѡ ꙗрмо. Бѣ улѣо невѣдоѣ :•

Петрѡс Како похвалнмъ ѹестнжж тн глѣж. Петре ѡрю стын.  
не мѣ|гжще сн оуѣма зѣсннтн. ꙗко же ѡбнѣуѣж твоѣж: зраще  
дѡ|врнн оуѣставѣ. еже по всѣ времена къ Бѡу творѣ непрѣ-  
стаѣше | Оуже ѡстанѣка сн не прѣзрн. въ влннѣ н боурѣ  
велѣ|щѣ грѣжжамын. ѹестннѣ ѡѹе ншъ Петре ѡрю стын.  
ѡ | внднмѣ н невнмѣ врагъ съпротнвнѣ. скоро нзбавлѣж :•

Клѣ ꙗко же слнще свѣтло не захода (всна) намъ ѡ вѣс-  
тока. рака | намъ Кланментѡва. растожщжж сн съвѣзп-  
лѣжштн. тѣмже все празннжж славж (его) вѣсхвалнмъ :•

Вззпнѣмъ всн вѣрннн къ стѡмоу (помощь мн сн  
защпщ|н) Кланментѣ ражы сн. (да любовнж бнѣж дрѣжжвлѣж  
здра)вн прѣждемъ. (поганѣ нзбавлѣшн н ѡ всѣа напастн).

Бѣ Своѣ новѡе н хоудѣ(ншнѣ стадо дѣво застжпн ѡ  
всѣкыж бѣ)дн. н покрь(н шдромъ мѣрднѣ. н азыкн раз-

гонимци) | провърливѣж. (и снѣлы. въстажцѣж на ны  
власти же)

Петръ (Тѣхъ свѣ. стѣ. глѣ дѣ.) (Днѣ памѣ ти творашихъ не  
презри) | ѡткани (къ влѣрѣ ѡспроси жизнь ѡзѣбелѣж  
даровѣ) | ти мамѣ. ѡ всего зла (издѣнтса мамѣ на земли  
и злоумити) | жизнь вѣумѣж (на нѣсе оу влѣж. прѣтн ѡуе  
Клѣ Петре не прѣрѣ) молащѣса :· . . . . . Придете вѣрнѣ ѡнѣ  
лѣци пристѣннѣ. градете мѡе бни градете танио, тре- |  
петно целѡумѣж Кланмента великаѡго, ѡ умнаѡго. вѣко въ снѣ  
къ срѣцахъ снѣце свѣтло. мнѣ оумѣж провѣщѣж же ѡ | ѡум  
вснѣ. ѡ грѣба своего :·

## Битолски трипѣсникъ.

Този постенъ трипѣсникъ (триодъ) се пази въ книгохранилицето на Битолското българско търговско агентство. Тамъ билъ донесенъ прѣвъ 1898 г. заедно съ други словѣнски и гръцки рѣкописи изъ околнитѣ села. Състои се отъ 101 пергаментни листа, форматъ 27×19 см., по 28 реда на страницата; липсватъ началото и краятъ. Писмото е уставно кирилско, прошарено туъ-тамъ съ глаголки редове. Съ своята графика, съ фонетиката си, която прѣдставя прѣходно врѣме между старобългарската епоха и сръднбългарската, и най-сетнѣ съ своитѣ глаголки редове този паметникъ трѣбва да се отнесе къмъ XII—XIII вѣкѣ. Трипѣсникътъ е прѣписванъ въ западна Македония и отразява явни слѣди отъ живъ български говоръ. Неговата цѣна за историческата българска диалектология е неоспорима. Поради това той трѣбва да се издаде цѣлъ, като се проучи обстойно отъ езиковна и палеографска страна.

Нашиятъ трипѣсникъ не е прѣвъ прѣводъ отъ гръцкия оригиналъ, а *триписъ* отъ по-стара словѣнска подложка. За това свѣдочи и самъ прѣписвачътъ въ бѣлѣжката си на листъ 54<sup>а</sup>. Отъ глаголскитѣ редове, прѣснати изъ текста, може да се прѣдположи, че подложката ще е била глаголка. За мѣстопрѣписването и за самия прѣписвачъ узнаваме отъ бѣлѣжкитѣ на послѣдния, прѣснати на разни мѣста изъ рѣкописа. Ето тѣзи бѣлѣжки:

... грѣшнѣ Георгне. въ Стальпенѣ клюдъ пишѣ. ъ стѣхъ Крауен. К. днѣ. дѣ: помниште ме(не братни) моѣ. про ми мръзнетъ рѣунѣамл. тѣ пишѣ: тѣ идѣ. тѣ лежѣ безъ огни ... пра . . . (9<sup>а</sup>).

... и пишъ Георгневе и миѣ Георгневе граматникъ Феодоре Иванков . . . (10<sup>а</sup>)

. . пол. Пиросока снѣ еже ми донесе ѿ зажда в листькѣ. ѣ. днѣ. гѣ: — (21<sup>а</sup>)



*Прѣписвачъ* на трипѣсника е билъ, слѣдователно, граматицѣтъ пощъ Георги, родомъ отъ **Вжпл**. Той живѣлъ въ **Стъпемь**, а прѣписвалъ книгата въ черквата св. Врачи. Посоченитѣ мѣста, заедно съ поменатото село Глигоровци, се нахождатъ въ западна Македония. Горня и Долня Вапа са двѣ села въ горньо-дебърската покраина Джѹпа; Вапила е село при Охридъ; св. Врачъ е село, съ запазени още старински черковища, въ кичевската каза; не далече отъ него, на пѣтя отъ Битоля за Кичево, се намира и село Стѣлпъ (изговаря се Сѣлпъ или Сапъ); Глигоровци е било въ съсѣдното Прилѣпско, но сега не съществува. Св. Врачъ, дѣто е прѣписванъ трипѣсникѣтъ, и Глигоровци се поменаватъ и въ една Душанова грамота за правдини на Трескавецкия до Прилѣпъ манастиръ .... **Краускъцъ и цркви свѣтън Краусе . . . . поутемъ оузъ бръдо Глигоровци . . . . ѹ Глигоровцехъ никме** (Гласник XIII, 370, 376). Отъ припискиѣтъ въ трипѣсника узнаваме, че прѣписътъ е правенъ зимно врѣме, прѣзъ декември и януари. Узнаваме също и за мизерията на тогавашното свещенство. Напиатъ граматикѣтъ Георги работи въ нѣмотия, безъ огънь. Донасятъ му този-онзи по нѣкой заешки листъ, за да пише своя триодъ; той е петименъ за храна и благославя онѣзи, които му донели прѣсоль и млѣчице. Но като забравя всичкитѣ неспогоди, пощъ Георги гледа съ истинска непритворна радостъ да види края на своята книга, и уприличава своето очакванье съ туй на корабника, който чезне за супата, или на болния, който очаква здравье, или най-сетнѣ на бѣдния, който търси пища и облѣкло. Дата на прѣписванъето не е запазена, но ако се сѣди по мрачната картина и неволитѣ на българското свещенство, ще трѣбва да се прѣнесемъ къмъ византийското робство, прѣзъ края на XII вѣкъ, когато ослабналото византийско царство отъ междуособици, отъ религиозни смутове и богомилство, бѣ нападнато отъ сѣрби, маджаре, норманци, кръстоносци и когато, слѣдъ оттеглянъето на послѣднитѣ, се подигна голѣмото словѣнско възстание.

Като оставямъ подробното разглеждане на паметника и неговото издание, тука ще посоча на кратко и въ общи чѣрти особеноститѣ на *фонетиката* му. Сръднобългарската фонетика се отличава главно съ особена взаимна смѣна на носовекитѣ, основана на сръднобългарския изговоръ. Тази смѣна

достигна до тишинность главно въ паметниците отъ XIV в. Въ това отношение Битолскиятъ трипѣсникъ прави прѣходъ между старобългарскитѣ и сръднѣобългарски паметници. Голѣмниятъ юсъ (ж) въ него стои на старото си мѣсто и не се замѣства съ а. Ето за показъ нѣколко реда:

Интенскѣхъ слѣхъ. стѣ взмелавидѣхъ. крѣткѣ же мжѣхъ.  
с радостѣхъ въсприжѣхъ. достохвалне мѣте Ѳеѡре. прѣтѣхъ  
земнѣхъ. на нестѣхъ слѣхъ. и аицѣхъ прнѣте са. беспалтнѣхъ снѣхъ.  
тѣхъ жѣ с нимн. за нѣ и Хѣи мѣ са. ѡборациѣ стѣ. прѣ-  
уестнѣхъ ти памѣ? —

Мѣа : фе : зѣ : кѣ : сѣго : мѣа : Ѳеѡра : мѣкѣ : въ . а :  
сѣхъ : пѡ : гѣ : нѣ : дѣ : —

○ вѡдж прѡшѣше кѣко сѣхъ. изъ египетскѣхъ : —

Бѣзъ та раунтелѣхъ Ѳеѡре. вѣдѣи лѡбовнѣхъ та. неизсѣжнѡхъ  
запенѣса. дѣхъ же и тѣло. и слѡкеса похвалениѣ. вѣзлѣмакъ  
ти : — Написано бо кѣлѣмнѣмъ ти. вѣгомрѣскѣиѣхъ жѣтѣхъ  
идѡломъ. е не бѣзъ живѣхъ. реуено ти вѣи пожри мѣте. бѣзъ же  
прѣкоднѣхъ вѣкажъ.

Лѡбовнѣхъ вѣнѣхъ пригѡжѣ са . . . (л. 4<sup>6</sup>)

Малкиятъ юсъ (а), като пази мѣстата си, дѣто е и въ старобългарския езикъ, бива замѣненъ съ ж слѣдъ палтани съгласни. Това генерално сръднѣобългарско фонетично правило тѣка е приложено само отчасти. Ето примѣри на замѣна: уждо, зауѣтнѣ, лежѣромѣхъ, стоѣциѣ, ѡставнѣхъ ил, вѣнѣхъ, жѣхъ, конѣжъ земнѣиѣхъ и др.

Битолскиятъ трипѣсникъ не знае йотовани юсове; въ него не се срѣщатъ ѡ, ѡ, ѡ, а само ж, а (а), е. Йотуванѣето е изразено само при и.

Вмѣсто ѣ и ѣ нашиятъ паметникъ употрѣбѣва изобщо единъ знакъ — ѣ, или ги изяснява въ о, е, или най-сетѣхъ изпуца ѣ въ отворенитѣ срички. Има нѣколко случая, дѣто ѣ още се пази, прѣдимно въ прѣдлѡжитѣ (вѣхъ, сѣгрѣшнѣиѣхъ, вѣс-  
нонѣхъ, вѣзѣлѣтнѣхъ, сѣхъ, вѣзѣти, прѣвѣзносаѣе, сѣлѣциѣ са и др.). Но че това ѣ не е изразъ на живото тогавашно про-  
изношение, се вижда отъ многото други примѣри, дѣто въ



подобни случаи и прѣдлози њ е изясненъ въ о, споредъ говора на прѣписвача; пѣкъ сжщото става и съ њ, който се изяснява въ е: **со смъзани, несоздамак, платокъ, весъ, уѣстно, оцетъ, вѣнець, конецъ, болень** и др. Нѣкои примѣри ни навеждатъ на мисль, че њ и њ се слѣли въ единъ звукъ њ, който не е отбѣлѣзанъ и се подразбира въ думитѣ: **взрѣвнока, естство, взпикъ, вздѣжѣ, взмѣражще, вѣвзноси, вѣвѣайте** и др. Тѣзи случаи ще да са се нахождали въ оригинала, отъ който е прѣписвано, защото живиятъ говоръ на прѣписвача въ припискитѣ знае произношение на њ = њ само при \*tĭĭt и \*trĭt: **Стъпень, мръзнетъ, не пльнѣ, кр(њ)къ.**

Съ други думи, живиятъ български говоръ въ западна Македония, дѣто е прѣписванъ трипѣсникѣтъ, е знаелъ употребата прѣзъ XII—XIII в. 1) на ж и л въ случаитѣ, които са познати и въ старобългарската епоха, съ промѣнено произношение на л въ ж слѣдъ палатални съгласни и 2) њ = њ въ групитѣ \*trĭt, \*tĭĭt, њ = о въ другитѣ случаи, њ = е въ затворенитѣ сричѣи и изчезналъ въ отворенитѣ.

Ако гледаме въ извънтекстовитѣ бѣлѣжки на прѣписвача като на отразъ отъ тогавашенъ живъ български говоръ, трѣбва да приемемъ, че двойното число още се държало въ употреба. На двѣ мѣста попъ Георги е употребилъ дуални именни форми: **ѡ ми мръзнетъ ржунѡма или . . . донесе ѡ заѡца ѡ листѡкъ.**

*Глаголски редове.* Въ Битолския трипѣсникъ са запазени глаголски редове току-речи на всѣки листъ. Глаголицата е писана отъ обиграна рѣка, свободно, съ лигатури на мѣста. Това показва, че това писмо се е запазило въ употреба въ западна Македония доста късно. Бие на очи прѣди всичко начърчанието на глаголицата, което е смѣсъ отъ жглести и кржгли форми. Жглестата глаголица се отдаваше досега само на хърватскитѣ крайща. Тука виждаме, че жглесто-кржлитѣ форми на глаголицата се употребяватъ въ западна Македония отъ прѣписвачъ българинъ, чийто роденъ говоръ знае ж, л и вокализация на њ въ о. Ето сборъ на глаголицата въ Битолския трипѣсникъ, успоредена съ кирилица, съ кржгла и жглеста глаголицѣ.

Кирилица	Крелла глаголица	Жггеста глаголица	Смѣсена глаголица (Возможа графична)	Кирилица	Крелла глаголица	Жггеста глаголица	Смѣсена глаголица (Возможа графична)
А	+	ⲁ	Ⲙ	Ф	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
Б	Ѣ	Ⲃ	Ⲟ	Х	ⲛ	ⲛ	Ⲟ
В	Ѧ	Ⲅ	Ⲟ	Ѡ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ, Ⲟ
Г	Ѧ	Ⲇ	Ⲟ, Ⲟ	Ѣ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
Д	Ѧ	Ⲉ	Ⲟ	Ѥ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
Е	Ѧ	Ⲋ	Ⲟ	Ѧ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
Ж	Ѧ	Ⲍ	Ⲟ	Ѩ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
З	Ѧ	Ⲏ	Ⲟ	Ѭ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
И, Ѩ	Ѧ, Ѧ	Ⲑ	Ⲟ	Ѯ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
Н	Ѧ <sup>1)</sup>	Ⲓ	Ⲟ	Ѱ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
—	Ѧ	Ⲕ	Ⲟ	Ѳ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
К	Ѧ	Ⲗ	Ⲟ	Ѵ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
Л	Ѧ	Ⲙ	Ⲟ	Ѷ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
М	Ѧ	Ⲛ	Ⲟ	Ѹ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
Н	Ѧ	Ⲝ	Ⲟ	Ѻ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
О	Ѧ	Ⲟ	Ⲟ	Ѽ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
П	Ѧ	Ⲡ	Ⲟ	Ѿ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
Р	Ѧ	Ⲣ	Ⲟ	ѿ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
С	Ѧ	Ⲥ	Ⲟ	ѻ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
Т	Ѧ	Ⲧ	Ⲟ	ѽ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ
У	Ѧ	Ⲩ	Ⲟ	ѿ	Ϥ	Ϥ	Ⲟ

<sup>1)</sup> Че Ѧ = Н, а Ѧ = І, това показва и глаголският редъ въ зографския мнѣи № 102. Срв. глава XXIII, № 6.

Лигатури употребени въ Битолския трипѣсникъ:

м̄л, д̄в, ш̄у, ѿ, лн, (?), л̄г  
 (мнл) (дѣв) (мжу) ѿ, лн, (?), (л) (анг')

Ето всичкитѣ глаголски редове въ паметника, заедно съ съотвѣтенъ кирилски прѣписъ:

1<sup>6</sup> л., 24 редъ:

... мене р̄а̄ беславне прѣтрѣпѣвъ зъ ѿ+зрѣсшезъ х̄зъ  
 (и распатне Хѣ)

5<sup>6</sup> л., 20 р.:

проповѣд+зѣсѣзѣсѣ ѿзрѣсшезъ :. ~  
 (дажцимъ вѣстниж)

9<sup>6</sup> л., 4 р.:

... хвалащѣ въспоемъ. г̄злѣзъ+зѣ злѣ+л+рзлѣзъ :. ~  
 (подвигънъ страданнѣнъ)

17 л., 9 р.:

плѣчѣ ѿ+лѣ+лѣзъ о̄нѣра :.  
 (уъ вѣунаго огнѣ)

20<sup>а</sup> л., 13 р.:

... Хѣ кр̄тѣ ти и вѣмѣцѣ. и рнзѣ же и копнѣю. гдѣзъ же и  
 гвозднемъ. поклонѣжъ сѣ. зѣзъ жѣ злѣ+лѣзъ зѣзъ :.  
 (нми же сѣсенъ бздѣ)

20<sup>б</sup> л., 24 р.:

... вѣсмъ намъ Хѣ зѣрѣ+лѣзъ гдѣзъ :.  
 (конъуати пощенне)

20<sup>а</sup> л., посл. р.:

... ПОЩЕНЕМЪ ПРИПАЛЪЩЕ ЪУЩЕ :  
(ДНМЪ ГѢНН)

21<sup>а</sup> л., 8 р.:

... КОМУАТИ ГЭШЕРЭЭ : ЭУАУАА :  
(ПОСТЬНОЕ : СВѢТЛО)

22<sup>а</sup> л., 15 и 21 р. повтара се:

... БЛЮДН УТО ТВОРНТЬ ЪБАУРАД ГЭШУЕ :  
(УРЪВНАЕ ПОХОТЬ)

25<sup>б</sup> л., 3 р.:

... ПРОСЛАВНТИ ... УЕ ЭАВРЭ ЪАДЪАА :  
(ТА ЕДИНЕ МЛСРДЕ)

25<sup>б</sup> л., 22 р.:

... ВНЖЪ УБО ДШЕ М УУЭ ЭУУЕ ГЭШУЕ :  
(УТО ЕСТЬ ПОСТЬ)

29<sup>а</sup> л., 6 р.:

... ПОДЕНАРАЕ УУЭ УАУРЪЭЭРЭЭ :  
(ГНЖ ТИ ВЪСКРСЕННЕ)

30<sup>а</sup> л., 22 р.:

... ЯКО ЖЕ БЛЖДНАГО ОКЛАИННЕМЪ. УШЪУ+ЭУУЭЕ :  
(ОБРАЩАЩИЖА)

34<sup>а</sup> л., 12 р.:

... И БЕЗЪ. УБАУЭЭЭЭ ГЭУЭЕ :  
(ВРЪМЕНЪЖ ПИЦЖ)

36<sup>а</sup> л., 22 р.:

... ЯКО ДОШЪАА+УУЦУ  
(БРОДАВЪ-)

39<sup>6</sup> л., 16 р.:

... ЁЖЕСТВЪНО ПОЩЕННЕ. ВЪВЪЖЕ <sup>—</sup>Е+ ГЪВР+ЭВЪ : ~  
(ИМЪЖЕ БЪ ПОЗНАЕМЪ)

40<sup>6</sup> л., 12 р.:

... ВУНТЕАЭ Ы+ ЭА+УААЭВЪ : ~  
(АЕ ХЪ СЛАВЛЕЖЦЕ)

43<sup>а</sup> л., 17 р.:

... ПОТЬЦНМЪ ПРОСТРЕТИ  
ЭЕ. А+ <sup>—</sup>ЕЖЭВУУ+ВРЭЭ ВЪВЪВЪВЪ ВАНЬЦЪ  
(СА. ДА ЁЖЕСТВЪНЪЖ ОУЛОУИМЪ ВЪ-)

43<sup>а</sup> л., 26 р.:

... И СВЪЖЦА .. ВЪАВЪВЪ ГЭВЪ+ВЪ : ~  
(ГРЕХОВЪ ПОТОКЪН)

44<sup>6</sup> л., 16 р.:

... ВЪУИИИ ТИ ЖИВЪ ЭГЭАЭВЪ : ~  
(ЖИИ СИДОБНИ)

53<sup>а</sup> л., 17 р.:

... ТЕМЪ <sup>—</sup>АШЭ ВЪА ЕАВ+В ЭЭВЪ : ~  
(ДЪШЕ МОЕ ВЪГАН СЕГО)

53<sup>6</sup> л., 17 р.:

... ПОКЛАНЕЖЦЪ УВЪ ЭЕ ГЪ+УВЪАВЪ : ~  
(ТИ СА ПРАВОБЪРНО)

54<sup>а</sup> л., 20 р.:

... ТЕМЪ ГЪВР+ААУЭ Э ГЪ+АЭРЭВЪ ЭЕ : ~  
(ПРИПАДЪТЕ И ПОКЛОНИМЪ СА)

54<sup>6</sup> л., 19 р.:

... ВКЛОНИХЪ БО ДЪШЪ ВЪЭЕ ВЪ ВЪАВЪ : ~  
(МОЖЪ ВЪ ГРЕХЪИИ)

59<sup>o</sup> л., 16 р.:

... ЕДА КЛАТЪ БАНЪ НЕ РАДОУЮЩЕ РЪДОУЮЩЕ З : · ~  
(ПЛОДНЕМЪ ПРІДЕШИ Н)

63<sup>o</sup> л., 21 р.:

... И ЦЕЛОВАТИ ЖЕЕ ПСЕ БУ+АЩЕЩЕЩЕ : · ~  
(ТА ХВАЩИННМЪ)

63<sup>o</sup> л., 25 р.:

... ПРОУЕ ПОДЕНГА СЕГО . И ПРѢ : ·  
Е<sup>+</sup> Р(?) ЖЭ ЛРА-В ОУЭ ШУЭ ФУУ+А Б+ОЭ ...  
Б (К. ЖЕ АГЛЪ ДКО МТИ ЫСТАЕ РАДОУ ..)

64<sup>a</sup> л., 3 р.:

... ЭЛЕЩЕЩЕ : · ~  
... (ЕАНУНМЪ)

64<sup>a</sup> л., 12 р.:

... ДА З(ВНД-)ШШЕ Е+ ЗУЭЭЭЭ О+ОРАА : · ~  
(ИШИ БК СКОЕГО ЗАДНЪ)

66<sup>a</sup> л., послѣденъ р.:

... ДА О РЪ . . . . ЭЩЕ ЗЕ : · ~  
(ПР . . . . НМЪ СА)

68<sup>a</sup> л., 13 р.:

... ИЖТЪИИ ЛЖКВЕНШИ СДВАА ДШЕ. НЕ  
РЭБ+АЩЕЩАУЕ Е+  
(ПОРАЗУМЪЕВЪ БК)

68<sup>o</sup> л., 8 р.:

... ИДЖЦА НА ВОЛНОЕ ИЖУЕННЕ НМЪ ЖЕ  
ЩЕБЪ ЕЩЕЛЭУЕ ДРЭРЪ : · ~  
(ИНРЪ БЖДЕТЬ СПСЕНЪ)

71<sup>6</sup> л., 11 р.:

... ѠБЛАСТЬ Н Ѡ+ШЕ ДѢДЪ <sup>Ѡ</sup>ѠЗЬЛОЕ : . . .  
(МАШИ ИКО МЛСРДЪ)

75<sup>6</sup> л., 7 р.:

... Н ПОДАЖЕ ГРѢ ЛЮВЕ <sup>Ѡ</sup>ѠРѠЗУЕ  
(ХОВЪ ѠПОУСТЪ)

81<sup>6</sup> л., 9 р.:

... ЗЕ БРѢ ДА+УЗУЕ УЕ : . . .  
(РНО СЛАВНМЪ ТА)

82<sup>6</sup> л., 17 р.:

... НЕСТРЪПНМАГО СЖЗЕОЗУ+ УУЗЕЗЕ : . . .  
(СЖДЦА ТКОЕГО)

84<sup>6</sup> л., послѣденъ р.:

... ПЛЪТНЬИЖ  
МЫ ДАЕЗ ЭѠБ+У+УЕУЕ УЕ . . . УЕУЕЗ ДУДУЕ  
(СН ОМРАУАЖЕ МА . . . ЖТЪН СВЪТЕ)

88<sup>6</sup> л., 13 р.:

... МННЕ РЪРЪДА+РЪРЪРЪ : . . .  
(НЕПРНЪЗНННЪНОЕ)

88<sup>6</sup> л., 17 р.:

... ТРННЕ НСТРЪГАЖ. РЪДЗУЗЕРР+ЪЗ ДРЪЗ  
(ПРЕСТЪПНАГО СЪСЕ)

89<sup>6</sup> л., 22 р.:

... НЗ НЕУАМННА . ВА . . . УЕЗ ЗАЕ+УЕ УЕ : . . .  
(ВЪН НЗЕЛЕН МА)

90<sup>6</sup> л., 5 р.:

... НЗЕЛЕН СА Р+УЕ УЕЗУЕЗ ДЕ  
(НАМЪ МОЛНМЪ СА)

91<sup>a</sup> л., 17 р.:

... ТРЦЕ С ЛЗР+ ГЗФЕАЭЗ ФЕ  
(ДННА ПОМИЛОУН МА)

93<sup>a</sup> л., посл. 2 реда:

... ПНТЕ ЛЮНЕ Н ПРЗЕВЪ : ~  
... в ~~ПР+С~~ ДУВ-СЫ-С ГЗФЕРАУЭ УА ...  
(Ъ МҮНКЪ СҮНХЪ ПОМАТЕ БЕ ...  
... ЭС ГЗФЕР+ЗУЭ ФЕ + У+Р-С Е-С : ~  
Ж ПОМИНАТЕ МА А ВАСЪ БЪ)

95<sup>b</sup> л., 12 р.:

... НИКАКОЖЕ РЭ ФРА+ЕФЕУЭ : ~  
(НЕ ОУААЕ(А)ЦЕ)

96<sup>b</sup> л., 3 р.:

... ККО СНАЕ Р-С ФРА+ДУУЭЭ Э : ~  
(НЪ ОБЛАСТНЖ Н)

97<sup>a</sup> л., 3 р.:

... НЖ КЪ СЛАВЕ ЁЖН ЭЛЗРЭЭ ФРАА+  
(ЕДННОГО МЛСРДА)

100<sup>a</sup> л., 6 р.:

... ПРЗПО АЯ+ШЭЕ РЕ РЗАЭЭ : ~  
(ЪСАШЖ СА СЛОЖ)

100<sup>b</sup> л., 6 р.:

... ЗНАМЕ Р+ ЗФ-С УЭААРЭЭ : ~  
(НА НМЪ КЕЛЕННЕ)

101<sup>a</sup> л., 24 р.:

... НЖЕ БЕЗ МАТЪЖА ПОЦЕННЕ РЪФ-Ш-ФШЭЭ ЛЭРЪА  
(СЕРЪШЪШЕН ДОБРЪ)



Отъ тѣзи редове се учимъ, че съ глаголица са писали не само чисти старобългарски форми, но и сръднѣобългарски. Тѣй, на 100<sup>а</sup> листъ четемъ **прѣпоаѣ+шѣ ѣѣ** (**прѣпоасашѣ са**), т. е. сръднѣобългарска форма съ замѣна на **а** въ **ѣ** слѣдъ **ш**. Подобенъ е и примѣрътъ на л. 30<sup>а</sup>: **ѣръ+ѣ+ѣѣѣѣѣѣ** (**ѣбращаѣѣѣѣ**). Вмѣсто **ѣ** и **ѣ** употребенъ е само единъ знакъ, именно **ѣ** (**ѣ**), съ изключение на единъ случай, на 21<sup>а</sup> листъ: **ѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣ** (**постѣноѣ**). Буквата **ѣ** е съставена отъ **ѣ** и **и** (**ѣѣ**). Голѣмиятъ и малкъ юсове (**ѣѣ**, **ѣѣ**) не знаятъ йотуванье; сж-щото е и съ **ѣ**.

Ето снимки отъ двѣ страници (листъ 22<sup>а</sup> и 43<sup>а</sup>):



... ст зорьша гоня прѣлажаростъ  
 ЖЕ ТА ДВОЕ БЛЖНТНА ДО СТОНТЬ ВЪНТАСА  
 МЬ. ЯКО ЖЕ ПРОРОУЕ ЧЫСАМА. ЯКО ГИШИ  
 МТРЬ БЛАГО. БЛЖНМА УСТА. БЛЖННО  
 ДА МШЕГО. ПѢ. Ф. Н. Д. ТЪ ЖЕ СТЬ  
 АТРЕМЬ ДВОЖЕ ИТН. НЕТРА НМО ДКАМЬ.  
 АЕТН СТВАРЪ ТИ. НОТБЪ ЕИЕ. СКОЕ БЫСЬ  
 МОТРЕННЕ. ТЪМ ЖЕ ТАКЪ СКОЕ МЧЕМА  
 НЕПРОСТАМНО КУВЕЛНУНМЬ.  
 НТЛОЖИ НЛОЖИ ТЪ ТВОЕГО. ГРАДГОЖАТЪ  
 УРЪКМЪ ПУХОТЪ НИИ. ИСПОВНИ СЪ НЕПОСЪТЪ  
 АНОПОСТНТНСА. ЖЕ СВОРЪГЪ. СКОЕ БЫСЬ  
 ИСПѢШЕ ВЪ СЪТЪ. А ДЪ ВЪ ТАР. СКОЕ БЫСЬ  
 ЖАННЪ. ТАКЪ КАМЪ ГЪ ДА НЕТЪ МЪ СЪ ПРѢ  
 ДНМЪ ТРАДЪТЕ. ПОТЪШНМЪ ПРОСТРѢТЪ  
 ФЕ. СКОЕ БЫСЬ СКОЕ БЫСЬ СКОЕ БЫСЬ  
 СКОЕ БЫСЬ ИЩЕННЪ СВѢТЛО.  
 МНМ СМЪТЪ КМНБЦЪ. АН СЪ БЖННУ ДЪ МА  
 ДРЪ А ПЛЬ. СКОЕ БЫСЬ ИЩЕННЪ СВѢТЛО  
 ГЪ ТИ. НЕТЪ ТЛОСТН ПОВН. СКОЕ БЫСЬ  
 НИМАТН. Н РЛО. Н. И. А. Н И СЕЛН СОН  
 АЕГН. КАМЪ ЧНОЕ СЪЩЕМОЕ. СКОЕ БЫСЬ  
 ИПОДЪ ЖЪ МНН СТОУНН СЪ СЛЕДЪ. И СТО  
 Н СТОУННКА. АН СЪ ЖН БОУТНА. Н СКОЕ БЫСЬ  
 СКОЕ БЫСЬ СКОЕ БЫСЬ СКОЕ БЫСЬ  
 СКОЕ БЫСЬ СКОЕ БЫСЬ СКОЕ БЫСЬ  
 СКОЕ БЫСЬ СКОЕ БЫСЬ СКОЕ БЫСЬ

Ето прѣписъ отъ текста на листове 22<sup>а</sup>—23<sup>б</sup>:

22<sup>а</sup> ДХОМЪ ПРѢЗРА ПРРКЪ ЛВКАВ . . . ЦЕННІЙ СЛОВЕСЕ. ПОВѢДАШЕ  
ГЛА. . . БЛЖЖТ СА ЛЪТА ПОЗНАМЪ БЖДЕШН. Є . . . ПРНДѢ ВРѢМА  
МѢВШИ СА. СЛѢ СНАЪ ТВО . . .

Дванадесате есте твоѣ скиптра Хе. уестинихъ же  
приемше. двѣиниѣ постнаѣ. та Мни. мирно и непороуно.  
сего до коньца схранити :• ~

Оудръжанне великаго. родило въ Самьпсона. и крепка  
створи. храбра странамъ. нж пнѣньствъ прѣдана. бѣѣ. зломъ  
зломъ. нноплеменникомъ. на ржгъ тѣмъ ѣвн са. блюди  
уто творить ѢДѢУР+Д РЪЭУУВ :• ~

Немалвидна раба. Нсава братови урѣво створило есть.  
не смѣльно похоть. ласкрднѣ крашна. невздръжаннемъ.  
вѣсхотѣвъ проданъ бѣѣ. и не быти старениномъ. блюди  
збо уто творить. ѢДѢУР+Д РЪЭУУВ :• ~

Сверьпи зѣвне. великаго продрома. ужасошъ са  
в пѣстѣни. постаца са крепко. тѣмъ и болен. ѣко же  
рѣ Ѣкл. изъ жтробж женьскж никтоже не вѣста. блюди уто  
творить пощенне Дни :• ~

22<sup>б</sup> Двишж са зраше Днглъ воиньства. како невидимѣ.  
по нашемъ ѡбразѣ. | . . . вн са Дко Бце. егоже мн. сѣе  
. . . сѣобити са. вѣрнославащжъ та :• ~

. . . Мо: гла: Д: Сѣдан въ славт. на прѣстоле  
Бжествнѣ. на ѡблацѣ лекьцѣ. прнде Нсѣ прѣвѣинни Б.  
и спсе впищж. слава Хе снаѣ твоен Ги :• ~

Ннѣжше слави. в Ха дръзновеине. ѣко друзи сѣще  
его. слави Апн. дръжьбѣ неприѣзныи избаките нѣ.  
раздравше стн мое ржкописанне :• ~

Свѣтъ свѣта сѣще мирови. ѣко же Хъ нхреуе. снѣжше  
во вса вселенж зученици. тѣмъ мое ѡмрауеное срце. стн  
просвѣтите. лзуами молени вашнхъ :• ~

Естество дша моеж. ѿвзено растворите. соль сщце  
земна. ꙗко же Хъ нареуе. и теуенне стое сконуа спѡбнте.  
грѣха кромѣ прѣславни :· ~

Г Прѣпятѣ дко. улускы жукъ. недочыкеть хвалити та  
бце. ꙗко прѣндѣща хвалж. ѣкж родила еси. единая уста  
безумажная :· ~ ꙗъ: и: гл: а: ~

○ Егоже тренешиять. ангастн кон. ꙗко терца и Ба. понте  
○ свщенин. и прѣславите дѣти. хвалите людне. и пр :· ~

23<sup>а</sup> Пощеннѣ ддромъ. прндѣте верни. змь благоуестно.  
святитса ѿ семь. мысль же всѣхъ. и дша с инми, пощенин  
бо время прндѣть . . .

Пѡбаеуе са Павлѣ. велнкомѣ брѣс . . . стомъ жнкѣмъ.  
постае са ꙗко же . . . тон. хвалитъ бо са ѿ Гъ бѡбно.  
пощеннемъ и мѣтож. верно мжжствова :· ~

Б Ѳсти нма и ѡунсти. пощенне унстое зма нашего.  
и телеса благоверно. утѣщнхъ та любовнж. ѣко ѡж-  
уеннемъ. нездржаннемъ. брашнѣ и пнтѣ :· ~

ꙗко цвѣта на поляхъ. жнтнѣ ѡбрѣть . . . вса<sup>1)</sup> вселн са  
всѣхъ саднтель. конѣми благожхлннѣ нстоун. ѡбѣжхлщн  
ны. бгороднтелннце :· ~ Ирмѡ: гл: д :· ~

○ Ѳрокы прустынж. рождѣство бжж спсало есть. тога  
○ ѡбразумемо ннѣ пѣваемо. вселенжж вса вздвнже пощце  
○ дѣ :· ~

ꙗко кона въ Хъ спсѣ. въ мнрное море ввель есть.  
взмшщажце его. прѣгоркынж воды. сладкыж твораце. стн  
аган. Га понте зовжце. и прѣвзносн :· ~

На каменн твердѣмъ. ѡсновасте хвж црквѣ прѣславни.  
жже прѣуестнож своеж крвнж. нскзпн спсѣ нашъ. стн  
апан ѡ жукъ. вспѣванте зовжце. и прѣвз :· ~

Нзвѣстнн дрзжн. гнн апан. жжцн славни. за ны  
грѣшнѣж прилежно мѣте. постное се теуенне. намъ без  
грѣха конуати. постацнм са прнсно. и прѣ :· ~

1) Чете се и като . . . етл.

23<sup>6</sup> . . . . . БѢ ДВЦЕ (ВСНІ) ИЗЪ ЖТРОБЖ . . . . . СЛНЦЕ ПРА-  
ВЕДНОЕ. ЕСТСТВОМЪ . . . ТЕМНІМЪ ПРОСВѢЩАЖ ЕДИНСТВОМЪ. ГЛ  
ПОНТЕ ЗОВЩЕ. И ПРѢВЗНОСИТЕ : . . .

○ ПѢ: Ф: ГЛ: А: СВѢТОНОСНА ОБЛАКА. КО НЬ ЖЕ ВСѢ БКА.  
○ ІКО ДОЖЬ С НЕСЕ НА РЪНО СИНДЕ. И ВПАЛТІСА НА РѢ БЫВЬ  
○ УБО УКЪ БЕЗНАУЖАНІИ. ВЕЛНУАЕМЪ ВСИ МТРЬ. БѢ НАШЕГО  
○ УИСТАЖ : . . .

Закондавацѣ постыніиѣ апамъ гна. градете свѣтло  
поутымъ. мѣ верно. да достоинно кнемъ. Гѣи послужыше.  
прнемемъ великыѣ венцѣ. прнводаще на мѣне Хѣ : . . .

Пошренне мати есть великаго Самонаѣ и Даннаѣ  
уіюднаго. положъ прѣславно, и Елсею мждромъ. непобѣ-  
днама крѣпость. постни са брѣе тышно ннѣ. да с ними  
слабни са ѡ Хѣ : . . .

Постомъ на колесниціи. Нанѣ взать бѣі. постомже  
и Енохъ. живь есть до селѣ. Двѣдъ великыѣ падь. пощъ са  
въсталъ есть. и прѣбѣі прркъ прркимъ. снмъ вси поѣнмъ  
са верни : . . .

Б Просвѣщенамн зарѣми. вснѣвшна словесе. не уестнжж  
ти жтробж бѣе дво. ѡснѣвшнаго коніѣж земныиѣж. про-  
свѣти дшж мож. мракомъ стрстныиѣмъ ѡмрауенж да пож  
и т. н. на 24<sup>6</sup>.

XV.

Най-стара служба на св. Ивана Рилски.

Миꙗ ѡктабрь. ѡї днѣ.

44<sup>a</sup> Памѣ прѣповнаго ѡїѧ нишего Іѡ(анна) . . . . . | прѣ-  
 44<sup>b</sup> стыннѣка. прѣнесенъ бѣ ѡ Рылѣ въ Средець | градъ.  
 и ѡ Среда прѣнесенъ бѣ въ Загорне въ | градъ Тра-  
 пезницѣ. въ црѣтво Іѡѧ Асѣнѣ црѣ. иже и донѣ лежить  
 тѣломъ. и уюдеса творитъ прсно . . . Кѣрь. стѣ ѡс.  
 влѣнь. мѣ. на гн възѣ. | ѡ. ѣ. ѣ. и поемъ стѣ и. г.  
 подѣваць. Глѣ. ѧ. пѣ. нѣнь . .

Въ постницѣ възснѣвшимъ. проѡбразованнѣ прѣстѣи-  
 ное възпитѣннѣ. Средеуьскаго свѣтланика. словесѣ пѣ-  
 ныимн. вѣсн вѣрнин похвалнмъ зоваще. рѣчи са великаѧ  
 слава. иже въ нашѣ днѣ и вѣи са | прѣблѣжене  
 Іѡне . . — Посрѣ | двооу жнкотоу вразоумне са. влгооу-  
 годно мѣрнло поставилъ еси ѡуе | нбо тлѣмѣцаѧ ѡставилъ  
 еси. рлзвмѣв же прсно прѣв(в)ажцалго. и к томоу пра-  
 веднлѣ твоѧ дшѧ оусрѣдно прѣблѣне оуклонилъ еси . . .  
 — Раѣеши са видѣв | сѣрьшеннѣ. троудовѣ твоихѣ. иже  
 ѡко не видѣ и | оухо не слыша. доброты рлнскихѣ. нмы  
 свѣтло възданнѣ подвигѣ твоихѣ. нстауѣеть влѣтъ рака  
 тѣвоѧ. тѣло нмы неразроушимо . . — Глѣ. и и. гл. и: — |

Иже ѡко не видѣ. ни оухо не слышало. ни на  
 срѣе улѣкоу не възыдошѣ. оуготованлѣ вѣмъ. того въз-  
 люблѣшимъ. снхѣ ты вѣжелѣ. Іѡне вѣгодѣхновеннѣ. | въз-  
 ненавидѣлъ еси мнрьское смѣшеннѣ. и къ боу | ѣдномуу  
 прнтекѣлъ еси. томоу помлн са да сплѣсеть дшѣ нашѣ

ѣко мѣрдъ . . . — Тѣ. прѣо. днѣ. ѿ прѣмудрости Соломо-  
на утение . . .

Прѣмудры нѣ аще постигнеть скончати са въ поѣн |  
бждеть. нѣ ѿсждитъ праведникъ оумираѣ живѣи | неуст-  
стныѣ. оузрат бо конунж праведнаго. нѣ | не разоумѣѣтъ  
уто свѣщашъ ѿ немъ. ѣко по|врѣжетъ гѣ неустнвиѣ  
безгласныи. нѣ прѣже | потрасеть нѣмъ ѿ ѿснованиѣ нѣхъ.  
нѣ на пласлѣ|докъ (sic) нѣсѣхнѣтъ въ лютыхъ. нѣ память  
нѣхъ погыбеть. нѣ приджѣтъ въ помышлени прѣгрѣшени |  
шѣвѣ. нѣ ѿблнунтъ нѣхъ противѣ безоумноу нѣхъ. | тѣгда  
станеть съ дръзновеннѣмъ многомъ пра|ведникъ. прѣдъ  
лицемъ ѿскрѣблшнмъ єго. | нѣ мѣстаѣшнмъ болѣзнь.  
оуѣаснѣтъ са ѿ прѣ|славнѣмъ спсѣни єго. нѣ рекѣтъ въ  
себѣ клѣще|н са. нѣ въ тѣснотѣ дѣлѣ въздѣхнѣшени  
възгѣлѣ. | тѣнѣ єсть єгоже мы нѣмѣхомъ въ носмѣхъ нѣ-  
когда нѣ въ прнѣа поношениѣ безоумныи. жи |

(Тука липсва 1 листъ).

45<sup>1</sup>

Канѣ. гла. ѣ. пѣ. ѣ. їрѣо. ѣко по свѣхъ ходѣ . . .

За дѣлъ твоихъ въснѣвныи. келнкынъ свѣ прѣ уѣки. | въ  
житнѣстѣнѣ ношн просвѣщѣлѣ. ксѣмъ въспѣваѣ | твоѣ ми  
зра блѣнѣ ѿѣе їѣлне ѿблнстанѣ . . . —

ѣко морьскыѣ пжчныи боуреннѣмъ. носныи всѣ  
разѣ|мѣвъ. съблѣоуѣ єсн самъ сѣбе. нѣ на горѣ възшѣдѣ  
кль|нь морьскыѣ. нѣзнимѣшн прѣобне . . . —

Ѣкрѣглѣ са єсн мира нѣ самъ себе. нѣ крѣтъ въземъ.  
пѣзва|кшаго та възыскалаѣ єсн. нѣ въ поустынии обрѣтенѣ |  
нѣ томоу послѣдовакѣ славаѣ полоунѣлѣ єсн . . . —

Урѣтогъ златъ бѣ. дѣшнѣоуѣ женихоуѣ прѣутаѣ. рнзы |  
брауныѣ ма оуѣбо не нѣмѣла ѿблѣщн. ѣко да гла мо|єго  
радѣсти не лишѣ са . . . — Пѣ. г. їрѣо. нѣ сѣлѣ ѣкоже . . . —

Оумѣртвѣвъ оуды на земн. поѣмъ нѣ трѣды. нѣ жи-  
кешн пѣ|ѣе уѣкѣ на нѣсн. нѣ живѣща нѣмѣши в себѣ сѣлѣ.  
їѣне | прѣобне . . . —



Сладкѣа грьтанъ твоѣ. плаче меда оуѣениѣ твоѣмѣ ѡѣе.  
темъ житеніемъ сласти. горко родны | нѣ прѣшедъ. не-  
такънѣж полоуѣнулъ еси салкѣ нѣ сладѣ . . . —

Кодъ испазнѣ быкъ бѣа дѣа. тоушиш рѣкы нѣцѣле-  
ннѣ. нѣ море стѣтн нѣсѣшилъ еси. к тебѣ прѣходащнмъ  
Нѣѡне прѣбне . . . Оутѣрѣжѣши како крѣпѣ|каа палнца  
дѣшѣ моѣ нѣ мѣко жезлъ мѣжуншн врагъ моѣ|нѣ палкѣ. цѣв-  
томъ же твоѣмъ мѣтробы. Ѣма моѣго дѣнѣ. оудрѣженнѣ прѣд-  
ложнн . . . сѣ. гѣа. дѣ . . . —

Възые прѣбне на горѣ бѣжѣ, мѣко же ѣ писанѣ. нѣ  
вса дѣлоу вѣкѣшѣ пѣчалъ ѡставн. ѡѣе Іѡне, прѣтекѣлъ  
еси кѣ бѣженномуу камени. кранѣгльнѣмѣ хѣу. | нѣ пѣмъ  
вѣследовавѣ заповѣдемъ єго ѡѣе. нѣ вѣ страдѣствѣ єго нѣ  
намъ оутѣрднмъ са. мѣнѣ хѣ бѣа грѣхомъ ѡста|вленнѣ по-  
датн. утѣщнмъ любовнѣж твоѣмъ памѣ . . . — | пѣ. дѣ. ірѣмо  
хѣс мнѣ снаа бѣ нѣ гѣ уѣнаа во црѣквн . . . —

Немоситн плаче єдиноѣ рнзы. сѣсъ заповѣда оуѣени-  
комъ. ты же прѣвѣзде заповѣдн. рабѣлѣпно ѡбнажѣ  
са вѣ єдиноѣ кожн . . . —

Разоумѣ ѡстрѣтоѣ помѣслнвѣ. мѣко 'Адамъ нѣзгна-  
нѣ бѣ. ѡ мѣста єдемьскааго не постнв са. потѣщѣлъ са  
еси вѣзнитн вѣ не. пѣмъ нѣ мѣтвоѣ . . . —

Бѣ видѣ трѣпѣннѣ твоѣ вѣ поустнннн. безѣ вѣскѣ |  
ѡѣе брашна. сланоутокъ пнтраѣтъ та. безѣ видѣ|ннѣ ралнаго.  
прозаблѣтъ тобоѣ пекыѣ са . . . —

45<sup>6</sup>

Рѣвеннѣ неплодѣства. мѣрскыѣ болѣзнн вѣ твоѣмъ |  
рождѣтѣ не мѣвшѣса. нѣ нѣ вѣ дѣбѣствѣ твоѣ мѣне бн|шѣ.  
прѣпѣны бѣ оу рождѣствоу. нова бо вѣсѣ твоѣ прѣ|ѣтаа . . .  
пѣ. є. ірѣмо. бѣнѣмъ свѣтомъ тн блѣже. оутр . . . —

На горѣ възые гѣа. поѣща дѣа слышалъ еси. нѣ  
на го|рѣ поустыннѣж оустѣрѣнвѣса. вѣса зема гѣа бѣ-  
тн разоумѣвѣ. єгоже вѣжѣлѣвѣ мѣко гора Іѡне Снѣ|нѣ  
быаъ еси . . . — оувѣдѣвѣ полоуѣнтн блѣне. рабоу | не-  
сѣннѣма ѡуѣнма. гѣа своѣго жѣдѣщѣмому. ношн | нѣ дѣн

многы съвършаше мѣла са. яко воспѣтенъ | бѣ ѡбрѣтажъ. .  
 Нерасждно желаннѣ, хѣво въспрнѣмъ по вѣдннѣмъ дѣло  
 оу срѣдно съвършилъ еси. любокъ съ родъства, бѣаство ꙗ  
 житенскѣ пицѣ. поустыне жъ бѣжне измѣнилъ еси . . .  
 Лѣсть змина въ тла къведе | Свѣж. не ты въпрашаше  
 како заунж без мѣжа сжщннѣ дѣца. оу вѣдѣши странное  
 рождство. Бѣ роди да еси ѡ тла избекаваща . . . Пѣ. 5. ѳрм.  
 житенскѣ . . . —

(Т)ы ѡуе прѣдлежиши яко же градъ высокъ. на  
 горѣ | прѣповне. и како можаше оукрыти са. нбо бѣ знаме-  
 ни и юодесы. тебе прославнѣ ѡкрыль естъ . . . —

Къзде яко же слышашъ еси. ѡладомъ ижеца Дѣда  
 на | горѣ гѣа прѣповне. и въ домъ бѣ Іаковѣа и бысть  
 безнахалны жъ трѣцъ домъ дѣшевннѣ . . . — Капавнн салъзъ |  
 твоѣ и каменнѣ горьское ѡкропѣа жъ испьстриаъ еси. тѣмъ  
 и къ каменн прѣте. таниномоу хѣу. и тоуннн рѣкы и-  
 цѣленнѣмъ прѣповне . . . Оу вѣдаемъ стрѣми болѣзнь наин.  
 к тебе златн рѣуца. надъа | са и прѣрицѣ. твоѣ жъ маинн  
 бѣтъ. своннн мѣта ми растворши оу слади. и стрѣти | ста-  
 жащѣ ма | прѣтаа ѡуисти . . . — кѣ. гѣа. 5. . . Бѣти жъ  
 ма бѣаи | да еси. дѣамъ извѣстнаъ еси званнѣ. и мѣн са  
 Іѡне | оугодникъ хѣ бѣ. въ мѣнтахъ и въ постѣхъ да-  
 рока ии дѣа испальнн са и бѣ неджгомъ прогонитѣль. и  
 зстѣпникъ дѣамъ наиннѣ . . . —

. . . же въ тѣлѣ мрѣтвнѣмъ. анигомъ оупѣбѣ са  
 жию пауе нѣства. прѣдѣте въспоннѣ Іѡна прѣбнаго. тѣ  
 бо яко ѡтрѣенъ вѣмннн мнрѣ весь и мѣже | въ мнрѣ.  
 яко да нѣмннхъ полоуунтѣ. и къзде | на горѣ яко же  
 Моисѣи и Илннѣ. и помъ ѡусти | вса видѣти спѣен са.  
 тронѣвскѣ свѣтаостнн.

(Крѣаъ лѣсѣа.)

Наистина, нѣма положителни данни, по които да сѣдимъ  
 кога са почнали въ Българско да чествуватъ паметѣта на  
 св. Ивана Рилски, но ако отдадемъ вѣра на най-старото житие

на св. Ивана<sup>1)</sup> трѣбва да приемемъ, че още при царь Петра мощитѣ на светеца били прѣнесени въ Софія. Когато царь Петрови ловци намѣрили тѣлото на светеца и обадили за това на господаря си, послѣдниятъ, по Божие внушение, поржчалъ да се прѣнесе тѣлото въ Софія: **ѣъ бо рѣуемо тѣлу тому светому лежатн въ Срѣдци градѣ . . . . и дондѣ тѣло светаго въ Срѣдеуьскын град.** И най-старата служба на светеца, която намѣрихъ въ Драгановия миней отъ XIII в.,<sup>2)</sup> ни уштва да приемемъ, че твърдѣ рано, прѣзъ X вѣкъ, св. Ивана Рилски вече почитали като светець. Думитѣ въ службата раѹн са великаа слава. **Иже въ нашѣ дѣни мѣни са прѣлажене Іоане,** както и прославянъето на св. Ивана като **Срѣдеуьскын свѣтланникъ** показватъ, че съчинителътъ на службата живѣлъ прѣзъ врѣмето **ѣъ нашѣ дѣни,** когато се прѣснала славата за св. Ивана Рилски и неговитѣ моци въ Софія. Заглавието на службата е прѣправена отсетнѣ, когато тѣлото на светеца вече било прѣнесено отъ Асѣна I въ Търново. Това личи отъ сравнението на заглавието съ самата служба: докато на едно мѣсто св. Иванъ е „Срѣдецки свѣтилникъ“ и се явява въ „нашитѣ дни“, както казва съчинителътъ, отъ друга страна виждаме, че мощитѣ на св. Ивана лежатъ не въ Срѣдецъ, а са прѣнесени въ Търново. Че заглавието е послѣдня проширена прибавка, се вижда най-добрѣ и отъ други фрагментни прѣписи и прѣправки на старата служба, дѣто не се споменава за прѣнасянъето мощитѣ въ Трапезица. Такъвъ е напр. поменътъ на св. Ивана Рилски, помѣстенъ въ зографския рѣкописъ № 160. Срв. сѣщо и текста за успѣнието на светеца, помѣстенъ подолу, стр. 115.

Най-сетнѣ и отъ високата почитъ, която св. Иванъ е ималъ срѣдъ българетѣ, може да се заключи, че твърдѣ рано светецьтъ се е сдобилъ съ служба. Първиятъ български светець е билъ почитанъ наравнѣ съ Кирила и Методия, съ които с нима же пѣтъ кади ѿцъ Іоу поустына Рильскыи, както се казва въ Григорчевия триодъ — отъ врѣмето на Калояна — при црн Калогоа.<sup>3)</sup>

<sup>1)</sup> Издадено отъ Милетича, по псовъ прѣписъ отъ XIV в., въ приложенята на Църковенъ вѣстникъ, София 1902, стр. 180—140. По прѣписъ отъ XVII в. то бѣ издадено по-рано отъ Гилфердинга въ Сочиненія I, 124—131.

<sup>2)</sup> Срв. стр. 38.

<sup>3)</sup> *Орезневскій*, Древние слав. пам. юс. письма, 117.

## Жития и поменъ на св. Ивана Рилски.

### 1. Проложно житие.

По древность, слѣдъ безименното старо житие на св. Ивана и туй на Свилица, иде проложното. То е съставено прѣзъ XIII в., слѣдъ прѣнасянье мощитѣ на светеца въ Търново отъ Асѣна I. Сырку дори прѣдполага, че то е писано отъ съврѣменикъ на послѣднитѣ описани въ житието събития.<sup>1)</sup> И дѣйствително, голѣмитѣ подробности при описание прѣнасяньето на мощитѣ въ Търново е могълъ да ги знае само съврѣменъ писателъ. Отъ думитѣ пѣвъ за българската земя, която била **обетъ максимю грѣцкымъ насилѣмъ**, прѣзъ врѣме на византийското робство, трѣбва да се приеме, че авторътъ на житието е билъ българинъ. Въ обръщението къмъ светеца за спасение на **българе же ѿ сръблѣе**. **гъ помози дрѣжакиномъ црѣю нашему . . . .** думата **сръблѣе** е прибавена отсетнѣ отъ нѣкой прѣписвачъ сръбинъ или югословѣнски радѣтель, защото въ по-стария прѣписъ (XIV в.) на сжщото проложно житие, № 196 въ охридската библиотека, четемъ: . . . **мѣи са въсемѣтникомъ вѣцѣ сѣти твоѣ сръбѣдники ѣдинорѣдими ти жъзыкѣ Българскимъ. ѿ помози дрѣжакиномъ црѣю нашему и пр.**<sup>2)</sup>

Проложното житие се отличава съ положителни данни, сбито изложение, безъ излишна реторика.<sup>3)</sup> То е бивало печатано нѣколко пѣти: въ минеитѣ на Макария подъ 19 октомври, волона 1537—1541; отъ Филарета, въ неговитѣ Святые южныхъ славянъ, 2-о отд., 43; отъ Качановски, въ Христ. Чтение 1882 г. II, 248—251. Нашиятъ прѣписъ се съдържа въ два

<sup>1)</sup> Срв. Сборникъ статей по славяновѣдѣнию Сиб. 1888, стр. 367.

<sup>2)</sup> Сега съмалваатъ, че не прѣписахъ цѣлото житие.

<sup>3)</sup> Сырку, пакъ тамъ, 367.

зографски пролога № 47, 88, отъ XV в. Печата се главно за наржчностъ на българскитѣ книжовници, които не могатъ да иматъ на стога горнитѣ издания.

Мѣсь ѡктоврѣ, дѣ днь.

Паметь прѣподѣвнаго ѡца нашего 'Іѡанна Рїлскаго :

Сѣтъм прїбѣнїи ѡца нашъ 'Іѡанна великїи въ постъ-  
ницѣ. Бѣше ѡво ѡ прѣдѣль славнаго града Сръдѣчьскаго.  
ѡ сѣла нарицаемаго Скорїно. въ цѣтво хълюбїваго Петра  
ѡра вьлгарскаго. а гръчьскаго Квинстантина Дїѡгена. родї-  
телема нїмї вл҃гочестїва, и не зѣлѡ богата. п.м.м.не вьл-  
гарскаго. родїтелема же їго ошѣшима ѡ житїа. сѣнже  
добродѣтель ѡ младїхъ ноктен вьзлюбень. вьса ѡставляша  
їмоу ѡ ѡчьскїе чести, нищїнмѣ и маломощїнїмѣ раздѣва.  
самже вьспрїемь мнїшьскїи ѡвразъ ѡ ѡчества своего їзвїде.  
ничесѡже їного носї на тѣлѣ своемѣ, тѣчїю їдїноу рїзоу  
кѡжнѡю. и на гороу нѣкоу вьзвѣсї висѡкѣ ї поустѣ. и тоу  
на добродѣтель подвїзаше се. вїлїемѣ дївїи пїтае се. малѡу  
же врѣмени прѣлїноуешѣ. дїавольскїимѣ наважїенїемѣ, раз-  
воїннїи їго нѡщїю напѣдоше. їже и зѣлѡ вьвше їзгнїаше  
и ѡтоудѣ. ѡнѣ же ѡ тѣмѣ горї їзвѣсї, вьслїице вь поустїню  
Рїлскою. и тоу крѣпкїи подвїза се. ї вь дѣплно дрѣво  
вѣшї. вь постѣхъ и вь молитвахъ и слъзѣхъ непрѣстанно Бѣ  
мѡлю прѣбываше. ѡ вїтїа тѣчїю потрѣбоу тѣлѣснїю прїемаше.  
и лицѣ чл҃ча не вїдѣ. нѣ съ свѣрми дївїїми вѣше прѣбывае.  
їгоже и великое трѣпѣнїе вїдѣва Бѣ. на прѣлїеженїе мѣсто сла-  
ноутокѡ<sup>1)</sup> їзрасти повѣлѣ. и ѡ того вѣженїи на многѣ врѣ-  
мена пїтааше се. вїдѣнїе вьвѣ нѣкыми пѣстиры, и тѣмї поѣсѡу  
ѡповѣданѣ вьвѣ. и мнѡзїи кѣ нїмѣ прїтїцаахѣ. инеѡужнїи  
свое прїнѡсїше. и мѣтемаи стїго зрѣвѣ прїемлюще ѡхѡжаахѣ. и  
їзвїдѣ слава прѣповнаго по всїи зѣмли тої. и мнѡзїи порѣвноваше  
добродѣтелїномѣ житїю стїго. съ нїма и житїи їзвѣлїше. и вь

<sup>1)</sup> Отъ прологъ № 47. Надоу № 88, който е по-правильнѣ вь правоиса, а вьвѣ сѣмѣ думи и формї.

прилѣжимѣ вѣрѣ црковѣ сътворише. мѡнастирь съставише. начілника ймоуще и пастира прѡповнаго. ѿнже доврѣ пѣсн стѡдо своѣ, и многыи Гѣи привѣде. и вѣліа и прѣславнаа чюдеса сътвориша. и въ глѡвокоую старость дошѣ, съ мироу кѡнцѣ житію пріѣтъ. прѣставъ се къ нестарѣющоу се влѣженствуѡ. и тоу своими оученики погребенъ бы. и вѣрѣмени прѣшѣшъ не малю, іави се оученикомъ своимъ. и повелѣ прѣнѣсти мѡщи єго въ Грѣцкый грѡ. ѡни же ѡкрывшѣ грѡвъ єго, и видѣвшѣ цѣло прѡповнаго тѣло тли непричѣстно. и влѡгоу вѡню испоуцающеи прославише Бѡ. и тако съ чѣстію прѣнѣсоше въ Грѣцѣ. и положише и въ цркви стго аїла ѡулиста Лоуки. послѣжеже црковѣ прѣкраснаа създанна бы въ име єго. и въ нѣи прѡповнаго положише. творѣща дивныи и прѣславныи цѣлѣвы. и мѡнаувшимъ многымъ вѣрѣмени. двігсе оугѣрскый крѡль съ многою повѣдою. и прѣшѣ поплѣни грѣцкоюу зѣмлю. даже и до Грѣца достігъ. и прѡповнаго ракоу съ тѣлесемъ възѣмъ. слышаа бо вѣшѣ и сѡ крѡль ѡ чюдесѣхъ прѡповнаго. и повелѣ съ многою чѣстію кѡбчегѣ нѣсти въ страну свою. и положити въ цркви чѣтно. въ градѣ нарицаѣмѣ Остригомѣ. и положенъ бывъ тамо стѣ. и непрѣстаашѣ творѣ чюдеса и знаменіа и цѣлѣвы многы. ѡ многоаже мало да скажемъ, слышавъ оубѡ ѡ нѣмъ дрѣхїѣпкпѣ ѡстрогоскѣ іако великѣ іѣ прѣ Бѣгомъ прѡповный. и прославленъ чюдесы по вѣсѣ странахъ. не вѣрѡвашѣ. нѡ глаашѣ, не вѣмъ азъ сегѡ въ дрѣвныи писаніи помѣнаемаа. и не хотѣше дойти и поклѡнити се стѣмъ. и вънезапѣ пріѣмъ ѡнѣменіе ѣзыка. и познѡвъ іако тоѣ ради вѣны приключи се ємъ ѡнѣменіе. и тѣкъ скѡро къ кѡвчегѡу прѡповнаго. и припадѣ ѡвловѣзаѣ прѡсе процѣніа. бжїи же оугѡдникъ сегѡ скѡро оуслышавъ. и томъ чѣсѣ своузъ разрѣшивъ. и пакы іасно глаати томъ подасть. ѡнже цѣлѣвоу полоучивъ. и съ плачемъ прѣгрѣшеніе своѣ ѡже къ стѣмъ вѣсѣмъ исповѣдаше. славе Бѡ и прѡповнаго величаѣ. и йна многоа и прѣславнаа сътвори стѣ въ оугѣрцѣи зѣмли. сїи же вѣсѡ расмѡтривъ крѡль. оудивль се ѡ прѣславный чюдесѣ стго. пѡче оужасомъ вѣліемъ ѡдрѣ-

жимь бывъ. оукрасивъ кобечегъ стго сребромъ и златомъ. и ѡблобызавъ мѡщи егѡ. и съ великою чѡстїю пакы въ Сѣѣца послѡ. и тако въ сѣѣи цркви своей пакы положень въ. въ лѣто, ҃҃҃, ҃҃, ҃҃҃. (6695—1187) ѡндикто пѣты. Немногѡуже врѣмени мѡноувшѡ. вънѣга вѡговѡли Бѡ, възвѡгнѡти пѡдѡшю сѣ скѡнїю и ѡвѡновити вѡлгарскю вѡдѡсть. ѡвѡтшавшю грѣчскимъ насѡлїемъ. и вънѣга вѡзнѣсе рѡгъ вѡлгарскаго цртва при хѡлѡвнѣемъ цри 'Исѣнѣ, емоу же име въ сѣѣемъ крѡшенїи 'Иѡаннь. тѡи оубѡ въ начѡло цртва своѣго. пѡдѡше сѣ градѡвы. вѡлгарскїе ѡвѡновы и потерѡды. и хѡждаше по карѡиѣ страны. прѣемѡиѣ градѡвы. дѡшѡ же и до Сѣѣца, и тѡго покѡривъ. и вѡдѣвъ сѣго и прѡповнагѡ ѡца. и слѡшѡ прѣслѡвнѡѡ гѡже ѡ немъ. и покѡлни сѣ сѣмѡ кобечегѡу егѡ. и ѡблобызавъ прѣчѣтныѣ мѡщи егѡ. повѣлѣ сѣенномѡ патрїархѡ Нѡсилїю. тако и ѡже съ нимъ прѡчѣтѡ. вѡзѣти вѣселѡвноюю рѡкоу. и съ многою чѣтїю понѣсти прѣѣ нимъ до цркааго градѡ Трѡнова. и пристѡвнѡ трѡстаѡ воїнѡ ѡзвѡрнѡнѡи на прѡвѡженїе сѣго. и тако патрїархѡ Нѡсилїе вѡзлѡжѣ на кола прѣчѣтноюю рѡкоу. и тако соуцїи вѣси съ нимъ съ рѡдѡстїю еше сѣ поути. и ѡдѣхѡу съ вѣселїемъ слѡвѣще Бѡ. и сѣго мѣтвами настѡвѡлѡемїи. съ нимѡ же ѡдѣхѡу и мнїси сѣго мѡнастѡра егѡ. и ꙗѡумень 'Иѡаннїкїе и съ нимъ вѣѡвѡвѡзнѡвїи ѡноци. сѡмѡже вѡлчѡтѣвїи црѣ 'Иѡаннь 'Исѣнѡ, оускѡрнѡвѣ и прѣвѡвѡрнѡвѣ въ цркви градѡ. повѣлѣ скѡро оустроїти црковѡ въ градѣ Трѡпѣзыци на положенїе сѣго. и оуѡвѣдѣвъ ꙗѡ прѡвѡлїжилсе ꙗѡ патрїархѡ Нѡсилїе и вѣси соуцїи съ нимъ нѡсѣще прѡповнагѡ. и ѡзыде сѡмъ въ срѣтѣнїе егѡ на ѡкѡпѡ. и вѣси съ нѡи вѡлгарѣ. и вѡдѡстѣле, и вѣсе мнѡдѡство лѡдїи. рѡююще сѣ тѣлесѡи и вѣселѣще сѣ дѡхомъ. и вѡдѣвѡше покѡлоннїше (сѣ) мѡщѣемъ прѡвѡнаго ѡца. и порѡдѡвѡше сѣ рѡдѡстїю нѡѡзгѡлѡннѡю. и прѣвѡвѣ на ѡкѡпѣ рѡка прѡповнаго ѡца, ҃҃, днїи. донѣли же црковѡ съгрѡжѣна воудѣть. съврѡшенѣ же вѡвѡшїи. и прѡнѣсѣше положнїше сѣго съ многою чѡстїю. ѡсѣтѡвѡше црковѡ вѣолѣпно. въ лѣто, ҃҃҃҃҃҃. (6703—1195) ѡдѣже и до ннѡшнѡгѡ днѣ лѣжнѣть, чѡдо тѡвѡрнѡвѡе тѣло

прѣвнаго. исцѣленіе безмѣздное, прѣно текущїи истѣчники истѣкають. слѣпи во приходѣще вѣрою просвѣщаются. слоукїи исправляютьсе; нѣми вѣстро и вѣлогливѣ вѣсѣдоуютъ. не-доужнїи ѿ немощь въ сілоу прѣлагаютьсе. вѣснїи исцѣле-вають. и всїи въсакыми волѣзными ѿдржимїи, притїчюще зравїе прїемлють. нѣ ѿ прѣчтїнаа главо и вѣгтїи ст҃го д҃ха исплнїнна. сїсово съ ѿцѣмь ѡвѣталище. прѣстою оу прѣстола вѣсѣхъ цр҃а. и іасно наслажане се свѣта єдиносоущные тройце. и хероувїмскыи съ анг҃лы възглашанє пѣнь тристоую. вѣ-лико, и неислѣдованное имѣїе дрѣзновенїе. моли се вѣсє мѣти-вомѣ влцѣ. сїпти твоє съродники, єдинордни ти єзїкы. вѣ-гаре же и срѣвїе. и помѡзи дрѣжавномѣ цр҃оу нашемѣ. и по-коры емѣ вѣспротивные врагы пѣ нѡзѣ єгѣ. вѣроу непорѡчноую съвлюди. грады наше оутверды. мїрь вѣс оумїри. глада и пагоувы избави ны. и ѿ нападанїе инѡплемєнныи съхрани ны. старыє оутѣши. юныє накажи. вѣзоумные оумоудры. вѣдѡ-вице помѣши. сїроты застоупи. млѣдєнце въспїтай. и вѣсє людїи своє съхрани ѿ вѣсѣ нападетїи. и въ днѣ страшнаго соуда шоуїе ны чѣсти избави. и съ дѣсними ѡвѣцами мѣтками сї спѡвї. и слышати вѣженныи ѡнкѣ гла ѿ влкы Хѣ. прїидѣте слѣвенны ѡца моего, наследоуйте оугѡтованое вамѣ цр҃ствїе ѿ сложенїа мироу. іако томѣ пѡваеть слава чѣсть и дрѣжава въ вѣсконьчные вѣкы, аминь: ~

## 2.

**Поменъ за успѣнието на св. Ивана Рилски на  
18 августъ.**

Този поменъ се намира въ зографскїа общѣ миней № 109, писанъ въ днитѣ на царь Ивана Шишмана. Славата въ помена (въ постнїцѣхъ и пр.) отговаря на тази въ старата служба.<sup>1)</sup> Тропарьтъ го срѣщаме и въ по-кѣснитѣ прѣписи на

<sup>1)</sup> Срав. стр. 105 сл.



св. Ивановата служба. За датата на успѣнието -- 18 августъ се твърди и въ най-старото житие на светеца: **Отѣцъ Іоаннь . . . поухъ . . . мѣсеца августа въ ѿи день.**

**Мѣа августа ѿи днь**

**Оүспенне прѣобнаго оца нашего Іѡанна рилскѣ.**

**Ѣе на гн възвѣ. по ѣ ѣ н поѣ стрѣ  
глѣ в. по домѣе фѣфѣ.**

**Прозабленне срьдеуѣское. възспнтаѣа въ поустыни. прѣбл-  
женне Іѡанне. видѣнъ бмстѣ при водахъ. напажити живы  
ѣдѡмстѣн: —**

**Наготъ оүразоуѣвѣвъ уѣка прѣвааго. ризоа кожноа приѡ-  
дѣав са. ѿ въ урѣтожнѣа свѣтлоа ѡдеѣѣа ѡблеуѣѣа: —**

**ѡуѣ сквозѣ ѡгнь ѿ водаж прошеаѣ ѣсн. знмы во ѿ кара  
ѿ ѡздобленна прѣтрѣвѣвъ ѿ ѿнѣ оүтѣшеннемъ ѡбогати са: —**

**Слава глѣ ѣ:**

**Въ поустинѣхъ възспнѣиныхъ ревнитѣѣ. поустынное въз-  
спнтѣанне. срьдеукаго свѣтаннка. словесы и пѣнми, възспнѣаннѣ  
по дългоу възсвѣланнѣмъ зѡвѣще. рѣчѣ са великаа славо, ѿже въ  
наша дѣи живи са прѣокне.**

**Трѣпарь прѣ ѿстоמוу глѣ ѣ: —**

**Покаанноу ѡснованне. прописанне оүмнѣнна. ѡбразъ оүтѣ-  
шенна, дѣховнѣа съврѣшителеѣ. тѣлно аггелѡмъ житіе твое бѣтъ  
прѣѡсне. въ молнтѣхъ ѿ въ пощеніи слѣзахъ. оуѣ Іѡанне  
моаи Хѣ Бѣ ѡ дѣшахъ нашихъ: —**

**Слава глѣ ѣ. прѣѡбномоу: —**

**Съ небѣными вѡннствы ѿнѣ въдѣрѣа са. съ прѣуѣскимн  
лѣкы. ѿ съ аггелѣскимн мнѡжѣствы. ѿ възснѣаннѣ прѣѣе въ  
поустинѣхъ. молнши са за приходащѣа верѡа къ твоѣмъ крокоу.  
Ѣ възсѣхъ напастѣн ѿзбавити са нѣмъ блаженне: —**

## Житие на св. Ив. Рилски отъ Евтимия Търновски.

(По ръкопись отъ времето на съчинителя).

Най-пространно и художествено отъ житията на св. Ивана Рилски е Евтимиевото. То е запазено въ много прѣписи, пѣкъ е бивало и печатано нѣколко пѣти — отъ Ант. Радивиловски прѣзъ 1671 г. въ Клевъ, отъ Неофита Рилски прѣзъ 1835 г. въ Бѣлградъ, отъ Новаковича въ Гласникъ XXII (год. 1867), отъ Калужняцки въ Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius 1901 г., стр. 5—26. Първитѣ двѣ издания са въ прѣработенъ видъ; третото е по сръбска редакция; четвъртото, критично и сборно, е по българска редакция отъ XV вѣкъ. Печатаниятъ долу зографски прѣписъ отъ XIV вѣкъ се явява като най-старъ; той е може би прѣкъ прѣписъ отъ автографа на послѣдния търновски патриархъ. За това глед. при описание на синаксаря № 103, отд. II г. 6, стр. 46. Житието се помѣства на листове 93<sup>a</sup>—104<sup>a</sup>.

93<sup>a</sup> † Житіе и жизнь, прѣбнаго ѿца нашего Іѡ Рилскѣ.

† съписано кнрѣ Евѡиміемъ патріархѡмъ Тръновскыи.

Блѣн ѡ.

Въ лепотѣ ѡбо кѡ намъ понѡсна бн кѣ не тѣуиж ѡ дѡбрыи лѣннѣи имѡщнмъ и нераднѣ, нѣ и завѣдѡщнѣ ѣднноплѣменнмъ дѡбрыи прнхѡстѣи, аще мѡлѡуаніемъ блженнаго Іѡанна житіе прѣншла вѣхомъ, и не възсѣчемъ тѣцѡаніемъ по възможномъ намъ напѣсано кѡко же науално ѡбразнмъ ѡбразъ прѣложнн иже дѡбрыи желѡжцнмъ и реknѡжцнмъ дѡбрѡдетелн, на нѣ и снѣцъ прѣде ннмъ пѡлѡн възсѡдѡщн. Ѧбнано ѡбо подражѡніе имѡщѣи за ѣже въ нѣ възсѣхъ дѡбрѡдетелѣн сътѣуѣнїа, и малѡ же ѡбѡуе мѡгѡще иже на нѣ възнѣражцнмъ прнѡжнн пѡлѡж. Дѡвѡлно бѡ такокое вѣдѣ житіе не тѣуиж иже съ мнѡсѣмъ трѡдомъ по стѡпамъ послѣдствѣжцнмъ велѡкѡмъ

онѡмъ, къ подобнѣи възвѣсти слѣкѣ приелѣжшѣихса  
 Бѣн, нѣ́ г' ѣже въ мѣлѣ ѡбѡ тѡгѡ житіѣ подражавшѣ  
 доволѣнъ приелѣжити ѡспѣхъ. Не тѣхѣ́ нѣ́ нѣ́ ѣже  
 прѡбѡ въ слѣсѣ бѣкшнмъ, не непрнѣастенъ пѡлѣы вннѣ  
 бѣдѣ́. Мѡже́ бѡ́ нѣ́ тѣкмо слышнмо своѣ́ нѣскѣпакѣ́ лѡвѡвъ  
 въ слышѣшнхъ дѣшѣхъ, нѣ́ пѣматѣ́ж хрѣ́ннмо ѣ́кѡ́ нѣ́кое  
 93<sup>б</sup> жѣ́ло бѣ́ти, нѣ́ по мѣлѣ́ пѡ́стрѣ́кати | тѣхъ́ къ поддѣ́ннѣ́.  
 Ё́мѣ́ ѡбѡ ѡ́бѡнмъ, съ повѣ́дѣ́шнмъ ѣ́вѣ́ ѣ́ко нѣ́ слышѣ́-  
 шнмъ приелѣ́гѣ́тса дѣ́шѣ́наѣ́ пнѣ́а, нѣ́ лѣ́убѣ́ къ сѣ́сеніѡу  
 такокое житіе ѣ́кѣ́тса, нѣ́ Бѣ́ ѣ́гѡ́ радн прѡсѣ́лѣ́тса. рѣ́внѣ́  
 ѡ́бѡнмъ мнѣ́́ нѣ́метн пѡ́трѣ́вѣ́ж нѣ́ тѣ́щѣ́ннѣ́. ѡ́вѣ́мъ ѡ́бѡ,  
 ѣ́же нн мѣ́лѡ́ утѡ́ ѡ́стѣ́внн полѣ́зно. ѡ́вѣ́мѣ́, неподѣ́лѣ́  
 прохѡ́́днѣ́. пѣ́уе жѣ́ снѣ́мѣ́ нѣ́ онѣ́мъ́ къ подражаніѣ́ тѣ́щн-  
 тѣ́са. Безмѣ́стнѣ́нше бѡ́́ бѣ́дѣ́́ ѣ́же ѡ́ вѣ́щѣ́ствнѣ́нн нѣ́ те-  
 кѣ́щѡ́н пнѣ́щѣ́ тѣ́лѣ́снѣ́н. вѣ́сегдѣ́́ тѡ́рнтн нѣ́мъ́ промыш-  
 лѣ́ннѣ́ ѣ́ко мнѡ́жаншеѣ́ нѣ́мъ́ кѡ́дѣ́шн тѣ́щѣ́ннѣ́, пѣ́уе жѣ́  
 нѣ́ вѣ́ще мѣ́ры тѣ́́ пріѣ́матн къ пнѣ́шн попѣ́зѣ́шнмса.  
 ѡ́ невѣ́щѣ́ствнѣ́ннѣ́жѣ́ нѣ́ ненѣ́стѣ́щнмѣ́нн нѣ́ дѣ́шѣ́ полѣ́зѣ́шнн нѣ́  
 вннѣ́ прѣ́кѣ́вѣ́щѡ́н, ннѣ́ мѣ́лѡ́́ попѣ́уѣ́ннѣ́ тѡ́рнтн. гла-  
 дѣ́мъ́ бѡ́жѣ́тѣ́внмъ́ своѣ́́ дѣ́ша тѣ́жѣ́ прѣ́зрѣ́раѣ́ще. Сѣ́́ ѡ́же  
 ѣ́же ѡ́ ѡ́номъ́́ повѣ́стн наѣ́лѡ́́ нѣ́мъ́ тѡ́рашнмъ́, самѣ́жѣ́  
 призѣ́атн ѡ́бѡ́ бѣ́дѣ́́ онѡгѡ́́ блѣ́тъ, ѣ́же ѡ́́ Бѣ́́ ѣ́скрѣ́но тѣ́́  
 пріѣ́́ ѡ́бнѣ́нѣ́, ѣ́ко да не ѡ́́ ненаѣ́уѣ́ннѣ́а погрѣ́шнмъ́́ ѣ́скомѡ́́.  
 рѣ́кѣ́ма кѣ́знакѣ́ма ѣ́ко жѣ́́ гѣ́тса ѣ́щѣ́ннмъ́́ кѣ́саѣ́щѣ́са,  
 нѣ́ пѣ́уе до́стѡ́ннства ѣ́же онѡгѡ́́ повѣ́дѣ́шѣ́, ѣ́ко да не  
 мнѣ́е слышѣ́тѣ́ла ѡ́тѣ́щѣ́тнмъ́́, лѣ́убѣ́шнѣ́́ полѣ́зѣ́ ѡ́стѣ́вѣ́ше.  
 ѣ́ще ѡ́́ до́лннмъ́́ нѣ́ тѣ́жѣ́шнмъ́́ понѣ́́ нѣ́ мѣ́лѡ́́ ѡ́момъ́́ въ-  
 ннѣ́мѣ́́ бн бѣ́жѣ́тѣ́кнѣ́шнн сѣ́́н мѣ́жѣ́́, нѣ́ онѣ́́ уѣ́сѡмъ́́ земнѣ́мъ́́  
 94<sup>а</sup> тѡ́рна бн попѣ́уѣ́ннѣ́, въ скѡ́рѣ́́ тѡ́гѡ́́ мнѡ́́ тѣ́щн хѡ́тѣ́-  
 хѡмъ́́ пѣ́мѣ́́, | нѣ́ забѣ́вѣ́ннѣ́а ѡ́слѣ́тн гѣ́жѣ́ннѣ́мъ́́. Ё́мѣ́́ прѣ́-  
 рѣ́ннѣ́́а вѣ́сѣ́́ до́лѣ́́ ѡ́стѣ́вѣ́́ гѡ́рнѣ́мъ́́ кѣ́ннѣ́мѣ́́ше ѡ́тѣ́уѣ́ствѣ́  
 своѡ́́днѡмъ́́ нѣ́ безѣ́днѡмъ́́ нѣ́ тѡ́рѣ́дѡмъ́́. нѣ́ вѣ́сѣ́щѣ́мъ́́ ѡ́бра-  
 зѡмъ́́ тѣ́щѣ́ше са ѡ́бѣ́щѣ́лѡ́́ постнѣ́гнѣ́тн ѡ́́ѣ́а нѣ́ сѣ́дѣ́тѣ́лѣ́,  
 нѣ́жѣ́́а нѣ́ нѣ́мъ́́ ѣ́же ѡ́́ нѣ́мъ́́ ѡ́уѣ́стн сѣ́повѣ́датн. ѣ́же бѡ́́

Иже прѣже нѣ о немъ не хытрѣ никако и грѣхъ съпн-  
сашѣ, сѣдѣ мѣ по лѣпотѣ ꙗко же кляуѣнно естъ ѹсрѣдно  
съповѣдати потыщѣхѣмса. Извѣстно вѣдаще ꙗко иже о  
ѡиѣ повѣсть, вѣдати обѣче ѡцеловезнѣ дѣша, и къ рев-  
ности въздѣнати лѣушѣн.

Блаженѣго ѹбо сегѣ рѣдителя е блѣгоуѣственн по въ-  
семъ вѣшѣ, вѣзгаре же рѣдѣмъ. рѣженіе и възспнтаніе  
късь глѣмѣ Скринѣ, въ прѣдѣлѣ сѣще Срѣдеуѣскихъ.  
Есть же съ Срѣдецъ въ прѣдѣлѣ европнскихъ едннъ  
сѣщѣ ѡ слѣвнхъ и нарѣуѣтѣ градѣвъ. Въ тонъ ѹбо вѣсн  
прѣвѣкаще. блѣгоуѣственн ѹбо сѣще жнтіемъ, мѣтнен же  
нрѣвомъ. вѣшѣ двѣннъ ѡтрѣуатѣмъ ѡиѣ. ѡ иѣ же едннъ  
есть уѣднн съ Іѡаннѣ. Возспнтанъ ѹбо вѣвъ ѡ свѣнхъ  
рѣднтелѣн дѣврѣ, и вѣ повннѣжса тѣмъ въ всемъ, и  
дѣжнѣж въздаваж уѣсть.

Врѣмени ѹбо немѣлѣ прѣшѣшѣ, и рѣднтелемъ егѣ  
ѹмершемъ, тѣ вѣ къ страхѣ гнн вѣнѣ. ѡ прѣвѣ ннкакѣ  
же ѡстѣпаж, послѣшаж вѣтѣвнѣ слѣвѣсѣ и сѣнѣнал  
ѹченіа, ꙗко же дрѣво насаженѣно прѣ нстѣуѣннѣ (sic) вѣднѣ.  
Нѣцѣн же завнстѣж ѡдрѣжннн лѣннѣн сѣще на блѣве, дѣ-  
94<sup>6</sup> садаммн и ѹкѣрнзнаммн тогѣ ѡблѣглахѣ, лнцемѣрна нарѣ-  
цажще и непѣтѣрна до концѣ мнрскагѣ прѣвѣкнѣннѣ. Въ  
сѣ ѹбо тоѣмъ сѣщѣ, ѹмѣслн съвѣтъ блѣгѣ, растѣуѣн сѣщѣла  
тогѣ къ рѣжѣ ѹвѣгѣ. ѡдѣ и кѣсарѣкн кѣсаревѣла, ꙗко да  
без завакѣннѣ вѣтѣ вѣн дѣтн къзѣожетѣ. Бѣ же рѣкѣ н  
ѡ тѣмъ свѣтѣ вѣсѣтн. рѣкѣ н ѡкраѣмѣ ннѣгѣдѣ нзѣдн ѡ  
земла твоѣ и ѡ рѣда твоѣгѣ и прѣдн въ землѣ въ  
наже тн ѡзѣ покѣжж, ѡвлѣѣтса и семѣ пѣвнѣ, ннѣннже  
мнѣе ѡнѣхъ глѣ семѣ вѣщѣж, покѣзакѣ емѣ и мѣсто нѣдѣже  
тоѣмъ блѣвѣгѣднн къзѣожѣ. Възѣтнжѣв ѹбо ѡ сѣна и  
расмѣтннѣ снлѣ внѣннѣ, распѣлн са ꙗкѣ еленѣ къ нстѣуѣ-  
ннѣкѣмъ вѣднннѣмъ. вѣѣржжн са намѣслѣннагѣ Гѣлѣѣѣ ꙗко  
же Дѣѣ. прѣлѣ по дрѣвнѣн пѣвѣстн кѣмѣнн трѣн, вѣрж  
глѣ и надѣждѣ и лѣвѣкѣ. ѡблѣѣе са къ вѣтѣна правѣдѣ.

, възлагаѣ и шлѣмъ спсєніа бжтвннн покрѡвъ. ѡѣмлѣ  
 влѡсы съ страстнн и похѡтнн. шѣ въ монастнръ, и малѡ  
 нѣкѡе тѡмо врѣма прѣбывъ радн обзучєніа. ѡставаѣ земнла  
 земнымъ, и пенєлмынмъ прѣсть. нсхѡдн мнра и мнрѡ-  
 дрѣжца ннучсѡже ннѡ възємъ, рѡзкѣ єдннж ѡдѣждж кѡ-  
 жанж, прнндѣ въ покѡзанныж тѡмъ гѡрж. и сътворъ малж  
 ѡ хврѡстїа кѡлнж, вѣ тоу прѣбываж пощєніємъ и бдѣ-  
 нїємъ здружаваж тѣлѡ. Сѣ здлнхса бѣгаж пож съ Двѡѡ  
 , възвѡрнхса въ пустынн. и уѡѡ спсѡжцагѡ ма ѡ ма-  
 95<sup>а</sup> лѡдшїа и бѣра. въздѣвала прѣпѡбнмыж рѡжкы без гнѣва и  
 съмжщєніа. ннучѡже къ стнєдѣ нмы, рѡзкѣ выліє трѣкное  
 єже землѣ скѡтѡмъ просѡбатн ѡбычє, и вѡдж ѡже не  
 скждно нстѡуннцн нстѣкажтъ, скѡ бѣ ѡ тебе вѣпнж ѡзъ  
 кынж с тобѡж. Ктѡ ѡбѡ скѡзатн възмѡжетъ тогѡ ѡже  
 тогдѡ творѣше трѣды. Нн кѡ то самѡе выліє пустыннѡе  
 дѡ сѣтѡстн прнмлаше. нж мѡлѡ зѡлѡ и скждно, и сѣ  
 по захѡжєнн сннунѣмъ. и вѡдж жѣ такожѣ, єлнко тзѡнж  
 възнѡтрѣнѣл прохладнн. Слзнын жѣ пакы тогѡ нстѡу-  
 ннкъ ктѡ пѡ стѡлннѡ нзкѣстн. възсѡщнмла жѣ такожѣ  
 стѡлнїа г вѡлѣнѡпрѣкѡнєнїа. мнѡжнцєж прѣѡбразжцє  
 сєбѣ бѣсн, прнхѡждѡлѡж звѣрєн рѡзлнчнмѡ ѡбразы, ѡстрѡ-  
 шнтн и ѡгнѡтн тогѡ хѡтацѣ. Нж дѡблмы непоколѣблємъ  
 прѣбывалашє тѣхъ кѡзньмн. ѡко жѣ нѣкын кѡмєнъ, тѣвръ,  
 възсѡ прнхѡдѡщѡ нѡнѣ влѣны рѡзкнвѡж и ѡрѡжж. нлн  
 нстнннѣвє рѣцн, ѡко жѣ ѡдѡмантъ нѣ ѡ вывалашє ннка-  
 ковѡмъ желѣзомъ.

Врѣмєнн жѣ не малѡ прѣнѣшз, прѣхѡдн ѡ тѡдѡ къ  
 ннѡ мѣсто, ндѣжѣ пещєрѡ ѡбрѣтъ темнѡ зѡлѡ и мрѡунж,  
 тѡмо възсѣлн сѡ. прнлѡгаж трѣды къ трѣдомъ и къ же-  
 лѡннѡ желѡнїє. сѡлѡгаж ѡко жѣ лѡвѡдѣмла пѣсѡлѡ мєдѣв-  
 ныж сѣты, и полѡгаж къ скрѡвнцѣ срдѣчнмѡ. Въ сн ѡбѡ  
 тѡмъ сжцнѡ, снѣ брѡта єгѡ ѡнѡ и мѣрѣ ѡтанкѣлѡ, прнндѣ  
 къ пустынѡ ндѣ прѣбнвын прѣбываж вѣ. и мнѡгѡ трѣжѣ  
 95<sup>б</sup> сѡ єдѡлѡ възмѡжѣ тогѡ ѡбрѣстн. Кѡжєннмын жѣ ! нздлѡчєчє

ТОГО́ ГРАДЖЦА́ ѸЗРѢВЪ, МИ́ШЕ МЪУТА́НІЕ СЕ́ БЫТИ, НА МЛѢВЪ  
 СЕБЕ ВЪДЛ. ПРИШѢ ѸБѠ О́НЪ НѢ НА ЛІЦИ ПЛ, ПРОШАЛШЕ  
 БЛѢВЕНІА ПРИА́ТН. О́Н ЖЕ И́СТНІ́НО СЕ́ БЫТИ КѢ́РОВАВЪ А́  
 НЕ МЪУТА́НІЕ, БЛѢВЕНІѸ ТОГО́ СПѢБЪ СЪПРІ́МАЛШЕ ПРИШЕ́  
 СТѢА ВНИ́Ж. О́Н ЖЕ ЌЖЕ О́ СЕБѢ КЪСѢ КѢ́ДОМА ТВО́РИМЪ МЪЖЕ́КН,  
 ЛѢ́ІЕ ПРИА́ТЪ БЫКЛѢ́ И́МЪ. ЛѸКЛ КѠ СЕМЪ БѢШЕ ПРОЗЌАНІЕ.  
 ТѠГО́ ѸБѠ ЗРА́ ПРПЕВЫ СЪ СѠБѠ́Ж СЖЦА́ ЌКО ЖЕ НѢКЫИ  
 КЕ́ДРЪ И́ЖЕ ВЪ ЛІВАНѢ МИ́О́ЖЖЩ'СА, БЛГО́ДАРЕ́СТВЕННЫ́Ж БѢИ  
 ВЪЗСНЛА́ШЕ ПѢСНИ. ВИНЪ РЕУЕ́НОЕ О́НО́ КЪ ѸСТѢ́ И́МЪ, НЕ  
 ЗА́БѢВІИ НѢ ПРА́ВІИ ПРИА́ЛЕПАВАХЪ СА МНѢ. Н БѢ́ СЪ НИ́МЪ  
 КЪ ПУСТЫ́НИ ЌКО ЖЕ А́ГНА НЕЗЛѠ́КНВО И́СТНННЫ́МЪ ПАСТЫ́  
 РЕМЪ ПАСѠМО, ЌКО ЖЕ ДРѢ́ГЫИ А́ВЕЛЪ И́ЛІИ И́САА́КЪ, ПРѢ́УА  
 КЪ КЪСЕМЪ ПОДРАЖА́Ж И́ЖЕ Ѡ МАЛДЕНСТА́ ВЪ ПУСТЫ́НИ КЪСПИ́  
 ТА́ННАЛѠ. И́Ж' УТѠ́ И́ЖЕ И́НОГДА ДЕЙ́НИЦА И́НѢ ЖЕ́ ТЪМА́  
 ГРѢ́ДОСТИ РА́ДН БЫТИ НАСЛѢ́ДОВАВЪ. И́ЖЕ ЗЕМЛ́А НѢ МО́РЕ ПО  
 ТРѢ́ВІИТИ ВЕЛАН. ѠВРЪ́ЗЫИ НА МБСА ѸСТА́ СВОЛ. РЕ́КЫИ ПО  
 ЛѠ́ЖЖ ПРѢ́СТО́ЛЪ МОИ НА ѠБЛАЦѢ́ НѢ БЖДЖ ПѠБЕНЪ ВЪИ́НШЕМЪ,  
 ГРѢ́ДЫИ НѢ КЕЛЕРѢ́УНЫИИ ВРА́ГЪ. НЕ МО́ГЫ ТРѢ́ПЕТИ ДОБРО́  
 ДЕТЕЛІИ НѢ ПѠ́ДВЕНГЫ МЪЖА И́СИЛЪИИ СА ЗЛКНСТН. ЗАУ́Л БО  
 ЛЕЗНЪ И́ РО́ДН БЕЗАКѠ́НІЕ. ѠХѠ́ДНІ Ѹ́КО КЪ И́ЖЕ ПО́ ПЛЪТИ  
 СТГО́ ВРА́ТЪ ВЪ ѠБРА́ЗЪ НЪКОЕ́ГО́ КѢ́ДОМА. ѠВРѢ́ТАЕЛЪ Э́ГО́  
 НЕУА́ЛІЖ ДРЪЖИМЪ, И́ Э́СТЕСТЪ́КНЫ́МИИ ЖЪА́М СТРѢ́УЕМЪ, И́ НЕ  
 ДО́ВѢЖЩА́ О́ ЛНШЕНН. ѠТРО́КА, И́ ГЛЕТЪ Э́МЪ СІ́ЦЕКЪИ ГЛЫ.  
 96<sup>а</sup> И́ЖЕ ТКО́ЕА СТА́РОСТИ ПѠ́ПОРЪ И́ ТВОЕ́ГО́ ДО́МЪ НАСЛѢ́ДНИКА  
 И́ ТВОЕ́ГО́ СѢ́МЕНЕ ПЛѠ. И́ЖЕ МТ́РНАЖ А́ТРО́БЫ И́ ТВОИ́И НѢ́ДРЪ  
 ѠТРО́КА ЛНШІКЫИ, І́ѠЛІИИЪ Э́ ТВО́ИИ ВРЛ. НОЦІ́Ж БѠ ТЪ́ СА́МО  
 ПРИШЕ́ И́ ТКО́Е ѠТРО́УА ВЪЗЕМЪ, И́МЛ ТѠ́ Ѹ СЕБЕ. Э́ЖЕ А́ШЕ  
 НЕ ВЪ СКО́РЪ ШЕ́ ВЪЗМЕШИ, СВѢ́РЕМЪ ТЪ́ СЛКЛА ВЪ́ДѢ СІ́  
 ПЕ́ДЪ. ОБРАЩЕШІИ ЖЕ СА И́ УАДО́ВЕНІИЦЪ НЕ СЪ ѸСРЪ́ДІЕМЪ  
 ВЪЗЫ́СКАВЪ ТО́. ГРА́ДНІ Ѹ́КО ГРА́ДНІ ДРѢ́ЖЕ И́ ПОКА́ЖА ТИ МѢ́СТО,  
 И́ ТЫ́ ВЪ СКО́РЪ ШЕ́ ВЪЗЫ́И СКО́Е́ГО́ СѢ́МЕНЕ ПЛѠ. СІ́А Ѹ́КО  
 ЌКО Ѡ́НЪ СЛЫ́ШАВЪ, ѠБЛА́ЧЕ СА КЪ НЕМА́КНСТЪ ЌКО ВЪ РІ́ЗЪ,  
 И́ ГНЪКНЫИ ѠВЪ́ЕМЛѢ́ Э́ГО́ ѠБЛАКЪ, УТѠ́ НЕ ГЛА́ И́ УТѠ́ НЕ  
 ДЪЖ І́Л НЕПОКІ́ННАЛѠ. ПО́ЕМЪ Ѹ́БѠ Э́ГО́ ДІ́АВО́ЛЪ, ВЪ ПЪ

стѣна кедѣше, ѹга нѣ расплѣхъ тогѡ къ ѡскръбленію мѣжа.  
 нѣ ꙗко влѣхъ бѣвшѣ мѣста, показавъ ѣмѣ пещерѣ нѣзда-  
 лѣуе, ѡбѣе ѡтидѣ. Ѣже ѹбо шѣ въ показаное мѣстѡ,  
 ѡбрѣтаѣ сѣгѡ. Нѣ что не съдѣа тогдѣ на немѣ двѡсадамн  
 нѣ ѹкѡрѣзнамн ѡблѡгаж. какѡгнра нѣ прѣльстинка тогѡ  
 нарѣхъ, нѣ двѡ концѣ мнрскѣгѡ прѣвѣваніа недѡстѡнна,  
 нѣ дрѣвеса нѣ камѣнїе нанѣ поѣмла, възсѣуьскы тогѡ ѹбѣтн  
 наѹинач. Нѣ что ѹбо крѡкѣ влѣкы крѡткѣм ѹченѣкѣ. стоашѣ  
 малѣа нѣ инѣуьсѡже ѡнѣжъ вѣщѣа, въ ѹмѣ рѣное хрѣна, ѡз  
 же ѡ глѣхъ нѣ слышж, нѣ ꙗко нѣмѣ не ѡкрѣзаж ѹстѣ  
 своѣхъ. Въсхѣтнвѣ ѹбо съ гнѣвѡмѣ нѣ крѣуаніѣ ѡ змн-  
 ленѡгѡ глѣса ѡтрѡка, нѣ мнрѣ градѣше къ мнрѣ сквѣрѣннѣ  
 нѣ влѣднннн, къ неѹнстѡты нѣ сквѣрѣннѣ възсѣкѡж мѣри.  
 ѡрѣже тогѡ ѡ гѡрѣ вѣжѣ гѡрѣ тѣуныж. гѡрѣ въ мѣнже  
 влѣговѡлн вѣжѣ жѣтн въ мѣн.

96<sup>6</sup>

ꙗко ѹбо сѣа влѣженнн вѣдѣ. | нѣ кѡварствѡ дѣавѡлѣе  
 расѣдн то вѣтн, пѣуалн тогѡ ѡбѣж ѡблѡкѣ. нѣ слѣзамн  
 , себѣ ѡблѡкѣ падѣ на лнцн мола са нѣ глѣ. гн. рѣкы н  
 , призовн ма къ днѣ пѣуалн твоѣа нѣ нѣзѣвѣла тѣ. нѣзѣвн  
 , ма ннѣ влѣкѡ. призрн на ма млѣрдннннн сн ѡкомѣ, нѣ  
 , ѡженн сѣца моѣгѡ пѣуалѣ. нѣ сътворн съ мнѡжъ знаменїе  
 , къ влѣгѡ. ꙗко влѣвенѣ ѣсн въ вѣкы ѡмнннѣ. Нѣ по молнѣтѣ  
 съдѣше скрѣва нѣ тѣжж ѡ лншенн ѡтрѡка. бѡашѣ вѡ са  
 ѣдѣа кѡковѣ мнрѣ томѣ ѡвѣдѣнѣ бѣвшѣ, съплетѣ са въ  
 жнѣнскѣ пѣуалѣхъ. Нѣжъ что ѹбо творн вѣ нѣже дѣтн  
 ѡставннн къ немѣ прнхѡдннн повелѣкы глѣ нѣ здѣ ѡтрѡка  
 ѡнѣ, ѡще нѣ не глѣ нѣжѣ вѣщннн. ѡставн дѣта прнѣтн къ  
 мнѣ нѣ не вранн ѣмѣ такѡвѣхъ вѡ ѣстѣ црѣко нѣсноѣ.  
 Тѡмѣ вѡ ꙗко нѣджнѣ пѣтѣмѣ, змѣа сѣкнж ѡтрѡка нѣ  
 ѡбѣе крѡткѣма длѣннма смѣртѣ тогѡ възспрѣа. Сѣа ѹбо  
 ѡнѣ ѡтрѡка ꙗко вѣдѣвѣ, недѡзмѣашѣ что сътворннн.  
 ѡбауѣ възвѣрѡщса къ прпѣбномѣ съ стыдѣнїемѣ кѣпно нѣ  
 сѣтѡвѣнїемѣ, покѣдѣ ѡже на пѣтн прнклѡуѣшѣла са. Ѣн  
 же томѣ погрѣбѣстн то повелѣ нѣ въ своѣ ѡтнѣтн. ѣже нѣ

сѣтворн. прослѣвнѣ ѡбъ прѣпннхъ бѣ доволнѣ о сѣмъ,  
 выше проуеє бес пчуалн. Прѣвѣ же тѣ въ тѣмъ пещерѣ  
 дванадеса лѣтъ, нн ѣдиногѣ покѣа тѣлеснагѣ ѡмъж.  
 трѣды къ трѣдомъ ꙗ болѣзнь къ болѣзнемъ прилѣгаж.  
 Сѣа же дѣволъ зрѣ, не прѣстааше въскрѣсьскы тѣгѣ ѡскрѣ-  
 блѣж, ѡвогда ѡбъ ѡмнѣнемъ. ѡвогда же лѣнѣстѣж. ѣсть  
 97\* же ѣгда | нѣ страхѣваннн мнѣгажн такоже нѣ прикнѣннн.  
 Нѣ ѡдамѣнтъ дѣшеж ѡмнннъ ннѣкоже ѡтъ кѣкааше тѣ  
 кѣзньнн. ѡбѣдѣшж ма пѣж ѣко пѣелы сѣ, нѣ разгорѣшж  
 ѣко ѡгнь къ трѣнн, нѣ нменемъ гнннъ прѣтнѣлѣхса ннъ.  
 Днѣмъ ѡбъ доволнѣмъ прѣшѣшемъ, поѣмлѣ къселѣкѣвы  
 съ сѣвож въсѣвъ плѣкъ въ ѡбразѣ развѣннннѣж. нѣ свѣѣвъ  
 на сѣгѣ прншѣше, вншж ѣгѣ немлѣтнко. нѣ рѣжше нѣ  
 вѣлѣжше, ѡгнашж ѣгѣ ѡ мѣста. запрѣжше некѣмѣ  
 смѣатн прнѣлжнѣтн тоѣ. ѡн же нѣ въсемъ своѣгѣ вѣлѣж  
 глѣсѣ повнннж са вѣ. велѣшѣ, ѡще гѣнѣ вѣ ѡ града  
 сѣгѣ вѣганте къ дрѣгнн. не ѡ града въ гѣлѣ нѣ ѡ пѣс-  
 тына къ пѣстына прѣхѣда. ѡхѣднтъ ѡбъ къ ннѣ мѣсто  
 растоѣннѣ не мѣлѣ ннѣмѣше. нѣ тѣмо дѣжъ велѣн по дрѣв-  
 неемъ ѡномъ ѡвраѣмъ ѡбрѣ, къселѣтѣса въ нь. Нѣ ѡнъ  
 ѡбъ по ѡмкрѣнскыннъ, трѣнцѣ юѣнѣ ѡурѣднѣ ѡснѣлѣ.  
 съ жѣ здѣ мнѣслнѣ прѣемъ самагѣ тѣгѣ въ трѣнцн  
 покѣанѣемагѣ въ сѣбѣ ннѣлаше жнѣжѣа бѣ. ннѣко же  
 ѡмнѣваж. нѣ прѣвагѣ правнѣа своѣгѣ крѣпцѣ дрѣжж са.  
 Нѣ ѡтѣ ѡбъ творнтъ нѣже въсѣ на полѣж творѣн. ѣко  
 дрѣвле къ пѣстынн ѡдѣжн мѣннѣ людѣмъ. нѣ ѡлуѣшж  
 нспѣнн блѣж, снцѣвѣмъ ѡбразѣмъ нѣ здѣ творнтъ. Повелѣ  
 бѣ землн нзрастнѣтн слѣнѣтокъ къ прѣпнтѣннѣ сѣго. нѣ  
 вѣ пнтѣж са тѣмъ, тѣлеснѣж немошѣ мѣлѣ ѡтѣшаж, нѣ  
 ѡтрѣбнѣж скѣдѣштѣ нспѣннѣж. прѣхѣда ѡ снѣмъ къ снѣж,  
 нѣ въсхоженнѣ къ сѣнцн полѣгаж. слѣзньнѣ нстѣклѣж нстѣѣ-  
 нннн, нѣ напѣж дѣшевннѣж вѣрѣннѣ нѣ клѣсы доѡрѣдѣтѣлннѣж  
 97<sup>6</sup> процвѣтаж. Бѣ жѣ рѣкы. | Нѣзъ тѣмъ скѣтѣ въсѣтн нѣ  
 таина тѣмъ ѣкѣ творѣн, не въсхѣтѣ на мнѣсѣ сѣкрѣ-



кѣнѣ быти грѣхъ врѣхѣ горы стоющѣ, нѣже блговѣли тогѣ  
 кѣнѣи доврѣдѣтъ. Пастыремъ къ тогдѣ блнзѣ нѣгде  
 пасущимъ ꙗко же нѣкогда онѣмъ нѣже при хѣ моѣгѣ  
 рѣжѣствѣ. нѣ овцѣмъ блгвѣпокорнѣ къ пѣжити прилежа-  
 щимъ, напѣсно ѣстрѣмивше бѣгѣ са ѣмѣ. не по пѣти  
 нѣкъомѣ обѣуемъ. нѣже безъ пѣтиемъ въсѣуьскы по пѣстѣ  
 нѣ жестокѣ нѣ необѣуимѣ мѣстѣ. нѣ пришеше до мѣста  
 нѣдеже бѣ прѣпѣны, стѣмѣ. Пастыремъ ѣво къ слѣ же-  
 нѣшемъ нѣ тыѣ ѣстѣвѣти некъзмѣгомѣ, прихѣдѣ нѣ тѣ  
 нѣдеже ѣвѣца стѣмѣ нѣ стѣгѣ видѣвше, ѣднѣишѣ са. кѣ  
 нѣ ѣ кѣдѣ нѣ кѣимъ ѣбразомъ сѣмо прѣнде къпрѣшаахѣ.  
 Житіе же твоѣ нѣ ѣуьство ѣ кѣдѣ.

Моѣ ѣво житіе по апѣлѣ, на нѣсѣхѣ ѣсть, ѣнѣдѣ  
 же спѣсѣтелѣ уѣжѣ ѣвѣщѣваашѣ. ѣуьство же, кѣшнѣи  
 ѣерѣимѣ. ѣ нѣже здѣ менѣ ѣуьство въспѣтавшѣе нѣ грѣ,  
 не вѣше ѣсть развѣмѣти. ѣблѣе ѣлма здѣ ѣбрѣтше са ѣстѣ,  
 достоитѣ напѣтати вѣ пѣстѣнѣножѣ пѣщѣ. Нѣ покѣлѣ нѣмъ  
 възѣти ѣ тѣ възрѣщѣнаго слѣнѣтка. Онѣ же възѣмше  
 кѣдомѣ къ сѣтѣстѣ. Нѣ ꙗко ѣпѣщѣени бѣвшѣ ѣтѣти, ѣднѣи  
 нѣкѣи ѣ нѣ шѣ ѣтанѣ стрѣже слѣнѣтка доврѣлиѣ, нѣ рѣ-  
 достнѣ теуѣше въслѣ дѣвѣгѣвѣ, нѣ ꙗко тѣ постѣже нѣ бѣвшѣе  
 покѣзѣвѣ, сътекиѣ онѣ растрѣгѣшѣ тѣ ѣ рѣжѣ ѣгѣ.  
 нѣ ꙗко ѣврѣзѣти науѣшѣ зрѣномъ храннѣлѣ, ннѣсѣже  
 98<sup>а</sup> ѣбрѣтѣишѣ. | Гѣ ѣбѣе раскѣлѣвшѣ възвѣрѣтнѣшѣ са, нѣ блѣже-  
 номъ възвѣстѣишѣ, прѣщѣнѣлѣ прѣсѣще съдѣаннѣмъ. Онѣ же  
 прѣщѣнѣи тѣхѣ спѣнѣ рѣкѣ. сѣще ѣ уѣда блговѣли въсѣ-  
 силнѣи бѣ, ꙗко да здѣ възрѣстѣ нѣ здѣ нѣстѣщѣнѣе  
 прѣѣмѣлѣ. Онѣ же уѣдѣсе нѣспѣнѣше, къ своѣ ѣхѣдѣ хѣлѣ-  
 лаще нѣ слѣваще вѣ ѣ въсѣхѣ ꙗже видѣишѣ нѣ слѣнѣшѣ.  
 скѣзѣаще по въсѣнѣ странѣ онѣ нѣ къ ѣкрѣнѣи кѣсѣхѣ.

Нѣкѣи же ѣ хрѣстѣлюбнѣишѣ нѣзвѣлишѣ ити къ стѣмъ  
 нѣ блѣвѣнѣе ѣ негѣ полѣуити. Мѣжѣ нѣкѣи дѣхѣмъ неуѣ-  
 стѣннѣмъ люте ѣ мнѣгѣ лѣ съмѣщѣемъ, ꙗко ѣзрѣ сѣхѣ  
 нѣдѣшѣ, послѣдѣжѣ бѣше тѣмъ хѣта прѣмѣнѣити са ѣ не-

дѣла. И ꙗко пѣрница единого блізъ стѣго бѣвше, ѡбѣ  
 страше егѡ духъ неутѣ. и пѣ калѣше кѣпѣ и глѣ, огнь  
 опалѣет ма и не мѡгж напрѣ поити. Онѣ же свѣзавше  
 егѡ влѣгѡ (sic) съ нѣжѣж. и пѣше на землѣ, прошдаж  
 блѣнѣа ползѣити. Он же прошѣнѣе исплѣнѣвъ, въпрашааше  
 пришествѣа кнѣж. Ти же ꙗже ѡ себѣ скѣзавше, повѣдѣж  
 и ꙗже ѡ вѣснѣжѣнѣса, приплѣжѣе и просѣше тѡгѡ ѡ  
 недѣга прѣмѣнитѣ. На ѡдѣнѣ никакоже на сѣ надѣж са бѣ.  
 нѣ на бѣ ѡжнѣжѣцагѡ мѡтѣж, и нарицажѣцаго не сѣщаа  
 ꙗко сѣща, не нѣшеж мѣры уѣда глѣ сѣ дѣлѡ ѣ не нѣ-  
 шеж мѣры. Бѣ же единого ѣсть ѣже бѣсы нѣзгѣнѣти. и  
 мы бѡ уѣци пѡбѡстрастѣи кѣмъ ѣсмы, и тожѣ ѡблѡженѣи  
 немѡщѣж. Послѣдѣаше бѡ и кѣсѣмъ влѣномѣх глѣсѣ велѣ-  
 щѡмѣх. егда вѣсѣ сътворѣте повелѣнѣа кѣмъ, глѣте |  
 98<sup>6</sup> ꙗко не потрѣбѣнѣи рѣбѣи ѣсмы. Онѣ же нѣзлѣхѣ належаахѣ  
 мѡлаше са. ꙗко ѣво тѣхъ вѣдѣ припрѣжѣнѣе належащѣж  
 и неѡславно тѡгѡ принѣжѣлѣжѣж, слѣзамѣи себе ѡбѣлѣвъ,  
 паде на землѣ, и нѣз глѣнѣи сѣща вѣздѣхѣнѣжъ, ѣже въ  
 трѡици стѣи рѣкъ поклѣнѣемѣи, сътворѣнѣи вѣсѣ вѣ-  
 дѣмаа и невѣмаа. егѡже вѣсѣ бѡлѣтѣа и трѣпѣщѣж, по-  
 мѣлѣнѣи тѣлѣрѣи своѣж, и не дѣжѣ кѣлѣо семѣх на дѣлѣсѣ мѣ-  
 чѣнѣмѣх бѣитѣ. не нѣшеж рѣ прѣвѣдѣи нѣж ради твоѣж блѣгѡстѣи  
 и щедрѡтѣи твоѣхѣ. Нѣмѣ бѡ дѡстѡбенѣж блѣженѣи именовѣти  
 твоѣ прѣѡе иѣма мѡиѣи нечѣнѣстѣи и скѣрѣнѣнѣи ѣсты.  
 ѡбѣае на твоѣ надѣвѣса блѣгѡстѣ, тебе призѣваж на по-  
 мѡщѣ. сам бѡ съ клѣтѡж ѡвѣщѣалѣ ѣснѣи оѣсты рѣбѣи своѣи  
 прѣркѣ, нехѡтѣтѣи сѣмѣрѣи грѣшнѣкѣж. Сегѡ рѣ припадѣем  
 ти вѣсѣи и мѣлѣи са дѣемъ, ѣслѣшѣи нѣ съ нѣсе стѣго  
 твоѣгѡ ꙗко блѣнѣнѣ ѣснѣи въ вѣкѣи ѡмѣнѣж. Сѣще ѣво тѡмѣх.  
 помѡлѣвшѣ са, ѡбѣе вѣсѣи нѣздѣ ѡ уѣлѣа и здравѣи вѣ  
 кѣи и славаѣише и хѣлѣвше бѣ. Сѣщѣи же съ нѣмъ ꙗко  
 сѣлѣи вѣдѣвше, ѣжасѡмъ сѣдрѣжнѣи вѣхѣж, и мнѡжаишѣж  
 кѣрѣж стажаишѣж кѣ стѣмъ и мѡлѣахѣж егѡ ꙗко да съ нѣмъ  
 прѣбѣважѣтѣ. он же не попѣстѣи. накарѣаже тѣхъ прилѣжѣнѣж.

и ѿ тѣ сѣщаго слани́тка дово́лнѣ зурѣднѣ, въ своа́  
 ѿпвстн. Запрѣтнѣвъ ѿмѣ нектому́ смѣати прѣити къ немѣ.  
 99<sup>а</sup> О́ни же въ своа́ вѣзвращѣше са, съпѣшѣственника и  
 блѣгшѣствна съ собо́ж ѿмѣлахъ иже ѿно́гда въснхѣщаго  
 са. Сла́вѣ же ѿ то́лѣ по вѣсѣн странѣ то́н проше́ши  
 о́ немѣ, хва́лавахъ бѣ въсѣи и мно́гж любо́вь и ревно́сть къ  
 немѣ ста́жаваахъ. до́блын же іо́аннѣ ꙗ́ко сѣа́ бываща  
 ѡ́вѣдѣ, въста́въ ѡ́тнде ѿ та́дѣ, у́лѣскыа сла́вы бо́ж са,  
 па́че же до́ ко́нцѣа ненави́жѣ. бѣтсѣвно́ нже наипа́че при-  
 ле́жж и сладо́стнѣ въспѣваж, мнѣ же е́же прилѣпавѣти са  
 бѣн блѣгѣ ѣсть, и пола́гатн на гѣ ѡ́пованіе моѣ. и ѡ́брѣ  
 ѡ́во ка́менъ зѣлѣо въсо́къ, ѡ́бїе въсхѣдѣ ꙗ́ко же бѣговѣ-  
 децѣ ѿно́гда на сѣна́нскѣж. въхѣдѣ въ невѣхѣднмын  
 мрѣкъ бѣговѣдѣнїа. прѣѣмлѣ и съ, бѣгопѣсанѣныа скрѣжалн,  
 нектому́ на скрѣжалѣ ка́менныѣ. нѣ на скрѣжалѣ сѣца.  
 Слѣзѣамн ѡ́макаж ка́менъ, и въсѣно́щныамн вѣдѣнн и въз-  
 дыха́ннн вѣ стѣо трѣды плѣда. е́дннѣ е́дннѣомѣ бесѣдѣж, и  
 ле́гкыма крѣлѣома къ нѣсн шѣствіе тѣора. но́щныамн прѣ-  
 трѣпѣваж мрѣзѣ г' днѣвныамн варѣ. невѣсѣпно е́же ѿо́ко снѣ  
 тѣо́гѣ до́блѣсть вѣнѣ трѣпѣща́ зрѣ, снѣж то́му невѣднмо  
 и крѣпо́ подѣаше наипа́че. ненави́дан же до́бра діавѣолѣ  
 несѣтрѣпѣ на мнѣо́сѣ тѣолнѣж до́блѣсть мѣжа. нѣ поѣмѣ  
 съ собо́ж ле́гѣо́нѣ въсо́въ, сѣро́въ на стѣо прѣндѣо́шж.  
 у́тѣ не дѣжѣше и у́тѣ не тѣораѣше. бнѣжѣше. нѣ влѣ-  
 чаѣше, ѡ́бїе съ ка́мене съкрѣгше ѡ́хѣдѣ, въсѣу́скыа мрѣтѣа  
 тѣо́гѣ мнѣше и ннѣка́ко же жннн хѣтаща. ле́жж ѡ́во тѣамо  
 до́блын іо́аннѣ на мнѣо́гѣ у́а, е́два въ сѣа прнше́, стѣна  
 и прѣнемѣгаж тѣжаашѣ. и глѣаше къ себѣ. въскѣа (sic) при-  
 скрѣбна е́сн дше моѣ. въскѣа (sic) съмѣщлѣешн ма. ѡ́повѣан  
 99<sup>б</sup> на | вѣ ꙗ́ко ѿповѣмса е́мѣ. спасеніе лнѣѣ моѣмѣ и вѣ  
 мо́н. и въста́въ, пакы на ка́менъ въсхѣждааше, и прѣ-  
 ваго́ правнѣла своѣго́ дръжа́ше, вѣшнѣаго́ поло́жн при-  
 вѣжнѣше себѣ. прнзѣраж нже на землѣ и тѣора ж' тра́стн са,  
 прнзѣраѣ съ вѣше ма́тнѣвныамн ѿо́комѣ на своѣго́ ѡ́го́д-

ника, и аггав своѣмъ заповѣдакъ ѣже приносити ѣмъ пищю на кѣждо днь. и въ прѡуеѣ и на немъ исплнѣемо писаное, хлѣбъ аггавъ иже уаку. въ снѣ ѡбѡ и снѣцекы томы сѣщю, слѣхъ о немъ како прѣрѣ са прохѡждаше, ѣлкѡ и црю иже о немъ слышатн и въ желани быти. блгѡуствѡмъ вѡ тѡгда црю Пѣтроу влѣгарскаго црѣва хѡрѣгви дрѣжщю, и въ Срѣдець тѡгда пришеши и иже о прїемѣ слышавшю, посладеъ мѣжа зѣло хытры лѡвца уисломъ како дѣва, на възысканїе стѡ. заповѣдавъ имъ не възвратити аще тѡгѡ не ѡбращѣ. они же заповѣдъ ѡ црѣ прїемше, вѣстрѣе неже слѡ Рылъ дѡстїсаахъ. въ многы ѡбѡ днї тамѡ ѡбѣше и ннѡсѡже ѡбрѣтше, прїемлаахъ гладѣмъ. и недѡзъмѣше вѣхъ. ннѣ поитн къ црю смѣщше, ннѣ алуны по пѡстыни смѣтати са можше. ѡблѡе стрѣхъ прѣмлааше глѣдъ и не прѣстаахъ ищше. пѡзѣ же нѣкогда ѡбрѣтѡшъ мѣло нѣкоѣ знаменїе, и темъ прѣмвѣланше мѣжа дѡстїгше, блвенїе прїитн прѡшаахъ ѡ негѡ. тѣ же блвенїѡ тѣхъ снѣль, възпращаше прїшествїа вннѣ. они же тѡму мѣвъ късѣ тѡрѣ. | како ѡбѡ дшѣкныи "Окомъ тѣ провїдѣ на пѣ дннн, алуны сѣщю, прѣмлааеъ темъ трапезъ и любезнѣ ѡурѣдн. иже вѡ пѣ тысѣщъ ѡ патїнхъ хлѣбъ насытнвын, насыщѣѣ и зѣ дѣва мѣжн ѡ ѣдїного хлѣба. и ѡ уюдо, какоже тамѡ дѡвѡланѡ ѡкрѣхъ ѡсташъ, и зѣ полъ хлѣба ѡста ѡкрѣхъ. Сїл ѡѡбѡ они како вїдѣвше, въ ѡднѣленн вѣшъ. и иже ѣдннѣ недѡвѣлетн темъ хлѣбъ помѣсливше, сїн по насыщѣенн полъ хлѣба ѡстанншъ. и възвращѣше са, късѣ мѣвъ црю сказашъ. Бжтѣвнѡж ѡбѡ ревностїж рѣжѣ са црѣ, и радѡсты ѡбѣл ѣгѡ ѡблѣкъ, теуаше како же ѣленъ въ жѣтѣвныж уацы къ нстѡуннкомъ вѡдннн. поит вѡ съ сѡбѡж иже томъ любезнншъ, вѣстрѣ къ гѡрѣ теуахъ. и дѡшеше рѣкы глѣмыж Рылл. ѡбрѣтѡшъ кїменъ велѣн высѡкъ зѣло и жестѡкъ, и вѣсма неѡдѡбѣшѣствѣнъ. и не възмѡгше

100<sup>a</sup>

на прѣ поити, възвратишъ са. ѡбѣ же на дръгъ възсхѡдѣ  
 гѡрѣ высѡкъ ѡже Книшлѣж ѡбыкѡшъ ѡкрѣстниѣ тѣ зѡати,  
 и ѡ тѣхъ показѡвахъ емѣ гѡрѣ и кѡменъ и дѣже прѡбныи  
 живѣше. и невѣзможѣ тѡмо црѣ поити стрѣмнии ради  
 и жестѡсти мѣстныи. нѣ ѡбѣ послѡлаетъ двѣ ѡтрока и хже  
 зѡло любѡлаше, мола и призываѣ тѡгѡ ꙗко бѣвенѣ  
 спѡбѣти са. Зѡло бѡ въ сласть желѡлаше ѡгѡ видѣти. ѡт-  
 рѡка же ꙗко ѡбѣ рѣное ѡ црѣ прѣемше, въ скорѣ тѡмо  
 шѣше и стѣмъ ꙗкъ творѣ. Онъ же невѣзможна сѣа бѣти  
 гла. ѡбаѣе уѡ ца рѣцѣта црѣи рѣ. трѣ оѣбѡ тѡиѣ и прѣло-  
 жѣнѣе, | ꙗко кадѡло бѣгѡкѡнѣно бѣи приносѡшъ и прижти  
 100<sup>о</sup> бѣшъ. ты ѣбо въ скорѣ ѡтнѣи ѡ тѣхъ понѣже мѣсто  
 ѡтлѡ ѣ, да некако неѣто ненауѡемо постраѣешѣи ты жѣ  
 и иже с тѡбѡж. нѡшъ жѣ хѣдѡсть не възможешѣи видѣти  
 въ ииѣшнѣи кѣкъ. въ бѣщѣи жѣ и зѡло дръгъ дръга  
 ѣзрѣмъ, и радѡсти ѡножъ неѣзрѣнѣиѣ насладинса, ѡще  
 дѡстѡнныи плѡды покаѡнѣи ѡ сѣдѣ ѡслѣмъ. Печѡленъ ѣбо  
 велми бѣ црѣ миѡ неѣто велѣе погѣбель, ѡтнѣе съ миѡ-  
 зѣмъ сѣтѡвѡнѣемъ и скрѣвѣж. и ѡбѣе въ црѣка шѣ, послѡ  
 пакы къ немѣ зѡта не мѡло, въ кѣпѣ же и ѡвѡщѣа рѡз-  
 лнѣна и нѡкѡмъ кѡюѡема рѡ бѣкенѣа. послѡлаетъ ѣбо  
 , и писѡнѣе, и маѣе снѣе. Въсѣѣѣстномѣ ѡцѣ и ѡѡнѣиѣ поѣ-  
 , стѣиѣножитѣлю, Пѣтрѣ црѣ. слышѣ твоѣѣ дѣшъ бѣолюбныи  
 , нрѡкъ и пѣстыннѡе възселѣнѣе, и неѣещѣствнѡе ѡггѡкѡе  
 , прѣбѣвѡнѣе. възкѣпѣ же и ѣже ѡ мнрѡ конѣѣное ѣдалѣнѣе,  
 , и велми твоѣе възѣлѣхъ видѣти прѣбѣе и трѡиѣхъ меѡ-  
 , тѡѣмынѣхъ насладинѣи са гла, не мѡлѣ ѡ твоѣгѡ зрѣнѣа  
 , миѣѣ приплѡднѣи поѡзѣ. ѣма желѡнѣе бѡгѡстѣа и сѣетнѡа  
 , слѡва възкѣпѣ жѣ и сластѣ, не ѡстѡвѡлѣжъ нѣ иже въ мѡри  
 , сѣгѡ сѣетнѡа вѡлѡщнѣ са житѣа, възнѣиѣжти кѣ сѣтѣѣ унѣ-  
 , стагѡ и неѣещѣствнѡгѡ прѣбѣвѡнѣа. помраѣишъ бѡ са  
 , нѡшъ дѣшѣвныи "ѡун, печѡлѣж и матѣжемъ иже въ мнрѣ.  
 , и сѣ нѣ ꙗко ѡ сѣма неѣкоегѡ глажѡка възѣнѣѣѣ,  
 , възсхѡтѣхъ твоѣѣ стѡсть видѣти. ѣма же и сѣѣ блѣти |

- 101<sup>a</sup> лиши́хъ са́ о́кляни́ы рѣ́ мнѡ́жства́ моѣ́ грѣхъ. мо́ла са́ ѿ  
 , припѣ́ж твоѣ́мъ прѣ́бѣзъ, ѡ́бѣдѣ́ нѣкѣ́жъ ѡ́ткше́нїа къ́ на́мъ  
 , посла́ти ѿ́ нечу́ди прѡ́стѣди́ти зѣно́н. вѣ́сть бо́ вѣ́сть твоѣ́  
 , прѣ́бѣе́ ё́лкы вѣ́ра мѣ́ра ѿ́ матѣ́жен ѡ́блаци́ црѣ́кла ѡ́бзре-  
 , вати́ ѡ́бѣкѡ́шъ срѣ́ца. прѣ́кляни́ са́ ѡ́бо вѣ́женъи́ ѿ́ ѡ́лани́  
 къ́ моле́нїю вѣ́кѡ́тъ же́ ѿ́ пѡ́стинну́зскыи́мъ съи́вѣде́, въз-  
 , выше́нїа съ́лама́та ро́гъ. къ́ златѣ́ же́ ни́како́ же, ѿ́ въз-  
 , вѣща́е́ ё́мѡ́ снѣ́. Бѣ́гѡу́зствѡ́мъ ѿ́ самодрѣ́жцѣ́ вѣ́лгар-  
 , ска́гѡ скѣ́птра црѣ́ю Пѣ́трѣ, ѡ́богы́и ѿ́ ѡ́лани́. проше́нїе  
 , твоѣ́ вѣ́сѣ ѿ́сплѣ́ннѣи, не́полѣ́зно на́мъ ё́сть. ѡ́бауе́ вѣ́ры  
 , рѣ́ твоѣ́ ѿ́ ѡ́срѣ́дїа. въ́ мѣ́же на́мъ кля́чуи́мыи́хъ ѿ́сплѣ́-  
 , нѣ́емъ ѡ́же. ѿ́ пѡ́стинну́зскыи́хъ ѡ́бо съи́вѣди́ прїѣ́мла. Зла́то же  
 , твоѣ́ са́мъ ѿ́мѣ́нїи. зѣ́ло бо́ вѣ́дѣ́ тако́ва ѿ́нѡ́у́зствѣ́ж-  
 , щїи́. ѿ́зрѣ́нѣ́ же́ ѿ́же въ́ пѣ́сты ѿ́ не́уѣ́шныи́ мѣ́стѡ́ (sic)  
 , прѣ́вѣ́важщїи́хъ. въ́ что́ бо́ ѿ́ потре́бѣ́е́ та́ ѿ́же хлѣ́ба въ́  
 , сѣ́тѡсть ни́когдѣ́ же́ прїѣ́мла ѿ́ни́же са́мѡ́жъ ко́ды въ́ по-  
 , гаше́нїе жѣ́жды. на́мъ бо́ ё́же жѣ́ти х́с, ѿ́ ё́же зѣ́рѣти  
 , прїѡ́бръѣ́тѣнїе. твоѣ́ ѿ́бо дрѣ́жавѣ́ ѿ́ тако́выи́мъ, сї́ ѿ́ кля́-  
 , чуи́ма сѣ́. ѡ́бауе́ ни́же ты́ ѿ́же дї́яднѡ́ж ѡ́блѡ́же́ныи́ длѣ́-  
 , женѣ́ ё́си въ́сѣ́ ѡ́сла́ждати́ са́. рѣ́но́ бо́ ё́. бо́гдѣ́ство́ ѡ́ще  
 , теу́е́, не прѣ́лаганте́ срѣ́ца. ѡ́ще бо́ ѿ́ пи́сано ё́сть дрѣ́-  
 , жава́ црѣ́ю бо́гатствѡ́, на́ въ́ ѡ́рѣ́жїа ѿ́ кожъ то́ ѿ́нѣ́щѣ́вати,  
 , ѡ́ не на́ сво́жъ сла́сти. къ́ ѡ́богыи́мъ же́ па́ ѿ́ ни́щїи́, въ́ на-  
 , гѣ́мъ ѿ́ безкрѡ́вныи́мъ. тѣ́мже ѡ́ще хѡ́щешѣ́ съ́ земныи́мъ
- 101<sup>b</sup> ѿ́ не́сноѡ́ насле́дѡ́вати | црѣ́во, бѣ́ди́и щѣ́дрѣ́и́ мѣ́ко́ ѡ́цѣ́ нашѣ́  
 , не́сныи́и щѣ́дрѣ́и́ ё́сть. не ѡ́пованъ на́ не́пра́вѣ́ж, ѿ́ на́ въз-  
 , хы́щенїе́ не же́ланъ. бѣ́ди́и крѡ́токъ же́ ѿ́ тѣ́хъ. ѿ́ бѣ́гѡпрѣ́-  
 , стѣ́пенѣ́ къ́ възсѣ́мъ. на́ възсѣ́хъ ѡ́крѣ́сты твоѡ́ ѿ́мѣ́нїи́ ѿ́уи́.  
 , да прѡ́лнѣ́ветса́ на́ възсѣ́хъ твоѣ́гѡ́ мнѡ́влани́а ма́саѡ́. да  
 , не ѡ́вѣ́сть шѣ́нїа твоѡ́ что́ тво́рнѣ́т десни́ца твоѡ́. да  
 , ѿ́схѡ́дѣ́и́и ни́щїи́и ра́до́стнѣ́и ѡ́ твоѣ́а́ пола́ты. кнѣ́зи́и же́ твоѡ́  
 , по́хвалы́ на́ ѡ́зѣ́цѣ́ да но́сѣ́. да сї́а́етъ свѣ́таѡ́стїа́ до́бѣ́рѡ́-  
 , дѣ́телѣ́н твоѡ́ ба́гря́ннїа. у́а́да же́ твоѡ́ да сѣ́ възды́хани́а  
 , ѿ́ сла́зы. па́мѣ́ же́ съи́ртнѣ́а да по́сыща́етъ вы́нѣ́ твоѡ́

, ѡмъ. бѣдѣюще же црѣко да мѣстаетъ ме лѣнѡстнѡ твоѡ  
 , мѣслъ. вѣлѣн са пѡ нѡгѡма мѣре твоѡа црѣкке. прнпнп  
 , ѡсрѣдно н вѣрхъ прѣклѡмн тожъ прѣѡпрѣстѡлннкѡмъ.  
 , кѡко да црѣ црѣвѣщнѣ н гѣ гѡспѡдствѣщнѣнхъ вѣдѣвѣ  
 , такоѡе твоѡе ѡсрѣдѣе, нодѡстѣ ти ѡже ѡко не вндѣ бѣглѡ  
 , н ѡхѡ не слышѡ н на срѣце уѡку не вѣздѡмѡмъ ѡже  
 , ѡгѡтѡва бѣ лѡбѡщнѣмъ ѡгѡ.

Црѣ же кѡко сѡа прѡуѣтъ, мнѣше са велѣе нѣуѡ  
 прѡлѣтн. н лѡвѣзѣе тѡ лѡвѣзѣе, нмѣше тѡ въ нѣдрѡ (sic)  
 кѡко же нѣкое мнѡгѡщнѣно скрѡвнѣе. уастѣмъ прѡун-  
 танѣемъ сегѡ, малѣмъ мнѡскѡмъ ѡгѡмѣше тѣмъ. Прѣвѣвѣ  
 ѡеѡ блаженѣмъ ѡгѡмѣмъ на тѡмъ мѣстѣ вѣсѣ лѣ. ѡ н  
 тѣтѣмн мѣа, нн ѡднѣмѡмъ уѡсѣ разлѣнѣе нлѣн ѡнѣнѣе  
 подѡвѣ. нѣ къ ревнѡстн нѡуе ревнѡстѣ н къ ѡсрѣдѣ  
 оѡсрѣдѣе прнлѡгаж. н прѡстѡ рѣщн въ стѡреуѣстѣмъ вѣз-  
 102<sup>а</sup> растѣ ѡнѡшѣ|скѡе покѡзѡваше тѣщанѣе. мнѡсн ѡеѡ къ  
 немъ прнхѡжѡлѡжъ нѣдѣжнѣмъ своѡ прннѡсѡше, н молнт-  
 замн ѡгѡ здѡракъ тѣхъ прѣемлѡше ѡхѡждѡлѡжъ. слѡвѣ же  
 не малѣ по вѣсенъ землн тѡн прѡшѣшн, мнѡсн добрѡ-  
 дѣтѣанѡмъ ѡгѡ вѣзрѣкнѡвашѡ жнѣв н жнѣн съ ннмъ  
 нзѡлѡмѡжъ. н въ прѣлѣжѡщнѣмъ крѣтѣ црѣкѣ създѡкнше  
 ѡбѣнтѣлъ състѡвнѡмъ, мауѡлннкѡ нмѡше н пастѣрѣ прѣпѣ-  
 нлѡгѡ. ѡн же дѡбрѣ пасѣ своѡе стѡдѡ, н мнѡгѣ къ гѣ  
 прѣвѣ, н велѣа н прѣсѡвѣмѡа ѡюдѣса сътѡрѣ, въ глѡ-  
 бѡкѡжѡ дѡсѣтѣ стѡрѡстѣ. кѡко ѡеѡ своѡе ѡже къ гѣ ѡхѡжѣнѣе  
 разѡмѣ, на мѣтѣкъ себе ѡбратн. н тѡплѡмъ слѡзы ѡ ѡуѣ  
 нзѡнѣлѡше. н колѣнѣ на землѡ прѣклѡнѣ, ѡже гѣлѡше  
 вѣсѣдрѣжнѣтелю. прѣннн ма грѣмнѡлѡгѡ н нѣдѡстѡннѡгѡ  
 рѡбѡ своѡгѡ, н съѡетѡн ма лнкѡмъ нзѣрѡннѣ тѡнѡхъ.  
 ннѣтѡ же бѡ на землѡн блѡгѡ сътѡрѣнѣ вѣже. сегѡ радн  
 твоѡжъ мѡлѡ блѡгѡстѣ, повѣстѣн тѣбѣ ѡглѡ блѡгѣ, кѡко да  
 не вѣзрѡнѣн мн бѣдѣ вѣзхѡ ѡ лѡжѡвствѣа дѡхѡвѣ. н гнѣ  
 въ рѡжѣ твоѡн прѣдѡжъ дѡхъ мѡн прнрѣвѣ, ѡбѣе въ рѡжѣ

бжїи и прѣдѣ дхъ. пожикъ нѣгдѣ даже до о лѣ. и тѣ  
 своиимъ зѣенникы погребенъ бысть. врѣмени збо не малъ  
 прѣшѣшъ. бл҃гѡкѡнїе безумслѣное нсѡждааше. ꙗко збо  
 ражѡ вѡврзаше, видѣшѡ тѣлѡ прѣбнагѡ цѣлѡ въсьуьскы.  
 и въськож тла нникакоже приуастно. бл҃гѡкѡнїе же нспу-  
 шаще. и късьхъ въ бжтѣвнѡ рекнѡсть подвнѡщаще.  
 славословїѡ же ѡбыному сътворену бывшѡ, съ уьстїж  
 прѣнесѡшѡ чьстныж ѣгѡ мѡщи въ славыимъ грѣ Сръдецѣ.  
 и положены бышѡ къ цркви ст҃го еуѡнста Лѡкы. **102°** же,  
 създана бы | црковь въ нма ѣгѡ. и въ неи положены  
 бышѡ уьстныж егѡ мѡщи днѡла и прѣслабѡла твораще  
 уюдесѡ. многѡ же врѣмени мнмошѣшъ, въ цркви грѣ  
 грѣуьскагѡ кнрѣ Андрѡнника. вѡгрѣскыимъ вѡемъ съ  
 своиимъ нхъ кралемъ прѣшѣшемъ и грѣуьскаѡ земла  
 дѡже до Сръца поплѣннѣшемъ и късь по нѡсѣ покѡр-  
 шемъ. иже и мѡщи прѣбнагѡ съ сѡбѡж възѣмше, въ  
 своѡ странѡ ѡнесѡшѡ. въ еѡ слышалъ тѡѡ краль ѡ днѡнѣ  
 и велнкѣ прѣбнагѡ уюдесехъ. иже и повелѣ уьстныж ѣгѡ  
 мѡщи въ цркви положити въ градѣ глѣмѡвѣмъ Ѳстригѡмѣ.  
 и тѣ прѣслабѡла и днѡла сътварѡвахѡ уюдесѡ. въськѡ  
 недѡжъ и къськѡ вѡлѡзнь ѡ хлѣкѡ ѡгѡнаше. слѡхѡ же  
 по въсѣн странѣ ѡнѡн прѡнѣшъ. и късьмъ тамо сътѣ-  
 кащнмса. ненавндан же дѡбра дѡлѡлѡ, несътрьпѣ на  
 многѡ славити са прѣбномѡ. нѡ невѣрїѡ стрѡлоѡ сръце  
 ѣпкѡна грѣ тѡгѡ зѡзѡвн. и не хотѣше нникакоже на покѡ-  
 ненїе прїити прѣбнагѡ мѡщѣмъ. глѡ, нникако же сегѡ  
 прѣбнагѡ въ стѣхъ ѡбрътати. не тѣуїѡ, нѡ и ннѡмъ въз-  
 бранѡаше не прїити на тѡгѡ покѡнѣнїе. азъ рѣ. въса  
 стѣж нзвѣстнѡ съвѣмъ и нникако же сегѡ съ стѣимъ  
 ѡнѡимъ ѡбрътаѡ. и лѣте бжїимъ сѡдѡмѡ правѣдныимъ бръздѡ  
 азѡмѡ прїѡ. и быше нѡмъ въсьуьскы и нникакоже вѣщаѡ.  
 въсн же иже сїе видѣвшѣ и ую, стрѡхѡм ѡбѣати бышѡ.  
 и вѡ помѡкаѡ нмъ, ꙗко же дрѣвнїи ѡнѡ и уюимъ **За-**



харіа архіерѣн, рѡднтель прѣучекъ. ꙗко ѡбѡ въ себѣ бывъ,  
 ꙗ кннж такѡвагѡ не глагнѣа расмотрнѣвъ, ꙗ развмъ ꙗко не-  
 103<sup>а</sup> вѣрѣа радн въ ст҃го с҃іе пострѣда, въ скорѣ къ рацѣ ст҃го  
 прнтѣче, ꙗ тѡплымн слъзамн тж ѡблнѣтъ ꙗ частымн къз-  
 дыханнмн ср҃днѡе съкръшеніе показовааше. бж҃н же ѡгѡ-  
 дннкъ ꙗ хѡвъ къ вѣсемъ пѡбннкъ іѡѡннъ, не вѣсхѡтъ  
 тѡгѡ на мнѡзѣ томнѣн. нж' вѣскорѣ ѡзыка ѣгѡ ѡзы  
 раздрѣшн. ꙗ бл҃гѡглагѡлна пакы тѡгѡ ѡстрѡн. ѡн же с҃іе  
 ꙗко полуннвъ, бл҃гѡдареніа непрѣстанна къ бж҃у ꙗ тѡгѡ  
 ѡгѡдннкѡу възснѡвааше. Сіа же късн слышавше ꙗ вн-  
 дѣвше, мнѡжаншж вѣрж ꙗ ѡсрѣдїе къ ст҃мъ показоваашж,  
 мнѡгѡа же. ꙗнаа днвнаа ꙗ ѡжаснаа уюдеса къ землн  
 вжгрѣстен сътворн ꙗже не ѡстаклѣѣ на время пѡдрѡбенъ  
 нскѡзатн. ꙗко оубѡ сіа късѣ пѡдрѡбенъ ѡвѣдѣвъ крѡль,  
 стрѡхѡмъ ꙗ ѡжасѡмъ ѡбѡдрѣжнмъ бж҃у. ꙗ златѡмъ ꙗ сре-  
 брѡмъ рѡкж прѣпапагѡ ѡкраснѣвъ, ꙗ уѣстнмъ ѣгѡ прнѣжнѣ  
 ѡблѡбызавъ мѡщн, съ велнкож уѣстїж пакы въ Средецѣ  
 тыж' възврѣтн. н въ цркви ꙗже въ ꙗма тѡ създанно н тыа  
 полѡжн. клѣ ϩ̄χ̄ ϩ̄ε. (6695—1187) Індїктїѡнъ. ε. Немнѡгъ  
 же врѣмнн мнмѡшѣшъ вѣнегда бл҃гѡвѡлн бж҃у ѡбновнн  
 вл҃гарскѡа дрѣжавж. ꙗ възвѣннжтн по писанномѡу рѣшн  
 падшѡа са сѣнь ѡбетшавшѡа гръзъскымъ наснѡїемъ.  
 възвѣнже рѡгъ вл҃гарскагѡ црѡка. прї бл҃гоуѣстїтѣншнмъ црн  
 ѡсѣнн. ꙗже въ ст҃вмъ кр҃щенн нмѣнованъ бж҃у іѡѡннъ. съ  
 ѡбѡ хѡрѡгѣн црѣїа ꙗко прѣемъ, вѣса вл҃гарскыж грѡды  
 пѡшѡа са дѡбрѣ ѡтвердн. ꙗ ѡбетшавшѡа ѡбновн. ꙗ на  
 103<sup>б</sup> гръзъское дѡбрѣ ѡпоѡса вса црѡкѡ | покѡрѡаше ѡкрѣтнмъ  
 стрѡны. градъ же ꙗ вѣсн. ꙗко ѡбѡ дѡ Среца дошѣ ꙗ сегѡ  
 пѡ сѡбож пѡкѡрн, ꙗ прѣславнаа ꙗ безунсѡлнаа прѣпапа  
 уюдеса слышавъ, ѡбїе къ тѡгѡу уѣстнѣн цркви ѡстрѣмн  
 сѡ. ꙗ прѣпнмъ ст҃го уѣстнѣ ѡблѡбызавъ мѡщн. мнѣше  
 са нѣкое мнѡгоцѣнное скрѡвнще ѡбрѣстн. радѡстн ѡбѡ  
 мнѡгымъ ꙗспѡлнса, ꙗ веселїа дѡхѡпагѡ, съвѣтъ съвѣща

елѣ. бѡашѣхъ ради уѣсти ѿ ѡтверженіе своѣго црѣва,  
 прѣнести мѡщи прѣбнаго ѡца въ скон прѣславыи грдѣ  
 Трѣмѡвѣ. ѿ дѣіе посла къ прѣарху своѣму кѣрѣ Василіѣ.  
 сѣщѣ тѡму въ Трѣмѡвѣ велицѣмъ градѣ. иислѣиѣ велѣше  
 , снѣце. Вѣсѣуѣстному бжѣи архіерѣу кѣрѣ Василіѣ, ѿ дѣхов-  
 , ному ѡцу нашего дръжавнаго црѣва бжѣимъ хотѣніемъ  
 , ꙗко прѣидохъ въ прѣдѣлы сіѣ, ѿ Средеуѣскимъ постнѣгѡхъ  
 , грдѣ, уѣстныи мѡщи прѣбнаго ѡца Іѡанна пѣстына Рѣл-  
 , скихъ жнтелѣ оберѣтъ уюдесми ѿ исцѣлени испѣлени,  
 , мнѣхса ѡ рѣдѡсти по въздуху ꙗкоже летати, славе бѡ  
 , мнѡсѣ ѡ немѣ въса сіѣ странѣ испѣлени. ѿ днѣла ѿ  
 , прѣславыи тѡрашѣ исцѣленіа. не тѣуѣа ѡбѡ здѣ, нѣ ѿ  
 , въса вѣгрѣцѣхъ дръжавѣ ѡгласнѣхъ. снѣмъ ѡбѡ тако ꙗма-  
 , щимъ, сѣдн мѣслъ дръжавнаго нашего црѣва прѣитн твоѣмъ  
 , стѡсти здѣ съ вѣсѣмъ прѣуѣтѡмъ црѣковнымъ. ѿ съ пѡ-  
 , ващѣхъ уѣстнѣхъ, ѣже прѣнести сіѣ уѣстныи мѡщи прѣбнаго  
 , ѡца въ прѣславыи црѣкыи нашѣ грдѣ. въ пѡхвалѣ въ сегѡ  
 , црѣковнаго испѣлени ѿ въ ѡтверженіе нашего | благо-  
 104<sup>а</sup> уѣстиваго црѣва. Сѣ ꙗко бжѣеныи слышавѣ стѣл, възра-  
 дова са дѣхомъ ѿ вѣ блѡгодарестѣвнѣхъ въздастѣ молѣхъ. ѿ  
 дѣіе въ скорѣ вѣсѣ црѣкыи събра прѣиѣ. ѿ вѣсѣ прѣ-  
 рѣннаѣ тѣмъ сказа. ѡни же тѡпынѣмъ ѡсрѣдѣемъ ѿ го-  
 ращѣхъ дѣшехъ вѣсѣ въ сластѣ прѣишѣ. ѿ вѣсн ѣднѡ-  
 мыслѣно ѡсрѣдно ѡстрѣмнѣхъ са ѿ ꙗкоже нѣкое мно-  
 гѡцѣнно скрѡвнѣце вѣсхѣтн хотѣше, ѿ въ скорѣ съ своѣмъ  
 патрѣархѡмъ ѿ вѣнѣтелемъ Средецѣ достнѣгѡшѣ. блѡгоуѣ-  
 стѣкы же црѣ Іѡ ѡсѣнѣ, вѣсѣ ꙗже на провѡженіе стѣго  
 уѣстнѣ ѡготовавѣ, патрѣархѣ вѣсѣ вѣрѣжун. ѡстакъ ѿ тѡму  
 ѿ. т. мѣжѣстѣвнѣ вѡнѣнѣ на провѡженіе стѣмъ. самъ же,  
 потѣщавъ са спѣшѣхъ въ своѣн црѣкыи прѣнде грдѣ. ѿ црѣковъ  
 науѣ здати въ ꙗма стѣго въ славыи градѣ Трѣпѣзницѣ.  
 Патрѣархѣ же въземъ ѣтныи прѣбнаго мѡщи съ вѣсѣмъ  
 прѣуѣтѡмъ. съ нѣмнѣ же вѣше послѣдствѣхъ ѿ ꙗгѣменѣ ѡбн-

тѣмъ прѣбнаго. и всен сѣщен по нимъ мнѣси. и ꙗко  
 зѣвѣдѣ црь патриарха пршѣша, въ скорѣ на срѣтеніе ёго  
 нзыдѣ на мѣсто ꙗлемое Кръстѣцъ, съ вѣсьмъ своимъ  
 снѣггантиомъ. и уѣстнѣ лѣбзавѣ стго мѣщи, остави тѣхъ  
 тѣ прѣвѣти на сѣмъ дѣи. дондѣ създана бѣ црковь. и  
 тако тѣ обѣщаше, уѣстнѣ положншѣ прѣбнаго въ нѣн  
 мѣщи. въ лѣ 757. (6703—1195) ндѣже и до днѣшнѣго  
 лежѣ днѣ. разанунаа нцѣленіа творѣше вѣсьмъ нѣже съ  
 вѣрѣжъ къ нимъ прирѣшѣннѣ. въ слава Хѣ истинномъ  
 Бѣ нашемъ. ёмѣже слава съ оцѣмъ и стыннѣмъ дѣхомъ.  
 ннѣ и присно и въ вѣкы вѣкомъ †

---

## XVII.

### Жития на св. Петка.

Св. Петка е на голѣма почитъ у балканскитѣ народи и особито у българетѣ. За нея са запазени нѣколко жития: едно на патриаршеския дяконъ въ Цариградъ Василика отъ XII в., друго — проложно, третьо — Евтимиево и четвърто — Цамблаково, което е продължение на Евтимиевото. Досега оставаше непознатъ авторътъ на проложното житие, което е най-разпространено. Довато едни прѣдполагаха (Качановски), че проложното житие иде отъ Евтимиевото, а други налучкваша основателно (Радченко), че то е съставено прѣзъ XIV в., сега може да се каже, че както службата, тѣй и проложното житие са дѣло на прочутия черковенъ учитель-сърцателъ *Григория Синаита* (+ 1346 г.), който бѣ основалъ чутовна религиозно-мистична школа въ Св. Гора и Сакаръ-планина, съ много ученици българе. Това узнаваме отъ една бѣлѣжка къмъ службата и житието (проложното) на светицата, помѣстени въ скопския миней отъ 1420 год.<sup>1)</sup> Бѣлѣжката е написана съ червенословки: **Творѣніѣ Григоріа Синаита. Житието се нахожда всрѣдъ службата, съ която се почва и заврѣшва. Ето началнитѣ редове на житието, толкова пѣти печатано и прѣвеждано у православнитѣ словѣне: Сѣа стѣа Параскѣкіа въ ѿ всн̄ ѿспнфатѣ нарицаѣмн̄ ѿ гр̄х̄ Калникратне. бѣговѣрноу рѣднтелю и пр.**

*Евтимиевото житие* на св. Петка сѣщо тѣй е било печатано нѣколко пѣти, но по нови прѣписи или по сръбска

<sup>1)</sup> Гл. глава XXIV, при скопскитѣ надписи и бѣлѣжки.

редакция.<sup>1)</sup> Най-старъ неговъ прѣписъ, отъ при живѣ на автора Евтимия Търновски, се нахожда въ синаксаря № 103, II г 6, листове 74<sup>а</sup>—82<sup>а</sup>, въ Зографъ.<sup>2)</sup> Тука слѣдватъ само извадки, които иматъ исторически интересъ:

Сѣлѣ ѡбѣ сѣлѣ прѣбѣла, ѡуѣство ѡмѣлаше 'Епѣвѣты . . . Когато Епивать и Цариградъ паднали въ рѣцѣтъ на фрѣжитѣ, въ тѣже время блѣгѡуѣстѣе свѣтлѣ и мѣленѣнѣ крѣпѣцѣ ѡдрѣжавшѣ блѣгѡуѣстнѣвомѣ ѡрю блѣгарскѡмѣ ѡбѣлѣнѣ Асѣнѣю сѣнѣ старасѣо ѡрѣ Асѣнѣ. и никѣко же тѣ лѣлѣнѣ ѡжѣсшѣ сѣ. мѣ и пѣуѣ время блѣгополѣуѣно ѡврѣтъ неуѣстнѣвѣ ѡдрѣжѣнѣе, храбѡрнѣ вѣскѡунѣ и вѣсѣ Македѡнскѡе ѡвѣемшѣ ѡдрѣжѣнѣе. и ѣщѣ и Сѣрѣ, тѣ<sup>3)</sup> и сѣ вѣсѣжѣ 'Аѡнскѡж пѣуѣ ѡстнѣнѣ рѣшнѣ, Сѣѡж гѡрѡж. кѣ сѣмѣ и слѣкнѣн Сѡлѣнѣ сѣ вѣсѣжѣ Тетталѣж, тѣкоже же и трѣвалѣ.<sup>3)</sup> тѣкоже и Далмѣтѣж, мѣ и ѡрканѣтскѣа гѣлѣтѣ дрѣжѣва, дѣ и до Дрѣуѣ. въ нѣхѣ же и мѣтрѡполѣитѣ и ѣпѣскѡпы свѣтлѣ и блѣгѡуѣстнѣкѣ постѣвнѣ, мѣкѣ свѣтлѣн ѣгѡ хрѣсѡвѣан кѣ слѣкнѣн Лѣкрѣ стѣж гѡры и прѡтѣтѣ ѡкрѣвѣномѣ свѣдѣтелствѣжѣ лѣнѣемѣ. и не тѣуѣж сѣмн довлѣемѣ бѣ, нѣ и дѣже до ѡрѣвѣжѣшѣо грѣ крѣпкѡ и мѣжѣстѣвнѣкѣ вѣсѣ покорнѣ же и побѣлада. и самѣнѣ тѣ ѡрѣвѣжѣшѣн грѣ повѡюва же и покорнѣ. и ѣже тамѡ дрѣжѣшѣжѣ фрѣжѣгѣ пѡданѣмѣ ѡстрѡнѣ. Сѣнѣе ѡбо тѡмѣ вѣсѣ ѡдрѣжѣшѣ и покарѣжѣшѣ, прѣспѣ и до негѡ слѣва прѣбнѣжѣ. ѣже вѣ сласть сѣлѡ прѣемѣ, раждѣже сѣ сѣрѣемѣ. и мѣкоже ѣленѣ пѣлѣнѣ на ѡстѡунѣнкѣ кѡднѣмѣ, сѣнѣе нѣкѣко вѣше тѡмѣ желѣтелно ѣже насладнѣнѣ сѣ сѣнѣнѣмѣ прѣпкнѣмѣ мѡщѣн. (л. 80).

Асѣнѣ проводилъ извѣстѣе до фрѣжитѣ въ Цариградъ да иска мѡщѣтѣ на светѣцѣтѣ, безѣ какѣвитѣ и да е сѣжѣпоцѣнѣности и украшѣнѣя на ковчѣга. Фрѣжитѣ се сѣгласѣли на радо сѣрдѣе.

<sup>1)</sup> Срв. Kaluzniacki, 59--77; четѣн-мѣшевтѣ; Гласнѣк VIII, 131--141; Starine IX, 53--59 и др.

<sup>2)</sup> Гл. стр. 41.

<sup>3)</sup> Срѣшѣ думѣтѣ трѣвалѣ стоп страничнѣа ѡбѣзѣжѣ: **Трѣвалѣ Сѣрѣтѣж ѡмѣнѣѣ †.**

Тогавъ: Стѣ же ꙗко слышавъ самодръжець, мнѣше себе по нѣси лѣтати, ꙗ ѿ зѣлныхъ не имѣаше ꙗмо дѣлхѣ рѣдости. ꙗ тѣ хѣте послѣ всѣѡсцѣенѣнаго Мѣрка, митрополита сѣща великааго Праслава съ многохъ устѣхъ, въ ѣже прѣнести тѣло прѣсныхъ ѡ Ѣпѣватъ въ славныхъ грѣ Трѣновѣхъ.

Когато вече владиката приближавалъ Търново съ мощитѣ на светицата:

И ꙗ сѣ зѣдѣхъ блѣгочѣстныи црѣ Іѡ Аскѣнъ, ꙗзидѣ ꙗзъ гра съ мѣтерѣхъ своѣхъ црѣежъ Ѣленожъ, ꙗ съ своѣхъ црѣежъ Анѣножъ. ꙗ съ всѣхъ великѣхъ своихъ. Съ ними же ꙗ всѣуѣстныи патриѣрхъ (кн) Василѣе съ всѣхъ приуѣтомъ црѣковнымъ. съ ними же ꙗ мѣжѣствомъ много безуѣслѣнаго нѣрѣда. црѣ же ꙗ всѣ сѣщѣи съ нимъ, пѣши ꙗдошѣ ѡ грѣ на уѣтѣри пѣ-прѣща съ многохъ устѣхъ въ срѣтѣнѣе прѣпѣнѣи, ꙗже ꙗ своихъ уѣстнѣхъ ѡбѣемше рѣкѣма, дѣше же ꙗ къ всѣхъ срѣежъ, любѣзно лѣбѣзѣхъ. ꙗ прѣнесше полѣжншѣ въ црѣвѣ црѣстенъ. ꙗдѣ ꙗ до дѣшнѣхъ лежитъ дѣе. рѣзлнхъ ꙗсцѣленѣа подѣважнѣи ꙗже съ вѣрѣжъ ꙗ любѣкѣа къ тѣмъ славнѣи прѣтѣкажнѣи рѣцѣхъ.

Какъ пѣвъ мощитѣ са били прѣнесени отъ Търново въ Видинъ, а оттамъ въ Сърбия и пр., това е разказалъ Цамблакъ.

*Цамблаковиятъ разказъ* се намира, заедно съ Евтимиевото житие на св. Петка, въ синаксаря № 103, П г 8, въ Зографъ. Паметникътъ е отъ XV в., съ сръбска и българска редакции. По други прѣписи повѣстѣта бѣ печатана въ Starine IX, както и отъ Калужняци, стр. 432—436. Тя се цѣни особено за вѣститѣ, що ни дава за послѣднитѣ години на Видинското царство на Срацимира:

97<sup>a</sup> Тѣже по многѣхъ сѣ лѣтѣхъ, црѣоу оубѣ българскомоу не надѣющѣ се. лѣдѣмъ же всѣхъ мироуѣцима, ꙗ блѣгочѣно растецоу ради мѣтѣхъ прѣпѣныи сѣнѣ мѣтере. боуѣрѣ възвѣнжѣтъ и мѣтежъ непѣстоѣннѣ, ꙗже ѡ начѣла самирѣнѣа<sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Самирѣнѣа, сръбско произношенне вм. съмирѣнѣа.

ратниѣхъ. цѣра варварскаго на словенѣиши ѿнь гра̃ въборъ-  
 жастъ ѿже ѿ пришь. вѣсе оубо вѣдѣнскіе прѣдѣли іакѡ  
 гнѣзѡ оудрѣжа. на чѡни же гра̃ пришь, не дооумѣваше  
 къ прѣтію. мѣста оубо твердостя зрѣ ѿже ѿ стрѣни-  
 97° наий горь ѿ хльмова высокы затворенно | ѿ стѣнами вели-  
 кыми оукрѣплюно. ѿ вноутрь же прѣбныи мнѡго чѣныи  
 мѡщми трѣгвѡ оутвержено. ѿ іакѡ война неповѣдима  
 сіе пострѣ імоуши. ѿже тамо жителюмъ. и по сѣ оубо  
 вѣщнѣ вѣздеаь хотѣаше възвратити се варварь. къ  
 стѣнѣ ѿ чести нѣчто ѡщи възмогъа би къ крѣпости  
 же прѣбныи не інако вѣспелѣи, развѣ іакѡ сѣно къ  
 ѡгню. ѿ и сашыта ѿ та пѡвно. Мѡу'сѡу же іерѣмін.  
 ѿвѣ оубо не мѣи се ѡ люде сѣ. ѿво же ѿзиди ѿ гра̃  
 сѣго. мѣтвы во твоѣа іакѡ стѣна мѣдна сѣ къ възвѣра-  
 ннѣ гнѣва мѡгѡ. ѿ тако ѿ горкѣ повѣсти, грѣхоу  
 прѣвѣшьшоу въ роукоу бы авѣ. ѿже никогдѣ сіе сполоу-  
 чити мнѣшомоу се. таже чѡ. ѡще оубо подрѡбноу вашен  
 любви. ѿже тѡгда творима прѣставляю писанѣмъ вѣмъ  
 98° ізвѣстнѡ къ печали ѿ слѣзамъ ізвѣдѣ вас. | ѿ ради  
 трѣжества дню. ѡще ѿ полъзѣ, ѡбаче рѣданію оумьчаѡ  
 повѣ. ѡ стѣн же намъ слово.

Іакѡ оубо вѣса іакѡ въ граде чѣна прѣ лицемъ  
 принѡсима вѣхоу црѣвѣмъ. принѡсѣ вы ѿ васе чѣноіе іе'  
 тѣло, ѡбнажені оубо ѿ мнѡгоцѣнныи ѡдѣаніи. малими  
 же мѣкыи ѿ хоудими ѡдѣжѣми ѡдѣанѡ. сіе испросивъ  
 ѿже на істрѣ рѣцѣ Бѣнѣскы градѡ црѣвоуши црѣ. тѣмо  
 въ свѣа ѡпоуцаетъ. ідеже ѿ прѣвѣи вѣрѣме не мнѡго.  
 Та же вѣгрьскѡмъ краю ѿ сѣ ѿже пѡ нѣмъ силами Доунавѣ  
 рекоу прѣшлѣшѣ и Бѣнѣ гра̃ приѡмшоу івѣ вѣлѣ (sic)  
 варварскѣи начелныкѣ. люто во сѣа вѡраше тѡгда. ѿ на  
 вѣгрь іліко скоростъ въбрѣжѣтѣ се. и сѣраженѣ вѣвшоу  
 сѣхѣ оубо до конѣца повѣжѣтѣ. въ рѣцѣ же оудавити се  
 98° творитѣ мнѡжаншѡи чѣсти воинства. | ѿ тако свѣтлыми

побѣдами красѣ се исманлытинь. на Бдин'скимъ прихо-  
 дить гра. и цра оубо къ нѣмоу ѡзвѣща ша небоеща се  
 ѡх' же радѣ къ нѣмоу послала вѣ завѣщаніе. Гвѣзана  
 въ Просѣискии гра ѡпоуцѣеть. ѡмѣнѣ же егѡ въсакѡ число  
 вишша соуца. възьма ѡ та' въ своѣ ѡтоуцѣеть. Симь  
 тако сътвараемѡ. Тоу' сълоучѣ се быти на видѣнїе црво  
 пришедши, бл҃гочестивѣишои кнегини сръбскыю землѣ  
 соупроужници прѣпоминаемагѡ и ст҃гѡ кнеза Лазара. съ  
 дѣоими тоѣ и бл҃гочтѣивѣишыми ѡрасльми, Стефанѡ  
 Деспотѡ, и Елькѡ. нѣ ѡ великаго и храбреншаго деспота  
 Оуглюше соупрѣжници, Сѣмїи<sup>8</sup> вѡ именовѣ. Постничества  
 же оукрашене соуци. ѡ ѡдѣканїемъ ѡ доводѣтел'ми въ  
 99<sup>a</sup> прѣмоудрѡсти же ѡ ѡстрооуми мнѡгый | прѣвѣсходещи.  
 Сѣ коупно дръзновенїе имоуще къ царюу. не града. не  
 тогѡ ѡкрѣнаа. не имѣнѣ. нѣ ѡна коѣ ѡ сицѣвѣи просише.  
 ѡже малоу оубѡ и врѣменнѣ имоущїи сладѡ бескончнѣ  
 же погнѣвѣль. нѣ припаютъ любовїю крѣпко съдржыми.  
 просеще нетлѣнныи моци прѣбвныи сѣ мтѣре. ѡни же  
 насмиав'се ѡ почтѡ не ѡ иный мнѡзѣ же и велицѣ цѣнѣ  
 дѡиный имѣнїи просите рѣ, нѣ кости такѡ соухы  
 и ѡноу' недвижими. ѡни же. ѡ влженаго произволенїа.  
 ѡ бл҃гый дѣш вѣольвкзнаго прѣложенїа. ѡще хѡщеши рѣше  
 въсѡ наша прошенїа ѡ имѣнїа измѣнїти на желаемїи нами  
 мѡщен, гѡтови есмѣ прѣлжити. ѡни же похваляетъ оубѡ  
 тѣхъ оуердѣе ѡвикоше вѡ доводѣтели ѡ моучителю чю-  
 99<sup>b</sup> дити се въ роуцѣ же даетъ симь просїмое. | ѡни же сѣ  
 ѡввемѣше рекома, лѡвѣзааху. прилагааху къ ѡчїма и  
 дѣшоу коупно ѡ срѣе. слѣзы ѡ радѡсти изливѣаху похва-  
 лѣаху, припадааху. не имѣаху како насладити се лю-  
 бочьстїа раки. и концѣ мѣри мнѡгоцѣнными. и злѣтими  
 ѡдѣканныи ѡпрѣтав'ше въ свою землѣ съ многоу чѣтїю  
 ѡнесоше. красѡующѣ кѣпнѡ и веселеще. тако востежавше  
 скрѡвище. ѣмоу же мирь въсѣ неравностоател'нѣ. и непо-



грѣшнше прѣмоудри. нѣ сїе въ стѣни цркви положено  
 йже въ тѣхъ домѣ, техъ оубо ненавѣтно съхраняеть ѿ  
 нахѡдещи прилогѣ. ѿбо еже на съравнаго почеть, на  
 прьвообразное влкъ въсходїи. ѿ благыни надѣжами ра-  
 ствѣть оупространяеми. нѣ и съ цртовати тои гнхъ  
 оуповаемъ за нѣ и състрѣше тои. и ѿ варварскыи изеше  
 100<sup>a</sup> роукѣ. Бѡ оубо въсхотевшоу, нѣ сїи | зѣло потыцавшими  
 се, ѿзѣкъ во рѣ люди свое нѣ рькою Мѡѡсеюю ѿ Аронюю.  
 съхранїи Бѣ ѿ прьвныи ѿ варварскаго неистовства моци.  
 нѣ тыцанїемъ и ревностїю снхъ вѣлюбныи и великопо-  
 хвалныи моужїи. И не зазрїте ми на женьскую слабость  
 моужественое приносеца йме. разоума бо, крѣпкое и  
 моужественое соудит се, а не еѣтва видѣнїе. въ моужѣ  
 причитаеть се йнна. ѿ Нїюдїа, ѿ Девора. йже сили  
 сътворише. йже царѣтва оудръжаше. йже цре нечестиви  
 посрамише. ѿ нїна тѣхъ земля всѣ свѣтла ѿ мнѡго чтна  
 ѡ. всакыи образы прѣвзецина. и прѣвъсходеци всѣ  
 иже ѿ вьстока дѣже до западнаго океана цртва ѡна во  
 прошѣше тькмѡ йсмаилите до конца смѣрише ѿ едѡ  
 дихати оустрише. влгочестїе же ѿ рѣди сътвориши, и  
 тѣхъ цре же и кнезе потребише. ѿ рѣтко едѡ аще обрещет  
 100<sup>b</sup> се тамо | црковь йли щеникъ. ѿ сѣ ѡтай и в земли съкры-  
 тѣ соущѣ стилищѣ.

Зде же симъ бговѣнчанимъ деспотѡ. колико лѣтъ  
 воримѡ ѡ снхъ, ѿ такоже виногра обираемѡ. ѿ сѣ не еди-  
 ною въ лѣтѣ, нѣ на коижѡ днѣ же и чѣ. жителствють  
 радї прѡбнїе млтѣ, обладающїе своими іако же ѿ ѿ  
 начѣла. влгочестїю множество ѿ доводѣтели подѣщѣ.  
 Бѣ кѡ вѡ странѣ толико монастырѣ рьци ми, таже велици  
 ѿ славны. въ кѡ градѡвѡ. гдѣ толико числа вышше иночьско  
 мнѡжество. аггльскою и несъпрѣжное житїе живущїи.  
 ѡвы оубо въ монастырѣ, на едино зреще единомыслеще.  
 единодишщѣ. ѿ общентемъ еже дрѡгъ къ дрѡу себе соу

образъ и подписание къ добродѣтели. ѿвн же, въ безмльвѣ  
 нѣи стѣще, іако серафѣми вжтвнмоу вгажють. мыслно  
 101\* жителство и наслаженіе имоуще. и здръжещи млтвы прѣно  
 мнѣще. гдѣ архіерее толко. гдѣ оусрьдѣ къ Бѣ, и къ  
 вжтвннѣ. гдѣ влгочиніе нарѣда, ілико въ властѣ и ілико  
 въ порѣчнѣ нигдѣ, развѣ здѣ ідеже прѣвнаа изволи  
 прѣвнвати. идѣ вьсхоте оупоконти се. ѿтѣ вѣка вьгарѣ  
 скѣю слѣвоу ѿ нивѣ. дарова же ѣи срѣвскѣю. ѿное ни  
 ідинѣ ѿстающоу. Сицво імѣ прѣнѣніе дѣхвалнаа мѣти.  
 и Боу и сіе сьтворшѣ промисльнѣ, іако да и западнаа  
 то ѣ пришьствіѣ, ѿстѣт се и на лоуцшаа наздѣють.

## XVIII.

### Жития на св. Илариона Мъгленски.

#### 1.

#### Извадки отъ Евтимиевото житие на св. Илариона.

Най-старъ прѣписъ на Иларионовото житие, написано отъ Евтимия, се нахожда въ зографския синаксарь № 103, П г 6.<sup>1)</sup> Той е отъ XIV в. По-новъ отъ него, отъ XV в., юсова редакция, напечатана Калужняци.<sup>2)</sup> По сръбска редакция го печата Даничичъ.<sup>3)</sup> Ето заглавието и краятъ отъ житието, во зографския прѣписъ:

† Житіе и жѣзнь прѣснаго ѿца нашьго Іла-  
† ріона еѣкпа Мѣгленскаго. въ немже и како  
† прѣнесенъ бѣ въ прѣславныи нашь<sup>4)</sup> градъ Тръ-  
† новъ. съписано курі<sup>5)</sup> Евѣмѣемъ патріар-  
† хомъ Тръновскимъ. (л. 123).

.....

по мнозѣ же врѣмени грѣвскомъ ѡскаждѣнимъ црѣвѣ и змаленѣ  
въсквѣскимъ, блъгарскомъ же и зело възвелѣнвшѣ са, блгѣвѣстѣ-  
вншии ирь Калѣмѣнь блъгарское тѣгда прѣвѣше скѣптрѣ. зело  
же хрѣворствѣж тѣгда, прѣвѣтъ грѣвскѣя земля уасть не мала.  
Фракѣж гла и Македонѣж, Трѣвалы же и Далматѣж. къ симъ же  
Иедѣж и Сладѣж, и еше же и Етолѣж. и слыша ѡ блженѣмъ

<sup>1)</sup> Срв. стр. 41—42.

<sup>2)</sup> Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius, 27—58.

<sup>3)</sup> Starine I, 66—85.

<sup>4)</sup> и <sup>5)</sup> Тяя думи са тържани съ ножче, та едва се познаватъ.

Іларіонъ уюдеса ѿ знаменїа кѣже творѣтъ бѣ егѡ ради, желанїемъ вѣтвенымъ раждѣже са. ѿ стѣго багѣти насладѣти са хѡта, съ мнѡзѣмъ посла ѡсрѣдїемъ. ѿ съ довоѡнож уѣстїж мѡщи прѡбѣнаго Іларїона вѣземъ, съ кадїлы же ѿ ароматы въ свѡн славынн гра прѣнесе Трънокъ. патріархъ же кѡко сѣ слыша, ѿзидѣ съ вѣсьмъ прїнѣтѡмъ въ срѣтенїе стѣго, съ свѣщамн же, ѿ кадїлы, ѡсрѣднѡ ѡблѡвѣза мѡщи хѣа іерарха. ѿ слѣзѣмн довоѡнын тѣа ѡблѣвѣ, въ уѣстнн полѡжн цркви стѣхъ ѿ славынхъ велнкѡмнкъ. м. кѣже ѿ до ннѣ лежѣще, подѣважѣтѣ исцѣлѣнїа невѣзѣрѣннѡ вѣсьмъ ѿже съ вѣрѡж ѿ любовїжъ кѣ ннѣмъ прѣхѡдѣшннмъ. (л. 144<sup>а</sup>).

У Евтимия е допусната една грѣшка, че ужъ Калоянъ поставилъ мощитѣ на светеца въ черквата Св. Четиридесетъ. Истината е, че Калоянъ е заповѣдалъ да се прѣнесатъ мощитѣ отъ Мъгленъ въ Търново, но черквата била въздигната послѣ отъ Ив. Асѣня II, прѣвъ 1230 г. Светецѣтъ билъ положенъ въ повата черева отъ Асѣня II. Това се уяснява отъ Асѣновия надписъ на една колона въ сжщата черева и отъ краткото проложно извѣстие за прѣнасянето на мощитѣ на Иларiona, находеще се въ зографскїя прологъ № 88, подъ 21 октомври, и помѣстено надолу.<sup>1)</sup>

## 2.

**Братко проложно житие на св. Иларiona Мъгленски.**

Мѣцѣ ѡктом'вриѣ, кѡ. днѣ

Прѣнесенїе мѡщемъ стѣго Іларїѡна, епископа Мъглен'скаго.

Црѣтѡующѣ Калоїѡан'ноу цроу вѣлгар'скомоу. вратоу старѡго 'Асѣна цра. ѿ прѣкѣмшѣ грѣчкѣсю зѣмлю. Трѡкъ, Македѡнїю, Неѡдоу, ѿ дошѣ до града Мъглен'скога, ѿ тогѡ прѣкѣмшѣ ѡврѣтѣ ракоу прѡбѣнаго епѣкопа, Іларїѡна, ѿ вѣтвеноу рѣвностїю раз'жѣгесе. вѣсхѡтѣ прѣкѣсти стѣго мѡщи, въ свой настѡлнн

<sup>1)</sup> Последнитѣ редове ѿ тѣко . . . са прѣписани отъ пролога № 47, защото въ № 88 са откъснати. За тѣзи пролози отъ XV—XVI в., гл. стр. 41.

црѣтоуіющїи граѣ Тръновъ. ѣже и повелѣ соущїимъ ѣже по  
 ѡбладстїю егѡ. и двїгше мѡци съ рѡкоу прѣнесоше стго ѡ  
 града того. оуслышавъ же патрїархъ Трънова града, и вѣсею  
 зѣмлю влѣгарскыѣ, пришѣствїе стго. и зыде съ епкопы и съ  
 вѣсемъ причтомы своимъ. съ вѡлары и съ вѣсѣмъ народомъ.  
 съ вѣщамы и кадїломъ. и съ вѣсѣкымы блгооууханьнымы вѡнами  
 на срѣтенїе стго. и вънесше положїше въ вгоспѣнѣмъ и вѡхра-  
 нимѣмъ градѣ Тръновѣ. мѣца вѡктѡмвѣрїа, ка днь. И мїноуѣ-  
 шїимъ мнѡгымъ вѡременѡ и лѣтѡ. въспрїемъ царѣтвїа, скѡптрїи,  
 нѡвы црѣ Іѡаннь Аскнь. єнь старавѡ Аскня цра. и въ  
 црѣтвоуіи ѡблѣю нѣ влѣгары, и грѣкы же и фроугы, срѣблю  
 же и дрѣвѣнасы. и вѣсѣмы грады ѡ мѡра до мѡра. и зѡбли се,  
 томъ цроу Іѡанноу Аскню, съзидати црковъ въ имѣ єтѡй  
 велїкомѣнїи и доброповѣднѡй, м. и тѡко цкви съзиданѣ  
 вывшїи и вѡкрашеннѣ блголѣпнѣ. вънесѣна въ рѡка съ мѡщмы.  
 трывлѣженнаго єтла Иларїѡна. и положѣна съ чѣстїю. подѣе  
 цѣлвы вѣрѡю къ нїемъ прїхѡдещїи. егѡже молїтвѡмы дѣ  
 спѡвит нїи Гѣ црѣтвїю своємъ, : —

## XIX.

### Бѣлѣжки по българската история въ словѣнския прѣводъ на Манасія.

(Хилендарски прѣписъ).

Словѣнскія прѣводъ на Манасиевата лѣтопись, направенъ по поръка на българския царь Ивана Александра, е запазенъ въ три прѣписа — единъ въ Москва, други въ Ватикана и трети въ хилендарската библиотека. Той е важенъ поради своитѣ цѣнни прибавки за българската история. Ватиканскитѣ прибавки, въ усноредъ съ московскитѣ, бидоха обнародвани въ българската книжнина, съ неразвързани думи, отъ П. Гудевъ.<sup>1)</sup>

Хилендарскія прѣписъ се пази подъ № 333. Той съдържа 157 л. хартия folio, сръбска редакція. Първитѣ 38 листа са поучения, а на останалитѣ е помѣстена лѣтописъта. На послѣдния л. 157<sup>о</sup> има бързописна бѣлѣжка, която изглежда да е писана не отъ рѣката на прѣписвача: † сіа кнѣга рѣкѣма царѣтѣвнѣ мѣнатѣра Хиландра хра вахѣ прѣстие Бѣце ва ста стихъ пѣписна грѣшнѣ Рѣхфайлъ ѣрмонѣ летѣ гѣ ф н (1550 г.). Приписвитѣ по българската история са писани съ киноваръ по полето на листоветѣ, като се почне отъ л. 90 та до 144 непослѣдователно. Тѣ бидоха веднажъ печатани отъ Дучича въ Гласнива на сръбската Академия, LVI, но съ много опущения и прѣмногo погрѣшки.

<sup>1)</sup> Сръ. *Чертковъ*, О переводѣ Манасиной лѣтописи. Москва 1842. *Биларскій*, О средне-болгарскомъ вокализмѣ, по патриаршему списку лѣтописи Манасиѣ. Спб. 1858. *Дриновъ* въ Браилското пер. сп. II., 56—64. *Гудевъ* въ Мин. сб. VI, 311—361.

Прѣмъдраго Манасїи лѣтописца, събранне лѣтно ѿ създанїа  
мнрѣ научнающею, и текуще до самого црѣтва,  
къ Никифора, Ботаниота: (листъ 39<sup>а</sup>).

Црѣтво Анастасїа црѣ. (491—518).<sup>1)</sup>

При Анастасїи црѣ, научеше болгаре поимѣти землю сїю.  
прѣшлшѣ Бѣдынѣ. и прѣжде научеше поимати Долнью землю  
Ѿхридскою. и по тѣ сїю весь (л. 90<sup>а</sup>).

Ѿ нсхода же болгарѣ до ннѣ. ѿ ѿ (870) лѣ. (л. 90<sup>б</sup>).

Црѣтво, Кѣстентина Брадатаго (668—685).

При сѣ Кѣстѣтннѣ црѣ, придоше болгаре през Доуна. и  
ѿиеше грѣкѣ землю сїю въ ннѣн же живоу и до ннѣ. раз-  
внше нхъ прѣжде же нарицаше се земля снѣ Мнсіа. Много  
же бесунслннъ свѣде, исплннше и снѣ странѣ Дунавѣ. и онѣ  
до Драха. и дален ѿѿѣ власн н срьбле. и проуїи конѣ едїно  
соути. (л. 105<sup>а</sup>).

Црѣтво. Льва. Нконоборца (717—740).

При сѣ црѣ Львѣ. кзмале нападоше на Црѣгрѣ, и на всю  
землю. и, и потонуше въ морн, и взенѣнн грѣкы. а проуїе  
болгаре съсѣкоше всѣ.

Въ днѣ сѣ цара ѿверже се Рѣ къ Фрѣгѣ. заради хоули  
їѣѣѣ. (л. 111<sup>а</sup>).

Црѣтво. Лѣа. снѣл. Константннѣ (775—780).

При сѣ Львѣ, въ кнѣзь болгарѣ, Кардѣ. (л. 115<sup>а</sup>).

Црѣтво Никифора Генника (802—811).

Сѣ Никифѣ црѣ и змѣде на болгарскю землю при Крѣмѣ  
кнѣзн. испрѣва оубѣѣ побѣди его. и расхыти нмѣнїе носнмоѣ

<sup>1)</sup> Годнннѣѣ на царуванїето прибавнхъ за прѣгледностѣ.

нѣмъ тогда. и по тѣмъ же събра се: Крѣ съ сконни ѡставшнми ѿ разбоа, нападе ноцію на цѣра. и не тѣкмо развѣ грѣкы, нѣ и самому цѣрю гавоу ѡрвзл. и ѡкова врѣ еѣ срекрѣ и вълнаде внино в ню. дааше болгарѣ пѣти :• (л. 117<sup>о</sup>—118<sup>а</sup>).

#### Цѣтво Мнхана. Рагавеа (811—813).

Съ сѣ цѣремъ пѣ Кроу кнѣ кра състави по Ѡдринѣ, и развѣ иѣ. яко и самому цѣрви едва оутеци. Все же цѣрое нѣмнѣе болгаре възеше. и грѣуское (л. 119<sup>а</sup>).

#### Цѣтво Лѣва Арменѣна Нконоборца (813—820).

Съ снкоу цѣремъ пѣ Крѣ бра се въ Ораки. нспрѣва оубо болгаре повѣдише. гонции же болгарѣ грѣки. не ѡпаснѣ. възвратише се ѡни, развѣише нхъ, яко мало и самъ. Крѣ не оухвациемъ бѣ. коню его пѣшз под нимъ :• (л. 120<sup>а</sup>).

#### Цѣръ грѣкѣ Мнханѣ :• (820—829).

При сѣ цѣри вѣста нѣкто грѣ именѣ Оома, и събра мнѣ унсло конскѣ. яко мало не всоу грѣсквию землѣ и прии хоте ѡети Мнханѣ цѣтво. Нѣ нзшѣ болгарскѣ кнѣзь Муртагъ, развѣи. и повѣди. зане великѣ любовь нѣмнѣе съ Мнханѣомъ : — (л. 120—121<sup>а</sup>).

#### Цѣтво Мнхана сѣна Теофилова (842—867).

При сѣ Мнханѣ цѣри, и при мѣтри иѣ кѣтише се болгаре. ѡ толь же до ннѣ лѣ. ф. и. иѣ. (511) нѣкогда во невѣ яко сестра болгарскѣ княза пѣвниена бѣ грѣкы, и въ цѣрѣ дворѣ предана бѣ. и крѣчена бѣ и нлоуѣена кнѣзѣ. Въ цѣтво же сѣ цѣрен мнѣрѣ соуциз великоу междуу грѣкы и болгарн и промѣнена бѣсть на нѣкоѣмъ колѣрниѣ Теоѣдорѣ Коуфарѣ :• Пришѣши же ѡна не прѣсталише оуѣцин крѣта своеѣ ѡ вѣре Хвѣ, додеже и кѣти иѣго. ѡномъ же кѣтившоу се възѣташе болгарн на нь,



хотеше оубити него, како вързъ ихъ оставльша. нѣ тѣи нѣзшѣ на брѣ, повѣди ѿ. и ѿ толь крѣти, ѡбѣхъ волею, а дръгнѣи н моуждею :• (125<sup>о</sup>—126<sup>о</sup>).

**Црѣтво Василѣа Македонънина (867—886).**

При сѣ Василѣи ѿри крѣтише са рѣси. (л. 130<sup>о</sup>).

**Црѣтво Льва прѣвѣраго, сѣна Василѣе (886—912).**

Сѣ Львѣ ѿрь, оугры нѣзвѣ по нѣзмѣ на Сѣмеѡна ѿра вьлгарѡ. понеже войскъ него многажды разен. нже н разенкше ѣ поялннше вьлга. а то затвори се вь Дрьствѣ. Сѣмеѡ пакы воѣва на вьгры поплѣ земаю ѿ, и самѣ разен и вьзерѣ се ѿ тоу брѣ състави сѣ грѣкы и повѣди ѿ. (л. 132<sup>о</sup>).

**Црѣтво. Александръ, брѣта Львевъ, и Кѡстенѣтина  
сѣна Львова (912—959).**

При сѣ Кѡстенѣтинѣ ѿри. Сѣмеѡ вьлгарскѣ вѣниде по мирѣ вь Црѣгрѣ, и вѣви се ѿ патриарха, и ѡбѣдова сѣ ѿрмѣ. и сѣ ниѣ. нѣзшѣ же ѿ тѣу на пьлмовати. и брѣни бѣвшы, повѣди злѣ грѣкы подваци. (л. 134<sup>о</sup>).

**Црѣтво Романа. Лукапѣна (920—944).**

При сѣ ѿри Романѣ, вьлгѣскѣ ѿрь Сѣмеѡ многажды до сѣмого Црѣгрѣ пакни, пауе же и црѣкѣ дворѣ пожеже, и ѡдрн прнеть. и при сѣ ѿри змрѣ.

Сѣ ѿра кнзкоу Пѣтрѣ ѿрь вьлгарскын нмѣ женоу.

**Црѣтво Романа. сѣна Констанѣтинѣ Багрѣнороднѣа (959—963).**

При сѣ Романѣ ѿри, Пѣтрѣ ѿрь вьлгарскѣ оуцмѣ. сѣнове же него Борѣсѣ и Ромѣ — талника свѣла вь Црѣнградѣ ѡпоу-фена вьста вь своѣ :• (л. 137<sup>о</sup>).

## Црѣтво Никіфора Фѡки (963—969).

При сѣ Никіфорѣ црѣ, пакнише рѣси вѣлгарскѣю зѣмлю подѣашъ вѣ двою лѣтоу. црѣки Никіфорѣ нзвѣдшѣ Свѣслава на нихъ : — (л. 139°).

## Црѣтво Іѡа Цинисхѣа (969—975).

Сѣ Цинисхѣин црѣ приѣ Праслѣ. н вѣзѣ вѣса црѣкѣе вѣлегѣ. н самого Бориса ѡвѣ вѣ Црингрѣ. сѣвлетѣ юго тамо сѣ црѣкѣ н сѣтвори юго магнстра. се же юсть сѣнь велѣн. вѣ грѣцехъ. По приѣти же Праслѣстѣмъ. Свѣслау вѣнесю рѣскому, пакнившѣ вѣлгаркѣю зѣмлю, н нѣ себе сѣтворшоу. н вѣ Дрострѣ емоу свѣшоу. шѣ тамо Цинисхѣин сѣ многѣми рѣтинкѣ повѣдн ѣго. самого же своевѣлнѣ ѡпоустн. нѣ н тѣ дошѣ вѣ неуемѣти, тамо сконуа се сѣ всѣми своѣми : — (л. 142°).

## Црѣтва Васнаїа н Кѡстантїна. ѣнѣ Ромѣ црѣа (976—1025).

Сѣ Васнаїе црѣ разѣн Самѣнѣла црѣа вѣлгарѣ подѣл. н прѣѣ Бѣдѣн, н Плисѣв, н Вѣ Праслѣ н Мѣлын, н проѣ грѣдовѣ многѣ, нѣ н Скопїе. прѣдѣно вѣ ѣмѣ Ромѣнѣ ѣна Петра црѣа. тамо кѣ вѣ далѣ ѣмоу Самѣнѣл црѣ вѣладати. нѣвѣ вѣлгарѣ до ѡхрѣда н до Драуа н далѣе црѣтѣковашѣ : —

Сѣ црѣ Васнаїе многѣ н вѣсунѣсѣлнѣ пакновѣ сѣтвори вѣлгарѣ, н разѣбѣа лютѣ. нѣвѣ разѣнѣв Самѣнѣла црѣа. ѣи хнѣладѣ вѣлгарѣ ѡслѣпн. на вѣсѣко стѣ ѣдннѣго ѡстѣвѣла сѣ ѣдннѣмъ ѡкѣ. н ѡсла нѣхъ кѣ Самоуѣнѣлѣ. вѣдѣв же нѣхъ ѡнѣ ѡ ѣда оуѣмрѣть : — (л. 142°—143°).

## Самодрѣжѣство црѣа Кѡстантїна. вѣ Васнаїеѣа (1025—1028).

ѡ сѣ Васнаїа вѣ вѣлгарскѣо црѣтво нѣ ѡвѣластїю грѣцѣскою, далѣе н до ѡсѣнѣ црѣа вѣлгарѣ прѣѣваго : — (л. 144°).

## Хрисовулъ на манастиря Св. Никола Мрачки (Орѣховски).

Най-цѣнната отъ старитѣ български грамоти, както по своята автентичность, тъй и по своя исторически материалъ, е безъ съмнѣние тази на Ивана Александра, дадена на манастиря Св. Никола въ мѣстѣ нарицанѣмъ Орѣховъ; на 1 декември 1347 год. Той биде издаванъ отъ Григоровича, Шафарика, Срезневски, Звънчарова (литографно факсимиле), Бобчева, но се и до днесъ оставаше неустановено за кой именно манастирь се отнася. Едни, водими отъ названието Орѣховъ, дирѣха манастиря при Горня-Орѣховица (Търновско) или при Орѣхово на Дунава; други, като гледаха, че първитѣ поменати въ хрисовула селища са софийски, дирѣха манастиря въ Софийско.<sup>1)</sup> Сега, съ откриванъето и на втори хрисовулъ за сщия манастирь, съ нови подробности, въпросътъ за мѣстонахождението на манастиря се рѣшава. Освѣтъ това, новата грамота дава цѣни вѣсти за топографията на горня Струма прѣзъ XIV в. и добъръ случай за образецъ на сръдньовѣковенъ подправенъ документъ, каквито издирвачътъ срѣща често по манастирскитѣ и др. архиви.

Този цѣненъ за науката фалсификатъ се намира въ архивата на Хилендарския манастирь, между сръбскитѣ грамоти № 11.<sup>2)</sup> Написанъ е на пергаментъ, 40 см. × 28 см. Печатътъ е откъснатъ, но личатъ дупки и сиви слѣди отъ коприненитѣ нишки, о които той е билъ прикрѣпенъ. Писмото е полууставно, хубаво. На нѣколко мѣста има палимсести;

<sup>1)</sup> И. А. Сырку, Записки имп. рус. арх. общества II, 127—132; *Пречекъ*, Патуваня, 19; Училищенъ Прѣгледъ за год. 1902, II, 158—159, *Бобчевъ*, Старобългарски правни паметници, 160, 162.

<sup>2)</sup> Още Григоровичъ (Очеркъ путешествія 2 изд., стр. 42) бѣ далъ бѣлѣжка за този паметникъ, но и досега оставаше неиздаденъ и необясненъ.

тѣ са означени по-долу въ текста. Текстътъ е копие отъ хрисовула на Ив. Александра, съ прибавки на нови селища и названия, замѣна на думитѣ *царство ми* съ *кралевство ми* и съ подписъ на Стефана Уроша, кралъ на всичката сръбска земя и приморска, на овчеполската и велбуждската.<sup>1)</sup> Дата има само за мѣсеца — септември 9 день (въ Ив. Александровата грамота е 1 декември 1347 г.). Редакцията на паметника е смѣсена — сръднѣобългарска и сръбска. Прѣписвачътъ, воденъ отъ първия хрисовулъ, писвалъ думитѣ съ юсове, а сетнѣ отгорѣ поправялъ съ съотвѣтни сръбски замѣстници *ѡ* или *ѣ*, и то не навсѣждѣ.

По всичко личи, че паметникътъ е подправенъ. Бие на очи, че току-речи всичкитѣ дарени имоти и селища на манастиря, пѣкъ и той самиятъ, не са били нѣкога сръбски владѣния, та и не е могло сръбски кралъ да казва за този манастиръ *манастиръ кралевства ми*, *земли кралевства ми*. Последнитѣ думи не биха фигурирали дори ако Стефанъ Урошъ Дечански, съ позволенieto на Михаила Видински, би искалъ да даде правдини на манастиря. Хрисовулътъ на Ивана Александра за сжщия манастиръ и правдини много обезсилва нашата грамота, особено като се знае, че при Урошевци (Милутина, Дечански, Душана) никакви териториялни промѣни не са станали между Сърбия и България въ полза на последната, та да могатъ едни и сжщи селища да стоятъ ту въ български, ту въ сръбски прѣдѣли. Отъ друга страна пропуцаньето на думата *царство ми* вм. *кралевство ми*, както и палимсеститѣ, нѣкои отъ които са писани дори и съ друго мастило, говорятъ най-краснорѣчиво за подправката на документа. Има и цѣли прѣдложения изпуснати, прѣмѣстени или други прибавени. Прѣправячътъ е билъ българинъ. При всичкото си желание да пише по сръбски, той не е могълъ да се избави отъ *ж* и *л*, и на едно мѣсто е употрѣбилъ чисто българската дума **ГОЛѢМН** вм. **ВЕЛНИ**. Подправката ще е извършена слѣдъ 1347 г. въ самия манастиръ Св. Никола отъ неговия игуменъ, който е ималъ на разположение Ив. Александровата грамота. Но дали скоро слѣдъ тази дата или късно? Чини ми се слѣдъ много години, когато прѣправячътъ не е знаелъ дали поменатитѣ въ грамотата села са били български. Това врѣме е настѣпило при

<sup>1)</sup> Отъ тѣзи титли се вижда, че се говори за Дечански (1321—1331).

князь Константина Дѣяновъ, който слѣдъ 1382 г., като на-  
слѣдникъ на Неманичитѣ, владѣше всички въпросни села по  
Струма, заедно съ манастиря св. Никола.<sup>1)</sup>

Ето вѣренъ прѣписъ на този втори Св. Ниволски  
хрисовуль.

Благоуѣствено уѣо. и зѣло бѣгодно. и всѣмъ похвално.  
еже къ стѣмъ и бѣжствѣннымъ црквамъ. теплж(з)<sup>2)</sup> любовъ имѣю.  
изредно оукрастити даромъ же и повелѣниемъ црскимъ. тоже  
и вседръжителю. бѣгоу оугодно иѣ | и ѿ всемъ блгопретно.  
тѣмъ же и крѣства мн. теплоу любовь а(е) имѣю къ снмъ бѣжствѣ-  
ннымъ црквамъ. и дръзноклѣнне оуѣбно. изреднѣ же къ стѣтомуу  
и тепломоу. помощникъ и посовителю. крѣства мн. стѣтомуу и  
великославъ|номоу. уюдотворцоу. архіерархоу хвоу Николь. еже  
и къ всакы бранехъ. приключушнихса(е) крѣтва мн. не ѿ|стѣпно  
теплѣ. помагажцомоу. крѣствѣ мн. тѣмъже. и крѣстко мн. се по-  
менуѣкине слово прѣка Дѣвѣ. еже рѣ гн | възлюбныхъ красотѣ  
домѣ твоего. и мѣсто вселеннѣ славы твоее. и нже рѣ съ снми  
бѣжствѣннми црквами. црне | црюють. и рогу црскы възвѣ-  
шаетъ са(е) и дръжава нѣ. оуѣврѣжѣетъ се. и силны правдоу пи-  
шоутъ. и рекноуоу крѣко мн. | семъ словесн. и хоте снѣ бѣж-  
ствѣнне црккн оукрастити. извѣстно како же иѣ лѣпо. како же и  
сж(з)щнн мнмошѣдшенѣ | црне. соущн съдръжителне. скыфтра  
царьскааг⊙.<sup>3)</sup> оукрастити(е) и записаше. уѣстна бѣо наурѣтана  
пи|смене. избраннѣе. нхже оузрѣвше. крѣво мн. и поревноуѣж  
снмъ. и хота приложити. и покрасити. и уѣ достоинж(з) | блго-  
дареннемъ. съкръшити хота(е) како же дѣнтѣ. просвѣтити крѣв мн.  
и направити коежѣ мѣсто кою лнео | црккѣ. не тѣкмо великыж(е).  
еже сж(з)тъ стѣмѣ лаврнѣ. нѣ и малн жже. в ннхъ же тѣкмо. нари-  
цаетъ са и просла|вѣетъ са нме ісѣ хѣ бѣ ншего. и православнѣа  
вѣра хртнѣаньска. и того же радн блгонзволн. крѣво мн. | и кндѣхъ  
црккѣ ѿбвѣтшавшоу. великославнаго и уюдотворца. архіерѣрха

<sup>1)</sup> Срав. *Йор. Ивановъ*, Сѣверна Македония, 125—126.

<sup>2)</sup> Поставената въ скоби буква е писана върху самата прѣдидеца, като поправка.

<sup>3)</sup> Разреденитѣ думи са палиссести.

хѣа Николы. Мрауьскааго. | разваань нс темелнѣи. н създавъ.  
 н пописавъ. н съвршнвъ. яко же естъ льпо. н видѣвъ. крѣво ми.  
 записа|вшее хрѣсоволе. стопоуевшнхъ пръвѣи ѿрен. н томоу  
 поревнова. крѣво ми даровати настожци снѣ. | хрѣсовзавъ. томоу  
 на мастнроу крѣво ми. стого н великославнаго уюдотворца. ар-  
 хнерѣрха. хѣа Никольї. | еже ѣе къ мѣстѣ нарицаемъмъ ѿрѣховъ.  
 за все ѡбласть. н съдръжанне. того мастырѣ н за вса(е) мѣ | люди.  
 н за вса моу работннѣи. н за вса(ъ) мѣ. гевгелнѣи. н за люди  
 ѿрѣховзавъ. еже свѣ въ Средьци н селн|ща Бланца. до межюу  
 Костина брода. н селнще Бобовици. н селнще Дръстрѣне. н ко-  
 нерьзъ. н сѣнокосн в Ракн|ти. н Блатеуннцоу съ всѣмъ бранн-  
 щемъ. н мѣръ бѣжню Перѣволо'скъ с мѣстѣи н с бѣнградѣ.  
 | во дѣннца ѡ грѣ ндеже аще соуѣ: нли свѣтъ парннѣи. нли  
 ѡроци. нли техннтарне. нли люѣе каку (sic) любо. нли соуѣ ннѣа  
 нли вноградн. нли сѣнокосн. нли | жрьнѣи (sic). нли кнпоурнѣи.  
 нли пернволе. нли браннща. нли рнѣна ловнща. нли ѡрѣшне. нли  
 ннѣе. каковыѣ | лнѣо соуѣ. стасн. н прилежаннѣи тога моно-  
 стырѣ. съ всѣмъ да ѡбладоуѣтъ. тѣѣ монастрѣ. стого архнерѣа |  
 уюдотворца Николы. тоже видѣвъ крѣво ми прѣдннѣи ѿрен мнмо-  
 шѣшнхъ. видѣвъ приложеннѣи. тоже видѣвъ крѣво ми приложнхъ  
 село Уертнѣецъ н Скакавнцъ. н в Пернволи вноградъ с око-  
 щнѣемъ. н селнще Уело|пекъ. на Драгокнщннѣи. до Калоугеръ-  
 ского брода н до Рѣжавнуйского дроума, н село Драуѣво на  
 Строумѣ. | н воноградъ (sic) в Дѣвуѣвѣ. н дроугн вноградъ въ  
 Скрннѣ. н дроугн вноградъ в Жнтоннѣснѣ. его же ѣе даль  
 урѣ|ностарець за пострнѣ сн. межа ѡ Мракоу ѡ коудѣ нстнѣе  
 Жнтѣша догдѣ втнѣе Блато. н крѣво ми настожци | работннѣи.  
 нли севасти нли прахторы. ѡблажци по землн. крѣво ми. да не  
 ѡбладоужѣтѣ ѿркнннѣи люмн. | н глобн каковы любо оустрадѣѣт  
 се. въ люхъ манастрѣскыхъ. нли малн нли голѣмн. нли фоумѣ.  
 нли | распоуѣтъ. нли развои. нли коньскы татѣ. нли ннѣ проуне  
 глобн. да не метѣхъ с тѣмн глобарнѣи н се|кастн. крѣво ми  
 разкѣ архнмоудрнѣи (sic) настожци оу стго Николѣ. да сн възн-  
 матѣ к манастрѣ что е пра|кннѣа. такоже н поповѣ кон соуѣ

в людехъ в мастиръскѣ. да нмъ не пакости великаа цркви. ни  
 про|топопа ни ексрси. ни нны проунѣ. нь да прѣываждь  
 свободно люде того мастиръе. крѣамн. н да | нмають льгунноу.  
 дондеже живе. крѣо мн. нь н по смърти крѣа мн. кто боуде  
 насадникъ. крѣа мн | нан снъ нан соудникъ. крѣа мн. нан н  
 ннъ кого бѣ ѿбереть н посадить на прѣстоле. крѣа мн. да не |  
 попереть. ни да разроушнть сего хрисовула крѣа мн. нь науде  
 да понавляеть н потвърждаеть. како же ие | лѣпо. стымъ н право-  
 славнымъ цремъ творити. како же н само. крѣо мн не разроуши ни  
 пометноу. нь | пѣ потвърди н поновн. н проскъти. кто ли  
 разроушнть н попереть сего хрисовула (sic) крѣа мн таковаго да  
 н|скоуцитъ бѣ своимъ праведнымъ сждомъ. страшнымъ н невид-  
 нимымъ меуемъ. н да нмать клятвоу ѿ бѣ | н ѿ прѣтоу его  
 мѣре. н ѿ. бѣ. апль. н ѿ всеѣ стихъ боу оугодившихъ. н съ  
 Юдоу уестъ да нма. дарова. хрисв|взаль крѣо мн на всяко из-  
 вѣстно оутвърженне. свободоу унстѣн въ оудръжанне вѣчное.  
 мастирю стго | н великославнаго уюдотворица архнерекъ хва  
 Николы. за все моу дръжвоу н ѿбласти. н за люди н за всее |  
 емоу правны. писа н пописа крѣо мн. мѣа сектѣ ѿ. днѣ.

Стефанъ ѿрошь крѣа :· въ хѣ бѣ. взрнн. н самодрѣжавнн.  
 крѣа. всен Српскон земли н По|морьскон :· н ѿвучельскон.  
 н Вельбоужьскон :·

Да дойдемъ сега на главното питање — *мѣстонахождение*  
*ието на монастыря.* Поменатитѣ въ хрисовула селища се  
 намиратъ въ Софийско, Радомирско, Кюстендилско и Дупнишко.  
 Това ни упѣтва вече донѣйдѣ дѣ да диримъ монастыря, който  
 билъ, казва се, не отъ голѣмитѣ лаври, а отъ малкитѣ мона-  
 стии. Прозвището на монастыря, нареченъ *Мрлчьскы*, . . . .  
 въ мѣстѣ . . . *Ѿрѣховъ*, вече ни довежда прѣво къмъ търсе-  
 ното. Покраината *Мрака* (сега *Мраката*) съ своето село Изворъ  
 се споменава още въ 1330 год., по случай на Велбуждската

бита.<sup>1)</sup> Тя и сега е запазила името си и обгръща 30 села около р. Струма, въ радомирската околия. Мрачски села са: Пещера, Раянци, Калотинци, Враня-стѣна, Жабяно, Бѣлово, Блатешница, Калища, Егълница, Дебели-лакъ, Изворъ, Негованци, Кленовникъ, Житупа, Жедна, Каси-лакъ, Кондофре, Чуковецъ, Проваленица, Долни-Раковецъ, Горни-Раковецъ, Боборади, Бѣланица, Върба, Прибой, Пчелинци, Поцърненци, Николаево, Лобошъ, Ковачевци, Райкиловци.<sup>2)</sup> Единствениятъ въ Мраката манастиръ Св. Никола лежи въ землището на с. Пещера. Селото е на 3 километра сѣверно отъ р. Струма, а манастирътъ отстои отъ сръдището на селото нѣщо на 2 километра на сѣверо-изтокъ. Манастирътъ е разположенъ въ малка долина, обградена съ джбообразли хълмове. Наблизу, въ мѣстото *Орѣшковецъ*, което отговаря на мѣсто *Orfchove*, се намира частъ отъ манастирскитѣ ниви. Тази мѣстность се намира на около километъръ на юго-изтокъ отъ манастиря, на 2 километра отъ сръдището на с. Пещера. Тази мѣстность много прилича на манастирската — една падина заобиколена съ хълмове отъ три страни. Орѣшковецъ се състои отъ ливади, ниви, гора и малко овощна и зеленчукова градина, съ изворъ, който напоява ливадитѣ и градинитѣ. „Нѣкога, казва прѣданието, цѣлата тази мѣстность е била манастирска, а сетнѣ е била усвоена отъ частни лица. По границитѣ на тази и други мѣстности има изкуствени могилки, за които се говори, че били поставени за прѣдѣлъ на манастирскитѣ имоти“.

За *историята* на манастиря Св. Никола ни даватъ вѣсти пакъ хрисовулитѣ. Отъ Иванъ Александровия хрисовулъ узнаваме, какво и прѣди този царь други владетели съдържателни снитра бѣлгарскаго цртва били направили подаръци и оставили хрисовули на този манастиръ и че, слѣдователно, послѣдниятъ е съществувалъ прѣзъ врѣме на Асѣновци, ако не и по-рано. Каква е била съдбата му прѣзъ турската робия, не е извѣстно. Нѣма съмнѣние обаче, че и него, по-рано или по-късно, е постигнала участъта на другитѣ бѣлгарски манастири — разорение и плѣнъ. Послѣднитѣ негови обитатели

<sup>1)</sup> И прѣди на мѣсто глаголемо Мракоу . . . въ прѣдѣлъ земане Българскимъ въ мѣсто рикомо Извори (*Даннло, Животи кралѣва и архиепископа српскихъ, 193*).

<sup>2)</sup> Тѣзи вѣсти за Мраката ми даде любознателниятъ учитель въ с. Пещера Е. п. Захариевъ. Нему дължа и свѣдѣнията за сегашното състояние на манастиря св. Никола Мрачски.



монаси ще да са занели въ Хилендаръ монастирскитѣ грамоти или ще са ги прѣдали на хилендарски таксидиоти, за да се съхранятъ тамъ и до днесъ двѣ отъ тѣхъ.

Запущѣлиятъ кой знае отъ кога монастиръ билъ поразчистенъ и уголѣменъ съ една скромна отшелнишка колиба едва къмъ 1840 година.<sup>1)</sup> Врѣмениятъ неговъ пръвъ подновитель билъ странствуещиятъ свещеникъ Симонъ, който дошълъ тукъ съ сина си отъ родното си село Лѣва-рѣка (Трънско). Турскитѣ власти, като узнали за новоотворения монастиръ, уловили попъ Симона, обѣсили го, а сина му мѣчили да се потурчи, докато най-сетнѣ той сполучилъ да избѣга въ Рилския монастиръ. Скоро по това врѣме, първенци и свещеници отъ Пещера и другитѣ околни села се застъпили прѣдъ властѣта и получили позволение да пристроятъ при старата малка черква още една часть. Прѣзъ 1842 г. черквата била проширена. Пръвъ управитель на монастиря станалъ дѣдо Лазо Дамяновъ отъ с. Пещера. Службата прѣзъ празницитѣ извършвали свещеницитѣ отъ близкигѣ села. Слѣдъ двѣ години дошълъ тука отъ Кратово попъ Теофанъ, постригълъ се монахъ и станалъ управитель на монастиря. Подиръ Теофана управлението поемали пакъ дѣдо Лазо, светогорцитѣ йеромонахъ Рафаилъ, йеромонахъ Юстинъ, Раде Вилаетски отъ с. Върба (бивши служителъ въ Рилския монастиръ), монахъ Прокопи отъ с. Радибошъ. Прокопи билъ изпърво монастирски служителъ, но послѣ билъ постриганъ отъ владиката Панарета, епископъ-помощникъ на кюстендилския митрополитъ Дионисия (1845—51 и 1858—60 год.). Прокопи построилъ двуетажно здание и се поминалъ прѣзъ 1879 г. Въ врѣме на освободителната война монастирътъ билъ оплѣненъ отъ турцитѣ.

Слѣдъ освобождението монастирътъ се управлявалъ отъ свещеници или отъ черковни настоятелства до 1895 г. Тогава, по екзархийския уставъ, монастирътъ прѣминалъ подъ надзора на епархиалното началство и въ 1897 г. за управитель билъ назначенъ пещерскиятъ старъ свещеникъ Михаилъ Пешовъ. Дѣдо Михаилъ съборилъ слабата пристройка отъ 1842 г. и съградилъ нова пб-яка, като оставилъ древнията черквичка да служи за олтарь на новата. Той се поминалъ въ 1904 год.

<sup>1)</sup> Сръ. краткитѣ бѣлѣжки за това въ издадената брошурка (16 стр.) отъ монастиря прѣзъ 1899 г. подъ заглавие — Значението на монастиритѣ и кратка история на монастиря Св. Николай въ с. Пещера (Радомирска околина).

Сега монастирски управителъ е враня-стѣнския свещеникъ Дим. Петруновъ.

Монастирскитѣ имоти се намиратъ само въ землището на с. Пещера: 25 декара овощни градини, 28 декара ливади, 58 декара ниви, 455 декара гора. Добитъкъ има: 2 рала волове, 2 коня, 3—4 говеда, бози, свинье, домашни птици. Имотитѣ се обработватъ отъ монастирски ратае, на брой 7—9 души. Ратаетѣ се пазарятъ за по година. До прѣди възобновлението на манастиря, всичкитѣ му земи били взети отъ селянетѣ. Сетнѣ земитѣ били едни продавани на манастиря, други подарени, особено онѣзи, които лежали въ мѣста наричани още отъ старо врѣме „манастирски“.

Старини въ манастиря сега нѣма. Прѣди години тамъ била намѣрена антична статуя. Единъ фрагментъ съ образъ на божеството Митра бикобоецъ билъ намѣренъ при копанье основитѣ на новата постройка. Пази се въ Народния музей въ София. Проф. Иречекъ видѣлъ у архимандрита Зиновия рѣкописно евангелие отъ с. Пещера, отъ 16—17 вѣкъ, безъ юсове. Иконитѣ и надписитѣ на старата черквица са замазани.

Мѣстнитѣ имена, поменати по редъ въ хрисовула, са слѣднитѣ:

**Шрѣховъ**, мѣстность при манастиря Св. Никола, до с. Пещера, въ Мрава̀та (Радомирско).

**Срѣдъць**. — София.

**Бѣлица**. Селце въ софийската околия, на з. отъ града.

**Костинъ бродъ**. Село въ софийската околия, на с.-з. отъ града.

**Боговци**. Село съ такъво име сега нѣма. Може би то да е Боговци, раздалечено отъ Бѣлица и Костинъ-бродъ на по 10 километра.

**Дръстрѣне**. Непознато село.

**Коняръзъ** ?

**Ракита**. Село въ софийската околия, на 7 километра сѣверно отъ Брѣзникъ.

**Блатчици**. Село въ Мрава̀та, радомирска околия, на 5 километра южно отъ Струма.

**Периволь**, съ своя черква **Мѣръ бжия**. Село въ кюстендилската околия, на р. Драговицица, притокъ на Струма. Старинската периволска черква пази още нѣкогашното си име — Успѣние Богородично. Новата се казва Св. Димитъръ.

(Градъ Вельбуждъ). Боденица 8 грѣ. Разбира се градътъ Кюстендилъ.

**Черѣница.** Селище съ това име сега нѣма, а само мѣстность на сѣверо-западъ отъ с. Скакавица.

**Скакавица.** Село въ кюстендилската околия, на десния брѣгъ на Струма.

**Челопекъ на Драговицица.** до Калоугерьскогo брода и до Рѣжавичьскогo друма: Това селище, очевидно въ кюстендилската околия, сега не сѣществува.

**Драговицица** Голѣмъ десенъ притокъ на Струма, който иде отъ кюстендилското Крайще.

**Рѣжавица.** Село на лѣвия брѣгъ на Струма, въ кюстендилската околия, по-долу отъ Скакавица.

**Драчево на Струма.** Табѣво село нѣма.

**Дѣтачево.** Вѣроятно село Дяково, дупнишка околия, край пѣтя отъ Дупница за Радомиръ.

**Скрино,** отечество на св. Ив. Рилски. Село на десния брѣгъ на Струма, дупнишка околия.

**Житомицька.** Положението на този нѣбогапенъ градецъ остава за сега неизвѣстно. Той се споменава прѣзъ 1189/90 год., когато Стефанъ Неманя, слѣдъ отминаванье на кръстосцитѣ, нахлулъ въ византийскитѣ области и разсипалъ градоветѣ Сръдецъ, Перникъ, Земенъ (укрѣпление на Струма *Земань*), Велбуждъ, *Житомицькъ*, Скопье и Лешскъ,<sup>1)</sup> и послѣ се повърналъ. Тука Житомицьскъ е поставенъ между Кюстендилъ и Скопье, а въ грамотата той слѣдва по редъ нѣйдѣ по-долу отъ Скрино на Струма. Иречекъ го търси на мѣстото на сегашния Пастухъ, надъ Скрино.<sup>2)</sup>

**Межа ѿ Мракоу ѿ коудѣ истече Житѣша догде втиче Блато.** За Мраката (покраина въ Радожирско) се ваза по-горѣ. Рѣка Житуша извира отъ планина Колошъ, тече прѣзъ село Житуша (въ Мраката), село Негованци и се влива въ р. Блато, лѣвъ блатиетъ притокъ на Струма.

**Св. Никола Мрачьски.** Прозвище на манастиря споредъ покраината (*Мрака*), въ която лежи.

Като оставимъ на страна обяснението на цѣннитѣ за срѣдньовѣковното държавно устройство термини, които се за-

<sup>1)</sup> *Ъ. Стојановиѣ*, Споменик III, 124.

<sup>2)</sup> Срв. *Иречекъ*, Пѣтувания, 608. — *Ивановъ*, Сѣверна Македония, 82, 83.

ключаватъ въ нашия хрисовуль, щѣ се спремъ само на двѣ-три особености, които не личатъ въ Иванъ Александровата грамота:

**Гѣвгеліа.** Въ Ив. Александровата грамота стои зѣвгеліа. Въ други паметници се употрѣбѣва формата зѣвгарь, която и до днесъ се е запазила въ народнитѣ говори. Думата е гръцка (ζευγάριον) и ще рече чифтъ, рало волове, а сжщо тѣй и оратна земя за едно ступанство. Формата гѣвгеліе, ед. ч., е твърдѣ важна за обяснение името на едноименния македонски градъ Гевгели. Този градъ, допрѣди прокарванъето на крайвардарската желѣзница, билъ малко чифлишко село съ нѣколко зевгара.

**Ръждавичьскы друѣма.** Срѣдньовѣковното съобщение между Велбуждъ и Мраката е вървѣло край Струма: Кюстендилъ — Стѣнско — (Ръждавица) — Скававица — Земенъ (крѣпость) — Мраката. То е работѣло до прѣди половина вѣкъ.<sup>1)</sup> Още въ 1330 г. българскиятъ царь Михаилъ се упжтилъ срѣщу сѣрбитѣ прѣзъ Мраката, Земенъ за велбуждското поле. Въ Земенъ е било главното укрѣпление, което пазѣло този стрѣменъ пътъ. Срѣдньовѣковни укрѣпления стоятъ още и между Земенъ и Ръждавица. Новостроецата се желѣзница отъ Радомиръ за Кюстендилъ минава сжщо тѣй покрай този старински ръждавишки друмъ (δρόμος).

Интересни са и титлитѣ на краля Стефана Уроша Дечански, който владѣе освѣнъ сѣрбската земя и приморската (до Адриатика), още и овчеполската и велбуждската, като не сѣрбски. Часть отъ Овче-поле бѣше взелъ още Милутинъ, но срѣдището на Овче-поле, градътъ Щипъ, падна подъ сѣрбитѣ едва при Дечански, слѣдъ войната въ 1330 г.<sup>2)</sup> Сжщо и Велбуждско цѣло биде закрѣлено за сѣрбскитѣ владѣния при Дечански. Пасажътъ Стефанъ Урошъ краѣ :: въ Ха Бѣ. вѣрни и самодрѣжавни. краѣ. вси Сѣрпскои зѣмли и Поморьскои :: и Швчеплъскои. и Бѣлѣкоуѣжъскои :: е цѣненъ за историческата етнография. Овчеполско (Щипско) и Велбуждско (Кюстендилско) право са поставени като не сѣрбски земи.

<sup>1)</sup> Срв. *Ивановъ*, Сѣверна Македония, 279.

<sup>2)</sup> *Данило*, Живота краљева, 197.

## Зографска българска история.

## ИСТОРИЯ

вкраткъ ѿ Болгарословѣскѡ народѣ.

Болгарскій народъ ѡзиде дрѣвле ѿ Чернаго моря, ѿ рѣки Волги ѡз великіа Скандинавіи ѡ звѣхъ са тамо гимѣри ѡ вимѣри, ѡгда ѡмножиша са, ѡзидѡша первое на ѡвѣхъ странѣхъ, ѡ ѡще предъ 'Александромъ македонскимъ. 'Иллирикъ первый краль бѡше. потомъ же на 1772 (3522 г.) по сотворѣніи мѣра, кралеваше ѡми краль Бладилий, ѡнъ Филиппа македонскаго цѣрѣ побѣди ѡ подѣнна ѡгда сотвори. послѣди же паки на 1785 (3685 г.). бѡхъ два брата ѡмъ кралеве Брѣмъ ѡ Болгъ, понѣже много кралеве надвоеваша, ѡ много зѣмлю ѡсвоиша, той народъ назѣ са по своему ѡменемъ. ѡ той Брѣмъ повоеѣ западную странѣ, ѡ ѡсташа тамо, по крайъ западнаго моря, Блатійскаго ѡу Помераній, назѣша са пѣми слѡвацы потомъ же ѡ брандибѣри. ѡ Болгъ | на восточныя странѣ ѡ зѣмли повоеѣ 1° ѡ освои. ѡ во своимъ народомъ посели са, и назѣша са болгары. кой потомъ со 'Александромъ Македонскимъ воюѣ ѡма ѡмъ ѡста са македонѣне. но паки, по хрѣстовомъ рождествѣ в' царство Оуалента царѣ царѣградскаго, паки ѿ Волги приѡдѡша, ѡ даде ѡмъ Оуалентъ да са населиша по крайъ Дѣнавѣ. паки на 1795 (495 г.). по хрѣтѣ в' царство Анастѣсія царѣ грѣческаго приѡдѡша с великимъ воинствомъ ѿ Волги, ѡ люто разбиша грѣческоѣ воинство,

над рѣкою Зѣртою, и оусвоиша Оракію, и едва царь греческій со многими дарыми смири са съ ними, и ѿидоша оу Сремѣ, и тамо Θεодорі<sup>п</sup>ко<sup>б</sup> готскимъ италійскимъ кралемъ обладани осташа вѣлто хр<sup>т</sup>ово ф<sup>г</sup> (503 г.). Потомъ паки вѣлто, ф<sup>д</sup> (514 г.) прїидоша ѿ Волги с<sup>Вѹ</sup>фалліаномъ<sup>1)</sup> а<sup>2)</sup> вождомъ своимъ, и бѣша Царь градъ, и царь дарыми смири са с<sup>н</sup>ими, и оу Оракію прїидоша и поселиша са. и по немъ вождь бѣ, Вѣкнучь, а по Вѣкичи Драгичь. паки вѣлто, б<sup>г</sup> х<sup>ж</sup>с (666 г.). множайшій ѿ Волги изъ великіа Скандинавіи с<sup>во</sup>вождомъ своимъ. Орбатомъ. в<sup>ц</sup>арство Константина д<sup>ч</sup> четвертаго, тимъ именемъ оусвоиша всю Оракію. и Мисію, 2<sup>а</sup> и много крѣтъ поразѣ воинство греческое той Обратъ, и на всѣако лѣто дань взи́маше ѿ царя греческаго. и престолъ кралевскій во Охритѣ постави; а прежде оу Т<sup>р</sup>ново владахъ, и вси идололатри бѣхъ сирѣчь идолослужители, и той Орбатъ велми храбръ бѣше, и на всѣ страны, а найпаче с<sup>г</sup>рѣки. и тогда разумѣша грѣцы како ѿ Волги великіа прїидоша, и назвахъ ихъ Волгари. по смѣрти Орбата настѣ на кралѣвство. Бутал сынъ егѡ и днѣ б<sup>в</sup> велми бѣше храбръ, и тѣжкій рѣтъ творѣше. со Истиніаномъ вторымъ, и всегда побѣждаше, и зѣмлю оусвоеваше, и дань ѿ царя взи́маше, дондеже живъ бѣше. по негѡ же настѣ на кралѣвство сродникъ егѡ велми храбрій. Трекеллій днѣ бѣше мѣдръ и свободъ щасли всюдѣ на вѡйсѣхъ и непреодолімъ: днѣ помѡже Истиніанъ третіемъ, когдѣ бѣше А<sup>з</sup>ими<sup>г</sup> егѡ изгналъ с<sup>п</sup>(р)естола изъ Царя града, и въ Херсонѣ заточилъ. Тревеллій же поиде на Црѣ градъ и сілою взѣ и предаде Истиніанъ вѣрно, и паки дрягій пѣтъ безчисленни арапи | бѣхъ оударили на цареградскѣю державѣ, превелик(ий)<sup>3)</sup> ѿиде с<sup>во</sup>воинствомъ своимъ 2<sup>б</sup>.

<sup>1)</sup> За прѣглядность, именована на българскитѣ царѣ поставихъ съ полѣсти словѣнски букви. Съ изключеніе на главнитѣ букви при собственитѣ имена, всѣгда запакихъ правописа на оригинала.

<sup>2)</sup> Буквенитѣ числа отстрили посочватъ реда и броя на българскитѣ царѣ: Виталианъ, Вукичъ, Драгичъ и пр., които царували на югъ отъ Дунава.

<sup>3)</sup> Вм. Тревеллій.

отай, и нападе на нихъ, и посече ѿ нихъ тридесать  
и две тысящи. и прогна ихъ ѿ всеа державы греческа,  
но царь 'Истинианъ забѣ толикое добродѣаніе, ꙗже ѡнъ  
ѣмъ сотвори. но воздвиже брань велію, и завоева болгар-  
скую землю, тогда и Тревеллій собра свое воинство и би са  
с' нимъ и побѣди, и едѣ самъ царь 'Истинианъ с' неволико  
футече в' Царь градъ. потомъ. послѣ той брани, Тревеллій  
позна Бг̃а и кресті са, и бысть хр̃стіанинъ: ѡнъ первый  
ѿ болгарскихъ кралевъ с' народомъ своимъ вѣрова, и мо-  
наѣты' оустрои близъ 'Охрида, и бысть монахъ. и на  
кралѣвство постави старѣшаго сына своего именемъ,  
**Теркѣла**, и ѡнъ бѣше храбръ в' воинствѣ, но по некое 3  
врѣмѣ обраті са на идолослуженіе, тогда Тревеллій, паки  
взѣтъ кралѣвство, и сына своего **Атъ**. и избодѣ ѣмъ ѡчи:  
и рече почтѣ погубилъ еси ѡчи душевныя, и не видиши  
свѣтлость вѣры хр̃товы, и не си достоинъ. да зриши тѣлес-  
ныма ѡчима, слнце и мѣцъ, и постави на кралѣвство с'на  
своего юнѣшаго именемъ **Моѷсѣа**, и рече ѣмъ стрѣжи са 3\* и  
сыне да не твориши ꙗвоже братъ твой. занѣ не ѡчи токмо  
избодѣти хоцѣ, но и главѣ сѣрѣзати. по семъ паки воз-  
враті са в' монастырь свой, и бысть стѣий, йма. ѣмъ в'  
монашествѣ Θεωκτίсть в' лѣто ψγ̃ (703 г.). ѡнъ бысть  
первый хр̃стіанинъ и стѣи ѿ бѣгарскаго народа. и Моѷсѣй  
сынъ ѣго добръ бѣше и силенъ на брань, и даде великую  
пѣмощь Лвѣ 'Ісаѷру, когда бѣху срацѣныи пришлі на  
Царь градъ, изсече двадесать и две тысящи срацѣновъ,  
и прогна ихъ изъ греческой области. по смѣрти ѣго пріѣтъ  
ворѣнъ, срѣдникъ ѣго, **Асѣнъ Великій**, во врѣмѣ того 3  
же Лвѣ 'Ісаѷра, и имѣху любовь мѣжду собою с' царемъ  
Лвомъ, и пѣмощь ѣмъ велику сотвори, понѣже арапи взѣли  
'Арменію, и Мидію лѣчша земли царѣви. того ради моли  
'Асѣна, и аѣте 'Асѣнъ ѡйде с' воинствомъ своимъ на арапы,  
и безчисленныя поразі, и прогна ихъ, а 'Арменію и Мидію  
фусвои, и предаде кесарю Лвѣ, и дрягѣа арапы фубоаша са,

и не покъсѣша са прѣче бѣти са с' греки. и' за такоуѣю | по- 3<sup>а</sup>  
 бѣдѣ даде ѣмѣ кѣсарь тѣтлѣ и' коронѣ царскѣ. а' по немѣ  
 настѣ на царство срдникъ ѣгѣ, именовъ **Дѣбре**, ѣнѣ г'  
 не бѣше мѣренѣ и' много крѣтъ сотвори бранѣ, с' кѣсаремѣ  
 греческимѣ за зѣмлю, и' за грады, и' сперва побѣждаше, а'  
 послѣ побѣждаше са, понеже ѣсворбѣша са болгарскѣа бо- 2<sup>а</sup>  
 лѣре на него и' дубина ѣгѣ. и' ѣворонѣ са: **Телѣзѣи**, 2<sup>а</sup>  
 и' ѣнѣ не бѣше щастливѣ в' побѣдѣ, и' болше губѣше, не-  
 жени добываше. тогѣ ради и' ѣгѣа господа дубина. и' ѣво-  
 ронѣша **Савина**, ѣ же сластолюбивѣ бѣше: мирѣ с' кѣса- 3<sup>а</sup>  
 ремѣ сотвори, и' не радѣше да возвратитѣ зѣмлю юже бѣхѣ  
 кѣсари дѣсвоили: тогѣ ради болгарскѣа господа дѣчинѣша  
 совѣтъ да дубиють ѣгѣ, ѣнѣже размѣвѣ, дубѣже в' Мисим-  
 вриу и' тамѣ до смѣрти поживѣ. и' прѣлѣтъ коронѣ **Татѣмѣ** 4<sup>а</sup>  
 но и' ѣнѣ не дѣгѣденѣ и' нещастливѣ дѣ войскѣ. по неко-  
 лико времѣ изгнаша ѣгѣ. и' прѣлѣтъ коронѣ. **Телѣрика**: во 2<sup>а</sup>  
 времѣ Копронѣа кѣсара, и' бѣше силнѣ и' бѣ са много  
 крѣтъ с' царѣмѣ, и' зѣмлю своѣа взѣ: но болгарѣ развра-  
 тѣша са, в' тоѣ времѣ ѣа и'конобѣрцевѣ, и' пакѣ сташа 4<sup>а</sup>  
 идолослѣжитѣли, защѣ бѣ, Телѣрикѣ мирѣ оучинѣлѣ: и' рѣша  
 да дубиють ѣгѣ, ѣнѣ же размѣ той совѣтъ и' бѣжа в'  
 Царѣ градѣ: и' крѣстѣ са и' прѣмѣ ѣре и'конобѣрскѣа, тогѣ  
 ради даде ѣмѣ Копронѣа сестрѣ своѣа в' женѣ, и' санѣ маги- 3<sup>а</sup>  
 стрѣанства, а' господа болгарскѣа дѣша коронѣ, **Кардѣмѣ**. 3<sup>а</sup>  
 и' бѣ старѣ имѣще лѣтъ седѣмъ десѣтъ, но силнѣи во бранѣ,  
 и' много крѣтъ бѣ са с' царѣмѣ греческимѣ и' побѣждаше,  
 и' много зѣмлю в' зѣтъ, и' в' старѣсти дѣмре. по немѣ же настѣ:  
**Нрѣмѣ** ѣнѣ весмѣ славенѣ бѣше и' лѣтъ, но идолослѣжи- 3<sup>а</sup>  
 тѣлѣ, и' не возможе ѣмѣ ник' тоже прѣтивитѣ са, ѣнѣ разширѣ  
 болгарскѣа держѣавѣ даже до францѣскѣа зѣмли, и' дубѣ  
 Борна долмѣтѣскагѣа крѣла, и' возвратѣ са; и' дѣдари Царѣ  
 градѣ, и' бѣ ѣгѣа годѣ ѣдинѣ, и' и'з'сечѣ шѣсть сотѣ тѣсѣщѣ:  
 и' взѣ **Андриѣнопѣль** силою и' всѣа поробѣ: понеже кѣсарѣ  
 Никиѣбрѣ сѣ а'ростѣю полѣтъ силноѣ войско своѣ, и' ѣа



Козль баба, и ѿ татарь хана, и би са с'Крѣномъ, но  
 Крѣнъ войско егѡ посѣче, и егѡ самого взать жива,  
 и посѣче, и ѿ главы егѡ чашѣ направи, и ѡкова ю зла- 4  
 томъ и каменіемъ драгимъ, и во время веселія господа  
 здравіицѣ пѣху: потомъ паки прійде на Крѣна с'великою  
 сілою Михайль, но и егѡ Крѣнъ поразил: и едва Ми-  
 хаилъ веса с'неволиво оубѣжа в'Царь градъ: послѣ Ми-  
 хаила настѣ царь Левъ 'Арменійнъ, и ѡнь собралъ великое  
 воинство: и оудари болгарскую землю, но и егѡ Крѣнъ  
 пріа льпо, и воинство егѡ поразил, и 'Андріанополь пора-  
 ботил: и многи хрѣіаны посѣче и поработил, и в' бол-  
 гарскую землю ѡведе, тогда плѣнн и стаго Василіа 'Ан-  
 дріанополскаго и с'нимъ много с'щеницы, и хрѣіаны,  
 и ѿ сіхъ плѣнниковъ, многіа болгары вѣроваша в'вѣрѣ  
 хрѣіанскую, и в' то время: стѣи Куріилъ философъ  
 написа болгаромъ книгѣ по своємъ ѣзыкъ с'шцимъ при  
 Дзвнѣи рѣцѣ жившцѣ, хрѣіаномъ. По Крѣна настѣ братъ  
 егѡ Мъртагѡнъ что зовѣтъ грѣцѣ Волгарісѣ, а латинѣ,  
 Богарісѣ и Борісѣ, ѡнь бѣ славенъ с'побѣдами, и велико-  
 мѣдръ в' дѣлахъ, все свое воинство началницы положи,  
 и сядіи оутверди, и зрѣше | на всѣхъ день, ѣако ѡбра- 5  
 щахъ са болгары въ вѣрѣ хрѣіовѣ по наущенію Василіа  
 владикѣ 'Андріанополскаго, и другіхъ с'щениковъ, и раз-  
 гнѣва'са, и многими мѣками погуби ѿ: и мѣръ сотвори  
 с'кесаревою женою вдовицею Феодорою. Феодила іконо-  
 борца, и на поможь с'воинствомъ своимъ иде даже до  
 великіа 'Арменіи противъ ѡметника елѣ Оомѣ: и сра-  
 цѣновъ всѣхъ посѣче и прогна и Оомѣ жива ѿтъ, и  
 мѣками оуби: ѡнь ещѣ ѿ брата своего имѣлаше под'  
 ѡбластію всю грѣческую землю даже до 'Италіи, и иде  
 с'воинствомъ в' Панонію то естъ во оу Сремѣ, и би са с'  
 кесаремъ немецкимъ Людвиемъ, и зѣло побѣди кесарево  
 войско, и пороби и оусвои тѣа страны, потомъ и славѣны  
 покорилъ западны и оусвоил: сядіи и началницы постави

Имъ ѿ своихъ болгаровъ, и паки возврати са на свой пре-  
 столъ, и по мало позна стѣю вѣрѣ и крестіи са, понѣже  
 имѣаше сестрѣ плѣненѣ в' царскій дворъ в' Царѣградѣ,  
 баше крещена и начена хрѣтіанскѣ вѣрѣ, и приде во  
 братѣ своемъ: и имѣаше | с' собою единого иконописца: 5<sup>6</sup>  
 именемъ Мееодіа монаха, а братѣ ѿ баше царскій дво-  
 новъ созданъ, и повелѣ ѣмъ да напишетъ дворъ ѣго с'  
 различными дѣбравы и ловцы како ловаты: а Мееодій  
 написа различные історіи хрѣтіанскіа. и на единой стѣнѣ  
 великѣ, написа страшный сѣдъ хрѣтовъ, и дубоѣ са, и сестра  
 ѣго оучаше, Мееодій же имѣа нѣкоего секретара грека  
 Феодора, и той Муртагона часто оучаше вѣры хрѣтіанскіа,  
 и обраті са и вѣрова, и посла в' Царѣ градъ Муртагонъ,  
 како да пошлютъ ѣмъ архіереа и сщеницы да крестит са,  
 но тогда баше смѣщеніе в' Царѣ градѣ; за царство  
 и патриаршество когда Фотій патриархъ прію имѣа на  
 стѣго Игнатіа, того ради никтоже приде изъ Царѣ града,  
 царь болгарскіи посла в' Римъ к' папѣ Ниволаю, и посла  
 архіереа Формоса кой послѣ, и папа бысть, и Павла,  
 и крестіша царѣ, и всю Болгарію, и нареченъ баше  
 Муртагонъ во стѣмъ крещеніи Михаилъ Іоанъ, по тріехъ  
 лѣтѣхъ по оумиреніи молвы в' Царѣ градѣ, настѣ кесарь |  
 Василій маведонанинъ. тогда патриархъ стѣ Игнатій посла 6<sup>6</sup>  
 архіеѣпопа Теофілакта перваго со много сщеницы, в'  
 Болгарію и приаша ихъ чѣтно, латынскихъ же поповъ  
 изгнаша, и начаша грецы много данъ взимати за по-  
 тавленіе архіеѣпопа. того ради царь болгарскіи, собра соборъ  
 и постави в' Трноѣ патриарха, дабы прочее не ходили  
 в' Царѣ градъ за посщеніе архіеѣпопа, и затѣ послѣ бысть  
 молва не мала междѣ грецы и латыны. и оутвѣрди царь  
 Михаилъ престолъ свой в' Трноѣ, и поживѣ бгозгодно,  
 и с' миромъ оуспе. по негоже стѣ на царство сынъ ѣго  
 Симеонъ и онъ баше крѣпокъ и славодобытливъ: но и<sup>в</sup>  
 никогда не имѣаше миръ с' четыри кесари: цареградскими,

с Константиномъ седмымъ, Львомъ, Александромъ, Романомъ, и всегда побѣждале ихъ, и много имѣнїе взл, и войско избѣ. и с' мажари бра са и хорваты. и по него наста царь сынъ его Пётръ. онъ имѣ любовь с' греческими кесари, и взл вѣкъ кесаревъ в' женѣ, и в то время баше глѣдь великъ в' болгарской земли, и имаше столъ | царевъ в 6<sup>о</sup> Софїи, и в то время баше. с'тый Іоанъ прибный в' рїлской пчстїни, родомъ бѣ ѿ софїйска села, и царь Пётръ иде к немѣ благословенїа ради, и мнѣрь емѣ оустрои, и грамоты с' царскою златою печатїю даде емѣ ѣже и до днесь ѣсть. по смѣрти его прилтъ престолъ сынъ его. Борисъ, онъ имаше ратъ с' кесаремъ маджарскимъ, и со Светославомъ кралемъ серскимъ, и побѣди ихъ и смири са, послѣ приде на него, нечаянно с' воинствомъ силнымъ кесарь греческій Іоаннъ Цимисхїа, и атъ его и ѿведе в' Царь градъ, и почтѣ его в' чинъ магїстрианства, но онъ вскорѣ оутече из Царя града, и идущъ емѣ чрезъ Болгарїю баше облеченъ в' греческое одѣанїе, видѣвше же его болгарїи рекоша се нѣвїи грѣкъ шашить и оубїша его. по негоже Селѣвкїа, и онъ бѣ славенъ на войскы. и всюдъ добиваше, и много, кесарское войско порази, и оусвои Топлицъ, и Сардїивъ близъ Царя града. по немѣ наста Свѣтоуитїиъ, онъ невгодѣ, и нещасливъ, на войскы, и много кратъ войско | его, греческіа кесари поразїша, и землю много оусвоиша, и тако оумре смѣщенъ. по него прилтъ престолъ сынъ комїсталовъ. Давїдъ, онъ бѣ добръ во всемъ, и с'тобе житїе имѣаше, и мїръ твораше ко всемъ, а, понеже болгарскїи господа не могли терпѣти оумиренїа, начаша зло оубѣдїти. онъ же разумъ самоволно остави царство: и иде в' мнѣрь и бысть монахъ, и с'тый мѣщи цѣловѣпны ѿсташа. по немъ, Самзїлъ ста на царство. и онъ бѣ силенъ и свободъ, но зѣ и завїстливъ, в' первое имѣ тѣжкы бранѣ с' цари цареградскими, и побеждалше ихъ, и болгарскыю землю свободї ѿ всѣаго зла, и иде

на западныя страны в латынскыя землю, и едва оумираша  
 его сдарами, и оудари на Далмацию, и матъ краля Вла-  
 димира, и зароби, предградя же Рагуско попали, и Кото  
 разби, и взъ ѿ греческихъ царей Солънъ, и Енишехеръ,  
 и Карафери, и Ларса, и Берю, и всю Теталию, и пре-  
 седи тамо изповласи, и арнагы, а грецы насели оу Грнво.  
 и оу Варнъ, и баше долматийскаго краля оу тавницъ | по- 7°  
 стави, и возлюбилъ баше дщи его Косара, и оумоди  
 ѿца своеро и свободи ѿ и даде емъ старшынью дщеръ  
 Косаръ в жевъ, и бдаде емъ пакы кралѣвство, и чѣстно  
 проводи оу Далмацию, послѣ позавидъ, на фамилю царскы,  
 и многихъ несправедно избѣ. а Гавриила брата своего за-  
 точи оу Влахию со двѣма сынѣма, Асѣномъ и Петромъ,  
 и Аарѣна, брата же его Тоанна сынъ Владимиръ дивно  
 сохраненъ бысть ѿ оубивства. а зане же Самзилъ про-  
 гнѣва гда, и подвиже на него царь Никифора Фовъ,  
 и собралъ силное войско, и поиде на Самзила, и хождаше  
 ношнѣ а вденъ дочиваше оу горы, и обрѣте Самзила въ  
 единомъ ровѣ при рецѣ с войнство вѣсь денъ бѣхъ пили  
 и играли, и поспали аки заклани, и оудари имъ спящымъ,  
 пре самю зарю, и изсече двадесать тысящ, и матъ  
 живий патъ на десать тысящ, и избодѣ имъ очи, на сто  
 единого остави, со единымъ бжомъ да и води: а Самзилъ  
 с сыномъ своимъ, и с нѣколико войны бѣжа, обаче лзвешъ  
 баше, и когда сказаши емъ даво Никифоръ порази войнство 8°  
 его, в третій денъ, ѿ болъзны и скорби оумре, и тогда  
 Никифоръ взъ гда жезлы цо св оу Царь градъ и до  
 днесъ, оу стодцѣ нѣкѣй. зане болгарскій царь, всегда сѣтъ  
 имѣли по неколко тысящи войны в жезлами да разбиваю  
 крила ѿ страны, и егда смѣщаются да бѣють на оустрем-  
 деніе. цо Самзила же стѣ на царство сынъ его, Радомиръ, ке  
 и бнъ бѣ силенъ и жестоко бмсти царю Никифоръ: много  
 войнство его избѣ и землю плѣннѣ без милости, зане не  
 може Никифоръ противити са но посла тайно нѣвоого

Владислава оубити єгѡ небѣжно, ꙗко обѣща ємѡ даѣти  
 царство болгарско, ꙗко онъ ѣде при Радомира, понеже ꙗко  
 онъ бѣше ѿ болгарска рѡда, ꙗко ѣдоша на ловъ ꙗко оуби єгѡ  
 тамо, ꙗко бѣже оу Царь градѣ, ꙗко болгарскі господа єворо-  
 ниша, **Добрина Владимиръ**, сына Аронова братаца кѡ  
 Самылова, ꙗко Давыдова, ꙗко царствова три дѣта сто ꙗко бѣгох-  
 годно, ꙗко имѣ женѣ ѿ греческихъ царей сродницѣ, ꙗко братъ  
 єа дворный генераль бѣше, ꙗко бѣхъ єретицы | новатиане 8<sup>о</sup>  
 ꙗко ради стѣго житѣа возненавидѣна Владимира братъ  
 ꙗко сестра, ꙗко совѣтоваша, нѣкогда ѣдѣщимъ чрѣсъ нѣкъю  
 горѣ ꙗко обнажи мечъ шѣра єгѡ, ꙗко обзаглави єгѡ онъ же  
 взя главѣ своимѣ рѣзама, ꙗко сѣде на конѣ, ꙗко ѣде носѣи  
 главѣ своѣ, даже до Елбасанѣ оу своѣ монастырь, ꙗко тамо  
 самъ с' конѣ слѣзе, ѣдѣже ꙗко до днѣсь мѡщы єгѡ ꙗко оубѣ-  
 ченъ бѣ оу Охридскѣа горѣ: тогда Нивифоръ кесарь посла  
 тогѡ Владислава оу Сербію, ꙗко престѣпи вѣлѣтѣ, ꙗко оуби кралѣ  
 сербскагѡ Владимира зѣта Самылова ꙗко євороні са за царѣ  
 болгарскагѡ тогѡ **Владислава**, ꙗко ѣбѣ ѣде с' воиновомъ кѡ  
 ꙗко порази ꙗко оу своѣ сербскѣю зѣмлю ꙗко ѡблеже за д' нѣкое  
 древо да оубіе єгѡ, ꙗко тѣ за дрѣвомъ, навечеръ оу оу лицѣ  
 Владимировѣ ангель порази єгѡ, ꙗко болгарское воиство  
 воз'рати са без' царѣ, тогда паки Нивифоръ завоева' всю  
 Болгарію, ꙗко постави сѣдѣи, ꙗко воиство по грады своѣхъ, ꙗко бѣ  
 Болгаріа под' властію греческою ꙗко дѣтъ. по томъ оумре  
 кесарь Михайль Пафлагонскій, ꙗко бѣше нѣкъїй плѣнень |  
 болгаринъ ѣменемъ Доланинъ, ꙗко бѣжа из' Царѣ града 9<sup>а</sup>  
 оу Болгарію ꙗко обрѣте оу Стрѣмница воицы болгарскіи,  
 ѣдѣже бѣхъ собрани, ꙗко рече ꙗко ѣтъ єсмь братъ Вла-  
 дислава прѣждебывшагѡ царѣ: онѣ же поставиша **Добрина** кѡ  
**ника** (sic), царемъ, онъ же ѣбѣ показа своѣ силѣ, ꙗко собра  
 воицы, ꙗко порази ꙗко прогна' всю войску греческу, ꙗко в' Бол-  
 гаріи взя градъ Напѣлъ, со всѣмъ державомъ єгѡ ꙗко многѣ  
 зѣмлю оу своѣ ꙗко всегда побѣждѣше вои кесаревы, тогда  
 посла царь Михайль, брата Владиславова оу Болгарію,  
 дабы възлѣ царство, онъ же сказа себе бѣти Владислава

царѣ братъ, и познаша ꙗко ѓнъ ѣсть, тогда ꙗша Дола-  
 нѣка и извертъша емѣ ѓчи, и ѡкорониша, **Алѣксѣя** брата кд  
**Владиславова** ѓнъ не бѣ силенъ и дубоа са да не дубиють  
 егѡ и шедъ в' Царь градъ даде своѣ царство кесарю,  
 и ꙗки бѣ подвѣласть царей греческихъ десѣтъ лѣтъ. ꙗки  
 болгары не могѣше терпѣти великое насѣлие ѡ грековъ но-  
 пойдоша вси | и избѣиша всю греческую войску: що бѣху оу 9<sup>б</sup>  
**Болгарію** и не бѣ таковой достѡинъ человекъ за царѣ тогда  
 ꙗви са с' тѣй **Димітрій Солѣнскій** патріархъ терновскомъ  
**Іоаннъ**, и рече емѣ, **Асѣна** Гавріилова сѣна що ѣ за-  
 точенъ Самзіломъ оу Влахію приведіте егѡ на царство,  
 и ѓнъ оумирѣти бѣдетъ всю Болгарію. почитаху бо бол-  
 гарскіи царі велми с' таго **Димітріа** и ѣвѡнъ егѡ оукрашаху.  
 тогѡ ради помогаше ѣмъ. тогда вси ѣзвѡлиша и призваша  
 на царство **ѡ<sup>1)</sup>**: **Асѣна** **Калнимана** прозваного, в' лѣто л  
 хр'тѡво **848** (1185) в' царство греческаго царѣ **Алеѣа**:  
 и ѓнъ свободи Болгарію, и оубѡи греческу землю многу  
 и сербску даже до Венецію, и до Вѣдимъ и до Лехію  
 и до Татарію и Амѡрію, а брата своего **Петра** постави  
 надъ все войнство, магистріана, и чѣны оу войнство рас-  
 положи: **Алеѣй** кесарь бѣ са с' **Асѣномъ** но одолѣ емѣ  
**Асѣнъ** и **Атъ** **Алеѣа** и оуби егѡ и назва са царь гре-  
 комъ: посмерти патріарха **Іоанна** призва с' таго **Теофи-**  
**лакта** втораго архіеѡпопа ѡхридскаго ѣтолкователя с' таго  
**ѣѡла**, и постави на патріаршество оу **Терново**, | тогда 10<sup>а</sup>  
 и с' тѣй **Іларіѡнъ** **Меглинскій** архіеѡпъ бѣше: и ѓнъ двѣ  
 с' царскою помѡщію ѣскорениша ѣз Болгаріи ѣресъ нова-  
 тѣанскую и арменскую, и навѣкоша не читати латѣнски,  
 но болгарски: поживѣ, и; лѣтъ царствова болше **4** лѣтъ,  
 и оуби егѡ, едѣнъ болгарь **Іванко** котѡрый бѣ ѡсѣздѣнъ  
 ѡ него на смѣрть. по него же наста братъ егѡ **Петръ**, ѓнъ ла  
 добръ бѣ, и мирно поживѣ на царствѣ, **ѣ** лѣтъ и престави  
 са. по немъ наста, **Іоанна** **Калнимана** сѣнъ **Асѣновъ**, лв  
 ѓнъ бѣ добръ крѣпокъ, и приведе на него **Рѣсе**. **Гмітръ**

<sup>1)</sup> Вѣроятно вм. **Іѡ**:

брата Іванкова, но Іоаннъ, Рѣсата прогна, и Гмитра оуби.  
 тогда одолѣша латѣни и взяша Царь градъ, и постави  
 своегѡ кесара Балдвина, а греческій кесарь блше Калѡ  
 Іоаннъ, избѣглъ бѣ оу Виѣннѣю, инѣй же в Солѣнъ  
 Феодоръ Ласкаръ, а дрягги болѣры бѣжаша оу Болгарію  
 к царю болгарскому Іоаннъ, а Балвинъ хотѣше прогнати  
 ихъ, тогѡ ради возвиже брань и иде оу Болгарію хотѣше  
 плѣнити ю тогда Іоаннъ поиде противъ егѡ, и войскъ  
 егѡ посѣче и | егѡ прогна изъ Царі градъ: и взя и даде 10<sup>ѡ</sup>  
 егѡ Калѡ Іоаннъ и арнаѣти побѣди и оусвои, в то время  
 приде стѣий Савва оу Терново, и престави са, братаничъ  
 стаго Саввы Владиславовъ краль сербски, дщѣрь егѡ  
 имѣаше в женѣ, и по смѣрти егѡ бысть Петровъ сынъ  
**Борисъ** бнъ добръ бѣ и мирно поживѣ, б, лѣтъ на лѣ  
 царствѣ, и оуспѣ ѡ гдѣ оу Терново. по немъ наста **Міруо** лѣ  
 царствова кѣ лѣтъ и не бѣ благополченъ и йзгнанъ  
 бысть, и овороні са **Константинъ** зѣко Шипша<sup>ѡ</sup> видкъ лѣ  
 Петровъ, бнъ возрастомъ великъ, и лицемъ красенъ бѣ  
 и силенъ имѣаше женѣ ѡ царей греческихъ, бнъ первѣе  
 живаше оу Видинѣ, и брань имѣаше с кралемъ Милѣтиномъ  
 сербскимъ, и по смѣрти тѣста егѡ Феодора кесара, разима  
 с Михайломъ Палеологомъ, ради що шѣрѣ егѡ Іоанна  
 ослѣпѣи, но по смѣрти сестры Іоанновны коѡ блше емѣ  
 женѣ а дщѣ кесара Феодора, дад<sup>ѡ</sup> Михайлъ кесарь своію  
 видѣхъ в женѣ именѣ Марію, и тако ве мирно поживѣ,  
 и оуби егѡ нѣкто чобанъ, именемъ Лаганъ, | и взя царство, 11<sup>ѡ</sup>  
 но аѣте прогнаша егѡ, и бѣжа к Татаръ ханъ, и тамо  
 оубиша егѡ по Костантина Асѣновъ сынъ бысть, **Іоаннъ** лѣ  
**Добрн** сирѣчь Калѡ **Іоаннъ** бнъ поѡтѣ женѣ кесара  
 Михайла дщѣрь Ирѣнъ, и мирно поживѣ со всѣми бнъ пре-  
 сѣли грецы оу Болгарію, и Болгары оу грецы, и заповѣда  
 да женѣт са грецы ѡ болгары, а болгары ѡ грецы, и тако  
 оумирѣ да бы са не били прочее, и сестрѣ имѣаше за  
 перваго болѣрина своегѡ, именемъ Тертерѣ или Петрѣ,  
 ѡ негѡ понужденъ бѣ за царство и остави и иде з женѡю

оу Цари градъ, поживе мирно до смерти, и по немъ зеть  
 его **Петръ**, на него воста татарханъ Нога с' войска ве- дз  
 лика, но Петръ, побѣди, и Нога оуби и донѣкое время  
 возненавидѣша его господари и хотѣху оубити его, бнѣ  
 же разумъ, и бѣжа во Андрианополь, и по немъ **Свети** дн  
**славъ**, о поатъ женѣ дщерь кесареву, и даде емъ помощь  
 войны, противъ Казльбаша, и побѣди; и возврати сѧ, и  
 срѣтѣша войска его казльбаша, и люто поразѣша едва  
 мало остана, а Владиславъ собици патриарха терновскаго 11<sup>6</sup>  
 Иоакима ѡки бы бнѣ рекъ Казльбашъ. и оуби ѣ высокъ  
 каменъ низверже неправедно, зато болгары и ѣво оубѣша,  
 и оворѣниша Константинова сына. **Михаила** бнѣ имаше дд  
 женѣ дщерь сербскаго краля, Милытина, бнѣ с'воинствомъ  
 доиде на Италию, и многими дарами оумоленъ бѣ воз-  
 вратѣ сѧ, потомъ возненавидѣ Нѣдъ женѣ свою и посла ю  
 во оцѣ роди с'нею сына Стефана, за то краля Милытинъ  
 оскорби сѧ, и посла сына своего с'воинствомъ и побѣди  
 Михаила и его оуби по немъ наста **Александръ**, братаничъ дн  
 Светиславовъ, и бранъ имъ краля сербски ради постав-  
 ление сына своего Стефана на царство, Нѣда що бѣше  
 родица, ѣ Михаила: бнѣ имъ бранъ с' кесаремъ греческимъ  
 Иоанномъ Кантавизиномъ, послѣ оумири сѧ, и поатъ дщерь  
 Иоаннову в' женѣ, и роди с'нею два сына, Иоанна и Стра-  
 жимира, по некое время послѣ остави женѣ свою, и поатъ  
 единъ еврейскъ | в' женѣ себѣ, и роди емъ два сына и единъ дд  
 дщерь Марию но даде ю сьлтанъ Мзракъ вѣ женѣ, тогда  
 бѣше Брѣскъ оувѣрилъ, в' лѣто сѧтѣг (1363 г.) по хрѣтъ,  
 и еврейска отрави старѣйшаго сына его Иоанна ѣ первая  
 женѣ: а бнѣ оубо оса да не отравленъ бѣдетъ и Стражи-  
 миръ, и даде емъ Видинъ, и всю Загоръ. и йде Стражи-  
 миръ с' матерію своею оу Видинъ. по смерти Александровы,  
 ста старѣйшій сынъ его рожденный ѣ жидовини **Шипманъ** дд  
 бнѣ оузе и Видинъ ѣ брата своего, и посла брата своего,  
 Асѣна с' войны на Видинъ, но Стражимиръ поразѣ ихъ,  
 и Асѣна брата его оуби, послѣ Шипманъ бѣжа во зеть



своемъ царю тѣрскомъ, и моли егѡ и даде емъ войска, и иде и би Видинъ, но паки Стражимиръ побѣди и прогна, а ѡнъ тогда с тѣрскою войска прїиде оу Влахию да цѣрни, но оудари на нихъ Мирче воевода влѣски, и порази люто, и едва избѣгна, тогда иде паки к затию да возметь бодрѣ войны, а Муратъ виде яво можетъ взати царство егѡ, и поиде со всѣ сила, и оудари | первое на него и взл 12<sup>о</sup> Терново, и иде на Видинъ и взл егѡ, а Шишманъ бѣжа оу Софію, Стражимиръ иде с матерію оу Влахию при Мирчета, а Муратъ ѡ Видинъ иде оу Софію, и би са с Шишмана и оуби егѡ, и царство оусвои, идѣже есть и до днѣсь послѣ иде на сербскаго княза Лазара, на Косово и егѡ оуби, и войска порази. но и самъ погѣбе ѡ Милоша Кобилѣта. по него ста царь Палазѣтъ, и сѣде оу Андрианополи. а Царь градъ ещѣ гречески цари владѣхъ, а Охридъ и Црїлѣпъ тогда владѣше Кралевичъ Марко сынъ Вукѣшиновъ: зачѡ бѣ поклонил са царю, и погѣбе оу Влахию, тогда би са царь с Мирчета, и оудари егѡ стрелюю Мирчета в самое горло

Вукѣшинъ бѣ родомъ арнавецъ, племеномъ изъ Ерцеговине ѡ село Опанцы.

Сѣи ѡ Болгарскаго народа.

13<sup>а</sup>

Прибный	Божество краль . . . . .	а
Прибный	Дѣдъ црь Болгарскій . . . . .	б
Црь	Иванъ Владимиръ Болгарскій . . . . .	в
Црь	Иванъ Михайлъ Болгарскій . . . . .	д
Патріархъ	Иванъ Терновскій . . . . .	е
Патріархъ	Беофилавтъ Терновскій . . . . .	з
Патріархъ	Евѡиміе Терновскій . . . . .	с
Патріархъ	Иванъ Терновскій . . . . .	н
Архіепѣпъ	Кліментъ Охридскій . . . . .	р
Назмъ,	Охридскій . . . . .	т

Еразмъ	писецъ болгарскій . . . . .	дГ
Аггеларій	писецъ . . . . .	вГ
Сав'атіе	предводчиѣ (sic) . . . . .	гГ
Ниволай	архіепѣкъ 'Охридскій . . . . .	дГ
'Іларіонъ	Мегленскій епѣкъ . . . . .	еГ
Ниводимъ	'Охридскій . . . . .	зГ
Прибный	'Іоаннъ Рылскій . . . . .	зГ
Лѣва	отроча . . . . .	иГ
Прибный	Гавріиль Лесновскій . . . . .	дГ
Прибный	Прохоръ Пшинскій . . . . .	к
Прибный	'Іоакимъ Сарандополскій . . . . .	ка
Прибный	'Іоанникіе Дѣвическій . . . . .	кв
Ѳеодосіе	Терновскій . . . . .	кг
Прибный	Марво Преславскій . . . . .	кд
Прибная	Петка Параскеѣва . . . . .	ке
Прибный	Бозма Зографскій . . . . .	кс
Прибный	Филоѳей С'тогорскій . . . . .	кз
Сумонъ	Петръ С'тогорскій . . . . .	кн
Пимень	Зографскій ѿ Софіа . . . . .	кд
Михайль	Вбинъ щѣ дуби змѣа . . . . .	л
Димітрій	новій Басербѣвскій . . . . .	ла
Мчникъ	Георгій новій Софійскій . . . . .	лв
Мчникъ	Николай новій ѿ Софіа . . . . .	лг
Мчникъ	Аггль ѿ Битѣла . . . . .	лд
Мчцы кѣ	Зографскіи ѿгнѣ с'горѣны . . . . .	ле
Мчнца	Висса в Солѣнѣ . . . . .	лз

### Кѣсари ѿ Болгарскѣхъ.

Маѣмъ мчникъ изъ 'Андріанополи . . . . .	а
'Іустинъ Цреградскіи изъ Андріанополи . . . . .	б
'Іустиніа великій ѿ 'Охридѣ . . . . .	в
'Іустинъ сестричничъ 'Іустиніанѣ . . . . .	д
'Іустинъ младій ѿ 'Охридѣ . . . . .	е

Тази кратка българска история, *Исторія в' кратцѣ ѿ болгарословенекмѣ народѣ*, се намира въ рѣкописния сборникъ № 701 на зографската библиотека.<sup>1)</sup> Въ този рѣкописъ, 61 листъ in 8°, съ извънредно красиво полууставно писмо, е помѣстена още историята на Атонъ, прѣписана отъ печатаната въ 1659 год. книга *Рѣй мысленный*; прибавенъ е и образецъ за условно, сключено въ Солунъ прѣзъ 1708 год. Цѣлиятъ рѣкописъ е прѣписванъ въ 1785 г. отъ краснописеца монаха Якова, въ параклиса Св. Апостоли, който отстои на 20 минути източно отъ Зографъ. На л. 31<sup>6</sup> прѣписвачътъ добавя: Писаль монахъ Яковъ при цѣркви Сѣхъ Апль: в' предѣлѣхъ мѣтра Зографа: повелѣниемъ тояже обитѣли. Всепреподобнѣйшемъ господи́нъ прои́гъменъ кѣрь Константію. в' лѣто 1785 (1785). мѣца декемвриа. Сжщиятъ Яковъ е прѣписалъ прѣзъ сжщата година и една служба за архимандрита Авакуя — Зографскіа обитѣли повелѣтеля, както четемъ на зачалния листъ на рѣкописа № 139. Проигумень Константи подарилъ прѣди своята смъртъ, 1802 г., българската си история на отца Илариона, който много пжти му услужвалъ съ прѣписване.<sup>2)</sup> На листове 1—17 на рѣкописа № 701 е разхвърлена приписката: Сію книжицѣ дароваль азъ прои́гъмѣ Константи́ при смерти своей ѿтцѣ Иларіонѣ понѣже бнѣ мнѣ писаніемъ многажды послѣжи' 1802 года іюніа: 18:

За сжществуванъето на нашата история, която Златарски добръ нарече „Зографска“<sup>3)</sup>, прѣвъ оповѣсти Раковски въ своята Българска старина, 1865 год., стр. 200 и сл., и помѣсти началото ѿ. Сега, съ обнародване на цѣлата Зографска българска история,<sup>4)</sup> ще се даде възможность на ученитѣ да направятъ своитѣ заключения за нейното потекло и извори, за явнитѣ връзки на отецъ Спиридоновата българска история съ Зографската, за отношенията между Паисиевата история и Зографската и т. н. За улеснение на бъдещитѣ издир-

1) Историята се помѣства на л. 39<sup>а</sup>—52<sup>а</sup> на рѣкописа, но си има отѣдна пагинация 4, 6 и т. н.

2) Че Иларионъ се занимавалъ съ прѣписване, увъряваме се отъ приписката на л. 97<sup>6</sup> въ № 152 (Кавоникъ): Сѣй параклиси два писа' азъ Иларіонъ мона богатій во гресѣхъ, оубогій в' добродѣтелехъ. в' лѣто 1797 года: майи мѣца.

3) *Спиридонъ*, История во кратцѣ о болгарскомъ народѣ славенскомъ. Оби. В. Н. Златарски. София 1900, стр. XIII.

4) Неоткога тя биде напечатана и отъ С. Аргировъ въ Исп. кн. LXVIII, но съ промѣнени прѣписвателни знаци и безъ придихания.

ванья ще приведа нѣкои указания, които се намиратъ въ зографскитѣ рѣкописи. 1-о. Книгата *Рай мисленій* се нахожда въ зографската библиотека, подвързана заедно съ друга книга *Дюптра или Зрицало*, № 332. Отъ нея компилаторътъ на № 701 е взелъ историята на Атонъ. 2-о. — Чудото на св. Георгия на 1714 г., станало въ полуострова Лонгостъ, дѣто Зографскитѣ манастиръ има владѣния, е прибавено въ № 701 отъ № 136; дѣто то е записано най-напрѣдъ, т. е. около 1714 год. — 3-о. Другата прибавка въ сборника № 701, дѣто е помѣстена Зографската история, именно продавателното (ходжетъ), е отъ година 1708. — 4-о. Въ прибавкитѣ за българскитѣ светци е поменатъ, както и у Паисия, битолевиятъ светець Ангелъ, който билъ мжченъ прѣвъ 1750 г. Споредъ това, прибавката за светцитѣ ще трѣбва да се отнесе слѣдъ тази дата. — 5-о. Прибавката за българскитѣ светци се срѣща и въ другъ зографски рѣкописъ, № 124 (Мали патерикъ), писанъ къмъ края на XVIII вѣвъ. Прѣписвачътъ ѝ билъ дошълъ, както се казва на лиръ 64<sup>о</sup>, въ Зографъ прѣвъ 1793 г. и се покалугерилъ прѣвъ 1795. — 6-о. Характеренъ е единъ изразъ въ историята: по нѣмъ наста. Тоанна Калимана сынъ Асѣновъ. Явно е, че компилаторътъ е ималъ прѣдъ себе си словѣнски текстъ, чийто форми Тоанна Калимана той тука е схваналъ въ именителенъ падежъ. — 7-о. Въ зографската библиотека се намиратъ съчиненията на Барония, Дим. Ростковски; стари и нови издания отъ минетѣ; лѣтописни сборници, словѣнски прѣводъ на Зонара, Паисиевата история (рѣкописъ) и др. източници. — 8-о. Още отъ първа сличка се вижда, че отецъ Спиридонъ, който написалъ своята история въ 1792 г., е ималъ на рѣка Зографската история и се ползувалъ много отъ нея, като е взелъ дори и заглавието ѝ. — 9-о. Изобщо цѣлата редакция на Зографската история; съобщенитѣ въ нея вѣсти, нѣкои грѣшки и други форми и думи показватъ на отдѣленъ трудъ по българската история. Особено личи, че Паиси и авторътъ на Зографската история са черпѣли, но всѣки по своему, отъ нѣкои общи извори. Внимателната критика ще рѣши кога е била съвокупена Зографската история; а това ще стане по-лесно, когато се издаде първообраза на Паисия и се оповѣстятъ и други исторически извори и лѣтописи.

## Първообразът на Паисиевата българска история.

Историята на отца Паисия бѣше позната само по прѣписи, и ученитѣ бѣха изгубили надежда да се намѣри първообразното дѣло на бащата на българската история. Голѣма бѣ обаче изненадата и радостта ми, когато, прѣз декември 1906 г., между рѣкописитѣ на Зографския манастиръ отерихъ туй, което се смѣташе за изгубено. Три нѣща изпърво ме наведоха на мисль, че имамъ работа съ първообраза на Паисия: 1-о въ заглавието се посочва кога е дошълъ авторътъ въ Св. Гора, именно въ 1745 г., нѣщо което не се срѣща въ другитѣ познати прѣписи на Паисия; 2-о въ правописа се забѣлѣзватъ повече особености отъ самововски говоръ, отколкото въ другитѣ познати прѣписи на Паисия и 3-о рѣкописътъ съ нѣкои зачервявания и отпращания напомня повечето работа на първомайсторъ, отколкото на простъ прѣписвачъ.<sup>1)</sup> Но това не стигаше да убѣдя напълно себе си и още повече друго. Знаехъ, че въ Ягичовия Archiv (XXII, 620—621) бѣ обнародвана една разписка, подписана саморочно отъ отца Паисия,<sup>2)</sup> и че сравнението на почерка въ историята и подписа въ разписката ще рѣши най-лесно въпроса. Прѣзъ юли на слѣдния 1907 г. посѣтихъ за втори пътъ Св. Гора и имахъ възможность да сравня фотографската снимка на подписа съ прѣдполагаемия му рѣкописъ. Приликата излѣзе съвсѣмъ еднаква въ всичкитѣ

<sup>1)</sup> Твърдѣ е възможно тази тетрада да е самата черновка.

<sup>2)</sup> Разписката е писана въ Карловецъ на 21 май 1761 г., въ увѣренне на това, че Паисия, проведенъ отъ хилендарското братство, е получилъ паритѣ и вѣститѣ, които останали слѣдъ смъртта на хилендарския архимандритъ Герасима въ Карловецъ, и че ще ги прѣдаде въ манастиря. Разписката е дадена на карловецкия сръбски архиепископъ Павла Ненадовича. Съдържанието ѝ е писано отъ друга рѣка, а само подписътъ и печатътъ са отъ рѣката на Паисия.


1. Фотографска снимка отъ Панчевага историа, листъ 16.

**ДАМЗЛАТИСАХЪ**

ГОЛОТКАТЕ СДОМУЧАЗЪ ИДУСТВО ЗАТУСТОВЕ ЯМО  
 БИТЕ ЗАТКАЗДОК УЧАДЪНЪЗКОЗЪ ТРЕТИСАХТЕ  
 ІСПОУМКУЦИГО КПАЛТИТЕ МСТІАДОМЪ ТРЕТИШ  
 АТЪ ГОЛУМЕПЪТЪ ТІІАТНІ. КІМЕНТЕНО ДАКЕНЕ

**ГОТЪН**

2. Фотографска снимка отъ Панчевага подпись въ Карловската разписка.



**ТІАІСА ТРОІТКАМЪ**  
~~ХИМЕНТАСКИ~~

букви и тѣхнитѣ части, и въ менѣ не остана никакво съмнѣние, че първообразътъ на Паисиевата история е намѣренъ. Читателътъ самъ ще може да види това отъ приложенитѣ тукъ (стр. 176) фотографски снимки отъ ръкописа на историята, 1<sup>о</sup> листъ, и подписа въ разписката.

Първообразната ръкописна Паисиева българска история се пази подъ № 169 въ книгохранилището на Зографъ. Тя е написана на тетрада, 61 листъ, форматъ in 8°, 21·5 × 15·5 см. Въ срѣдата и края липсватъ нѣколко листа. Писмото е прѣходъ между полууставъ и скорописъ, мжно четливо и некрасиво; отъ страницата захваща 18·5 × 11·5 см. Като оставямъ на други да издадатъ и проучатъ паметника както подобава, тука ще се задоволя да дамъ вѣренъ прѣписъ отъ първитѣ му 4 страници и да сведа въ едно датитѣ отъ живота на Паисия. Паиси е роденъ около 1722 г. въ самоковската епархия. Отъ диалектичнитѣ особици на ръкописа ще се опрѣдѣли отъ коя именно покраина на бившата самоковска епархия (Самоковско, Дупнишко, Ихтиманско) е билъ Паиси. Прѣзъ 1745 г. Паиси отишълъ въ Хилендаръ, дѣто билъ по-стариятъ му братъ (10 год. по-старъ) игуменъ Лавренти. Прѣзъ 1760 г. се заелъ да събира материали за българската си история. На слѣдната 1761 г. мѣсець май той билъ пращанъ, вече като проигуменъ, по монастирски нужди въ Карловець, дѣто, покрай друго, мислѣлъ да намѣри нѣкои вѣсти по българското минало (и оу Немска землѣ повече за то намерѣние ходи́хъ). Поради монастирски неуредици, прѣзъ сщтата 1761 или слѣдната 1762 г., Паиси напусналъ Хилендаръ и се прѣхвърлилъ въ Зографъ. Тамъ намѣрилъ нови извѣстия за българетѣ и довършилъ историята си въ 1762 г. Вѣроятно, като зографски таксидиотъ, той е билъ пращанъ изъ Българско, та въ 1764—1765 г. го виждаме въ Котелъ, дѣто прѣзъ януари 1765 г. историята му била прѣписана отъ бждеция български дѣецъ и владика Софрония Врачански. Кои други български крайща е посѣщавалъ Паиси, за това ще се научимъ отчасти отъ старитѣ, непосредни прѣписи отъ неговата история, какъвто напр. може да е самоковскиятъ отъ 1771 г. Прѣзъ 1785 г. сръбскиятъ скиталець архимандритъ Герасимъ Зеличь сръщналъ, както четемъ въ неговия животописъ, въ Зографъ единъ монахъ Паиси, който разпалено му говорилъ за народнитѣ

работи и който досещъ подсѣща за нашия историкъ и духа на неговата история. Въ поменицитѣ на Зографъ отъ края на XVIII в. вѣрвамъ да се намѣри поменъ и за бѣлѣжития български историкъ; а въ непроучената още архива на сщия монастырь отъ XVIII—XIX в. може би ще се намѣрятъ и нѣкои други вѣсти или таксидиотски писма, които да засѣгатъ Паисия.

Ето прѣписъ отъ началото на Паисиевата история и фотография на 1<sup>а</sup> страница:

1<sup>а</sup>      Историѧ. славѣноболгарскаѧ. ѡ народѣ. и ѡ царѣи и ѡ стыхъ. болгарскихъ и ѡ вѣсехъ деѧнїѧ ї битїѧ болгарскаѧ. събрано. и нареждено Паисїемъ. іеромонахомъ вїешаго и пришедъша<sup>го</sup> ва Стые гори Ядонскїе ѡ епархїи. Самоковскїе въ лето ҃҃џ м̄ ҃ (1745) и събравшаго. історию. сїю. в лѣто. ҃҃џ ҃ ҃ (1762) на ползѧ. родѧ болгарскомѧ.

Предословіе къ хотещїмъ читати и послѣшатї написанаѧ. въ історїицѧ. сїю. Вѣнмайте. вї читатели. и слышатели. роде болгарскї кой ревнѣете и ѡсрдсѣете. по своего. рода и по свое. ѡтчество болгарское и желаете. разѡметї и знати извѣстно заради своего рода болгарскаго. и за ваши ѡци и преѡци и царѣве. и патриарси. и стыхъ како са испрово поживели. и преишли и вѣмъ потребно. и полезно естѧ да знаете извесно. деѧнїѧ ѡцѧ вашихъ. како що знаютъ. свї дръги родовѣ и тазїци за нїхентъ родѧ ї азикъ имаютъ істориї и сваки книжнїкъ ѡ нїхъ знаетъ и сказѣтъ. и хвалит се за свой родѧ ї азикъ(.) Тако и азъ вамъ написахъ. по редѧ извѣсно за в(а)шъ родѧ и тазїкъ читайте и знайте да не бивате ѡ дръги родове и тазїци под ѡметаемї ї ѡкораемї(.) | Язъ излиха поревновахъ. по рода. и по ѡтчесво. болгарское и много трѣдъ. съ(т)ворихъ. съвирати ѡ различни кнїги и істориї дондеже. събрахъ и съв(ъ)кѡпїхъ деѧнїе рода болгарскаго въ кнїжицѧ сїю ради ваша полза. и похвала. вамъ написахъ кой любите свой родѧ ї ѡчество багарское ї лю-





вѣте знати за свои родъ и ѣзыкъ препишѣте историчѣ  
 снѣю и платите нека вамъ. препишатъ кой змеютъ. пи-  
 сати. и именте ю да се не погъви(.) Я кон не любатъ  
 за свои. родъ болгарски знати но се ѡбращаютъ на  
 чужда политика и на чужди ѣзыкъ. и не радатъ. за  
 свой ѣзыкъ болгарски. но се зчатъ четати и дѣмати по-  
 грчки и срачатъ се. да се наречатъ болгаре ѡ неразъмне  
 і юрде поради что се. срамишъ да се наречешъ Болга-  
 ринъ и не четишъ. по свои ѣзыкъ и не дѣмашъ или  
 не са имали. болгари. црство и г(о)сподство: за толѣко  
 лета црѣввали. и вили славни и чені по сва земля и  
 много пѣти ѡ силні римлане и ѡ мѣдрі грци данъ възи-  
 мали и давали имъ царовѣ. и кралеви свои царски дѣ-  
 щери въ сѡпръжесво да ви имели миръ і лю(во)вь с црї  
 болгарскиє(.) | И ѡ всѣго славѣнскаго. народа. наи славни  
 вили болгари прово се ѡни царовѣ нарекли наи боле земля  
 ѡни ѡсвоили тако ѡ свего. народа. славѣнскаго. наи силні  
 и чесні вили и прѣ свети славѣнски ѡ болгарски родъ  
 и ѣзыкъ просїалъ како за то по редѣ све въ снѣю исторію.  
 написахъ і за то имеютъ болгари. ѡ много. историч  
 свидетелско защо е истина све за болгари како и поме-  
 нѣхъ(.) Но ѡ що се тї неразъмне. срамишъ ѡ свои родъ  
 и влачишъ се на чужъ ѣзыкъ. но са рече грци по мѣдри  
 и по политичні. а болгаре са прости и глѣпаві и не имеатъ  
 речи политичні. за то рече лѣчше пристати по грци(.)  
 Но вїждъ неразъмне ѡ грци има много народи по мѣдри  
 и славни далі ѡставѣа некои грѣгъ свои ѣзыкъ. і зченіе  
 і родъ како ти безъмне що ѡста(в)лашъ немашъ нікои  
 прибитокъ. ѡ грѣчка мѣдростъ и политика ти Болга-  
 ринѣ не прелациа се знаи свои родъ і ѣзыкъ и зчи се  
 по своимъ ѣзыкѣ боле естъ. болгарска простота и незловіе.  
 Болгари прости. свакого оу свои. домъ примаютъ и го-  
 штавають | и дарѣютъ. милостинѣ. кой з нїхъ просатъ.  
 а мѣдрі и политични (грци) то нікако не творатъ. но і

Ѣнимають ѡ прости і похїщаютьъ неправѣдно і вїше  
 грехъ а не полза ѡ нїхна мѣдростъ и політика приєм-  
 лютъ(.) Или се срамишъ предъ мѣдри и торговци. и  
 славні на земли. ѡ свои родъ и тазикъ. зацо са болгаре  
 прости и нема ѡ нїхъ много торговци и книжніци і  
 и хїтри и славні на земли на това време. но са повѣче  
 ѡ нїхъ прости ѡраче и копаче и ѡвчаре и прости за-  
 наятлици(.) Язъ на то въ кратце тї. скажѣ. ѡ Ядама.  
 до Давїда і праведного Іѡакима. Иѡсифа ѡвочнїка ко-  
 ліко виха правѣдні и сты пророци патриарси нарекоха се  
 велїки на земли. и предъ Бѣга. не веше ѡ нїхъ нїкой.  
 торговцъ или прехїтръ и гределивъ како сегашни хїтроци  
 що гї ти имашъ за почестъ и чѣдиш се з нїхъ и вла-  
 чийш се на нїхенъ тазикъ і ѡвчан(.) Но ѡни правѣдні  
 правїци свї са били землоделатели і ѡвчаре і били богати  
 съ съкоти и с плоди земли и били прости на земли и  
 незловивн. и самъ Хрѣтосъ оу домъ простаго и нищета-  
 наго Іѡсифа слезе и поживе. Вїждъ како повече Бгъ  
 мїлѣе прости и незловивн ѡраче и пр.

## XXIII.

### Надписи и бѣлѣжки отъ Зографѣ.

Тука събрахъ всички по-важни за езика и историята бѣлѣжки и надписи, които намѣрихъ въ Зографския манастиръ, по рѣкописи, стѣни, каменни плочи, вѣрстове, икони и др. Наредихъ ги, по древността имъ, въ номера — 1, 2, 3 и пр. Датитѣ стоятъ въ начало на бѣлѣжитѣ. Рѣкописитѣ са поменати споредъ номера на библиотечния каталогъ.

№ 1. 980 г.

† Макарне ероманахъ. нгъменъ Зографскитѣ: за исцвннжъ подъписахъ —

(Подписъ въ грѣцко продавателно писмо на пергаментъ. Срв. стр. 10 и сл.)

№ 2. 1251 г.

Твоя мѣтн твоа гн̄ въспожъ въ ϩ̄ ѿ н̄ ϩ̄ възвѣщжъ  
н̄стнннжъ (S) (3) (H) (Φ) (9759—1251).

(Бѣлѣжка въ трнодъ № 1, на послѣдния 299<sup>б</sup> листъ).

№ 3. XIII в.

† Пнши ѡкааннѣе Драгане ико за грѣхы твожъ бѣ твоѣ  
мжунтѣ та. пнши странннѣе.

(Приписка <sup>1)</sup> въ мнѣй № 55, л 94<sup>б</sup>).

№ 4.

† Сѣа служба прѣведена ѿ грѣцкѣ. книгъ ∴

(Приписка въ сѣщия мнѣй, на л. 16<sup>б</sup>).

<sup>1)</sup> Подъ „приписка“ разбирамъ извътекстова бѣлѣжка отъ писача на рѣкописа.

## № 5.

1359 г.

Бѣ великы, бѣ мѣрдѣн, бѣ безнѣлааѣныи. вѣсѣхъ мноуа ѣ  
сїсаа, своиы бѣтвомъ ѣ ни еднѣмоу ѣлѣкоу погыбнѣти хѣта.  
нѣ вѣсемъ сїти са, ѣ вѣ разоумъ ѣстѣнныи прїити. сїси ѣ  
помяоунѣ рака своѣго, многогрѣшѣнаго, Младена. послѣужнѣ-  
шаго ти згодѣно вѣ вѣцѣ семь, ѣ не ѣславо троуднѣша са вѣ  
вѣсѣко дѣло дѣховѣно. вѣспомнѣаа бѣщнхъ вѣлѣ наслаженїе. ѣ  
паки малокрѣменѣнаго сего прѣхоженїа. Того рѣ подкнѣзаа са,  
показѣ прѣложнѣти снѣ книгѣ рѣемѣжѣ аплѣ прѣзнѣ. рѣкѣше дѣанїа  
ѣ посланїа сѣхъ аплѣ хѣвѣхъ. ѣже вѣселенѣа прѣсветнїшѣ, ѣ  
прїкѣдошѣ ѣ тѣмы кѣ святоу. Вѣ памѣ ѣ вѣ вѣуни поѣн своиы  
роднѣтелемъ, ѣ на славословїе бѣжїе. Того рѣ прѣдрѣжашѣ скѣфтрѣ  
цѣтка вѣлѣгарѣкаго прѣстола вѣлѣговѣрннѣ ѣ холѣобнѣнѣ ѣ самодѣрѣ-  
жакнїнѣ, Іѣ ѣлѣханѣдрѣ цѣрѣ. Мѣтоу сѣщѣоу тогѣ текѣщѣоу. рѣ ѣ ѣ ѣ.  
(6867—1359) ѣндїктнѣоѣмъ, ѣї :

Грѣшннѣ ѣ непотрѣбннѣ ѣ мѣногостѣтннѣ, ѣже недѣстѣоннѣ  
нарѣщнѣ са рѣвѣ хѣоу. Малоѣ, писѣ снѣ, ѣже ѣ прѣложнхъ снѣа  
помѣщнѣа вѣлѣкы моѣго хѣа, ѣ сѣго ѣ прѣславѣнаго Вѣзнесеѣнїа  
ѣа ѣ бѣа ѣ сїсаа нашѣго Іѣу хѣа. сѣмоуѣже слава вѣ вѣкы ѣ вѣ  
вѣкѣ вѣкѣоу аміѣ :

(Приписка вѣ апѣстѣоѣ ѣ 49, на послѣднїа 227<sup>а</sup> лїстѣ).

## № 6.

1331—1365 г.

† *† + 0 0 0 + 2 2 2 2 2 2 2 + 2 2 2 2 2*

(Глаголѣска приписка вѣ мнѣѣ ѣ 102, лїстѣ 36<sup>а</sup>, ѣтѣ XIV в. Прѣчѣтѣно:

† Іѣа Даниїла писѣа снѣ).

## № 7.

† Оуткрѣднѣ бѣ вѣрѣ хрїстїанѣскаѣ, ѣ сїснѣ вѣлѣговѣрнаго  
ѣдрѣ нашѣго Іѣоннѣа ѣлѣханѣра.

(Вѣлѣжка на лїстѣ 179<sup>а</sup> вѣ сѣщнѣа памѣтннѣкѣ).

## № 8.

1367 г.

† Вѣ Іѣ рѣ ѣ ѣ. (6875—1367) напнѣса са —

(Приписка вѣ прѣвїла на свѣ. Васїлїа Великнѣ ѣ 3, л. 296<sup>б</sup>, ѣтѣ рѣката на прѣписѣвачѣ).

## № 9. 1375—1393 г.

..... азъ Брѣта многогрѣшны писахъ. въ дѣны блѡ(вѣ)р-  
наго (ча)р(ѣ) в(л)г(ѣ) Іоана Шимана. при въ .....  
..... патр(нар)се, Сѣонини. в лѣ 5.....

(Приписка въ миней № 109, на послѣдния листъ 310, отъ ржката на самия прѣписвачъ).

## № 10. 1397 г.

Литургіа Сѣонмѣа Търновскѣи патрѣархъ. въ лѣто 1397.

(Вѣлѣжка отъ ново време на първия листъ на Евтимиевата литургия № 46).

## № 11. XIV в.

Кѣ ѡѣа су

(Вѣлѣжка съ червено мастило въ поучения на Ив. Дамаскина № 119, листъ 3<sup>a</sup>, памят-  
никъ отъ XIV в., сръдньобългарски изводъ. Прочетено:

Кѣ ѡѣа су (вм. со) = Кѡриа ѡѣа со) = Господи, слава тебѣ).

## № 12. 1483 г.

(Въ новия надписъ, подъ иконата на св. Георги, подарена пѣкога отъ Стефана войвода, е  
поставена стара дата 4714 — 1484 г., вѣроятно прѣписана отъ по-стария надписъ.  
Войводата подарилъ тази икона на Зографъ слѣдъ една своя побѣда надъ турцитѣ).

## № 13. 1494 г.

† Сѣ тетроуѣлъ коупиль гнь Іѡ Стефѣ воекѡ снь Бог-  
дана воекѡ нѣ ѡлти. нѣ положнѣ его въ мѡбѣж сѣбѣ в' храмѣ  
Оуспеніе, прѣтен влѣци нашен бѣн нѣ прѡдѣви Мрѣн. въ гркѡ  
ѡ Бѡзещи на Тотрѣ. ѡко да бѣдѣ емз пѡмѣ. непоколебима  
дѡдѣ стонъ съ хрѣ. а кто имѣ рѣшатн нѣ поколеватн сѣл пѡмѣ.  
нѣнѣ епкпѣ. нѣнѣ пѡ нѣнѣ бѡу кто таковын да мз бѡудѣ съпрнѣ  
стѣа бѣж в' дѣнъ страшнаго сѣднѣа хѣа. а лѣто гѣтѡ его,  
лн (38) текѣщен. В лѣ 7003 (7003—1494 ноември 3) мѣа нѡ-  
ѣврѣа г д...

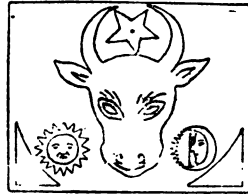
(Вѣлѣжка въ четвероевангеліе № 76, на л. 214<sup>б</sup>).

## № 14.

1495 г.

чс | хс  
 ѿн | ка  
 Иже въ ха ба крѣ. Іѡ Стефанъ воевода мѣтѣхъ | бжїею  
 чїдѣрь земли Молдовлахїнскон. снѣ | Богдана воеводѣ. сътвори  
 сїю трапезарїю. въ | лѣ рзг. (7003—1495) създа се ѿ съвршн  
 се ѿц ю<sup>н</sup> с | а гїткѣ его текзїци лѣ, м' (40) :

(Надпись на мраморна плоча, която стояла надъ  
 вратата на старата зографска трапезария. Плочата се  
 нази въ сѣждохранилицата. Въ десния доленъ жгълъ на  
 плочата е изписанъ молдовлахїйскїя гербъ, какъвто  
 билъ прѣвъ 1495 г.).



## № 15.

1500 г.

† Ѡ страстоурачуе и побѣдоносуче. велнкин Геѡргїе иже  
 въ вѣдѣ и въ напастѣ скурїи прїдстателю. и топан помом-  
 ннуче. и скрѣзїци ѿ радости немзгланнаа. прїимн ѿ насъ и  
 се молене | смьрензго своего раба ѿ Іѡана Стефана воеводи.  
 бжїею мѣтїю грѣ<sup>1)</sup> земли Молдавскон. и съхрани | его нескрѣ-  
 днѣ въ съ вкѣхъ. и въ вѣдѣци. мѣткѣми устѣци тѣ. яко да  
 прославакѣт а въ вѣмъ амннѣ. и сътвори е въ лто зн  
 (7008—1500). а гїткѣ своего лѣта. м' г. (43).

(Надпись около везената икона на св. Георги, който седи на прѣстолъ и е настѣпилъ  
 лама. Отъ двѣтъ страни на прѣстола стои надпись

— Г —	С я
О я	О
Г Б Ѡ Р Г О І С	К я П я Д К І О

г. в. ѱ ѡγїος Γεѡργїος ѱ Καπλαδѡκїος. Размѣрътъ на цѣлата икона е 1.16 м. × 1 м.  
 Монашїрското прїданїе казва, че иконата била везена отъ дѣщерата на Стефана воевода.

## № 16.

XV в.

† Сїе м, тетра<sup>ѣ</sup> съписа ѿ п' Іѡ Мїлошектъ ѿ Дѣбра ѿ  
 селѡ Пїскопїе: — ѿ прї краи бра<sup>ѣ</sup> мѣ Никола — : —

(Шриписка въ прологъ № 47, л. 807<sup>в</sup>. Воденъ знакъ — стѣла съ 4 прѣчки. Срв. Ли-  
 лачевъ, Палеографическое значенїе бумажныхъ водяныхъ знаковъ. Спб. 1899, т. II, 278;  
 т. III, № 4239).

<sup>1)</sup> Грѣ = господск.

## № 17.

Сина рѣка Гюринна † сѣю книгѣ исписа бжєвни панагирикъ  
 въ граѣ Кратовѣ еродиаконѣ зчєннѣ вѣ да ѿ прости въ цѣтєе си  
 въ вѣки амѣнь: свѣщеникъ ли: • диакон ли: • диакъ ли: • прост  
 ли: • ако тко оузѣмє. да препише. иды да чѣти. молю вы се: •  
 и колєнемъ касаю: • испра(в)ляйте: • а не клянете: • а васъ въ  
 да простить: • амѣнь: •:

іс хс̄

ні кѧ

(Приписка въ синаксарь-панегиривъ № 103, отд. II г 8, на л. 307<sup>а</sup>. Паметникътъ  
 и приписката отъ XV в., ако се сѣди между друго и отъ воднитѣ знакове на хартията:  
 кжпони въ кръгъ и звѣзда. Срв. Лихачевъ II, 122; III, № 1446, 1447. На листовє  
 287—293 изводътъ е сръднобългарски).

## № 18.

1503 г.

Исписа сѣ. въ лѣк. з̄в. дѣ (7011—1503), писа многорѣшннѣ.  
 папа Стамѣ. да до ко дондѣ сѣ кнѣга. четѣте съ мѣршма.  
 (Приписка въ служебникъ № 171, на послѣдния л. 120<sup>б</sup>).

## № 19.

1517 г.

† Блгочѣивы ѿ хѣлюбѣвы ѿ ѿ Бѣдѣ воєвода съзѣа пирѣ.  
 съ. въ ѿмѣ стѣмъ Николає. в лѣк. з̄кѣ (7025—1517).

(Надпись на мраморна плоча, заидана надъ вѣтрѣшната врата на кулата при Арсаната  
 т. е. пристанището на Зографъ. До кулата се намира подновена черква св. Никола).

## № 20.

1533 г.

† ѿ Пѣтръ вѣвода: господар; земли Молдовской:  
 ѿскѣпѣ водѣницѣ: ѿ ѿ близ мєтоха Каламарскаго: ѿ приложи  
 своємъ монастырю: Иззграфѣ: въ свою. вѣчнѣ па(метъ) въ лѣ  
 зма: (7041—1533): Сѣмѣ. ѿрѣм ѿправникъ: •

(Надпись на мраморна плоча, прибрана въ съждохранището на Зографъ).

## № 21.

1543 г.

† Изволюемъ ѿца ѿ поспешенемъ сѣа ѿ створженемъ  
 стго дха. съ стѣми тетравауль скписа грѣшннѣ по Пѣтръ ѿ



Баню въ лѣтѣ 751а (7051—1543). въ то лѣто въ кѣ ѡпаха (?).  
въ дни црѣ Гвлейма егда воинствова на Бечь: —

(Приписка въ четвероевангеліе № 28, л. 276<sup>о</sup>).

№ 22.

1544 г.

Изволеніемъ ѡца ѿ поспѣшеніе сѣа. ѿ съвършѣніе сѣаго дѣа. съписѣ се сѣа кнѣга четворовѣговѣстїе. равоу вѣжїемоу ѿже въ доврїи дѣлѣ хрѣтіанства, жвпа Нва велики вѣстїа. ѡ мѣста нарицаема Ривни. въ пѣкриліе горы глѣмы Папша. въ монастире нарицае Бистрица. при ѿгоумени кѣ Ѧнѣѣю. Въ лѣтѣ 752а (7052—1544). кроу сѣнцоу кѣд. а лоуни, г. Ѧемелїе сѣ ѿпаха. б. Въ дни влгочѣтїваго ѿ хрѣтолюбїваго глѣодина. Тѡ. Петръ воєводи. ѿ сѣа ѿго Тѡ. Кладъ воєвы. въ тожде врѣме началъствоуєщѣ, ѿ ѡвла дръжещѣ, многыми странами, великомоу амїре соуѡа Гвїлемѣ вєгѣ. въ славенемъ градѣ новѣмъ Рымѣ Црїградѣ: —

(Приписка въ четвероевангеліе № 18, сръблг. изводѣ, на послѣднїтѣ два листа).

№ 23.

1550 г.

Гла съвършїтелю бѣ давше кнѣзѣ сѣ нѣа ѿ конєцѣ. Гвѣнцѣ бѣ прѣвѣгомѣ сѣа ѿ величїе дръжава ѿ ѡвласть въ безкоєныа вѣкы амїнѣ: —

Изволеніемъ ѡца ѿ поспѣшеніемъ сѣа и дѣїствѣ ста дѣа ѿзволї сѣа кнѣга написати рѣкою мнѡгрѣшна рава вѣжїа ѿрѣа Дѣкы вїнїка. Въ лѣтѣ 758а (7058—1550). при ѿпѣкѣ Премыско ѿ Гаворско кѣ Арсенїи

Помани гїи дїшѣ ра свой ѿрѣа Дѣкы. Данила. Василисы. Дєѡтїа. мї Гсїфа. мї. ѿрмонаха Гдїмїа. Гемїѡна. Стефана иже въ влгочѣстївѣн вѣрѣ скѣчавшїса: —

(Приписка въ четвероевангеліе № 33, л. 582<sup>о</sup>).

№ 24.

1558 г.

Писѣ сїе стѣѣ ѿ вѣстїновѣ ѿвїлїе послѣдны въ сїѣнныцѣхѣ, по Тѡанѣ. въ мѣстѣ Кратѡвѣ: въ лѣтѣ, 766а (7066—1558) мїца гвѣндарїа крѣ сѣнцѣ і, лѣнны жѣ зї: —

(Приписка въ четвероевангеліе № 25, л. 317<sup>о</sup>).

## № 25.

1562 г.

† Сѣи тетроѹль, Павль начне, и ѿфрѣ испрѣви: — и испрѣви сѣ въ сѣжѣ гворѣ Идѡскѣ въ лѣтѣ 730 : (7070—1562).

(Приписка въ четвероевангелие № 30, л. 288<sup>б</sup> послѣдонъ).

## № 26.

† Сію тетроѹль ѡквѣ ѣ ѡ жѣпѣ Дрѣгѣ лѡфѣ. и ѣзы Іѡако лѣ рѡтѣ ѣ сѣе жію. прости ти ѡци стѣ: — ле  
(Вѣлѣжка слѣдъ горнята приписка, но отъ друга рѣка).

## № 27.

1563 г.

† Сіа книга глѣмы стѣ тетроѹль коупѣи жоупанѣ Нѣгоѡ великиѣ банѣ кралевскиѣ. и жоупаница ѣго Іѡанка. и приложише ю въ хрѣстѣ сѣгаго архіерѣа и чюдтворца ѡца нашего Николаѣ. въ село Котѣни. іакѡ да работѣ. за тѣ дѣше. и за дѣше родителе, ихъ и чедѡ, ихъ, въ стѣ хрѣ. Въ дѣни блѣгочѣиваго и хѡлюбивѣ гнѣ наше Іѡ Петроуѣ воѡво и гѣ сѣнь прѣдѡвѣраго. Іѡ Мирча воѡво. Въ лѣтѣ 730 бѣ. (7071—1563) мѣдѣ. гѣ. 11. дѣнь.

(Вѣлѣжка въ четвероевангелие № 33, листъ 354<sup>б</sup>).

## № 28.

1567 г.

Иже ѣзволѣнѣ ѡца и съпоспѣшенѣ ѣна и съврѣшенѣ сѣгаго дѣха. слѣ и хѡвала гѣ ѣв и прѣчѣто ѣго ѣжѣ мѣтери. и сѣль стѣиѣ всплѣтнѣ архіерѣа и дѣглѣ гнѣ и всѣ стѣиѣ ѣжѣи гѣ ѣв наче и съврѣши слѣ мѣ и хѡвала. Сіа ѣстаа и вѣжѣвнаа книга ѣвлѣе почѣло ска . . . прѣсловѣа и . д . глѣвѣ Матѣи, Марко, Лѣка. Іѡанна, . . мѣцѣ. и ѣ стѣи ѣвлѣсти. Писѣе сѣа сѣтаа книга кодѣ хрѣма Успѣнѣа прѣстѣе влѣце наше ѣце и. прѣно дѣви Маріѣ ѣине госпоже. И тогѣ прѣѡвладѣющѣ ѡцѣ и вѣчителю и ѣа вѣещаго се. архіерѣа сѣта мѣжа сѣрѣвскѣе зѣмліе курѣ и мѣрѣкѣ Макаріа : И ѡца прѣѣзвитѣра вѣженаго попа Сімона. трѣдѣившаго се съ ѣжѣю помощю и съ вѣатѣ Стѣпанѣ и стрѣжѣ Раѡ. и съ сѣпружницѣи и съ всѣ домоуѣ. И съ приложивѣшѣ

на сїю книгѣ съ верѣдіе ѿ вѣщъ поговора любо мѣло люминѣ. (?)  
бѣ да ихъ прѣсти въ сї вѣкѣ ѿ въ вѣщи. ѿминѣ : —

Съврѣши се сїа книга божїею помощїю въ лѣ. г. тїсѣшно  
ѿ. ѿ. (7075—1567) лѣ въ хрѣ оупенїе на елѣ при еказѣ.  
ѿ кто е ѡзме ѿ се хрѣ вѣсовкѣ прїхоженїе да е прѣклѣ. ѿ га  
ба ѿ вѣкѣ стїи. Писѣ сїю книгѣ мнѣгрѣшнїи ѿ мѣнши пѣче  
всѣ члѣкѣ діакѣ Сїмѣ дѣбрымї дѣли вѣгоїи ѿ злїи бѣгати.  
ѿ къ вѣакої пакѣти дшгѣвѣтел'нен вхїщрени ѿ вѣрзи ѿ г дѣврѣ  
дѣлѣ лѣнїенїи и тѣшкїи. ѿци ѿ вратїе мѣло е ѿ колѣне ѿ главѣ  
прѣкланїю до стїе зѣли ѿвщїе мѣре. ѿще вѣдоу чѣо погрѣшїи.  
ѿли ѿписал се ѿ ви ѿвхѣдїши ѿли прѣчтѣшїим илї прѣписѣшїи.  
ѿсправїте вашї дѣврїи ѿ ба данїи ѿмѣ. вѣвїте ѿ не клѣнїтѣ  
рѣ хс влѣжнїи млїтїви іѣ ты помїловани вѣдѣ. не можѣ рѣка  
врѣна ѿ ѿ мѣтанѣ чѣта слѣвеса вѣздѣти еѣ не клѣнїте нѣ влѣвїте  
мѣне трѣвївша е раба ежїа Сїмонѣ а вѣ ба въ вѣкѣ, ѿминѣ : —

Сѣписа се сїа нїста ѿ вѣжтѣнаа книга еѣлїе бжїею по-  
мощїю ѿ прѣчтѣте ѿ вѣкѣ стїи слава и хвала нмѣ ѿ почелѣ ѿ  
ѿ сѣврѣшенїю ѿ мѣне трѣвївша е влѣвїте ѿ вѣсь бѣ ѿ мѣти хѣва  
въ сї вѣкѣ ѿ въ вѣщи, ѿминѣ : — писѣ сїю книгѣ ѿзѣ крїва  
нз(в)ѣда пѣки дѣнїеше дѣоу правїю на почело исправї Мадеевѣ  
гѣлоу. писѣ в днѣ цѣра сѣлтанѣ Селїма крѣвнїкѣ. влѣвїнїкѣ вїнопїга  
тѣ гѣїне по всен зѣли своїи вѣрѣ іѣнїчаре за тѣ травнїнѣ. ѿ  
лѣто злѣ прїепнївѣлѣ емї телѣ ѿ на многа зла в то лѣкѣ лѣта  
ѿ прїскрѣвна вѣрѣна тѣо рѣ немѣ дѣврѣкѣ сѣписати прѣтїте  
ѿмнї : — бѣ да прѣсти ковача Тѣмѣ ерѣ мї скова маїсторїю ѿ  
прї<sup>а</sup>ж и полѣ ѿ ты попе Сїмѣне тако тѣ бѣ прѣтї плати  
мї сїю книгѣ сѣмирѣ ѿ немѣ како Тѣмѣ в Дѣвїѣ ерѣ бѣ неправїи  
не ѣцѣтѣ : —

(Приписка въ четвероевангелїе № 39, на послѣднїи 192<sup>а</sup> листѣ).

№ 29.

1569 г.

Сѣлїи стїи ѿ вѣжтѣнїи тетрѣвѣлѣ по дѣврѣ стїго дѣха писѣ.  
послѣвїїи ѿ мѣншїи въ сївннїцѣ тѣ пѣ іѣ. въ мѣсто глїево  
Крѣтово, въ лѣ гзѣз. (7077—1569) мѣца мѣртїа, і, кроуѣ  
сѣнцоу ба. лоуїннїи, і : —

(Приписка въ четвероевангелїе № 26, л. 316<sup>а</sup>. Срв. приписка № 24).

## № 30.

1578 г.

Глѣ съврѣшителю бѣ нашемъ въ векѣ аминъ. Сію  
лѣтѣ писѣ, азъ гратѣи Ѳеѡръ, ѡ село Кона, при ѣпка прѣ-  
сладскѣ, къ, Григоріе, и при цра тѣрскѣго соултанъ Мвратъ, Ги-  
лимовъ синь. —

Въ лѣтѣ, 7086 (1578) : — крѣ, а. ѣ лѣ. зѣ. злѣ. а.  
ѣпѣ. б. ѣндѣ, з. дѣ, г : — съврѣши се мѣца ѣвѣ, кѣ. днѣ : —

(Приписка въ служебникъ № 236, листъ 277<sup>о</sup>).

## № 31.

1585 г.

† Се азъ рабъ хѣ ба моѣго Малахія еродіакѣ. съписѣ сію  
книгѣ глѣми ѡдѣти. и съ синагарѣ. и съ ѣнеми потребами  
црквиными и келіиними приложѣ тако въ мѣгъ боу съ ѣднѣ  
ѣю слѣжи и молити се. кѣмъ вѣдѣ та прочѣтати, илѣ препи-  
сѣ мѣлю са вѣ чѣтны ѡци и братѣа. прощенію нѣ спѣвѣдѣте ѣ  
не клѣвою, понѣ пишѣ проклинаѣи проклѣ. ѣ вѣлѣлѣи вѣвѣнъ.  
ѣ. бо не писа дѣгѣ нѣ члѣкъ гроуѣи, и ѣмомѣ разѣвѣнѣи.  
вражѣими вѣтри ѣ по смѣрти моѣ да вѣдѣ сіа кни монѣсѣрѣ  
Изограѣ въ Ядѣскѣ гѣрѣкѣ. да вѣдѣ проклѣ во бѣжѣ натѣ  
члѣка кѣ та ѡ монѣти оуздѣ пи вѣлѣ 73. 7. (7093 —  
1585) мѣца ма... з днѣ : —

(Приписка въ псалтирь № 184, листъ 152<sup>о</sup>).

## № 32.

1589 г.

† Сіи ѡтой съврѣши въ Гѣтѣ гѣрѣкѣ Ядѣскѣ. въ стѣи  
ѡвѣтѣ Изограѣ и дѣ ѣ хрѣ вѣмъ Гѣѣ рѣжѣ мнѣ гѣвѣнѣ монѣ  
Силиѣ роуѣи. Прѣ оуѣменѣ къ Павѣсіе ѣмѣнѣ. вѣлт 73 з.  
(7097—1589) : —

(Приписка въ осмогласникъ № 29).

## № 33.

1591 г.

† Сію книгѣ пейникѣта кѣпи азъ смѣрѣнѣи Касіліе ми-  
трѣлѣи и приложѣ ѣго монѣсѣрѣ смѣрѣкомѣ хрѣмѣ Гѣзѣнѣнѣ  
гѣ ба и сѣса нашѣ ѣ хѣ. И кѣтѣ ѣго хоуѣ ѡети ѡ сіе цркви.

да ѿ проклѣтъ ѿ га ба и то... порожъшеѿ. и ѿ вѣсѣхъ  
стїи ами : —

Поѿписа сїе своєю рѣкою, въ лѣтѣ 7099, (7099—1591)  
мѣца ма. 3. днь.

(Вѣлѣжа въ осмогласникъ № 82, л. 226<sup>а</sup> послѣдень).

## № 34.

1593 г.

† Многа лѣта сътвори ги блженномъ, и прѣвѣщенномъ  
архіеѿпкѣ въ болгарскыя земли влцѣ и гднѣ нашемъ, кѣ тѣмѣ  
многа лѣта вѣко.

(Вѣлѣжа въ служебникъ № 180, л. 105 послѣдень).

## № 35.

XVI в.

Григорїю дѣ панїеротатѣ, имѣ афендѣ кѣ депотѣ, мїтро-  
политѣ, днѣ агнѣтатї. мїтрополѣтѣ Гофїа ипердїмъ. кѣ  
ѿзарѣхъ пасї Гардыкї. кѣ то допѣ ѿхѣ онѣ дѣ сардѣвнѣ, пола  
та ѿтїи : —

Теѣлиптѣ тѣ панагїотатѣ. кѣ икъменикѣ. патриарѣхъ пола  
та ѿтїи : —

(На Григория, прѣосвещенѣиши нашѣ господарь и вла-  
дика, митрополитѣ на светѣишата Софїйска митрополия, прѣ-  
честнѣиши евзархѣ на цѣла Сардика и на зависецитѣ мѣста  
сардикийски, за много години.

На Теолипта, всесветѣиши и вселенски патриархѣ, за  
много години).

(Приписка въ служебникъ № 238, л. 10<sup>а</sup>. Има двама патриарси съ име Теолиптѣ,  
ѿдинѣ прѣзъ 1514—20, други прѣзъ 1585—86; споредъ това и софїйскїятъ владика  
Григори ще да е живѣлъ прѣзъ XVI в.).

## № 36.

† Сїа кнїга блговѣстїе, чтнагѣ и славагѣ прѣка прѣча  
крѣтїтелеа Іѣѣ више сѣ Стрѣжево ктѣ да на оукрѣдѣ вѣди емъ  
анадѣма въ сї вѣкѣ и въ вѣдѣщи амї амїнѣ : —

(Приписка въ четвероевангелїе № 34, на листове 15—35 разредено).

## № 37.

Книга Грачаница велнка патриаршина Ипески сина вожеставно: главами евачелиѣ искосава. Богичь монастырь. Успеннито є монастырь подь Пекь Ирсюнига пачаре и "дѣе срисани до Бѣдима и до Беча мѣисти . . аставице благоѣтровны скровищеницима висть застѣпникъ светителъ Ирсюниѣ Сава Данило Еврема.

(Приписка на 1 листъ въ четвероевангелие № 39. Срв. друга приписка въ сщата книга, отъ год. 1567).

## № 38.

† Ионеже блговолен(т)емь оца. и поспѣшеніѣ дѣа въсе стѣго єдинорѣдныма снѣ и слово бжїѣ. єдинь снѣи стѣхъ тройцѣ. блгоизволи исплѣнити своѣ црковь, рѣзличными книгами, ѡвы оубѣхъ чѣтѣще православиѣи хрїстїане. паче же и иноци, приѣмати оутѣшеніѣ ѡ рѣзличныѣ. навести и ратоѣми ѡ стѣпостата, приходити къ оумиленїюу и къ покаанїюу. ѡвы же; въспѣвати величіѣ бжїѣ славномуу въ тройци. и того прѣтѣж. мѣтеръ єдинь. вѣж. и стѣхъ єго иже ѡ вѣка. томоу оубождишиѣ.

Видѣвъ азъ ѡканнныи и послѣдныи въ члцѣѣ. чѣтець и манѣ Василиѣ. црковь Звграфскаго монастырѣ. іако стѣи єдинь мѣъ не достатѣ чѣствоуаше къ славословноу бжїюу. прийдѣ въ ревность ни ѡ кого понжжѣнь. и написа дѣше и грѣвymi словы снѣ книгѣ. и приложи цркви стѣго великомѣника и по вѣдоносца Геворгіа. іако же ѡна вдова двѣ лептѣ. тѣ же мола равѣскы въскѣкого чѣтѣщаго и прѣписоуѣщаго, не словите, нѣ паче помннайте и мое ѡканство въ мѣтѣвѣ вашиѣ. да и вы спѣовите сѣ. мѣздѣ, ѡ дажшаго мѣтѣж мѣлѣиѣсѣ. и блѣвѣща лѣта праведныѣ, ѣминѣ: —

(Приписка въ мнѣй за октомври № 62, л. 149<sup>б</sup>. Отъ писмото и запазената отчасти дата (зр. . .) на д. 149<sup>а</sup> личн, че приписката е отъ XVI в.)

## № 39.

1612—1620 г.

† Цона Милчовъ плати за сию книгѣ и за повезенїю даде (Р) и (Л) (130) да слоужи за неговѣ доу дѣш и за ващинѣ дѣшѣ

и за Тошинѣ дѣш оу сѣаго прѣока Илю лѣ зрк ... коги  
... 83е Дѣпницѣ.

(Приписка въ прологъ № 5, на послѣдния 341<sup>о</sup> листѣ)

### № 40.

1617 г.

Книга сіа октай написа са смиренѣмъ чѣрноризѣцемъ  
Цвѣтаномъ пѣ повелѣнію господара Гѣргіа влажѣнѣйшаго  
архіепископа Първе Істиніане всѣмъ вѣлгаромъ сръблемъ  
Македоніи Яваніи Босніи Угровлахіи ѣ прочимъ дакійскимъ  
земѣлкамъ патріархъ ѣ обладатель. въ лѣто ѿ рождества  
христова ꙗѣѣѣ.

(Приписка въ осмогласникъ псалтикия № 112, на първия листѣ, вѣроятно послѣ при-  
банена споредъ друга по-стара. Самиятъ наметникъ е отъ руска редакция).

### № 41.

1622 г.

— сіа кнѣ преповѣ Лазѣ ѡхімадрѣ Прилѣски. ѣ Зв-  
гра<sup>ѣ</sup>скы. в' лѣ. ꙗѣ. ꙗѣ. ѣ (7130—1622). мѣа. ма. кѣ. дѣнъ.  
ѣ в' то лѣто въ чоумѣ въ монаѣти 'Ізвгра<sup>ѣ</sup>. мнѡзи прѣтави-  
ша са. вѣди ѣ вѣчнаѣ памѣ. ѣ дѣне лежѣ .. ѣ. братіа. мѣа  
ма кѣ. оу монаѣти Звгра<sup>ѣ</sup> . . . сѣ въ са ѡноѣ за непослѣ-  
шаніе сѣмрѣтъ ѣ запоустеніе . . . . .  
. . . . сіа кнѣ тога . . . . .  
. . . . ѡ мнѡ. ѣ ѣніи братіа . . . . .  
. . . . ѿ ны что вѣдѣ бѣ . . . .

(Вѣлѣжка въ псалтирь № 124, на послѣдния л. 365<sup>о</sup>).

### № 42.

Бѣ лѣ ꙗѣ ꙗѣ ѣ (7130—1622) мѣа ма. ѣ дѣнъ при дикѣ  
Силвѣстроѣ ѣрмошѣ. преповезѣ сію книгѣ пѣтвгліникъ сѣ своѣ  
хѣчѡ за свѣж грѣшна дѣш смиреніи Лазѣ ѡхімадрѣ. на сѣ-  
вона келии вѣше вѣми расіпана. тѣже мѣю са вѣ братіа ѣ ѡци  
прочітантѣ и на спѣблайтѣ прощѣнію ѣако да ѣ саміи прощѣни  
вѣдѣ. въ то лѣто ѣ тога мѣа въ чоумѣ въ монаѣти 'Ізвгра<sup>ѣ</sup>  
за грѣхи наші. ѣ мнѡзи ѿ братіа ѡтѣдоша къ гоу вѣди  
ѣ вѣчнаѣ пѣмѣ (sic).

(Вѣлѣжка въ осмогласникъ № 118, л. 146<sup>о</sup>).

## № 43.

† **Ѡ** рѡство **Ѱ**во. **лѣ**. **ѣ** **Ѱ** **ѣ**. (1620?) въ **лѣ** текс<sup>ше</sup> ѡ сътворѣніи свѣта. сърѣчь **Ѡ** **И**а<sup>а</sup>ма. до сего днѣ **лѣ** **ѣ**рл. (7130—1622) мѣа **ю**. **д**. днѣ. сѣ азъ рѣ вѣи **Д**евѣтѣ **Ѱ**х<sup>и</sup>м<sup>д</sup>рѣ Прилѣпскы. да<sup>д</sup>ѡ ѡ дарѡ **Ѱ**хъ сѣю кнѣгѣ глѣмаа, **Ѱ**салти **т**лѣкк-ваніе ѡже въ сѣѣѣ ѡца нѡшего **И**данасіа **Ѱ**х<sup>и</sup>ѣпкпа **Ѱ**лѣксандрѣскаго. сѣмѣ монѣтирѣ **И**звгратъ въ гѡрѣ **И**рѡскѡю **И**дѣ **ѣ** **Ѱ**рѣ сѣго ѡ слѣнаго **Ѱ**ѣкомнѣа ѡ повѣдѡнѡца **Ѱ**ва **Г**ѣѡгѣа.

(Вѣлѣжа въ псалтирь № 117, л. 212<sup>о</sup>. Годината отъ Адама е по-положительна у старитѣ, слѣдов. тукъ 1622—7130).

## № 44.

1627 г.

† **Г**ѣ **т**ѣтрѡѣѡліе, ѡбнѡви. ѡ **Ѱ**ковѣ... вѣлѡчѣстивагѡ ѡ **Ѱ**толѡбѣвагѡ сѣпн... **М**ѡрѡ **Б**рѣновскіи **М**огіла воевѡ... гѣрѣ земліи **М**ѡдѣскѡи. радѣ дѣшѣ р... ѡ за дѣше гѣва сѣ, ѡ за здравіѣ гѣва сѣ... мѣти гѣва сѣ **Ѱ**лѣсѡвѣда. ѡ даде **Ѱ** **Ѱ** црков... прѣжде **Ѱ** **Ѱ**рѣ **П**рѣтѣи вѣлѣж нѡшен вѣи, ѡ прѣн... **М**рѣи. **Ѱ** сѣло **Б**ѡзѣщи на **Т**отрѣ. да вѣд... памѣ, да помѣнѣтѣ на вѣскѣж слѣжеж цр... ѡко же помѣнѣтѣ ѡ покоѡ на сѣпнѣ **И**ѡ **Г**... вѡевѡ сѣѣ **Б**ѡдана вѡевѡ. ѡ мѣти ѣго **Ѱ**ѣа... а ктѡ ѡмѣ рѣшѣти, ѡ поклѣвати сѣа па... ѡ сѣа црковѣ дѡндеже стѡнѣ съ **Ѱ**рѣ **Ѱ**спѣніи **П**ѣи. ѡлѣ... ѡлѣ попѣ. ѡлѣ вѣдѣ. ктѡ вѣдѣ. а тогоже да вѣ... ѣмѣ съпѣнѣ съ сѣѣж вѣлѣ въ днѣ стрѣнаго сѣдѣща **Ѱ**ва **Ѱ**мѣ:

в ѡто **Ѱ**рлѣ (7135—1627) — мѣа **Ѱ**вѣѣта **Ѱ** **Д**...

(Вѣлѣжа въ четвѣрѡевангѣліе № 76, л. 215<sup>о</sup>).

## № 45.

1630 г.

(**Г**ѣврѣ)ши сѣ сѣа кнѣга глѣмн (апѡстѡлѣ) **М**онѣстирѣ **Ѱ**ирѣпнѣ... ѣ вѣи. роѡкою **Г**рѣкѣнѣсѡ... нѣ въ **л**ѣто. **Ѱ**ѣрлѣ (7138—1630) поче... **Ѱ** **Ѱ**. ѡ сѣврѣши сѣ мѣа... вѣлѣ **п**ѣлѣнѣ. **Д** чѣ днѣ... (погрѣ)шено а вѣѣ ѡсправитѣ (н нѣ) клѣнѣтѣ кѣпн **ю** **И**ко(вѣ) (**Ѱ**)а свою дѣш:

(Приписѣа въ апѡстѡлѣ № 7, л. 238<sup>о</sup> послѣдѣнѣ).



№ 46.

1638 г.

† Сина кни́га. монасти́ра. Извграфа. ст҃аго. великомуче-  
ника. хѣа. Геѡг҃на. смерени егѣмѣ Пайсей. нермона. да се зна  
жог' да ста егѣмѣ. семѣ. монастирь. вишеречѣномъ азъ Пайсей  
въ лѣто ҃.з.р.м.з. (7147—1638) мѣц. апрѣлиа к.г. днѣ.

(Вѣльжеа въ лѣствица № 2, л. 2046).

№ 47.

1640 г.

Глава въ трѣци славимомъ вгѣ. По залѣк довшемъ конецъ.  
саврѣши сѣ мѣсечники рекѡмы маѣ. многѡгрѣшны. Кири,  
Хлѣвѡчѣ. свѣщѣ емѣ ѡчѣства ѡ землѣ Мѡдѡвлахѣнскои. и при  
сѣгѣментѣ ки Пайсеі —

Нѣ лѣтѣ ҃.з.р.м.и. (7148—1640) мѣца, іюна

(Приписка въ миней за май № 68, л. 157\*).

№ 48.

Изволеніе ѡца и съ поспѣшеніе сѣна и саврѣшеніе ст҃го  
дѣха. Ночѣ сѣа бѡговъразѡмѣмаа кни́га рекомаа тлькованіе ѡ  
тирмѣе, пожелѣніе прѣвнѣшагѡ прѣщенинѡицѣ ѡца нашего  
Іеромонаха Пайсеіа ігѣмена Звграѣскагѡ :

Сѣписа сѣ рѣкою мнѡгрѣшнагѡ и недѡиного раба бѣжіа,  
Кири, свѣща рѡдѡ земли Мѡвѣлахѣнскіа племенѣ ѡришахѣмана.  
снѣ Урсѡлѡ. тѣ же млю и милѣ дѣла въсѣкомъ бл҃гѣтивомъ  
члѣкѣ прикасающомъ и читаше въ книзѣ ки бл҃годѣховеннѣ.  
Старешомъ іако ѡцѣ, равнѡ мѣ іако братѣ, аще ли что шѡрѣ-  
щете неисправленнѡ или погрѣшено. вы свой бл҃горазуміе испра-  
влѣите а не кльнѣте. понѣ не писа аг҃лѣ ни прѣкѣ. нѣ вреннаа  
ни грѣшнаа рѣка члѣа. пѣн свой невѣрѣніе ѡпнѣа сѣ или ѡ нзѡда  
вѣше не исправленно. оубѡ прѣвѡдѣ ѡ сръбскіи нзѡдѣ на вѣль-  
гаскѣи. того рѣ вѣше ми оу гонѣ помысли. и вѣ хс бѣ бл҃вити  
и прѡстѣ.

Дѣтѣ текѣру ѡ сѣвѣніа мира. сѣмѣ тѣсѣное и стѡ. и  
четырдѣтно дѣветѡе. мѣца дѣкрѣа, тридѣсѣго, днѣ : Писано въ  
Стѣки Горѣ Адѡстѣки въ монастиры Звграѣ, сирѣ. самописѣ :

(Приписка въ тѣлѣ псалтырь № 86, л. 194\*).

## № 49.

1642 г.

† Сѣмъ минѣи исписа ѿ Късїана. Сѣфїанѣи въ место 'Итропо-  
оу монаѣирѣ. рекоми Трѣица ѿ принесе ѿ въ Сѣоуоу горѣ  
въ монаѣирѣ Зѣгра<sup>ѣ</sup> ѿ приложи ѿ оу црѣа. въ дарѣ стго  
мѣника Георгїа. ҃. ѿ. ѿ. ѿ (7150—1642).

(Приписка въ миной за септември № 69, на началния бѣль листъ).

## № 50.

1644 г.

Писа се сїа кнїга глѣми петоглѣнїи въ ѿме чѣнаго ѿ слѣв-  
наго въ мѣницѣѣ ѿ повѣдонѣца Георгїа. ѿ того чѣстнѣѣи ѿвѣ-  
тѣли, глѣмѣи Зографѣ. въ сѣенїе же ѿ полѣж ѿмѣшимъ ѿ  
пѣвалѣи тѣ. ѿ въ въспоминанїе писавшоумоу се пѣ. Ζεδωων,<sup>1)</sup>  
недостѣи ѿ гра Трѣновѣ, глѣми Трапезѣнѣ, ѿ сѣло, Сцюе-  
ли.<sup>2)</sup> мѣю ва ѿци ѿ брѣтїа чѣтоуѣи ѿли прѣписѣоуѣи. ѿще  
чѣѣ ѿврѣѣтѣ се погрѣшѣно. ѿ вы принесеѣте трѣновѣскы ѿзвѣ,  
ѿ ресѣвскы. ѿ съглѣдайте добрѣ, понеже вѣ велика мѣва оу  
монаѣирѣ. ѿгда почѣхъ писѣти ѿ писѣхъ мѣло. ѿ прїдѣше  
фрѣнѣци, ѿ ѿплѣнїхъ 'Ирѣсанж. ѿ того рѣди не ѿстѣвихъ мѣ  
писѣти. ѿ въ великою ноуѣжею мѣ послѣхъ на пѣтъ. ѿ пѣтїѣвѣ,  
ѣдино лѣто ѿ пѣ ѿ пѣкы прїдѣ ѿ почѣѣ писѣти. ѿ пѣмоуѣю-  
ѣжїю, съврѣшїѣ. въ лѣто ҃. ѿ. ѿ. ѿ (7152) ѿ ѿ рѣ хѣвѣ,  
ѣхмѣ (1644): ↪

(Приписка въ петогласникъ № 96, л. 251<sup>а</sup>).

## № 51.

1650 г.

† 'Изволѣнїе' ѿца ѿ поспѣшѣнїе' сѣна ѿ сврѣшѣнїе' стго  
ѣха :· понѣви се ѿ създа се съ' ѣрхондарїка. ѣ. ѿ црѣа. ѿ кѣлї.  
ѿ ѿснованїе. до покова. настѣбанїе'. ѿжївѣнїе'. дикѣа Кѣстантїа.  
мѣ. 'Іерисѣградскаго. въ лѣѣ. ҃. ѿ. ѿ. ѿ (7158) :· ѣ ѿ рѣжѣство хѣво.  
19.38. ѿндї. 2.

(Надпись изрѣзанъ на мраморна плоча, прибрана въ есждохранилището на Зографѣ. Отъ-  
двѣтъ дати, тази отъ създинїе мира е вѣрната и се схожда съ индїята).

<sup>1)</sup> Манаси.

<sup>2)</sup> Дрѣвноко.

№ 52.

1653 г.

Блговоленіемъ єтиє трѡици ѡспіса се сіа вѣтв(н)а кнїга  
въ ѡвители Рилскыє хра̄ прѣпѡвнаго ѡца настоіаніемъ ѡ по-  
тврѣженіемъ іермонѡ ігѣмена хаціи 'Иданасіа ѡспіса ѡ своєю рѡкою  
ѡ позѡ азъ по Млен'тїе да слѣже стѣмоу Георгію въ мана-  
стирь глѣвми 'Извгра̄ въ лѣ, 13. рѣ̄ а. (7161) крѣ снцѣ. к. ѡ  
лвныи рѣ̄. ѡ по сѣ братїе аще что вѣдѣ погрѣшено ѡ въ ис-  
правляйте ѡ не клѣнете почѣто не писа дхъ єти ны аггль нѣ  
рѣка грѣшна и вѣрна. аминъ : —

Ἰω φη Ἰωῦφ. Ἰω σῖτ Ἰωτφφ Ἰῶφ Ἰωρμρσῖφ  
Ἰῶλω Ἰω ρητῶλωρο

(Приписка въ мнѣи за февруари № 62, л. 1576).

№ 53.

Блговоленіемъ єтиє трѡице ѡспіса се сіа вѣтвѡ кнїга въ  
ѡвители Рилскыє настоіаніемъ ѡ потврѣженіемъ іермонѡ ігѣмѣ  
хаціи 'Иданасіа ѡ повѣзѡ азъ по Млен'тїе. да слѣже стѣмоу Георгію  
въ манастирь глѣвми 'Извгра̄ въ лѣ 13 рѣ̄ а. (7161—1653)  
крѣ снцѣ к. ѡ лвнѣ. сѣ. ѡ по сѣ братїе аще чѣто вѣдѣ по-  
грѣшено ѡ ви исправляйте ѡ не клѣнете спѣ ви хс аминъ : —

Ἰω πο ρσῖτ Ἰωτῆ Ἰωφφ Ἰωτφφ Ἰῶφ φρῶ φφφ  
Ἰῶφφ Ἰω φφφ φφφ φφφ φφφ  
Ἰῶρσφφ : φ

(Приписка въ мнѣи за нояври № 67, л. 172\*).

## № 54.

1655 г.

† Да се знаеть. си минси. пѣпоу́ Дмѣтрѣю. ѿ село Стрѣменикъ за. т̄. и л̄ (330) аспри. мар'тири. по́пъ Питро́вниѣ и х̄с ваа́ка. въ лето, г.р.г.г. (7163—1655) амѣи и то цоми даде. минси поп' прѣзвитеръ :· Пет'кѣ.

(Вѣлъжка въ живей общъ № 93, л. 404<sup>б</sup> послѣдонъ).

## № 55.

1656 г.

† Да се знае сѣа книгѣ глѣми пролѣ. принесохъ азъ грѣшнѣи Сава хаѣин. кѣпнѣ ю ѿ попа Петра на Краца. за х̄к. (620) и принесѣ ю. оу́ манасти. 'Изобрафъ хра̄. с̄тго великаго м̄ника х̄а. Георгѣа. аще ктѣ покѣсити. хоше̄ изнестѣ ю ѿ више́ рѣнагоу хра́ма. да вѣдѣ проклѣ ѿ с̄тго Георгѣа. ѿсозд. кх̄ѣхид<sup>5</sup> ивслнѣ<sup>1)</sup>. не ѡбретоу ничесѣ. свцо иоспд. ѡлѣвѡпи кцлѡиѡ<sup>2)</sup> въса. азъ грѣшнѣи. сѣвсл<sup>3)</sup>. ед ицдрд<sup>3)</sup>. блгодари бѣ и с̄тго Георгѣа. Еъ лето г.р.г.д. (7164—1656) при дикета. 'рдрпд<sup>4)</sup>.

(Вѣлъжка въ прологъ № 4, л. 250<sup>б</sup>. Срв. бѣлъжитѣ въ № № 56—59).

## № 56.

† Бѣ оу́ троє йме да̄ з(н)ае шѣ съ паднл. Савѣи. книже. прогѣ. два ѡфтанка. а еѣа а дрѣги. а. аптолѣ. и мѣтѣ вѣникъ :· — :· —.

(Вѣлъжка въ сѣщия прологъ, л. 246<sup>б</sup>).

## № 57.

† кѣпнѣ. всрѣтъ. ѡвѣа. ѡолиѣ. псв х̄анѣ. зд ѡв. мдрѣн. дрпсв. ен х̄анѣ. зд ѡд̄ мх̄св :· —<sup>5)</sup>

(Вѣлъжка съ тайни букви въ прологъ № 4, л. 250<sup>б</sup>).

<sup>1)</sup> тог'да. пѣтѣла<sup>т</sup> Енисоу

<sup>2)</sup> . . . . . вѣка. софиски . . . . .

<sup>3)</sup> штидо<sup>т</sup>. на Браца.

<sup>4)</sup> 'Икакѣа.

<sup>5)</sup> Писе Иванъ снѣ слова кѣи змѣне да х̄и чате а кѣи не змѣне да̄ са чѣдлѣ.

## № 58.

† Бѣ ѿ име тѣ. дѣ (сѣ) знае когѣ седелѣи Гѣва и Ѡванъ  
зѣе Гѣа къщѣтѣ голѣмаж. ѿ Ѡванъ малкѣютѣ. и придаде  
Гѣва ИѠанѣ ѣа (1000) аспри. а земникъ имѣ е заедно. Гѣви  
голѣминѣ конь. и здрѣкѣе. а ИѠанѣ е по мѣн. мѣа агстѣ. ѿ  
на Макавѣи: —

(Бѣлѣжка въ прологъ № 4, л. 251<sup>а</sup>).

## № 59.

(. . . . . Гѣва) хаѣи оузе Ѡ Іакова. ѿ при-  
(несѣ оу Зо)графѣ. хрѣ стѣго велико-  
(мѣника Гѣвргѣа въ) лето ѣзрѣд. (7164—1656) аще ктѣ  
(хоше ѿзнестѣ ю Ѡ виш)ѣренаго храма да вѣдетѣ  
(прокле Ѡ стѣго Гѣвргѣа): • Ѱлззѣ кѣѣхнѣ. и вѣл<sup>1)</sup>  
. . . . . шл. свѣд. вѣлка. ѡлфѣшпѣ.<sup>2)</sup>  
. . . . . и тѣрѣдо залѣ вѣгодари<sup>3)</sup>  
. . . . . вѣстѣми писа вѣгодари<sup>3)</sup>  
хаѣи взехѣ Ѡ Іакова<sup>3)</sup>

(Бѣлѣжка въ апостолѣ № 7, л. 238<sup>б</sup> послѣднѣй. Часть отъ листа и отъ бѣлѣжката  
сѣдранѣ. Дополненѣе е спорѣдъ бѣлѣжка № 55, писана отъ сѣшата рѣка).

## № 60.

1666 г.

† Гѣа кнѣга Мелѣтѣа настоятель вѣсть еже е Ѡ Знѣ-  
поле понде въ Гѣтѣю гѣрѣ Ѡдона сѣрѣ кѣпѣ ю тѣжде  
Ѡѣромѣна Мелѣтѣа ѿ Ѡнѣсе ю въ Гѣтѣе гѣрѣ Ѡдона сѣн  
дѣѣвникъ Мелѣтѣа Ѡѣромѣна сѣѣхѣрѣкѣ поклѣнникъ стѣмѣ гѣрдѣ  
Ѡѣрѣмѣ. е е по нашѣмѣ Ѡмѣни хаѣа. ѿ чѣ еше водѣничарѣ  
Зѣграфскѣи: —

<sup>1)</sup> Тогда пѣтѣа. Еписк

<sup>2)</sup> . . . . . вѣлка Гофнски

<sup>3)</sup> Послѣднѣтѣ два реда писани отъ друга рѣка.

† Гѣи воденичарь **Мелѣтїа** съгради воденици ѿвѣ въ лѣто 7174. (7174) а ѿ рѣ га нашего ѿѿ хѣ ѿ ѿ хѣ з (1666): —  
(Вѣлѣжка въ псалтирь № 77, л. 153<sup>о</sup> послѣд. Може да е писано 3 до 4 год. по-сетѣвъ отъ 1666 г.).

### № 61.

† Въ лѣто зрѣд (7174—1666) повѣза се сіа книга при дїкїа Бисарїѡнъ. а клисарь Паїсїа попъ, а повезанїемъ Кѣрїа монахъ, ѿ града Браца, ѿ вѣсть въ тѡ время воевѣхъ тѣрци на Крїтъ и вѣсть нѣжда вѣла по всей землїи нѣи паче на Стѣи горѣ по морѣ и по сѣхо, прїиде везиръ оу Солѣна и дадохмо многѡ пешкешъ ѿ многы вецїи. мѣа іѣла. вї днѣ.

(Вѣлѣжка въ сборникъ № 80, на нач. листъ).

### № 62.

1669 г.

Роука начрѣтавшѣ псалты сѣи грѣшнѣи и мѣншїи ѿвѣрѣмъ ѿ іерей Димитрїевї.

† Съврѣши се въ лѣто 7177. (7177) а ѿ рѣ га наше ѿ хѣ. ѿ ѿ хѣ з. (1669) мѣа іѣла дї. крѣ слїца з. а лѣнны дї. дѣ, з. злато число, нї. індїкто з. іпа лѣтѣ д: — въ ѡвластї Пловдївскїе покрѣлїе Старїе планѣнѣ сѣ Сѣшїца. ѿме нѣемо касавѣ Карлово:

(Приписка въ псалтирь № 77, на посл. л. 153<sup>о</sup>).

### № 63.

1680 г.

† Да се знае кога пратихмѣ. тїа пролози по дѣховника. Митрофана: в ѿ .з. р. п. и. (7188—1680) ѿ ти дѣховниче Стїмїе. цю се моли за тїа книги та хи пратихмѣ по дѣховника Митрофана. нека работа пѣки да знаешъ. да хи препишете. цю ѡтїде. харачъ а ти пиши та ни прати. нїе цїеме плати така да знаеѣ по поповъ. ерѣ. Стѣко. Радъ. Калина ерѣ. Илиа Мїхана Бѡка. Елчо Дѡда Цветко Елкана Рада Раѣа Стана Калѣна Дмитра. Нѣхра Герго Еѣкна препишите тїа. имена и поменете. и васъ бѣ да помене и помилѣе.

(Вѣлѣжка въ прологъ № 5, на л. 341<sup>о</sup> послѣдѣнъ).

№ 64.

1687 г.



Прочетено: Сѣи Гѣорги

† Сѣи. печать. монастыра. Зографа. сѣго. Гѣоргіа. въ  
Сѣи. горѣ. Идоиа. 1687.

(Старъ печать на Зографския монастырь).

№ 65.

1688 г.

Въ лто. 13.р.7з.

† да сѣ знаетъ кога. помръкна. лоуна мѣа. сѣктѣвѣа.  
дѣ. дѣнь. вѣльзъ: при дѣнь и тога. тѣрци агаѣнѣ родѣ. поганѣ  
воевашѣ на нѣмци. и царѣ Сѣлѣмаанѣ. тогѣи ѣ Гоѣа сѣдшѣ  
нартѣ. съ во. сѣми силѣми.

(Вѣльзка въ сборникъ индійски разкази № 91, л. 176°).

№ 66.

1695 г.

† Сѣа книга глѣмы синаѣарѣ ѣтъ. покѣннагѣ Козма  
ѣрмона рѣсина ѣже прѣстави се въ лѣто 13сд (7204—1695)  
мѣа ноѣ ѣ. ѣ положи ю во цркви Зографскои въ пѣвница да  
сѣжѣи за ѣговѣ дѣшѣ донѣли вѣдѣ. а котѣры вѣрѣ полѣкомѣи се  
ѣзнесѣ ѣ цркви ѣ присвоѣ сѣвѣ. таковы да вѣдѣ прѣкѣ ѣ гѣ вѣ  
вѣседрѣжитѣла ѣ ѣ сѣты тѣи вѣносны ѣцѣ ѣ въ Никѣи ѣ ѣ  
сѣгѣ вѣ мѣ Гѣу ѣ ѣ вѣсѣго сѣвѣора вѣрѣска тѣчѣю до припрѣ  
за нѣждаѣ да исходи ѣще дрѣ не ѣмѣ па на свое мѣто да  
ѣнѣтъ: ∞

(Вѣльзка въ синаксарѣ № 160, на листовѣ 1—12 разхвѣрлена. Може да ѣ писана и пѣ-  
послѣ отъ 1695 г., слѣдѣ като умѣль Козма).

## № 67.

XVII в.

Ѡ прѣвлѣны чѣсы. Исидоръ мнѣгрѣшныи. (Съ друга ржа):

† Сѣи гнигѣ. приложи гнѣ Костади. снѣ гна Костадина. внѣкъ великаго воеводж Децимира свѣтмоу ІѠ Θεωλογοу.

(Вѣлѣжи въ правила на св. Василия № 120, л. 266<sup>о</sup> послѣдєнь).

## № 68.

† Последнѣиши. ѣ грѣшнѣиши въ сѣнноїноуцѣхъ Бенедиктъ. писа сѣю книгѣ дѣховникѣ кѣ Герасѣмѣ: — а ѣме Правѣлж: —

(Приписка въ законникъ № 87, л. 454<sup>а</sup> послѣдєнь).

## № 69.

1705 г.

† Изволеніе ѡца ѣ дѣйствѣ сѣа ѣ съврѣшенѣ сѣго дѣа сѣе знѣе възвѣже архимандрѣ Маѣѣи ктѣиторскѣ поможѣніе Ѡ основаніе даже ѣ до врѣха дохѣа ѣ сѣдѣнца ѣ ѣи кнѣлѣи ѣ сѣл. сѣго прѣкѣвращѣніа ѣ въвѣніе потврѣдѣ ѣ ѣ кнѣлѣи вѣи пѣрга ѣ дѣ вънѣтрѣ пѣрга. лѣкѣ Ѡ хѣа гѣѣѣѣ мѣца мѣрѣ а днѣ.

(Надпись на мряморна плоча, пазена въ сѣждохранѣлището).

## № 70.

1710 г.

† Сѣю сѣтѣю книгѣ глѣмѣю словесѣ сѣго славнога великомѣнника ѣ повѣдонѣца хѣа Гѣѣоргіа сѣписѣ даѣкаль пѣ Макаріа. ѣже поживѣ на пѣщера влиз сѣта ѣнна глѣмаа Карѣль ѣ приложѣи ю сѣтѣмѣ зогрѣфскѣмѣ на празнѣника ка прочѣтаніе въ памѣ ѣ сѣеніе дѣши ѣгѣ ѣ родѣтелиѣ, ѣ ктѣо ке Ѡлѣжити ю ѣлѣи. продати ѣли посвойти да вѣждѣ прокѣѣ Ѡ ѣа ѣ сѣго Гѣѣоргіа. лѣкѣ гѣсѣи. (7218—1710).

(Приписка въ житѣе на св. Георги № 194, л. 84 послѣдєнь).

## № 71.

Помѣни гѣи раба своѣго Курѣла монаха родѣтели ѣго-лѣкѣто 1710.

(Подпись на икона на Сергѣя Вакха 25×20 см. Пази се въ одеждохранѣлището).



## № 72.

1713 г.

Бл҃говолѣніемъ ѿца дѣиствѣ ена ѿ ст҃връшеніемъ ст҃го дх҃а. азъ оубо обременѣнь грѣхънагѣ гарма рава Кѹрилъ. вѣвъ ік҃содіастъ ст҃ыа обѣтели Зографъскыа мѣ (40) лѣк. желаніемъ въже лѣхъ ѿ потыщѣ се ст҃ъ велікымъ трѣдѣ ѿ млѣвами мнѣгыми, понѣже не ѿмѣхъ ослабѣ ни покѣн въ дѣлѣ сіемъ. нъ оупражнѣхъ се въ слѣжвѣ монашѣрскѣ, ѿ не могѣ писати по оуставѣ ѿ подѣію, овогда ѿ млѣвою ѿногѣже ѿ оуниніемъ ѿ метѣжа мнѣжство ст҃грѣшеніа ѿсправлѣнте, а мнѣ трѣдившомъ се грѣхѣ процѣнію спѣблѣнте, да ѿ самѣ възмѣзіе ѿ ба полвчѣте. а спѣбѣвѣ се сѣй клѣденѣ живоѣны по моеѣ сѣмрѣти наслѣдникѣ вѣти заклинѣю є въ ба слова да не ѿмаѣ овлаѣ продаѣти ю, ѿ ѿ ѿ монашѣр ѿтѣжѣти, нъ прочитати ѿ менѣ грѣдѣго Кѹрилла поминѣтѣ, ѿ оца моего Сіменѣна єромѣ, ѿ мѣре Стѣменѣ не забывѣти. лѣк рзска. гдψгї. (7221—1713).

## № 73.

† Дѣто рзска (7222) мѣца ѿ є. въ чѣ д нѣщи прѣтавѣ чѣнѣ Гѣва вѣвъ чѣлнѣ овца і лѣк: 1731.

(Приписки въ псалтирь № 136, първата на л. 533<sup>а</sup>, втората на първата корица отвѣртѣ. Датата 1731 = 1713, защото 31 е на написано по буквенія цифрѣвъ редъ гї = 13).

## № 74.

1764 г.

† Ко слѣв ст҃ыа єдиносѣщныа ѿ нераздѣлимыа трѣцы оца ѿ ена ѿ ст҃агѣ дх҃а аминѣ. возвѣновѣ сѣ ст҃аа обѣтель сѣл ст҃агѣ великомѣчника Геѣргіа, глѣмаа Зѣграфъ въ лѣто ѿ рожтѣва хрѣтова гдψнї (1758): ктѣиторствѣ ѿ ѿжнѣвнѣе влѣгорѣднаго гдїна хѣцѣ Кѣлчѣ ѿ сѣла Бѣнскѣ, ради дѣшѣвнагѣ вѣгѣ спасѣніа ѿ вѣчныхъ влѣгѣхъ воспрѣітѣа. пакѣ же въ лѣтѣ гдψгд (1764): ѿжнѣвнѣемъ ѿ оусѣрдѣемъ тогѣжде ктѣитора влѣгорѣднагѣ гдїна хѣцѣ Кѣлчѣ, возградѣ сѣ ст҃ыѣ хрѣмѣ въ ѿма прѣстѣла єгомѣтере, чѣнѣгѣ ѿ слѣвнагѣ єа оуспѣніа. тѣшаніемъ же ѿ трѣдѣ рѣченныа обѣтели Зѣграфѣ, чѣстныхъ.

пронстѡвъ архимандрита ѿѿкакіа, ѿ дѡхѡвника Данїїла. скеуо-  
фѡлака ѿрсенїа. —

«Надпись на мраморна плоча надъ входната врата на черквата Св. Богородица, която е  
въ монастырския дворъ».

№ 75. 1768 г.

1768<sup>г</sup> „ гѡда ктѣторъ сѣлѣ стѣна цркви хаци Касїїи ѿ  
Лѡвичь.

«Личъ и надпись на сѣверната вѣшна стѣна въ параклиса Св. Ив. Прѣдтеча, който се  
намира въ източното крило на монастыря».

№ 76. 1770 г.

† Сїе записяхъ. азъ. рекѡмїи ѿвѣнлеф<sup>1)</sup> да се знае кѣа  
прочѣтѡ сїе стѡе. ѿе и ѡнѡл<sup>2)</sup> р.э. с. ѡ. и (7278—1770).

(Вѣлѣжка въ четвероевангелїе № 34, на прѣдпоследния празень лїсть).

№ 77. 1776-7<sup>3)</sup> г.

† анокѡдомїди стѡс ѡ керс. к(а) сѣвасїиѡс, наос тїс деѡ-  
тѡкѡ, дїа лапанїс, тѡ паносїѡтѣтѡ проїгѡменѡ, кѣ Дїонсїс ѡк  
тїс епархїас Сїсанїѡ, еїс мнїмосѡни тѡ ∴ а ψ ѡ т к(а) ѡк хорас  
Крїмнї.

(Поднови се този свещень и честень храмъ на Св. Бого-  
родица съ иждивението на всепрѣподобнѣйшия проїгѡменѣ  
господинѣ Дїонїсїя, ѡтѣ епархїята Сїсанїїйска, ѡтѣ село Крї-  
мїнѣ, въ год. 1777, за негово вѣспомїнание).

«Надпись на мраморна плоча, поставена въ западната стѣна на гробарската червїчка  
Св. Благовѣщенїе».

№ 78. 1781 г.

Сїи прѡлогъ разсмотрѣхъ ѿ прочтѡхъ азъ грѣшнїи.  
архїмандрїт ѿгнѣтїи ѿ прошѡ ѡпрощѣнїе ѿ всѣхъ вратїи 1781:  
марта 4:

(Вѣлѣжка въ прологъ № 47, л. 307б).

<sup>1)</sup> Симеонъ.

<sup>2)</sup> к' лїто.

<sup>3)</sup> Въ датата а ψ ѡ т последнята цифра ще е арабско 7 или турско 6.

№ 79.

1783 г.

Бо слава стѣла единосѣщныа животворѣщныа и нераз-  
дѣлимѣя трѣцы ѿца и сѣна и стѣго дѣха аминь: созда са-  
чешма сѣла за иждивѣнїемъ гдѣра<sup>1)</sup> кѣ хаѣи Θεωδора и гпѣжа  
егѡ хаѣикѣ Драгни ѿ славнагѡ грѣ Рѣцѣкѣ ради дѣвнаго  
своѣго спасенїа и вѣчнїхъ блгъ<sup>2)</sup> воспрїятїа: лѣта: аψωг:  
иѣнїа а дѣна.

(Надпись на мраморна плоча на чешмата ю.-и. отъ черквата Св. Богородица,  
въ монастырския дворъ).

№ 80.

1785 г.

Сѣй. крѣтъ поклонїха оу мнѣръ Зѡграфскїи стѣмѣ Гѣѡргїю,  
ѿ Негѡтинѣ обрѣ кнѣжїца господѣ Гѣрра и чѣда ѣла  
Нїколѣй, Мїхѣйлъ и Слїсавѣта 1785 гѡда.

(Надпись на дѣното на сребрѣнѣ крѣстѣ, позлатѣнѣ, длѣ. 47 см., съ цѣннїи камѣчѣта.  
Пази се въ одеждохранилицѣто).

№ 81.

1792 г.

1792, гѡда.

Сїа книжїца Харїтѡна иеромѡнаха рѣлца, ѿкѣпї на...  
дїца Θεωфїла когда седѣше на поснїца, и иписѣ а а трѣдѣ  
егѡ платїѣ, азѣ Харїтонѣ.

(Вѣлѣжка въ рѣкописа чудеса на св. Богородица № 155, л. 11\*).

№ 82.

1793 г.

† Оцї и братїа стѣла ѣѣа кой прочитѣете сїа чудеса  
прѣл Бѣцѣ помѣните и мѣне грѣшнаго Θεωфїла еросхї-  
монѣха писѣвѣшаго иха на пѡстнѣа въ лѣто 731а (7301)  
ѿ хѣ ραψϣγ.

(Вѣлѣжка въ сѣщїа рѣкописѣ и листѣ).

<sup>1)</sup> Господара.

<sup>2)</sup> Благицѣ. Срв. № 85.

№ 83.

1795 г.

† Да еѣ знаѣ кога дойдѣхъ на Гвѣтѣ гора въ лѣто 1793  
мѣца ѡктѡбрѣа ѣ днь покаянгерѣхъ са в' лѣто 1795 мѣца сеп-  
тѣмбрѣа сѣ дѣнь.

(Вѣлѣжка въ патерикъ № 124, л. 64<sup>с</sup>).

№ 84.

1797 г.

1797 гъ годѣ мѣца февральѣи 22 д... великинѡ пѡстѣ  
первѣю недѣлю бысть трѣсь многочѣстнынъ, ѣ страшный ѣ паки  
бысть трѣсь тогѡжде поста ѣ. лѣтѡ вторымъ сѣмѣицы в' свѡтѣ  
в'нощи пятинъ часѣ.

(Вѣлѣжка въ сжѣтата книга, л. 65<sup>с</sup>).

№ 85.

1801 г.

† Ко слава : стѡмъ единосѣщнынъ животворѣщѣа и нераз-  
дѣлимѡмъ трѣцы ѡца ѣ сѣна ѣ стѣгѡ дѣха созда са ѡ ѡсновѣнѣа  
сѣщѣнынъ сѣнъ храмъ на мѣсто старѡгѡ во ймѣа стѡгѡ славагѡ  
великомѣнѣника повѣдоносѣа ѣ чѣдотѣворѣа Геѡргѣа ктѣиторствѡмъ  
ѣжданѣнѣемъ же ѣ настоѡнѣемъ честнынъхъ проѣетѡвѣхъ ѣпѣтроп-  
ствѣющагѡ гдѣина проигѣмена Евдѣмѣа ѣ гдѣина проигѣмена  
Порфѣрѣа ѣ трѣды прочѣиныхъ ѡ Хрѣтѣ ѡбщѣвратѣи ради дѣше-  
нагѡ йхъ спасѣнѣа ѣ вѣчныхъ блгнѣхъ воспрѣѣтѣа въ лѣто  
ѡ рѣтѣа хрѣтѡва га ѡ а.

(Надпись на мраморна плѡча, надъ входѣата врата въ сѣборѣната черѣва Св. Геѡргѣ).

№ 86.

† Гѡрѣа(ки) Евдѣмѣи ѡ (Багл)атѣ : Яни Дѣмитрѣи ѡ  
Арѣванасѣте ѡ Баглѣатѣ : 1801.

(Надпись на горнинъ мраморѣнъ прагъ на сѣверѣната врата въ сжѣтата черѣва).

№ 87.

1802 г.

Нѣкола хѡци Мѣханловѣичѣ ѡ Дѣкинѣа 1802.

(Надпись на горнѣата мраморна рамѣа на лѣвъ прозорѣцѣ въ сжѣтата черѣва).

№ 88. 1804 г.

† Ген свѣтильникъ приложила г : куръ х. Іванчо, съ  
сопрѣгою х : Кала ѿ Рѣсчѣкъ въ свѣщен : обит. Звграф :  
с : Георгіа ѣа ѿ д.

(Надпись на бронзовъ свѣтильникъ въ сжата черква).

№ 89. 1806 г.

† Петръ Миѡанлъ Семко Мана ѿ Тетевенъ : 1806.

(Надпись на бронзовъ свѣтильникъ въ сжата черква).

№ 90.

Ген свѣтильникъ приложи въ соборнѣи церкви с : в : м :  
Георгіа : геронта Звграфскіи кѣ Гофрѡнїи : 1806.

(Надпись на бронзовъ свѣтильникъ въ сжата черква).

№ 91. 1815 г.

Маи 22 1815 г. Бидинлиї  
Петръ аваѡи Чобанъ ѡлѡ  
Петко аваѡи  
Радѡлъ верверъ  
Петаръ бакалъ Бенчовъ  
Миѡанлъ аваѡи "Еванови . . .  
Етефанъ волѡи  
"Еѡмъ аваѡи  
Банчо кюрчи Еїновичъ  
Найденъ ширади

(Надпись съ мстило по страничната мраморна рамка на лѣвъ прозорець,  
въ сжата черква).

№ 92. 1817 г.

† Здѣ написана сѣтъ ѡменѡ ѡ прочїихъ церкѡвнѣи зв-  
графїи помогшихъ проигѡмена : х : Геранїѡна, 'Аверкіа іеромѡ  
геронта Паїсіа : х : Неѡфѣта : х : Епѡѣтїа, Галактїѡна; Нїки-  
фѡра іеромѡ, 'Анамѡ, Рамада, гѣрѡ Неѡфѣта дохїдрскагѡ,

великаго постѣльника Маншилѣки Мѣновъ, ѿ Пѣлла ѿ Коприв-  
щица. въ лѣто 4531. и Тимодѣа монаха 1817. δια χειρος  
Митрофанъ.<sup>1)</sup>

(Надпись надъ входитѣ врата отвѣтрѣ на сѣщата черква).

№ 93. 1818 г.

Прои́гмена Захаріа Звгра́фскагѡ ѿ кѣръ Мѣлла ѿ  
"Окната: 1818 года:.

№ 94.

Прои́гмена "Іоаннікѣа Звгра́фскагѡ ѿ кѣръ Мѣлла ѿ  
"Окната: 1818:.

№ 95.

Еъ пѣмать хажѣ Еикѣтіа Звгра́фскагѡ ѿже ѿ Терно́ва  
ѿ селѣ Бѣлѣковецъ: 1818:.

№ 96.

Еъ пѣмать архімандрѣта "Андіама Звгра́фскагѡ ѿже ѿ  
Гѣрреза: 1818: годѣ:.

(Надписи на иржорни прѣстоли въ папертата на сѣщата черква).

№ 97. 1820 (вм. 1821) г.

† Зна́ино вѣдетъ ва летѡ ꙗѡк. на месецъ мѣртъ к.  
чѣслѡ — на црство на Сѡтанъ Мамѣдѣ на днѣтѣ какъ сѣ  
рѣзверѣкѣ тѣ обесѣхѣ пѣтрѣхѣрѣ Григорѣѣ на Царѣ гратъ  
ѿ ѿсклаха вѣовете ѿ много ротъ хрѣтѣнскѣ ѿ морѣните вѣдѣг-  
наха главѣ ѿ тѣгѣвѣ †

(Приписка въ сборникъ отъ слова и поученія № 283, на послѣдния листь).

№ 98. 1822 г.

Сѣла чѣдотворнаѣ икѡна сѣаго славнагѡ великомѣнка,  
повѣдонѡсца ѿ чѣдотворца Геѡргѣа, неизслѣдимыми вѣжимѣ  
сѣдѣами ѿзѣ "Арѣвіи морѣмъ преплыла во сѣбѣю "Адрѡнскѣю

<sup>1)</sup> Δια χειρος Митрофанъ = съ рѣката на Митрофана.

торъ, и въ пѣрвыхъ возсіла ѣкѡ лѣчи солнечнымъ, въ пристанищи Капопѣдскаго монастырѣ, оувѣдѣши же сѣю монаси и не прѣчихъ мнѣтырѣй Ядрѡнскихъ стекѡша сѡ на сѣ чѣдо, желающе всѣкъ ѡ нихъ приврѣсти ю во свѡй мѣтырь; но волею вѣжѣю и страсотѣрпца Геѡргіа пѡки чѣдѣснѣ ѡ тѡмо прѣйде и вселі сѡ въ сѣю Зѡграфскѡю овитель ѣже и до ннѣ ѡкѡна сѣѡ непрестѡннаѡ чѣдѣсѡ точитъ оусерднимъ вѣгомѡлцемъ съ вѣрою приходѡщимъ во сѣѡю овитель сѣю на поклоненіе: —

Въ чѣѣ и пѡмѡтъ сѣѡгѡ слѡвнагѡ великомѡчнка Геѡргіа, сѣѡ ризѡ сребреннаѡ оустрѡена старѡнїемъ прѣпѣвнхъ ѡцѣвъ Зѡграфскагѡ мнѣтырѣ Енкѣнтіа и Янатѡліа, и подѡнїемъ хрѣтолюбивхъ равѡвъ вѣжнхъ ѡдѣсскихъ кѡпцѡвъ Славено-болгарскихъ Македѡнскихъ оурѡждѣнцѡвъ изъ рѡзныхъ епѡрхїахъ, ѡхже почѣннаѡ ѡменѡ написѡна сѣтъ въ сѡнодѡлнѡю жнїгѡ рѡди вѣчнагѡ спѡмѡновѣнїѡ съ достѡвлѣнными ктѣиторѡми сѣѡѡ овители сѣѡ. гѡѡкѡ: — въ Санктпетербургѣ. (Подписъ на металнѡ плѡча подѣ „арабскѡѡ“ икона на св. Геѡргіа, въ съборнѡѡѡ черкѡѡ).

## № 99.

1825 г.

Знѡино вѣдѣ вѡ летѡ гѡѡкѣ (1825) на месѣцъ сѣптеврїѡ кѡ сѡ вѣше рѡдїлѡ кѡюрѡ лиѡтѡ звездѡ п. . че сѡ зѡгвѣи сѡетъ малѡкѡ времѣ †

## № 100.

1826 г.

Знѡино вѣдѣ вѡ летѡ гѡѡкѡ на месѣцъ ѡнѡврїѡ кѡ чїсло жѡк сѡ потрѡсї земѡтѡ три пѡтї прѣсъ ноцѡ † и потрѡсї сѡ жѡ апрїлѡ Пѡ на вѡскрѡсенїе ѡ недѣлѡ на ѡт. . .

## № 101.

† Знѡино вѣдѣ вѡ летѡ гѡѡкѡ на месѣцъ ѡнѡврїѡ дѣнъ Пѡ жѡкѡ ѡзвѣхѡ енїчерѣтъ на Цѡрїгратѡ тѡ стѡнѡхѡ нїзѡмъ чѣдїтѡ ѡзвѣ лѡ пѡ. —

(Вѡлѡжѡи въ сборнїкѡ № 283, на послѣднїѡ лїстѡ, сѣѡ. № 97).

№ 102.

1837 г.

Благословеніемъ высокопѣщеннѣйшаго Герафіма митрополита Новогородскаго и Санкт-Петербурскаго оусердіемъ христолюбивѣйшихъ благотворителей, попеченіемъ же бывшаго епітропомъ сего Ѳлѣксандрскаго мѣтра архимандрита Анаѳоліа, оустрой са рѣза сіа чюдотворной иконѣ стѣго вѣкоубѣнника Георгіа побѣдоносца зѣкъ іавльшей са, іакъ стѣлапъ ѳгненный, трѣмъ оусердно молившим са бѣсѣ единострѣбнымъ ведѣщимъ родъ свой Ѳлѣксандрскаго великаго, иже на сѣмъ мѣстѣ, въ 898мъ годѣ своимъ иждивеніемъ пѣрвые воздвигнѣша стѣю ѳвѣтель сіа, и по живописанномъ ѳбразѣ чюдотворца, прѣзванномъ и здрѣле Звѣграфосъ. нарекоша ю Звѣграфскою ѳвѣтелию. С.П. 14513 года.

(Надпись на металъа плоча, прѣдъ самописато икона на св. Георги, въ соборнато черква).

№ 103.

1848 г.

Іеродѣй Іеросхїмонѣхъ проигѣменъ Звѣграфскій, прѣжде бывшій Іѣваникій Ѳ града Гофіа. 1848. го = года.

(Надпись на бронзовѣ свѣтильникъ въ черквата Св. Богородица).





**3. Черква Св. Богородица,** позната у населението съ име Св. Климентъ. Надписъ надъ входната врата, за основание на черквата прѣвъ 1295 г.:

† Ἀνηγέρθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος τῆς πανυπεραγίου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου τῆς περιβλέπτου. διὰ συνδρομῆς κ(αι) ἐξόδου κυρίου Προγόνου τοῦ Σγούρου μεγάλου. ἐταιριάρχου κ(αι) τῆς συζύγου αὐτοῦ κυρ(ᾶς) Εὐδοκίας κ(αι) γαμβροῦ τοῦ κρατίστου κ(αι) ἀγίου ἡμῶν αὐτοκ(ράτορος) βασιλέως. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως κ(αι) αυτοκράτορος Ρωμαίων Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου κ(αι) Εἰρήνης τῆς εὐσεβεστάτης αὐγουστής. ἀρχιερατεύοντος δὲ Μακαρίου τοῦ παναγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς κ(αι) πάσης Βουλγαρίας ἐπὶ ἔτους ρς ω ϛ ἰνδ(ικτιῶνος) ς'.

(Въздигна се този божественъ и всечестенъ храмъ на всепрѣсветата владичица наша Богородица Перивлента, съ съдѣйствието и разходитѣ на господина Прогона Сгура, великъ стериархъ, и на съпругата му госпожа Евдокия, зеть на силния и свещенъ нашъ самодържець царь, въ царствуйнъето на благочестивѣйшия царь и самодържець на ромеитѣ Андроникъ Палеологъ и благочестивѣйшата му съпруга Ирина. Прѣвъ архиерейството на Макария, всесветѣйши архиепископъ на Първа Юстиниана и всячка България, въ год. 6803 (отъ Хр. 1295), индиктъ 2-и.)

**4. Надписъ отъ 1365 г., надъ вратата на сѣверното крило:**

† Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορίθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ θεολόγου. διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ πανιερωτάτου ἐπισκόπου Διαβόλεως Γρηγορίου ἦτοι Σελασφόρου. ἐπὶ τῆς βασιλείας Στεφάνου τοῦ Οὐρέσι. ἀρχιερατεύοντος δὲ τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς τοῦ πανιερωτάτου ἀρχιεπισκόπου Γρηγορίου. ἐπὶ ἔτους ρς ω ϛ ϛ : ἰνδ(ικτιῶνος) ιγ'.

(Въздигна се и изписа този божественъ и всечестецъ храмъ на нашия между светцитѣ отецъ архиепископъ цариградски Григори Богословъ, съ съдѣйствието и разходитѣ на прѣосвещенѣйшия епископъ на Дѣволъ т. е. Селасфоръ Григорин, въ царуванъето на Стефана Уроша, въ година 6873 (отъ Хр. 1365), индиктъ 13).

5. Надписъ на плащаница, подарена отъ Андроника Палеолога (1282—1328) на охридския архиепископъ:

† Μέννησο ποιμὴν Βουλγάρων ἐν θυσίαις:·  
 ἄνακτος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου:·

(Пастирьо на българтѣ, спомни си, при жьртвоприношенята, за владѣтеля Андроника Палеолога).

6. Надписъ отъ 1379 г., въ притвора отлѣво, надъ гроба на Остоя:

† Прѣстави се рабъ бжн Остоа Радковнкъ по гоусломъ Огарункъ. н свродникъ краля Марка. зеть жупана Грѡпе. летѡ 78. ѡ. ѡ. ѡ. н. (7888) мѣца октѡмвриа. г. ннд. г. Вась же млю братиа моя любнмаа проухтающе простнте рѡ бѡ<sup>1)</sup> ѡко вы можете б(ы)ти како ѡ. а ѡ како вѣт` нкол`же.

7. Надписъ на бронзовъ кржгъ на голѣмий полиелей, отъ 1549 г.:

† Прохѡ мстию бжню архіепкпъ прѣвѣ жстиниани вьгром и срьблємъ и грѡ въ лѣт 73 нз (7057—1549).

Отъ странитѣ на горния кржгълъ надписъ са прибавени два реда букви:

† с	χ с ф
е к	р в и
л и	п е т
с і а	д р ѡ
р х ѡ	ї е р
г в .	о д
о р г	ї ѡ
н е	к ѡ
ї е	

т. е. Исоусъ Христосъ, фѡς (свѣтина), Екклісархъ Георгіе Терен Петаръ Йеродіак(нъ).

<sup>1)</sup> Ф Бѡ = ради Бога.

8. Слабо запазенъ надписъ на Прохоровия дървенъ тронъ. Възстановенитѣ мѣста споредъ горния надписъ № 7:

† Прохоръ ми(лост)но возию архипкп(а) прѣ(ви) ю(сти-  
ниани) ..... в(ъ) лѣто з ми (7048—1540) мѣца<sup>1)</sup> ....

9. Надгробенъ надписъ на св. Климента, на каменна плоча, прибрана въ черевата. Правописни и старописни бѣдѣзи показватъ, че надписътъ е дълбанъ много по-късно:

† Въ лѣто ҃҃҃҃҃҃҃ (6424—916) месеца їзлн ...  
прѣстанше  
стъ Климътъ  
ѡхрѣтски. <sup>2)</sup>

10. Надписъ отъ 1550 г. за смъртта на архиепископа Прохора, на сжщата Климентова плоча на горния крайчець:

Въ лѣто ҃҃҃҃҃҃҃ (7508) прѣстави се ..... гнѣ архипкпъ  
кр. Прхѡ мѣц Іюда. <sup>3)</sup>

11. Черквичка стари Св. Климентъ въ махалата Болница. Надписъ отъ 1378 г., надъ южната врата отвѣтрѣ:

† Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορήθη ὁ θεῖος ὕψος ναός, εἰς ὄνομα  
τῆ ἀθθέντς ἡμῶν καὶ θαυματουργῆ μεγάλης ἀγίας Κλήμεντος, διὰ  
συνδρομῆς, ἐξ ὄδοῦ Β' κ(αὶ) κόπης οἰκείης τῆ θεοσεβαστάτης ἱερέως  
Στεφάνης τῆ προφήτς ἐπίκρατῆσις τῆς λαμπρᾶς πόλεως ταύτης  
Ἀχρίδας θεοσώστς τῆ, πανευγενεστάτης ἀθθέντς ἡμῶν μεγάλης  
ζουπάνης κυρ Ἀνδρέα τς Γρώπα <sup>4)</sup>. ἀρχιερατεβοντς παναγιотάτης  
ἀρχιεπισκόπης τῆς πρώτης Ἰουστίνιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας  
κυρ Γρηγορίε. μηνι ἰβλίφ ἰνδ 4 ἔτους ҃҃҃҃҃҃҃ (6856—1378). <sup>5)</sup>

<sup>1)</sup> Архимандритъ Антошинъ прѣвъ 1865 г. прочелъ: Прохоръ, милостію  
созию Перкис Истиниани пр. ѣ зчнни си дремъ въ лѣто (з лав (7036—1528), мѣсца  
мала, индиктіона а. Изв Румелин, стр. 40.

<sup>2)</sup> Надолу е повторено отъ друга рѣка сжщото, като са размѣстени ре-  
доветѣ: 3, 4, 1, 2.

<sup>3)</sup> Писмото е много дребно; писано е слѣдъ голѣния Климентовъ надписъ.

<sup>4)</sup> 

<sup>5)</sup> Криво е прѣдадена датата у Милкова: змнз. Отъ тамъ проистичатъ  
и прѣселенитѣ му тълкувания. Известія IV, 95—96.

(Въздизна се и се изписа този божественъ храмъ въ името на нашия господарь и чудотворецъ свети Климента, съ съдѣйствието, разхода и труда на богочестивия свещеникъ Стефана пророка, при владѣнието надъ свѣтлия този и богоспасаемъ градъ Ахрида . . . . на всеблагороднѣйшия нашъ господарь, великъ жупанъ киръ Андрея Гропа, при архиерейството на всесветѣйшия архиепископъ на Първа Юстиниана и на всичкия България киръ Григория, мѣсець юли, индиктъ 15, година 6886—1378).

**12. Книгохранилище** при черквата Св. Богородица — Св. Климентъ. Приписка отъ 1550 г., на послѣдната корица на номоканонъ № 1, прѣводъ отъ Матей Властара:

† Еъ лѣто .ѣнй. (7058) змрѣ архіепискѣпъ, кѣ, Прѣоръ, по ѣго прѣставленіе въ митрополитъ Рашкы Сімеѡнъ, архіепискѣ. по лѣта, нѣ смъртию, нъ неволни ѡставленіемъ.

Пѡ-долу отъ друга рѣка:

† Да се знаеть ѡ петога събора, йже въ при велимъ ѡстиніанъ, лѣтъ 992. до нѣга настоеть до лѣта 738 (7058).

Още пѡ-долу:

† Рѣка проча да не дѣрзнетъ писаті ѡ прѣта дѡле храни се клет(в)и. по незе вѣстеветъ. застѣпнице хртіан(мъ) вѣлнкаа.

**13. Приписка** съ тайни букви въ прологъ № 7, отъ XIV в., юсовъ изводъ, на стр. 805:

.. хпѡбнгозл зоѣѡно фѡв, фѡвеза вѣл ѡѡрѣске: —

(Т. е. . . окаян . аго Дамиана трѣ, раш . хо йе о ѡсрѣдне).

**14. Приписка** отъ 1446 г. въ сщщия прологъ, на стр. 806:

Е лѣтѣ вѣнд (6954) въ дни вѣлѡчтивѡго й хртѡлюбивѡго гѣа деспота Гюргѣа й (сы)нѡв ѣго азъ смиреннй Никадй и по мѣлти вѣжини патрїархъ приложй сѣа книгѣ великои цркви патрїарскѣ. Жичи кто го ки ѡнѣти ѡ цркве да вѣде) проклѣтѣ аминъ.

**15. Приписка** отъ 1598 г. въ прологъ № 11, юсовъ изводъ отъ XIV в., на стр. 27:

† На лето. 7393. (7106) мѣца майѣа. ки. данѣ архїепискѣпѣу ѡхрїскѣмъ крѣ Балламоу главѣ емоу ѡсѣкѣше тѣрци ѡ градоу оу Белѣсѣс кѣи створїха велианѣ моука. а немѣ вечна емоу паметѣ. :

16. Въ сщїя прологѣ, стр. 196, на края въ проложното-житие на св. Ивана Рилски, стои обрѣщение въмъ светеца:

... мѣи са въсемѣтникомъ вѣцѣ сїти твоѣ сѣрѣдникъ едїнорѣдникъ ти жѣзыкѣ блѣгарскын. ѣ помози дрѣжавномъ црїю нашемъ и пр.<sup>1)</sup>

17. Приписка отъ XIV в. (между 1345—1355) въ миней за августъ № 14, сръбски изводѣ, стр. 504:

Бѣтвенѣ мѣи промѣслоу хѣ. всѣ добра ѣзколївшѣ. мѣздо-въздатель боудн, блговѣр'номоу црїю ѣшемѣу Стѣфанѣу ѣ крлю-ѣшьмоу ѣрошоу. ѣ трѣуднѣ'шомъ се, ѣгоуменѣ Хилан'дар'скомоу ѣеромѣнхѣу ѣѣѣноу. : —

18. Приписка въ жития за декември, грѣци пергаментенѣ рѣкописѣ отъ XII в., № 23. На стр. 50 прѣписвачѣтъ бѣлгаринѣ прибавя:

† конѣуахѣ за мѣнтеж деспотникъ амннѣ.

19. На дѣсчена икона (триптивѣ) е написанѣ малограмотно помениѣ на архїереѣ, свещеници, монаси и мирски. Ето списѣка на архїереитѣ:

Ἀντέγραφα. 178 μαρτίς κα' οἰμ... τῶν ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων τὰ ὀνόματα: — μνήσθητι κ(ύρι)ε:·

Πρωχώρου.	ἀρχιερέυς	Δαβίδ	ἀρχιερέυς
Παυνουτίου.	"	Χριστῶφορος	"
Ἰγνατίου	"	Ἄρτεμιου	"
Κυπριάνου	"	Ζωσιμά	"
Δαυηηλ	"	Μελετίου	"
Νεοφητοῦ	"	Γερασίου	"
Διονησίς	"	Ἀνθήμου	"
Διονησίς	"	Παχωμῆς	"
		Παρθενίς	"
		Νικηφόρου	"
		Ρωζωθέου	"
		Κοσμά	"

<sup>1)</sup> Срв. стр. 110.

20. Надписъ отъ 1674 г. на иконата на Спасителя (донесена отъ другадѣ), въ старинската черква Св. Богословъ, надъ самото езеро:

† Пописаше се сие стѣ иконе при игѣмене (sic) иерѣмо-  
нахъ (sic) Иосифъ ва лето 730 пв. (7182).

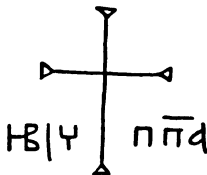
**Монастирь Св. Наумъ, на южния брѣгъ  
на Охридското езеро.**

21. Кирило-глаголски надписъ, издѣланъ съ острие на една (южната) отъ мраморнитѣ старински колонки, що отдѣлять-притвора отъ главния храмъ:

4132444444  
 2N1ПНС4  
 † 8149  
 87ПОНЪ

Положително може да се прочете само думата писа въ втория редъ. Въ третия и четвърти редъ се съдържатъ и глаголски букви **Ѡ**, **Ѣ**, **Ѥ**, **Ѧ**, **ѧ**, поврай кирилскитѣ — **п**, **о**, **ъ** и др. Трѣбва да се забѣлѣжи, че двѣтѣ колонки се различаватъ по капителитѣ си и изглежда, че първото имъ прѣдзначеніе не е било за сегашното имъ мѣсто. Тѣ ще са отъ по-стара постройка (прѣди XII в.), а сегашниятъ храмъ подсѣща за постройка отъ XIII в.

22. Надписъ издѣланъ съ острие на сѣверната мраморна колонка въ сѣщата черква. Втората дума е попа или по грѣцки *παπά*...


 НВ|У | п̄п̄а

23. Надпись надъ входната врата на черевата Св. Наумъ, отъ г. 1806:

Ἀνιστορήθη ὁ παρῶν ἕτος καὶ σεβάσιμος ναὸς τῆ ὁσίῃ καὶ θεοφύρῃ πατρὸς ἡμῶν Ναῦμ τῆ θαυματουργῆ διὰ ἐξόδων καὶ ἐπιστασίας τῆ πανοσιοτάτῃ καθηγουμένῃ κύρ Στεφάνῃ ἐκ Φιλιππυπόλειως. τῆ καὶ νέῃ κτήτορος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆ πανιερωτάτῃ μῦρολίτῃ ἀγίῃ Προσπῶν κυρίῃ Καλλινίκῃ, καὶ τῆ συνδρομίτῃ χατζῆ κυρίῃ Ἰακώβῃ, καὶ τῆ ἐπιτρόπῃ τῆς ἱεράς ταύτης μονῆς κύρ Ἰωάννῃ Γαβριήλ. Διὰ χειρὸς ἐμῆ Τέρπῃ ζωγράφῃ υἱῆ Κωνσταντίνῃ ζωγράφῃ ἐκ Κοριτζῆς. ἐπὶ ἔτος ρΑΘΣ: σептемβριῃ σ'.

(Изписа се този честенъ храмъ на прѣподобния и богоносенъ отецъ нашъ чудотворецъ Наумъ, съ иждивението и надзора на всепрѣподобния катигуменъ господинъ Стефана отъ Пловдивъ, новъ ктиторъ, прѣзъ днитѣ на всесветѣйшия митрополитъ на Прѣспитѣ господина Калиника, съ помощта на хаджи киръ Якова и епитропа на свещения този монастырь господина Иоана Гавриловъ. Написа се съ ржката на зографа Търпо, синъ на зографа Константина отъ Корица (Корча), въ год. 1806, септември 6).

### Монастирь Заумъ, на юго-източния брѣгъ на Охридското езеро.

24. Надпись отъ 1361 г., надъ входната врата отвѣтрѣ:

Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκῃ τῆς Ζαχλουμήστιας δι' ἐξόδῃ τῆ πανευτυχιστάτῃ καισαρὸς Γούργουρα καὶ κτήτωρος, ἀνιστορήθη δὲ παρὰ τῆ πανιερωτάτῃ ἐπισκόπῃ Δεαβόλαιωσ καὶ πρωτοθρονῃ κύρ Γρηγορίῃ καὶ κτήτωρος ἐπὶ τῆς βασιλείας Στεφάνῃ τῆ Οὐροσσοι μηνὶ αὐγύστῃ κα'. ἔτους ρSΘΞΘ ἰνδ. ιδ'.<sup>1)</sup>

(Въздигна се отъ основи този божественъ и всечестенъ храмъ на прѣсветата Богородица Захлѣмска,<sup>2)</sup> съ иждивението на всеблагочестивѣйшия кесаръ Гургуръ и ктиторъ. Изписа се отъ прѣосвещенния епископъ на Дѣволъ, първопрѣстолния господинъ Григория, въ царуванъето на Стефана Уроша, мѣсець августъ 25, год. 6869, отъ Хр. 1361 г., индиетъ 14).

<sup>1)</sup> Надписътъ е пострадалъ, та тукъ го прѣдавамъ по по-прѣжнитѣ прѣписи, у Милокова, у Мсб. X, 570.

<sup>2)</sup> Оттукъ и названието на монастыря — Заумъ.



## П р ѣ с п а.

25. С. Германъ. Надписъ отъ 993 г. отъ българския царь Самуила, за споменъ на родителитѣ си и брата си Давида. По-подробно гл. стр. 24 сл.

† В(ъ) нма ѿтца н сѣнна н стаго доуха азъ Самонъ рабъ бж(н) полагаж памать (ѿты)ѿ н матери н братъ(ѿ н)а кръстѣхъ си(хъ) имену оусъпъш(ихъ Нн)вола рабъ бжн (Рн-ψиμн)ъ Дав(н)дъ написа (са въ) лето отъ сътъ(оренни миро)у ρσ : φ α. ннѣдн(кта σ).

26. Надписъ надъ вратата на притвора, въ черевата Св. Германъ:

† Ἐδδ<sup>1)</sup> ἐγράψαμεν τῶν παλαιῶν ἔτος ἀνηκοδομήθη εἰς τὸν καρῶν τῆ ἀγίης Γερμανῆ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. καὶ παλιὴν ἢ δευτέρα ἱστορία εὐρηκαμεν τὸν ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ ρσ (1006) . . χρονι . . . καὶ ἐ τῆτῃ ἦνε τρίτη οἰστρία εἰς ρψμγ (1743).

(Тува написахме нѣбогапната дата. Въздигна се въ врѣмето на свети Германа, патриархъ цариградски; втори пжтъ се изписа прѣзъ година отъ Христа 1006; това е третото изписване, въ година 1743).

27. Надписъ на западната стѣна на сжщата черква:

† Ἀνωτορήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ἕτος ναὸς τῆ ἐν ἀγίοις πατρος ἡμῶν Γερμανῆ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως διὰ ἐξέδδον τῶν χριστιανῶν τῆς χώρας Γερμανίς ἀρχηρατεύοντος τῆ θεφιλεστάτῃ κυρίῃ κυρίῃ Παρτενίῃ τῆ ἀγίῃ Πρεσπὸν καὶ τῆ εὐλαβεστάτῃ ἐφημερῶς κυρίῃ Κωνσταντίνῃ ἐν ἔτε ἀπὸ Χριστοῦ 1743 ἐν μηνι σепτεμβρίῃ.

(Изписа се този божественъ и всечестенъ храмъ на нашия между светцитѣ отецъ Германа, патриархъ цариградски, съ иждивението на християнетѣ на селото Германъ, при архиерейството на негово високопрѣосвященство господина господина Партения свето-прѣспански и при благочестивѣйшия ефимери господинъ Константина, въ година отъ Христа 1743, мѣсець септември).

<sup>1)</sup> Германскитѣ надписи (букваленъ прѣписъ, съ грѣшкитѣ) № № 26—28 вземамъ отъ Милюкова.

**28.** Списъкъ на дарителитѣ за възобновление на черквата прѣвъ XVIII в., въ жъртвеника, отъ лѣва страна:

† Σηνδρομίτε δια τῆς ἱστορίαν Κωνσταντινος ἱερεύς παπ.							
600 <sup>1)</sup>							
Σταση	Δάμο	Μίλε	Ὀγγέν,	Δήμο,	Ἀγγέλο,	Στοίκο,	Ἰοβανε,
2000	8000	400	3000	2000	1300	8000	2000
Καραφήλ	Πέτρε	Ταρπέν	Γροσδάν	Βλαίκο	Νετέλο	Γιώδαν	
1200	1000	1000	1000		700	50	
Κρόστα Ἰάνα Βολκο.							

**29.** **Ὀстровъ Ахиль.** Списъкъ на епархиитѣ, подчинени на Прѣспанската българска патриаршия, написанъ отвжтрѣ на абсидата на черквата *Св. Ахиль*:

1. ....	(.....)
2. . ρον .. π ... πεδ ...	Прѣстолъ .....
3. † θρόν .. π . Βιδήγη .	" Βιδински
4. † θρόν .. Κεφαλονίας.	" Главнички (Κεφαλονийски)
5. θρ... π . Βερ .. ίας	" Берски
6. † θρόν .. πο Ἡρακλ ...	" Витолски (Ираклийски)
7. θρ ... πο Β .. υδ . 8 (?)	" Велбуждски ?
8. .... π .....	" .....
9. θρόν .. Σελασ ....	" Селасфорски
10. . . . . νος π8 Σιωπίων	" Сьопски
11. † θρόν .. πο Σαρδικῆς	" Срѣдешки
12. . θρόν .. π8 ἔδρου (?)	" .....
13. . θρο... π8 ἱσρις (?)	" .....
14. † θρόν .. . . . . .	" .....

**30.** Надписъ отъ 1524 г., надъ входнитѣ врата на манастирската черква Св. Богородица:

† Ἀνηγέρθη κ(αι) ἀνιστορήθη ὁ θεῖος κ(αι) πάνσεπτος ναὸς ἕτος τῆς ὑπεραγ(ας) θεοτόκῃς διὰ συνδρομοῖς κόπῃς κ(αι) ἐξόδου τῆ τιμωτάτου Θεοδοσίου ἱερομ(ονάχῃς) σὺν τῷ γαμπρῷ αὐτῷ Νικολάῳ ἱερέος. κ(αι) ἐτέρου Νικολάῳ ἱερέος Θεοδοσίῳ ἱερο(μολάχου) αὐταδέλφῃ ἐπὶ ἔτους ρξ' λβ' ἰνδ. ιβ'.

(Въздигна се и изписа този божественъ и всечестенъ храмъ на всесветата Богородица съ съдѣйствието, труда и изживението на честнѣйшия свещеномонахъ Теодосия и зетя

<sup>1)</sup> Цифритѣ, вѣроятно, посочватъ подаренитѣ пари или грошове.


му свещеникъ Николай, и другия свещеникъ Николай, братъ на свещеника Теодосия, въ година 7032 или 1524 отъ Хр., индиктъ 12).

**31.** Надпись отъ 1741 год., подъ южното прозорче на монастирската черква Св. Богородица:

Ἀνηστορήθη δὲ τὸ ἅγιον βίμα καὶ τοῦτο τὸ δεξιὸν μέρος, ἐν ἔτη ραψμλ διὰ ἐξόδον ὄλων τῶν χριστιανῶν τῶν περιχορήγων ἀρχιερατεύοντος δὲ κϋ κϋ Παρθενίχ, καὶ ἐφημερέβοντος δὲ παπα Ταρπένος πρὸ τῆς τὸν χρόνον ἕναν ἔτος ραψμ ἔγινεν ἡ μεγάλη γήνα το κηλὸ σιτᾶρι δέκα γρόσια. ὄκαδες. λῆ. εἰς ὄλην τὴν Ρῶμελη.

(Изписа се светиятъ алтарь и тази десна страна въ година 1741, съ иждивението на всичкитѣ християне отъ околността, при архиерейството на господина господина Партения и при ефимерството на папа Търпена. Прѣзъ миналата 1740 г. стана голѣмо плодородие: кило (по 35 оки) жито 10 гроша, по цѣлата Румелия).

**32.** Островъ Градъ. Слабо запазена часть отъ словѣнски надпись, на юго-източнитѣ канари на острова, 5 метра надъ водитѣ:



Π Η Π Ρ Δ Σ Ε Κ Κ Ι  
 ρ Γ Η Χ Β Δ Α Η Ζ  
 Ν Ε Κ Β Λ Η Π Ο Μ Ε Ν Α Λ Λ  
 Η Π Ο Μ Ζ Ν Ε Τ Μ  
 Ζ Α Β Λ Χ Μ Π Γ Ο  
 Κ Ρ Τ Μ Π

**33.** Островъ Мали-Градъ. Надпись отъ 1607 г., надъ вратата на черквата Св. Богородица, съградена въ голѣма пещера:

† Ἀνεγέρθη ἐκ βά(θρου καὶ ἀν)ιστορήθη ὁ θῆρος καὶ πάν-  
σεπτος ναὸς τῆς θ(εο)τι(όκου) δηλὰ συνδρομη(ς) . . . κ . . . . . ἐπ'  
ἔτ(ους) ζριξ̄ μηνί δηκεβρηος εις τας.

(Въздигна се<sup>1)</sup> отъ основа и изписа този божественъ и  
всечестенъ храмъ на св. Богородица, съ съдѣйствието на . . . .  
въ година 7116 или 1607 отъ Хр., мѣсець декември 30).

34. Надписи на западната стѣна, около образиѣ на кти-  
тора Новака и сѣмейството му, въ сжщата черква :

1. Πανετυχεστάτος κέσαρης ὁ Νόβακος.  
(Всеблагочестивѣйши кесарь Новакъ).
2. Πανευγενεστάτη κεσαρισα κυρ(τα) Καλῆ.  
(Всеблагороднѣйша кесарица госпожа Каля).
3. Πανευγενεστάτη κυρ(τα) Μαρία θυγ(άτηρ αὐτοῦ).  
(Всеблагороднѣйша госпожа Мария, негова дъщеря).
4. Ὁ πανευγενέστατος Ἀμηνράλης υἱὸς αὐτοῦ.  
(Всеблагороднѣйшиятъ Амиралъ, неговъ синъ).

35. Надпись (безграмотенъ) отъ 1369 г., на вжтрѣшната  
десна стѣна, за сжщия ктиторъ Новака :

Ἀνηγέρθη ἐκ βαθρῶν κ(αί) κοπῶν. κ(αί) μόχθῶν ὁ θῆρος κέ παν-  
σεπτος ναὸς. τῆς ὑπεραγίας δεσπίνης ἡμῶν θε(ο)τόκῃς κ(αί)  
ἀνηστορήθη παρὰ τῶν αὐφθέντων αὐτῶν, πανευχεστάτων. κέσαρος.  
Νοβάκου, ἡγμενέδωντος δὲ Ἰωάν(να) μ(ονα)χοῦ). αὐφθεντεύθῃς παν-  
υψιλοτάτῃς κραλήν. τῶν Βελῆμασίνων. ἀρχαιερατεύων(τος) δὲ τῆς  
ἀγιοτάτης ἀρεπνησκοπῆς τῆς πρώτης Ἰσοτινηανῆς — ἔτους  
ς̄, ω̄ ο̄ ζ̄ : —

(Съгради се отъ основа<sup>2)</sup> (съ трудъ) този божи и все-  
честенъ храмъ на прѣсветата владичица наша Богородица и  
се изписа отъ господаря, всеблагочестивѣйшия кесарь Новакъ,  
при игуменството на монаха Йона, при владичеството на прѣ-  
високия краль Вълвашина и при архиерейството на светѣйшия  
архиепископъ на Първа Юстиниана . . . . Година 6877 или  
1369 сл. Хр.).

<sup>1)</sup> Тогава е само възобновенъ храмътъ.

<sup>2)</sup> Срв. по-долу надписъ за по-стари ктитори, отъ 1345 г.

36. Надписъ отъ 1345 г., въ абсидата на сжщата черева.

† Δέησης τῆ δουλ τῆ θ(εο)ῦ Μπῶεϊκx καὶ Εὐδῶκειαs, τῆs εὐγενεστάτης. καὶ τὸν τέκνον αὐτῆs. ἀνηστωρίθεν. τὸ βίμα παρ' αὐτὸν :· ἔτους ϸ,ω ν ἐ.

(Моление на божия рабъ Бойко и на благороднѣйшата Евдокия и на чедото ѝ. Изписа се олтарьтъ отъ тѣхъ, въ година 6853 или 1345 отъ Хр.).

37. Надписъ (безграмотенъ) отъ 1604 год. въ абсидата:

Δεῦστον δουλос ον . . . τῆ θείx Продανx ἔτος ζριβ.

(Моление на раба божия Продана, година 7112 или 1604 отъ Хр.).

38. Село Сливница. Надписъ отъ 1607 г., надъ входната врата отвжтрѣ, на сливнишката монастирска черква:<sup>1)</sup>

† Изколеннем ѡтца и сапоспешеннем сына. и савършением стго дха. и сиѣ вожествени храмъ прѣстѣи владичицѣ наше Бце. сагради се и пописа се трѣдом и сапотьшаніем. и настолнемъ кѣр. Никанѣр. еромонахъ. егѣмень. манастир.скіи и ктиторъ. ва лѣто ϸριε (7115—1607). и ва тоо лѣто пописа се. и владичестевѣшаше тогдѣ же кѣр Мадея Пресепскіи. и ктитор. приложн. ϸг (3000) и вистъ мастор. Наваръ: и иніи ктитори цю сѣ приложили. кѣр Миханло. Петков. ѡт Битол. ϸд (9000). и врата емѣ. Грѣю. ϸа (1000). Иѡн. Милшево. ϸв (2000). Стонокъ Милевъ. ϸа (1000). ѡт Сливница. Стопанъ. и Милко. ϸа (1000). ѡт Рохотино, Тодор Блъчево. ϸв (2000). ѡт Любонио. Блъчинъ Петковъ. ϸг (3000). ѡт Трескавецъ. еромонахъ Ивсафъ. ϸа (1000). ѡт Харвати. Стефанъ. еромонахъ. ϸа (1000) ѡт Кономлати, Якакиа монахъ. ϸа (1000). и врата мѣ. Сотир. ф̄ (500). и брат мѣ Никола. ф̄ (500) ѡт Бохѣна. попь Миханло ϸа (1000). ѡт . . . ромо ϸа (1000). ѡт Градшницѣ. еромонахъ Стефанъ. ф̄ (500) и Миханло. ѡт Пвстецъ. мали. еромонахъ. Никанѣръ ф̄ (500).

<sup>1)</sup> Сливнишкитѣ три надписа похѣстамъ по прѣпису у Милекова.

**39.** Надписъ отъ 1614 г. за довършване на черквата, надъ входнитѣ врата отвънъ. Началото както въ по-горния надписъ до думата **Бце**. Краятъ разваленъ:

... и прснодвы **Марие** съи ... съгради се въ лето **ѣзркв** (7122—1614), а пис ... владнчестваше тогда кѣр **Маден** а настоянием игѣм ...

**40.** Надписъ до лика на ктиторския синъ **Купена**, на сѣверната стѣна долу:

Престави се равъ вжій **Кѣпенъ** в лѣто **ѣзрз** (7107—1599) синъ кѣр **Миѣанловъ** и **Стоинне** отъ града **Битоля**, ктиторъ манастирски.

**41. Село Янковоцъ.** Надписъ на алтарната врата, въ старинската черквица **Св. Атанасъ**:

Пророк **Соломо** прѣкъста царица пророкъ **Дабн** слииши дѣцѣрь и вижди.

### П р и л ѳ и с к о.

**42. С. Варошъ.** Старобългарски надписъ отъ 996 г., на мряморенъ стълбъ, въ черквата на манастиря **Св. Архангелъ**. Подробно срв. стр. 27 сл.

Бъ лето **ѣс фд пѡу(н) Андри(е) еп(н)с(ко)пъ фсвр(оуарн) зѣ**.

**43.** Запазена часть отъ гръцки надписъ отъ 1299 г., въ черквата **Св. Никола**:

† ἀνιγέ(ρθη) ..... ἔτους **ѣс ѡз**...

(Съгради се ..... година 6807)...

**44.** Часть отъ надписи оволо лика на **Крали-Марва** и този на единъ бѣловласъ старецъ, — вѣроятно **Вълкашиновия**, на западната стѣна на манастирската черква **Св. Архангелъ**:

**К(ъ)рень** крл

въ ха ба

**Мѣрко**

**45.** Надписъ отъ 1438 г., надъ входната врата отвънъ на черквата **Прѣчиста**:

... ВЖ ГОЛЕ... АГАГО... ЕИ СЕЗНАДАС И ПОПИСА СЪИ УБРАЗ  
 ПРСТНУ ВЛДЦЕ НАШЕ ВЪЦЕ СЪ ПОТРОЪ... КЪПО<sup>а</sup> РАВА БЖИЕГО ПАВЛА  
 И ВРАТА МЪ РАДОСЛАВЪ СНОВЕ ΘЕΩΔΩΡΟΚΗ И ПОΔΡΩЖИ ЮГО ДΩΒΡΩ  
 ΡΟ... НОВИ КΤΙΤΟΡΗ СΤΑΓΟ ΜΕΚΕΣΤΑ СЕГО ВЪ ВΕΚΧΗΝΩ ИХ ПАΜΕΤΗ  
 ВЪ ΛΕΤΟ ρϑϑϑϑ (6946—1438): —

**46. Монастирь Трескавецъ.** Ктиторски надписъ надъ  
 входната западна монастирска врата, на долната мазилка:<sup>1)</sup>

(Μιχαήλ) παντοκράτωρ Ρωμαίων Κομνηνός δ. Παλαιολόγος.  
 (Вседържителъ на ромейтѣ Михаилъ Комнень Палеологъ).

**47.** Слабо запазень триредовъ надписъ, на десно отъ  
 входната западна врата въ притвора. Наумѣва за ктиторството  
 на кралъ Милютина:

Στέφανος ἐν χϣ̄ τῷ Θεῷ πιστῶς  
 κράλης καὶ αὐτοκράτωρ πάσης Σερ-  
 βίας καὶ Παραθαλασσίας.

(Стефанъ въ Христа Бога вѣренъ кралъ и самодържець  
 на цѣла Сърбия и на Приморието).

**48.** Надписъ отъ 1362 г. на камъкъ, въ сѣверната  
 вѣншна стѣна на черевата:

∴ Мѣца генара: оуспе  
 рабъ бен Дабнжи-  
 къ: смохнъръ: цра  
 Оуроша: къ сръбъ-  
 ски-ѣ земьле: гръубъ-  
 ские: и поморьскиѣ  
 въ лѣ: з̄: φ̄: о̄: —  
 еиънто: еи: ∴

<sup>1)</sup> На втората (горна) мазилка, изронена на мѣста, стои новъ български  
 надписъ. Името на Михаила въ него подсѣща за Михаила Комнена (1295—1320)  
 на първия долень надписъ.

49. Надписъ въ алтаря, на десно отъ абсидата:

† Изколеніемъ оца. и съпоспѣшеніемъ сѣа ѿ съръшеніемъ стго дха сѣн стын вжтъкн блатъръ . . . оукраси ракъ вжѣн Стоанъ . . . .

50. Изъ Трескавския помениеъ, на стр. 1:

Помѣни гѣ ракъ своїхъ.

ѣпѣпы правослабеные: —

Генѣдіа ѣпѣпа

Іакова „

Іакова „

Герасіма „

Неѡфѣта „

. . . . .

Іѡанникѣа

. . . . .

На стр. 45 са поменати:

Болгаре мѡдоевлѣхѣнскыи

хѣ ма Димѣтра

Іандімію

тѡли Іѡнь

Никѡрж

лѣѡѡ Гавріила и др.

Между поменатитѣ прилѣпчане срѣщаме имена:

Елѣка, Дилкж, Радж, Бишж, Иванж, Станж, Еладж и др.

### В о д е н ъ.

51. Надписъ отъ 1659 г., на сребърнитѣ кори на евангелие, пазено въ гръцката митрополия:<sup>1)</sup>

Васкрисению Христово сию евангелию . . . . светомъ Іа-  
тасне ѡ Еѡхрица<sup>2)</sup> манастирю ктитор кир хачина попъ Димъче

<sup>1)</sup> По прѣписъ у Милюкова.

<sup>2)</sup> Еѡхрица = Елѣдница, село въ назарската каза (Назаръ = Енидже Вардаръ).



и ктитор кир иеромонахъ **Иѣкимъ** и положише **Ѡ** (500) драма сребро те имъ ста **дванадесетъ** хилиаде аспре мастор **Панаиотъ** **Ѡ** Скопие и **Иѣно** **Ѡ** Пазар и почеше иѣни дни **ѣ** и се направи **ѣ**лна **кѣ** дни **Ѡ** Христово роздаство ахнд и богородице преставлению. . .

**52.** Надпись отъ 1619 г. на мряморенъ ссждъ за св. вода, въ гръцката митрополитсва черева:<sup>1)</sup>

† Δέησης τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ἀγγελάκη καὶ μέγα λογοθέτα τῆς αἰ (πρώτης) Ἰουστινιάνης καὶ πάσης Βουλγαρίας ἔτους ς ρ κ ζ. Δίμος.

(† Моление на божия рабъ Ангелаки, великъ логотетъ на Първа Юстиниана и цѣла България. Година 7127. Димо).

**53.** Изъ списъка (въ алтаря на лѣво) на ктитори и спомощници на черквата Св. Врачъ. Черквата е поправана въ 1843 г.:

Μποζήν, Στούλαν, Στόβιχ, Πέτκχ, Μπίνω, Σφέτας, Μπίνας, Δήμου, Δέλιχ, Βελίνας, Ζλάτας и др.

### С о л у н с к о .

**54. С. Наръшъ.** Два надписа за границата между българе и ромец, отъ врѣмето на българския царь Симеона.

1<sup>о</sup> Ἔτα(υς ἀ)πὸ κτ(ισεως) κ(οσμου) **Σ**ϒΙΒ **Ι**ν(δικτιῶνος) **ζ** δρος Ῥωμαίων καὶ Βυλγάρ(ων) ἐπὶ Συμεῶν ἐκ Θεοῦ ἀρχ(οντος) Βυλγάρ(ων) ἐπὶ Θεοδώρῃ ὄλγου τρακανῶ ἐπὶ Δρίστρῃ κομίτου.

2<sup>о</sup> . . . ς Ρωμ . . . ν καὶ Βυργαρ . . . . θῶ . . . βου . . . . γου τρακανοῦ . . . . ου κομίτου.

Срв. повече на стр. 7 и сл.

### В е л е ш к о .

**55.** Надпись на мряморна плоча, въ манастиря Св. Димитъръ, при стария Велесъ (Долни градъ):

Прѣдставн (с)е рабъ **ѣ**жн. Геѡргіе а рекомы **М**ирослаѣвъ **И**ланиъ снъ а **ѣ**ноукъ жоупана . а **С**траѣцнмира и **Д**альтнмира<sup>2)</sup> **ѣ**ѣа сѣ. **кѣ** днъ, в **ѣ**лаю на **ѣ**ѣа **ѣ**ѣслокац. **ѣ**ѣлнста.

<sup>1)</sup> По прѣпису у Милекова.

<sup>2)</sup> Писано: и **ѣ**ѣлнмира.

56. Бронзовъ връгълъ печатъ съ кръстовидна дръжка, отъ 1705 г. На печата стои образъ на архангела Михаила (А М) и надписъ въ два кръга:



† Сѣта печатъ ва Велешкѣи предѣли ва гори Клѣпа близъ река. Баръдаръ. Света и свещена обителъ глѣми монастырь Орле храмъ светаго Яръханла.<sup>1)</sup>

Надписъ около дръжката:

Писа то печатъ масторъ Симионъ Костадиновъ въ лато (sic) 7213 (7213) мѣць генаръ дѣнь кѣ.

57. Бронзовъ връгълъ печатъ съ образа на архангела Михаила и надписъ въ два кръга:<sup>2)</sup>



<sup>1)</sup> Монастирътъ Св. Архангелъ или Чѣчеви се намира въ мѣстността Клѣпа, при с. Чѣчево (Горно и Долно). Печатътъ се пази въ Велешката българска митрополия.

<sup>2)</sup> Пази се въ Велешката българска митрополия.

58. Надписъ отъ 1670 г. на стѣната на монастыря св. Иванъ Вѣтерски, при устието на р. Пчиня (лѣвъ притокъ на Вардаръ):

† Изволеніе ѿца и съпоспешеніе сѣа. и съвршеніе стѣго дѣа. сѣ" вжѣвнѣ хра" Ворѣщичь, зовоми. стѣго славнаго прѣрка и прѣдителя и краѣтителѣ Іѡана. създа се, ѿ temelъ и пѣпи са се, трѣдо" и настоаніемъ сѣ своєю спензѣ. вѣолѣвиваго. епископа кирь Иѡсифъ ве(ле)шького ѿ монастыра Зографъ. въ врѣме патрїархѣвѣюще тоѣа блаженѣишомъ и велеречеваго господина и владѣ прѣви" Юстиниѣни Охридъ кѣ Зосима. и при нечѣстиви" аѣри амирѣ солтанъ Мехъметъ тоѣа и Гиритъ вазетъ вистъ и вистъ ктитори ѿ Рѣдникъ Іѡве Неда Неранѣца Проданъ Степана Касе Угринъ Дамче Таса † в ло ѿ рѣдъ аѣрѣ дѣхѣ (1670) новар Ноан зрпд (7184—1676) 1-1-1.

### Щ и п ъ.

59. Надписъ отъ 1601 г., отвѣтрѣ надъ вратата на червѣчката *Св. Спасъ*, между Щипъ и махалата Ново-село:

† Изволеніемъ ѿца и споспешеніемъ сѣа и съвршеніемъ стѣго дѣа сѣпись се сѣи вжѣствнѣ храмъ свѣтоѣ Възнесеніе гнѣю и спасѣ нашемъ ісѣ христѣ прѣ смѣкреннаго Рѣвѣма епѣкопа и прѣ свѣщенникъ Доико. Помени гнѣ ктитора Павла мѣтаучѣи. ва лѣтѣ 1601 (7109). Почѣ се мѣа мана: гнѣ днѣ и саврши се мѣа ѣвнѣа з днѣ

60. Записи по зидоветѣ на сжцата черква:

Да се знаѣ кога се прѣстави Филаретъ архїерей — 1783.  
ѣвнѣа на два сахато на денъ . . .

Прѣстави се архїерей Ѣфремъ въ цркѣвѣ гдпничкѣ (sic) погребенъ вистъ аг ки 1734 (1734)

<sup>1)</sup> Датата 1670 т. е. 1670 ще е вѣрната. Тя се схожда съ извѣстието че тогава Крѣтъ (Гиритъ) билъ прѣвзетъ, което станало въ 1669 г.

61. Хубавата старинска черква Фитията (Св. Архангелъ) съхранява още фрески и словѣнски надписи. При лѣва на св. Козма напр. стои: сѣи Козма и пр.

### С К О П Ъ Е.

62. Бѣлѣжева отъ 1650 г., въ рѣкописна палѣя на послѣдния листъ. Пази се въ библиотеката на свещ. Евтимъ Ивонотовъ:

† Дѣтѣ мимотекѣщѣ рѣ. и рѣ.н.с (7156—1648) прѣстави се гнѣ срѣвлемѣ. арѣеп(ископѣ) кѣрь Пайсен вѣде моу вечна памет... и расхѣщено въ събранѣ его ѿ неко та.... рекомаго проклети чифѣтъ Ахмѣ.... и многи потрѣви красни црѣкѣъ вел... и петрахили и кнѣге и ѿврѣтѣ сию кн...га деливаш... Скопѣ. мѣнши въ челицѣ... иноцѣ. Бѣдпана<sup>1)</sup> іермоѣ и ѿкѣпѣ ю... и приложиѣ..... Николе юже.... Яще ли се ѿкто ѿврѣшетъ ктиторѣ да възвратить ю въ вишереченаго хр(ама)... пѣстинга да вѣдетъ. да подастъ еже ли аще ли нанѣ страѣнѣ да не вѣдетъ аще ли к... хошетъ лѣкаѣтвомѣ ѿѣти ю или сило... тамо да ѿвѣтъ да въ днѣ страшнаго сѣда. Пнѣ лѣто рѣ.р.н.н (1758—1650).

63. Бѣлѣжева въ сѣщата книга на прѣдпослѣдния листъ:

† Сѣд кнѣ гнѣма палѣа, естѣ была, Катѣкѣзіна господѣра. Андроника<sup>2)</sup> ѣ Моусѣа, ѣ подаше ю своѣмѣ манастирѣ хрѣмѣ стѣго архѣіерѣа Николи зѣво Юниѣ пѣстинга, и да нѣстѣ нѣкиѣ. ѿемліѣма ѿ сѣѣ црѣкѣи нѣ да слоуѣ зде за.... ѣного дѣшѣ трѣдѣвшаго се.

<sup>1)</sup> Т. е. Иконоѣ.

<sup>2)</sup> Андроникѣ Кантакузинѣ, видѣнѣ велможа и управитель въ Сѣрско при Душана. Гласник XXXII, 280.

64. Българка на български езикъ съ гръцки букви, на сѣщия прѣдпослѣденъ листъ:

ис		хс
ни		ка

† Τάκω да се знае сия книга светое Παλαε книга да е проκλεχί ко . . . υσβαδι οτ'ι σφετωγο Σπασα υ οτ μαίκα υ δ' татка υ μαιτ'ζινω млеко ζαράди γεε χυπαβα γνιγα.

† како се ζαβεζала γνιγα υμα ρθπ γωδιν.

(Т. е. † Тако да се знае сия книга светое Палеа книга да е проклетъ ко(и) . . . извади отъ светого Спаса и отъ майка и отъ татка и майчино млеко заради ѿе хубава книга.

† Како се завезала книга има 189(?) години).

65. Приписка въ слова на св. отци, рѣкописъ отъ XVI—XVII в., намѣренъ въ Скопската Черна-Гора, сега въ Скопското българско агентство:

До zde трдѣи се ѿ сѣ мнѡгѡгрѣшнѣи. Паχόμiε ѿ приложі ю монастиръ Сѣтѣ Троице зовѡма Рѣснница<sup>1)</sup> Бѣ да гѡ прѡстыи: ѿ ктѡ ю ке ѿеть ѿ моноастира. да мѣ ѿмѣстн сѣла Троица: —

66. Послѣсловна приписка отъ прѣписвачката калугерка, въ миней отъ 1420 год. Намира се въ Скопското българско агентство:

Сла сѣврѡшителю боу в' ѣ ѡминь: Гѣ бѣ нѡшь ѿже Петровѣи ѿ влоуднѣицѣ, сльзамѣи грѣхѣ ѿставлѣи. ѿ митара познавѣша своѣа прѣгрѣшенѣа ѡправдавѣ. да милѡитѣ калогерницѣ Елисаверѣдѣ, въ сѣи вѣкѣи ѿ ѿ въдѣицѣ. понеже творадше добра дѣлаа ѿ блгаа ѿ многымъ блгѣи приѡвѣци сѣ. за не пишеть ѿщѣи ѡврѣцие тѣкоушомоу се ѡврѣзоутѣ. великоу вѡ кротость ѿме. пишеть вѡ сѣ. блженны кротѣци ѿко ты наследѣеть землиѡ. блженны плачѡице ѿ ѿко ты ѡутешет' сѣ. блженны матѣи ѿко ты помилованы вѡудѣть. да

<sup>1)</sup> Въ Призрѣнско.

йзволить гь бѣ ѿю на страшнои и нелицемер'нои соудницѣ. ѿгда хоще назы прѣстати да дѣснѣ страни.. и прочѣла бгомти да ю помилвиѣ.

Исписа вьыхъ (sic) оу сию книгу стыхъ слоужьбами да ю помилуюю. и кто прочте рци бѣ да ю прости въ вѣкы аминь. бѣ да прости калоуѣрицѣ дръю Елисаветѣ, понеже великымъ и стымъ образѣ Марина нарицают'се. въ вѣщи вѣкы аминь да ю блага ѿ. ти стѣ ѿца иже соутъ въ Никей. Одрѣа вѣ наготѣ стоуднаго тѣла моужѣ и кто прочте рци. бѣ да ю прости. бѣ да прости Калиноу коиа приношааше бвоцѣа вса блага на снѣдѣнѣ намъ и многаши во ни оупокой винѣ да ю помилвиѣ гь бѣ и прочѣла бгомти и сты ѿца ишъ чютворѣцъ Николаю и кто прочте рци бѣ да ю помилвиѣ. ѿци и вратѣе понѣ не писа дхъ стый нѣ роука вреннаа да иѣда воудѣ срока недостаивена или словѣ исправающе поитѣ. а мене благайте.

Почи'ни оубоги мивою ѿ великаго троуда писа се сѣа книга въ лѣ с. ц. к. и (6928).

67. Приписка въ сщия миней отъ прѣписавчата, на л. 154<sup>а</sup>:

Бѣ да прости и помилвиѣ калгѣрицѣ Феѡсѣю въ сѣ вѣкы и въ вѣщи понѣ желаше апльско житиѣ и приношааше на снѣднаа блага и втешаше ни понѣ великиме трѣдѣ постиже въ днь пишѣки она же ме напои вина Оочи ми се исправише а рѣцѣ зкрѣписта и кто прочте рци да ю бѣ прости въ вѣки аминь аминь прѣсте аминь а ва бѣ :

68. Приписка въ сщия миней отъ притежателя му попъ Любана, л. 182<sup>б</sup>:

Си мѣне попа кѣ Любана. за. р. і. є. і. (115). коуп є оу Свиница.<sup>1)</sup> оу Димитра. Прости бѣ довро тѣворѣщи и любешихъ хѣ пеписа . . .

<sup>1)</sup> Свиница е село въ Кумановско.

69. Титуленъ надписъ на краля Вълкашина:

Въ ѿа ба благовѣрни краля Вълкашинъ.

Излѣнъ е въ бронзовъ кръгъ, 16 см. въ диаметра. Билъ е оваченъ на голѣмата полиелея, подарена отъ Вълкашина на



Марковия манастиръ Св. Димитъръ въ Свопско. Пази се въ Свопската българска митрополия. Втория екземпляръ, безъ висулките, видѣхъ въ Бѣлградския държавенъ музей.

70. Бѣлѣжка на листъ 87<sup>о</sup> въ пергаментенъ псалтирь, сръбски изводъ, въ Скопското българско агентство:

Удѣлтирь Давидовѣ ѿ црѣ Шншмана. евангелне.

71. Бѣлѣжка отъ друга рѣка, въ сжция псалтирь на л. 79<sup>о</sup>:

† Гнѣ мнѣ прѣвѣсѣномуъ кѣ митрополитѣ Грднскому . . .

72. Бѣлѣжка на л. 28<sup>о</sup> въ сборникъ отъ XIV вѣвъ, въ Скопското българско агентство:

Еъ лѣкѣ гѣцѣ дѣ. (6919—1411) шѣвстоаніе грѣ въ Нолѣхъ Бръдѣ.

73. Бѣлѣжка на края на пендикостаръ, сръбски изводъ, въ Скопското българско агентство:

† Гнѣ книгѣ направѣ кѣ Герасѣ въ лѣкѣ гѣбѣ дѣ (7074—1566). мѣца апрѣлѣа. ѣ мѣнастирь Стене вѣда вѣ да га прѣсти. Ктѣ ке шѣти ѿ стѣго мѣнастира Стене вѣдѣ дѣ мѣ ѣ прѣтѣа съпрѣтѣница на страшнома соудѣ.

Двѣ по-нови бѣлѣжки, едната на първия бѣлъ листъ, а другата на послѣдния:

Гнѣ книгѣ пѣшетѣ пендикостарѣ Дѣко пѣснихѣ пѣсѣхѣ азѣ грѣшнихѣ ѣ недѣстѣнни . . . Дѣко полагани ѣкакѣ . . . ѡхъ много согрѣшеное. Трѣпо Стамнко 1818 . . .

† Село Яракарѣ. Писѣ се Младеновѣ Пѣшѣ ѣ свети помѣникѣ н шѣта дълѣ н

Село .икита Илиѣ Швкинѣ поклонѣ. въ рѣницѣ Благошѣщеннѣю.

#### Т е т о в с к о .

74. Надписъ отъ 1577 г., надъ вратата на черквата Св. Никола, въ албано-българското село Новѣке:

† Изволенѣемѣ ѿца ꙗ успѣшнѣемѣ сѣниѣ (sic) ꙗ саврѣшнѣемѣ стѣго дѣха. сѣпѣса сѣ сѣу стѣи храмѣ божѣстѣвнѣи стѣго ѿца. Нѣколаѣ; прѣвѣ вѣсѣхѣ ѿшѣщенѣаго. мѣтрополѣитѣ. кѣр Нѣкѣинѣръ;



ктиторь. Стаматы. Бог да прости потрѣди се во ва сѣы Никола. Петръ. Аврама. Бала. х. ин і крсті: зпѣ. (7085—1577).

**75. Лишечки монастырь. Бѣлѣжка** отъ 1737 г., въ тълковенъ псалтирь, л. 12<sup>а</sup>:

Гашлаз Да се знае когдѣ веше въ Нишѣ конска тогдѣ немци...

(Друга рѣка) Да се знае кѣдѣ веше во Нишѣ войска тѣгда немѣцѣ съдѣва тѣрѣкомѣ и великіи страѣ веше, і Кратовѣскии попови скѣвехѣ телѣнѣа та се хранехѣ.

**76. Бѣлѣжка** отъ 1620 г., въ сжщия псалтирь, л. 12<sup>б</sup>:

† Макаріе. епискѣвъ Кратовѣ. и Цицѣ, въ лѣтѣ гѣрѣкѣ і и. 7128—1620) мѣа марѣта. и. днѣ. да се знѣ. како продадо снѣ кѣни... кѣкъ Георгіѣ. за оѣ а. в Древанѣско лозѣ зѣ хѣрѣчь жѣ и д (69).

Приложенъ е печатъ, на войто личатъ думитѣ: .. пера... не вжѣю епкѣвъ ... Цицѣ. Има и турски нечетливи думи.

**77. Бѣлѣжка** отъ 1788 г., въ сжщия псалтирь на последния листъ <sup>б</sup>:

Дѣ се знае когдѣ веше рана шитѣа ... гашпи ... и гла вѣде шѣнѣкѣ по грѣ и тогдѣ слнце заидѣ и плени се Нишевачко и Блѣшко и тѣи летѣ цицѣски вѣка Дѣнѣнѣи га дѣгнаха га ѣ масег.

**78. Приписка** отъ прѣписвача на последния <sup>б</sup> листъ, въ миней отъ 1623 г.:

† Изволенѣма зѣда и поспешенѣма сѣа и съвершенѣма сѣго дѣа съписа се съ минѣки сѣ ѣкѣпо ма Злата въ хѣ вѣ вѣговѣрнаго рѣ вжѣа кѣ Аврама Кѣтрѣвѣчикѣа и приложѣ ю цѣрки славны архистратигѣ Михаила и Гавріила. и кто е ѣ ѣтминѣти да мѣ и съпарникѣ славни архистратѣ на страшномѣ сѣдищи въ мѣсто мѣти. Въ лѣтѣ гѣрѣв. (1732—1623) мѣа. ноѣмерѣа і днѣ в Кѣченицѣ: — повелѣнѣма въ сѣдѣнѣнаго митрѣлѣнта Скопскаго вѣкы кѣ Гѣмѣйна.

79. Вѣлѣвка отъ 1626 г., на послѣдната корица на сжцата книга:

Еъ лѣто 7134. (7134—1626) въ товорь пшѣница цѣною срѣбра. х. (600) ѡспри.

80. Образъ на Кирила Пейчиновичъ отъ ученика му Арсения, на първата корица на сжцата книга. При лика Арсени написаль: Кѣрилъ ѿ Теарце Аризановъ мѣчитель,<sup>1)</sup> а при своя лиеъ: ѿва е Арсениа вѣдалината Теаречка.<sup>2)</sup>



Лиеъ на Кирила Пейчиновичъ.

<sup>1)</sup> Аризанъ ще да е билъ вѣкой монастирски послушникъ, често наказванъ отъ К. Пейчиновичъ.

<sup>2)</sup> Почеркътъ на Арсения се повтара и въ други ръкописи. Срв. по-долу № 81, 83.

81. Бѣлѣжки за исторіята на единъ ръкописенъ миней (за февруари) и за манастиря Лѣшекъ, на първата корица, отъ ръката на Пейчиновичевия ученикъ Арсенія:

По заповѣстѣніе мѣтроу сѣаго великомѣчника Георгіа іаже во подкрѣліе Свѣхѣ горѣ сирѣчь Б'лковскіи мѣтроу вѣ книга сѣа во Скопско во мѣтроу сѣаго Николае лета: рѣбѣ: (175) и по заповѣстѣніе ігѣмъ превѣстѣ въ мѣтроу сѣаи Архѣагѣла паки лѣта: рѣ. (100) по тѣмъ ігѣмѣнъ Дешечкаго мѣтроу. принесѣ ю во Долни Пологѣ по ѡбновленіе Дешечкаго мѣтроу сѣаго 'Ардансіа положи ю во свои мѣтроу во лѣто 1825): и вѣ ігѣмѣнъ тѣи Куріалъ іермонахъ ѡ селѣ Теарце и неговѣ по плоти ѡцѣ Пименъ монахъ и Пименовѣ по плоти братѣ Далмантъ монахъ постриженъ во Сѣвю горѣ во Хилендѣрѣ.

82. Бѣлѣжка отъ 1733 г., отъ патриарха Арсенія Черноевичѣ, на 1<sup>а</sup> листѣ на сѣщата книга:

Еъ лето гнѣе 1733, маѣ во 1 днѣ ми нижеимѣновати приходѣ на видѣніе сѣомѣ манастирѣ іаже вѣ нѣре х'рамѣ сѣаго чѣдотворѣца х'ва Николаа, сѣ прѣѡсѣщеніи мѣтроулитѣ Скопскіи кѣ Куріалѣ, ѡ тог'да лѣтѣе вѣ и насиліа православ'номѣ нарадѣ ѡ чѣдѣ 'Агаріи, а най пачѣ пастирѣ х'ристомѣнитаго сѣада: іако же и нѣ, бѣжѣа крѣп'каа дѣница да извавѣ за ходатайствомъ прѣчѣтѣе Бѣце и сѣаго Николаа скѣрагѣ помощ'ника, и васѣ сѣаи:

Бѣжѣю мѣтѣю 'Архѣепѣпѣ Пек'скы и васѣ сръблѣе болгарѣ, и вѣсегѣ Іаіирѣка патриархѣ смѣр'ній Арсеніи Чет'в'ертѣи рѣкою.

83. Бѣлѣжки за исторіята на Лѣшечкия манастирь, стѣмѣни отъ Кирила Пейчиновичѣ и прѣписани отъ ученика му Арсенія, вѣ житието и службата на „царѣ“ Лазаря.

На л. 57<sup>е</sup> се посочва за основатель на манастиря князь Лазарь:

Оуѣе мало неѣо да кажемо ѣо направилъ манастирь во Тетоски вылаетъ Легена града ѡу место Лешоѣе выше вале-

Лешечко<sup>1)</sup> созида мнѣтирь во ѿмѣ стѣму "Аѳанасію и тамо що му беше потребно оустрой намѣсти и подѣ калето чифликъ му направи и обволо со зить го загради и четири врати му остави: и во дворотъ другий храмъ созида Оуспеніе пресѣты Бѣе<sup>2)</sup> и нюгъ го исписа со всѣкимъ блѣгошпѣемъ и зце дохадокъ му врѣза му вѣщи село Рѣтае го повлони на манастиротъ да емъ идетъ доходъ на тѣя вѣгомолци що седать во мнѣтротъ.

На 2<sup>а</sup> листь:

Преписахъ сію книжицѣ ѡзъ грѣшници и недостѣини во ѿеромонасѣхъ "Арсеніа со повелѣнемъ ѿгуменомъ Курѣломъ тогоже ѡбитѣла стѣго "Аѳанасіа ѿиратъ стѣго мѣчника кнѣзя Лазара срѣбсаго во лѣто ѿ хрѣта 1841 (1841).

На л. 2<sup>о</sup> шаблоненъ ликъ на св. князь Лазара.

На л. 3<sup>а</sup>: ... "Исписа се книга сіа Правило стѣму оубоуднику гдѣну и мученику. книга сіа превѣде се ѿ соборникъ сербскіи, преписахъ сіе правило ѡзъ недостѣини во ѿеромонасѣхъ Курѣлль рѣдѣомъ ѿ Тетовско ѿ Дѣлнаго Пѣблага ѿ село Тѣарце недостѣини ѿгуменъ Лешечкаго мнѣтра стѣго "Аѳанасіа вѣше село Лѣшокъ мнѣтръ хайратъ стѣму кнѣзю Лазарю ѡбаче пребиваше мнѣтръ тѣи во запостеніе разорѣнъ лѣто рѣк: (120) по тѣмъ ѿзволѣнемъ ѡжѣимъ по моему желанію во лѣто 1818 (1818) ѿ стѣю Горѣ ѿ мнѣтирь Хѣлендаръ и взѣхъ блѣгословеніе ѿ стѣи ѡцѣи хѣлендарски и ѿ моего рѣднаго ѡцѣа Пимена монаха и ѿ ѣго брата моего. ѿстго. срѣка. Дѣлманта монаха: посрѣженіа во Хѣлендаръ, ѿхже блѣгословеніемъ и помѣщю ѡжѣіею во вѣшѣписаніе лѣто прѣйдохъ ѡзъ вѣшѣсказани Курѣлль прѣдохъ и ѡбновихъ ѿ чѣсти мнѣсрѣ тѣи ѡбаче зѣлѣ малѣ

<sup>1)</sup> Надъ с. Лѣшекъ или Лѣшокъ стои една зидина и основитѣ на калето, което прѣвъ 1169 г. разрушилъ срѣбскіиъ жупанъ Стефанъ Неманя. Монастирскитѣ развалини, собственно на черквата Св. Атанасъ, се нахождатъ още по-горѣ, въ Шарскитѣ хѣлмове. Сѣгашиятъ манастиръ е съвѣстѣ на ново въздигнатъ въ началото на XIX в., долу надъ селото, дѣто е близъ нѣвога чифликѣтъ на манастира.

<sup>2)</sup> Тази черквичка е запазена на изтокъ ѿ сѣгашиятъ манастирски сгради.

нещо понеже последно време хрѣтанѣе що без оу вилаеть Тетовски Долнї Пологъ ѿ Гбрнїи Пблогъ све бежа мошно голеи ѿ (та) голотата башка студени ѿ ваде ревность домѣ бжїа того ради великъ трудъ бистъ во ѡбновленїе мнѣтра того. во това време имаше прьви люди по селата що хошеа ѿ радеа да се ѡбнови мнѣтротъ радеа кой со срѣце кой со буста ѿ кой со рька кой со пара кой како беше му взветотъ ѿ срѣцето ѿ верата ѿ ѡсердїето сїречь ревностъ домъ бжїа.

Имаше во вилаеть по села що радеа за мнѣтиротъ да се ѡбнови, прьви во село Лешбѡкъ попъ Петре ѡнъ раше со све срѣце ама недочека, но брго почина Бгъ да го, проститъ, ѿ по него Пагнъ, Мазаракъ, радеше: и Ёванъ Дабовїиъ со све, сїновїи, неговїи ѿ по него Ёвче ѿ Мнѣтре Големъ ѿ Георгїи. Ёгнанъ. Маринво вѡларъ. Трагнъ гоударъ, Сандаровцїи Стаїво ѿ Трѣпѡ ѿ Старо село. Гуро, ѿ Вратнїца. Петре ѿ Шишко. ѿ Белоица попъ Милошъ попъ Аванасїа ѿ попъ Деспотъ ѿ Крѣсте ѿ Анѣлево вѡларъ ѿ Одрн нивой ѿ ѿ голоѿи ѿ ѿ Ёлошнїкъ ѿ аво имаше невоѿ да поради попотъ нижни ги бранеше да не поможзвать ѿ Отъшица Нивѡла Вчевїиъ сосе браѿа ѿ буще векоѿ ѿ село ѿ Теарце Ёндреа Дурлевїиъ ѿ Грѣѡ Лазарче, во буспенїе егѡ Грїгорїа, монахъ ѿ Слатина Нивѡла Оурошко ѿ Брезно Ендрїа. Милейиъ ѿ оуце невоѿцина ѿ село негово порадиле Бгъ да имъ помозе а ѿ Варвара Прѣцовцы свите ѿ Ковачовцы саде еденъ Ёковче що некеше хвѣтъ ни мало ѿ велеше по харно да етъ пѣсто а не ѡбновено тавожде рѣша ѿ сви градски попови ѿ нїхни кметъ хаѿи Стойче ѿ по нїхъ буще невоѿ беззменъ мжѣъ во градъ ѿ по села сїречь, неразменъ а горни полотски попови сви ѿ мирани сви све сатъ радиле велайкїиъ и кои радилъ ѿ кой на радилъ све бгъ да ги проститъ понеже должни смо да се молимо ѿ за братї нашѡа ама ѿ тогаѿ до сега еднїи добѣдоха на покаянїе а едни се прѣставїиха со чифотското срѣце: едни буще сатъ. жївы а непокаяни ѡбаче ѿ тїа попови да ги донесе на покаянїе ѿ насъ ѿ сви хрѣтани аминъ. Имаше горнѣ

пологски сщѣници тѣа сщѣнството го имаатъ свѣте ѿкоже подобаеъ сиречь хоѣа ѿ радеа свѣте мнѣтирѣ що сать пѣсти да са обноватъ ѿ тетовски граждани свѣте помогнаа кой со ѿ що беше вадръ во Лешокъ ѿмаше неволцина що радеа да го распатъ мнѣтиротъ ама не можеа зацо не оста-ваше мѣитвата пречѣтыа двѣ бѣѣ ѿ стаго 'Аѣанасіа мновина беа таквѣа безвѣрници ѿ бездѣшни ама во нѣхъ имъ беше прѣвъ дѣпогѣбець го вѣаха Петре Жарко ѿ другѣи села свѣ сать помогнале ѿ радѣле ѿ най напредъ ѿ най многу порадиле наши забѣти рахметлѣ<sup>1)</sup> старъ паша ѿ по него негови любезни чеда негови честни 'Абдилъ Рахманъ паша ѿ честни Хѣвзи паша ѿ честни 'Асанъ паша ѿ честни Вели бегъ ѿ честни Цѣладинъ бегъ ѿ нѣхни дайцо честни Мехметъ ѿга ѿни най многу се радѣле ѿ най много марифетъ бучиниле ѿ нимъ Гдѣ да имъ дарѣватъ бѣтѣрлѣе години ѿ вонацие да имъ сать блѣгословени на чѣдо и пречѣдо нѣхно да седѣтъ во нѣхни вонацие цѣдъ бе цѣдъ сиречь во вѣѣки 'амѣнъ.

84. Надписъ и стихове на надгробната мраморна плоча на Кирила Пейчиновичъ, игуменъ на Лѣпечкия манастирь:

іс хс

По запѣстѣніе манастиря ѿстаго 'Аѣанасіа пакѣ се обнове во лѣто ѿ ѿ (ѿ?) (1817) трѣдомъ и иждивѣніемъ Кѣрѣла иеромонаха вѣнешаго егѣмена манастирю семъ иже и написа плочѣ сѣю своєю рѣкою еѣе во животѣ своѣмъ во лѣто ѿ Хрѣта ѿ ѿ ѿ (1835) пакъ обновѣ се кѣиторѣа ѿстаго кнѣза Лазара сръбскаго †

Стиховы . . . гласъ трапезечки

Тѣарце мѣ негово рождѣніе

Пречѣста и Хиландаръ постриженѣ

Лешокъ мѣ ѣ негоѣ воспитанѣ

Подъ плочава негоѣ почиванѣ

<sup>1)</sup> Рахметлѣ = покоевъ.



КНИГА СІА ЗОВОМАА

# С Г Л В Д Я Д О

Описана ради потреки и ползованіа  
 препростѣшымъ и не книжнымъ изыкомъ  
 Болгарскимъ долна Мѹсти, много-  
 грѣшнымъ ко Іеромонастѹхъ и недостой-  
 нѣйшымъ Іг҃уменомъ Краль Мѹрко-  
 вагѹ Монастыра; иже во Скопїе  
 оу Мѹркоа река храма стѹгѹ ве-  
 ликомѹченика Димитріа

К҃РІЛЪ ТѢТОЕЦЪ ПѢИЧИНОВИКЪ  
 и издава на тѹпъ иждивенїемъ и потщанїемъ  
 Бл҃гоговѣймагѹ во Оващенницѹхъ  
 ГДНЯ КООТЪ СТОШИЯ  
 Попа ѿ Призрена града.

ВЪ БѢДИНѢ ГРАДѢ,  
 Писмены Кралевак: Оуниверситѣта Пещанскагѹ.

1816.



Извадка отъ текста на Огледалото, стр. ẽ — ̣:

Овое сказынїе да чати ѡли самъ себѣ ѡли дрѣгомъ на главѣ, вои ẽ мощно ббленъ, ѡли во големъ саклетъ се наокать ѡли во длабоки грѣхови некои влеголъ, ѡли неваква напасть го нашла ̣ грѣхотъ свои ѡли во стоватѣ ѡли во куѡатѣ ѡли во челадытѣ, ѡли во нѣватѣ ѡли во лозѣто, ѡли во дрѣватѣ ѡли во бахчата каква невола да бѣде прво да се ѡсповѣдаатъ све челады ѡ да се ѡпробстатъ меѡу себѣ ѡ да се покѡлтъ ѡ да ѡставатъ да не чинѡтъ лошо ва що чинїле ѡ да се помблатъ попу ѡ попъ да ѡмъ чати ѡвал млтва ѡ да знѡа цврѣство еде ѡмаатъ селаметъ курѣлясъ сѣрѣчъ спасенїе, ѡ да се чати члѣвѣкъ на главѣ кога бере дѣша ̣ кога примѣра сѣрѣчъ на ѡсходъ дѣши емъ грехонте му се простѣатъ ̣ Хрѣта Нѣфонта емъ лесно мбже да се престѣви сѣречъ да ѡумре рахатъ.

Стр. р̣м̣д — р̣м̣з (Наставление за пѣрвитѣ земни плодове):

Аво сакашъ да ти се раѡатъ ббстанъ, бахчалакъ, ѡблѣки, врѣши, слѣвы, лбзници, ѡраси, костѣни, мѣгдали, херъ що да бѣдетъ да раздѣдешъ за Бѡга ̣ првата ко(ш)ница, що ѡе забѣрешъ, емъ ̣ най-хубѣво мѣсто да забѣрешъ пѣрвото, ѡ челното да го дѣдешъ на некои просѣакъ, ѡли во цѣрква ѡнеси, ѡ раздѣди по сиромѣсы, ѡли ѡу некои мѡнастырь херъ кадегбдеръ да дѣдешъ, ѡмѡ най-хубѣто емъ най-челното за ѡме Бѡжѣо пѣрво да дѣдешъ после самъ да заѡдешъ, ѡли пешкешъ да дѣдешъ емъ да дѣдешъ, ѡкѡ ѡмашъ ббстанъ най-сеѣте, най-голѣмата лѣбеница, на пробсацы да ̣ дѣдешъ, после па забита пешкешъ по мѣла да ѡнѣсешъ, така ѡ ̣ грѡзѣ, така ѡ ̣ ѡвоѡки, така ѡ ̣ жѣто, зере пробсацотъ ѡе го нбситъ Бгѣ, ̣ забитотъ ѡе го ѡдетъ самъ, ѡли кого се боѡшъ помошно да ̣ Бѡга ѡли ̣ чоѣка що ѣсть ѡ ѡнъ подѣ Бгѡ, емъ ̣ прво най-чесното най-едрото, най-голѣмото най-напѣрѣдъ за Бгѡ да го дѣдешъ . . . .

## Б р а т о в с к о .

**87. Братово.** Надписъ надъ западната врата на черквата Св. Иванъ Прѣдтеча, въ махалата Варопшъ.

Бо славъ стѣла и животворщиѧ трѡци. шенови са сѣй стѣни храмъ. стѧго Иоанна Прѣдтечи. трѡдомъ и иждивѣнїемъ бѣщымъ христїанскимъ, иже да поманѣтъ Бгъ во црствїи своемъ. в лѣто ѿ 1444. зтмд. а ѿ Хгта. 1836. ман.

**88.** Надписъ надъ западната врата на черквата Св. Никола:

† Сие вожествении храмъ великаго свѧтитела Николаа обновн са иждивенїемъ бѣщымъ христїаномъ. во царство свѧтанъ 1444 Мѣситово: при Захарїа архїереа во лето господне 1848. †.

**89.** Бѣлѣжка въ недѣлно ржеописно евангелие отъ XVI—XVII в., листъ 76°—77°. Пази се въ черквата Св. Иванъ Прѣдтеча:

Да се знае кога приде иереѧ Давѧ ѿ Кѡвачевци въ Лѣсновски швительъ хра архїстратїгъ Михай и стїхъ прѣповдобнїѧ ѿца Гаурїа Лѣсновски пѣстинѡжитѣ еже постившо се въ горѣ Шеловскѣ тако да се знае кога дохѡди Давѧръ при егѣмена Ісѧе ерѡнахъ Фїлодей мѧ бѣ вгѡсти вѣка Тѡстендилски и прочѣ. Бѣго ти вѣди ти попе Христо въ Кѡчане да знаешъ сѣкѣнїемъ и словеснїемъ ѿца и господнѣ кѣ Кисарїонѣ ермонахъ въ Рилска швительъ.

**90.** Бѣлѣжка въ миней, сръднѡбългарска редакція, слѣдъ службата на 8-и ноември. Пази се въ сщцата черква:

Гїѧ лѡза<sup>1)</sup> попъ Белкѡ написа 1789 гѡ лета.

**91. Лѣсновскн монастырь.** Надписъ на каменна плоча, заидана отвънъ въ абсидата на монастырската черква. При посѣщението си въ Лѣсново, забѣлѣжихъ отъ надписа нѣволко букви. Като разгъртихъ зида, излѣзоха два реда писмо, не-

<sup>1)</sup> Нарисувана е лозница.

довършено. Сегашната черква е прѣзиждана прѣзь 1341 г. Надписътъ е слѣдователно отъ по-ранно врѣме, отъ по-стария манастирь, както се вижда и отъ начертанието на буквитѣ:

~~СЪЗДА~~ РЪШЬ ЛННА ПНСА

НАПНСА

92. Надписъ отъ 1341 г., на мраморенъ хубавъ горенъ прагъ на срѣдната черква, за възобновлението изцѣло на храма отъ Ивана Оливера и владѣнията на манастиря:

† Създъ те сѣн свѣтлыи и уыи храмъ великаго воеводе вышини(хъ) снль. дѣнстратига Мѣхана. Създа се и съврши се. въ дѣни Стефѣл кра. съ тредомъ і подаанниемъ раба Бѣи Іоѣл великаго воеводе Оливера. и подроужниа его раву Бѣию Анноу Марю. и възлюбленнаго емъ сѣна Кранка. в. лѣ̄ с̄. ѿ. м̄. ф̄. (6849). Се же села и метохіе село конь цѣркве Лѣсново. съ заселкомъ Лыковъ и з Баковъ цѣрквь стѣга Николе съ селомъ. і на рѣцѣ заселькъ Глобница и село Добрьево и з Дръвенѣ. стѣ Іелмсег̄ и засель(къ) Пещиник(ь) стѣ Прокопне. и катънь Бла на строн(?)и з Щипъ стѣ Никола поп Сѣфнесъ. и. к. кзкен :

Че и прѣди Оливера (1341 год.) е имало храмъ и манастирь, личи отъ писаното тука житие на светеца прѣзь 1340 год.<sup>1)</sup> Оливеръ е утвърдилъ старитѣ манастирски владѣния и, може би, нѣкои нови приложилъ. Отъ поменатитѣ въ надписа мѣста сега се знаятъ:

1. Лѣсново, село, дѣто стои и сега манастирътъ.
2. Луково, селце подъ Обловъ-върхъ, на с.-и. отъ манастиря 1 часъ пѣтъ. Има 11 вщи и е турски чифликъ.
3. Баково, мѣстность на 1/2 часъ източно отъ Лѣсново. Има манастирски ниви, горичка и развалини отъ черква, съ храмъ Св. Спиридонъ.

<sup>1)</sup> Срв. Йор. Пвановъ, Сѣверна Македония, 95—105.

4. Глѡбѣца, село отъ 4 вѣщи (2 турски и 2 монастирски). Намира се на 2 ч. на югъ отъ Лѣсново. Монастирътъ притежава тамъ повече отъ 300 уврата ниви и ливади.

5. Добрѣво, село на 1 часъ на западъ отъ Лѣсново. Черква Св. Варвара.

6. Пѣщникъ, мѣстность на  $\frac{1}{4}$  ч. на югъ отъ Лѣсново. Развалена черквичка.

7. Черквичка Св. Прокопия се намира между Лѣсново и Пѣщникъ.

8. Черква Св. Никола въ Щипъ, поправена, служи сега за съборна.

93. Надписъ отъ епитопитѣ отъ г. 1349, надъ вратата на срѣдната часть на черквата и слѣдователно надъ погорния (№ 92) надписъ:

Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων, καὶ ἀνηστορίθη ὁ θεῖος καὶ πάν(σε)πτος  
 ναὸς τοῦ ταξιαρχῆ Μιχᾶ δι' ἐξόδου τῆ πανευτύχεστάτου δεσπότη τοῦ Ἰω  
 τῆ Λύβερτι. καὶ τῆς πανευτυχεστάτης βασιλείσης Μαρτῆ τῆς  
 Λυβερίσης καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, Κράικη καὶ Δαμιάνῃ. ἐπὶ τῆς  
 βασιλεῖς Στεφάνῃ καὶ Ἐλένης, καὶ τῆ υἱῆ αὐτῶν κράλη τῆ  
 ὄροσι, μηνὶ αὐγύστῳ ᾗ. ἔτους ᾗ. ω. η. β. : ινδ κ : †

(Съгради се отъ основи и се изписа божествениятъ храмъ на военачалника Михаила съ иждивението на всеблагочестивѣйшия деспотъ Иоана Ливерь и на всеблагочестивѣйшата царица Мария и тѣхнитѣ чеда Крайка и Дамяна, прѣзъ царуванъето на Стефана и Елена и тѣхния синъ краљ Уроша. Мѣсець августъ 6-и, година 6857 (1349 отъ Хр.) индиктъ 2-и).

94. Надписъ при лика на Оливера, на сѣверната вжтрѣшна стѣна, въ срѣдния корабъ на черквата:

Азъ рабъ хъвъ Нѡанъ Оливеръ по млѣни бжнни гна ми краља  
 Стефана енхъ ѳ сръблемъ великъ нацелникъ. помъ велики слъга  
 помъ велики воевода помъ велики . . . . . за вѣрноє емъ  
 поработаннѣ по млѣни бжнен и велики деспотъ всеа сръбскыи  
 земле и поморьскыи и вѣстникъ гръкомъ.

95. Надписи при ликоветѣ на Оливера и жена му, на сѣверната вжтрѣшна стѣна, въ прѣдния корабъ:

ἡ πανευχαισάτη βασιλισσα. Μάρια. ἡ Λύβερνα  
ὁ πανευχέστατος (δеспѣ)της . . . .

(Всеблагочестивѣйшата „царица“ Мария Оливеровица).

(Всеблагочестивѣйшиятъ деспотъ . . .).

96. Надписъ на горния мраморенъ прагъ на южната врата, за границитѣ на манастирскитѣ земи прѣзъ врѣме на Оливера:

. . . . ѿвнн. ѿ . . . е цн . . . о низ доль до . ѿм . д подѣ  
Гѣко лозне. до дѣла. и по дѣла к Воляжкѣ. та низ доль та  
уз Коритницѣ до Пѣка . . . . . сѣе . . къ на Блатце. и на  
Пламѣ и на Ухо нѣ Бѣковѣ равнѣ и пътемъ наивсанѣ ворѣ  
на Брѣза на Планинѣ на Клобзуецѣ. до пъта на доль та . . . . .  
снне прѣз Анюкецѣ подѣ присадѣ низъ колникѣ надѣ гѣско  
лозне подѣ пешно на доль пѣ Злетовскаго р . . . . сто перперѣ  
. . . . . орѣ. узѣ Млатъекѣ потокѣ и прѣз Равниникѣ по дѣла.  
къ каменѣ на Кислициѣ и прѣко прѣзъ брѣдо. прѣз . . . . доль  
на дръмѣ къ Пруецѣ и узѣ дръмѣ ѿ Крѣта низ доль к' Бунашѣ  
и прѣз брѣдо къ Крѣтѣ. и прѣко на Мраморѣ. и низъ дѣла къ  
Млатъекѣ доль прѣзъ рѣкѣ . . . . .

Отъ цоменатитѣ мѣста въ този слабозапазенъ надписъ който замѣстя грамота за владѣние и граници, сега се знаятъ слѣднитѣ:

1. Волуякъ, хълмъ до Злетово,  $\frac{1}{4}$  часъ.
2. Коритница, суходолица,  $\frac{1}{2}$  часъ отъ Злетово.
3. Пѣяковица (Пѣлюковица), мѣстность при с. Щалковица.
4. Уо (Ухо), мѣстность надъ с. Близънци.
5. Брѣза, планинска мѣстность между с. Мушцово и с. Нежѣлово.
6. Колникѣ се нарича всѣки коларски пътъ по тия мѣста.
7. Млатъе е селце надъ с. Горно Кратово.

8. Раваникъ, хълмисто мѣсто между селата Рáтевици и Неовъзи.

9. Кѣселица е рѣка при с. Раваникъ.

10. Пръчево може да отговаря на Прѣйравъ, мѣстность въ Раванишко.

11. Бунешъ е село.

12. Крсъ е мѣстность между селата Бунешъ и Врбица.

97. Надписъ отъ 1627 г., на мраморна плоча, заидана отсетѣ отвънъ въ южната стѣна на черквата:

† Бѣ лѣтѣ рзрлѣ (7135—1647) създа се сѣа магѣрница троудомъ и потъщаниемъ раба вѣжидъ Миѣхаила и сѣа ѣго Ъбана. при игѣмена Маѣжма ѣ ко що приложи Бѣ да прими въ свою рѣкѣ и Бѣ да помѣнетъ братію кои се трѣдише въ цѣтѣко нѣсноѣ.

98. Надписъ отъ 1581 г., на оловенитѣ плочи на покрива на черквата:<sup>1)</sup>

Препокриѣ князь Кратовски Никола Бончикъ, при егѣмене Спиридона и масторъ Даманъ и Богоѣ. Петъръ. лѣто отъ Ядама 7089, отъ Христа 1581.

99. Надписъ отъ 1635 г., на монастирската чешма:

† Привѣде се сѣа вода трѣдѣ и потъщаниемъ вѣгочъствѣ ваго хтытора нашего кѣ Гѣмона и подружіѣ ѣго Бѣсса ѡ грѣ Ципа и гѣ да подасть имъ источникъ воды вѣгѣ въ животе вѣчнѣ. и кои що приложи Бѣ да прим(и) въ свою роѣ. въ лѣтѣ рз. р. м. г. (7143).

100. Надписъ отъ сжщата 1635 год., до владенеца на монастиря:

† Привѣд(ѣ) с(ѣ) вода сѣа троудѣ и потъщаниѣ вѣгочъствѣ ваго хтытора хажки кѣ Миѣхаила и Янна гѣ да подасть имъ стѣрицию въ цѣтѣко нѣсноѣ рз. (м. г.).

<sup>1)</sup> При моето посѣщение въ Лѣсново (януари 1908 г.) имаше свѣгъ на покрива, та се задоволявамъ съ прѣписа на Е. Карановъ.

**101.** Бѣлѣжки<sup>1)</sup> отъ кривопаланчанина Стоянъ (Стефанъ) Ивановъ по мряморнитѣ подпорки на южната черевна врата:

† Стоянъ Ивановъ в лто 7215 . 5 . 51 (7215—1707).

† Стефанъ Ивановъ в лто 7229 . 5 . 5 (7229—1721) мѣтъ августъ . 51 днь торникъ ѿ Крѣва река Палка

**102.** Надпись надъ група светци въ южното прозорче на срѣдния корабъ, отъ врѣме на зографисванъето при Оливера:

всѣхвалъ прѣбни въ славу.

**103.** Поменични бѣлѣжки въ пергаментенъ служебникъ отъ XIV в. (листовете 42<sup>б</sup>, 43<sup>а</sup>, 43<sup>б</sup>, 44<sup>а</sup>, 75<sup>б</sup>, 76<sup>а</sup>):

... поменѣ гъ бѣ рабъ своѣ Дѣана и Вишоу. и покоѣндеже присъщале скътъ лица твоего гн

... поменѣ бѣ гъ рабъ своѣ . . . . . ѿфи

Поменѣ гн рабоу свою Евгенію. и покою. и деже присъщаль . . скътъ лица твоего . . .

Да помянетъ гъ бѣ рабъ своѣ. Икѣте Добрѣва сна подроуга кѣмоу Сеслакоу . . .

**104.** Извадки отъ житието на св. Сава Сръбски, написано отъ Теодосія. Това житие е познато по нѣколко прѣписа. По прѣписъ отъ XV в. го издаде Даничичъ въ 1860 г., и по погрѣшка го отдаде на Доментіяна. Освѣнъ неиздадения хилендарски прѣписъ отъ г. 1336, въ Лѣсновския манастиръ се намира другъ, който отерихъ тази година. Лѣсновскиятъ прѣписъ е отъ началото на XIV вѣкъ, и може би най-старъ отъ досега познатитѣ. Сравненъ съ обнародванія отъ Даничича, той показва нѣкои малки отклонения въ изразитѣ. Тука изваждамъ онѣзи запазени редове, които се отнасятъ до българската история, именно за Стрѣза, за Калояна, за идванъето на св. Сава въ Търново:

<sup>1)</sup> Пясмото е много хубаво, издѣлано съ острие въ мрямора.

“Естеръ збо Стрѣзѣ” на(риц)аіемъ. <sup>1)</sup> аще и з’лозъмь, нѣ бл҃гоуоубѣ (сы) ѿ бл҃гарѣкыіе страны цр҃ьскаго рода (сы), ужика бо сы, Калѡѡжнѣ цр҃а Загорѣкаго, (ег)о же гл҃юу ч҃л҃вѣкѣ ст҃ы Димитріе. Тѣ бо Ка(ло)жнѣ цр҃ь загорѣкы пѡкнѣгъ се, и многыхъ (гра)довъ грѣскыхъ, по вѣсен Т’ракы’нѣ. и по всен (Ма)кедоньмъ разорѣнѣ, тѣгда бо Ф’рѣгомъ (цр҃)ствующѣи Костадиновъ грѣ прѣдрѣжещѣи, и не побольшии ѿ разоренѣи (проу)и градѡвъ, ꙗкоже и не сконхъ пом(ы)нѣющѣи, тѣ же пѣствѣхъ и безъ помощѣи (обрѣ)тѣиѣ разараше вѣсе же ѿ ка бѣваемо (кы)аше, Приде же съ’ многыи си(ла)ми ꙗкоже Синахернѣ дрѣвѣле на бж҃нѣ грѣ, на краи земѣе прѣкославнѣмъ словѣщѣи се. б҃гохраннѣи, великыи грѣ Сѡлунѣ, на ѡубо великомѣиѣка стрѣноуца Димитріа. въ неже и утѣнѣе іего мощи, мѣро и тауающе лежеть. (Калоянѣ, като исвалѣ да разори и Солунѣ, ꙗкто другитѣ градѡве, св. Димитѣрѣ забранилѣ града, та) кзѣмо же съ’ пришьствѣіемъ къ градѣ. бж҃нѣмъ съдомѣ. ꙗзѣхъ невѣимъ, въ срѣи сконѣмъ смѣрть приѣмъ, напрасно скон’уа се. (Изпоплашениѣ отъ св. Димитріа бѣлгарски войски искали да се разбѣгѣтъ, но като не искали да оставѣтъ царското тѣло на поругание на солунскитѣ граждѣне или на звѣровѣтѣ и птициѣтѣ, то) пришьствѣіе же сили . . . съ’ собою мѣртѡва цр҃а понесоше’ Дьлгаго же рѣ’ пяти боіюще се зтробѣ иѣ разрѣзавше, и вынѣтрнѣ’ вѣса и зѣмѣтаѣше и тѣло іего прѣсолнѣше въ скомъ донесоше.

Тѣ же вышерѣенѣи Стрѣзѡ’ по змртѡвѣи цр҃а Калѡжнѣ ѿ прѣемнаго цр҃тво Кернѣа цр҃а гоннѣмъ бѣаше, ꙗко ужика црѣвѣ зѣи се. Бѣ бо и тѣ’ готнѣ, Стрѣзѡ’ глѣмѣи. мзжствомѣ зднѣленѣ много. Того бо рѣ’ паѣе и въ завнсть бѣше и съ’мртнѣ’ искахъ дшю іего. боіхъ бо се да не ѡнѣ выцрнѣвсе ѡнѣхъ зѣиеть, и збо гоннѣмъ ѿ нѣхъ. и ѡнѣд ѡгнѣнѣ бѣ. И не іимъ гдѣ пристранѣи се. прибѣгъ бѣ къ бл҃гоуствѣномъ великомъ жѡпанѣ и самодрѣжцѣ Стефанѣ . . . . . Прѣжде же’

<sup>1)</sup> Въстановениѣ мѣста са по изданието на Данпчича.



того. Гѡмь възмогшнмь, н̄ мног(ныхъ) градовъ грѣсьскыхъ, яко же сказахо<sup>м</sup> пѣстыхъ н̄ безъпомощныхъ ѡбрѣтыше. н̄ прїемше дръж(ахоу ть) вымѣшаху же се н̄ ѡкрѣтнхъ градовъ Сѡлзи(а) н̄ ѡхрїдѣ прѣдръжешѣ, бл҃гоустьвы же Стефа(нь) нѣкыхъ властель загорьскыхъ н̄ же тьгда град(е) прѣдръжѣху. къ семъ Стрѣзв, яко къ сврѣм(ыкоу) црѣвѣ. н̄ себѣ братѣ привѣща, н̄ же н сѣ градовы (къ нѣ)мъ присвоише се. Н̄ прѣвѣе же въ градѣ ед(ннѣ) тврѣ, Просакъ нарицѣемнѣ Стефаномъ (въ)вѣнъ вы. дакъше немъ вонску свою въ пом(ощь) н̄ самъ помогъ немъ, ꙗ отверднѣ же н̄ ѡ(госпо)днѣ дръга себѣ н̄ брата нмѣти здостѡнкѣ. помощь всакъ. къ жо кѡмү жо ѡбрѣтати. ѡ семъ увѣщава шл. н̄ дръгы х̄ же градовъ пр(немъ) н̄ люднмъ змножнѣ се, знааху бо іего Загорѣннїи л(юднїе) н̄ прихождаху к̄ немъ мнози. Хоуш же зѣ кезымнїе іего сказати. аще н̄ здлжнмъ повѣсть.

Много збо разбогатакѣ яко реци ѡнѣмъ пѡбно зтнїи н̄ зтлѣсть н̄ рашнїрѣ безымнѣмъ. н̄ забн бл. къзвѣснкѣ се зномъ. зенїца б̄ н̄ немлїтн шр̄ же н̄ не краткѣ н̄ зело н̄ безъустьнкѣ показа се. Ѧтверднѣ бо себѣ домъ на каменнѣ, въ вышерѣннѣмъ Проскцѣ. іе же каменъ тѣ н̄ зело высокѣ, яко дѣвѣсть сужаннѣ. н̄ колїе. пѡ ннѣ же прилеплающїи се рѣка іе текущїи велнка Варьдаръ нарицѣемнѣ, на то збо каменн дръвнѣмъ по мостн въ позорнїе своѣ сьтворнїи. Внїегда же веселнн се бѣше ѡкаїномъ, прѣсѣдѣаше зпнїкаїе се мрзѣкомъ томъ н̄ смртномъ сзиднїи. н̄граїе н̄ веселе се, веселнїе же іего сѣмртъ бѣаше улѣуа. н̄ зл малзю ко вынѣ сѣгрѣшшлго. смртнїю ѡсзѣаше. н̄ ннзѣ каменъ ѡнѣ страшннн. кнсотю ѡ позорнїца ѡного. ннзрннзтн повелѣваше.

Внїегда же кого ннзрннѣаху, веселье бн к немъ всклннѣаше. блудн да сн кожѣ не нсквѣснш. ннгда же бо тѣхню въ самзю рѣкѣ ѡнѣ пасти бѣаше ннзѣрженїомъ. н̄ аще кто кого своїхъ нмѣль бн, нлн улѡвѣци боїещнн се бл. ѡбѣхождаху ѡнѣ рѣкѣ ншѣше. аще бн гдѣ вода нзѣврьгла, яко да прїемше. улѣукомъ подобеть погребеннїю, аще лн гдѣ въ глѣбннѣ дръжа бн бн. то рѣбамъ вснѣдѣ бѣваше. Снѣ

бо яко же рекохо. веселіе него смръть бѣше уаку. Сицека  
 ѿ такового ѹ него съдѣхъху се. на свою бо крѣпость,  
 и въ тверднѣхъ кѣсокаго камене каменомыны, и не на кѣ чпка  
 себѣ рѣ. и ктѣ иѣ иже ѿ здѣ мене съврѣжетъ, непоменѣкь  
 ѿкланьны: къ таковомъ рѣньномъ, поніеже есѣстныкь иесн зѣло,  
 и прѣзорь срѣца твоего възнесе те. Възвзлѣи хрѣс кой на  
 висотѣ. и въ срѣци своємъ глѣи ктѣ ме съврѣжѣ. Аще и яко  
 ѿрѣ възнесешисе. и срѣк звѣздъ гнѣздо сткорши. и ѿ тѣхъ  
 съврѣзѣть те глѣть гь:

Снѣ иже слыше ѿ нѣмъ блгоуствнкѣ Стефѣ, скръзѣше  
 и скръстнѣ ка боесе ѿсзѣше се, яко такокаго юнца сверѣ-  
 повина. ѿ смръти снѣша въсхраниша же и ѿгосподнѣша. къ  
 мрѣзостѣ, и иже къ нѣмъ брѣства помышлѣше, Многаци  
 же повуаѣи писаше къ нѣмъ, моленѣ ѿ такоки прѣстатн. На  
 якоже Соломѣ сказаѣ глѣ. ѿблнуйи мѣдраго и възлюбнѣ те.  
 безвѣмаго же и възненавиднѣ те, Сице и тѣ по истинѣ  
 безвѣмныи любѣшѣго и възненавидѣ кса бо кѣже хь нѣмъ Стефа-  
 нова. въ забн положнѣ. и ѿблагодѣти не възблагодѣтѣ, къ  
 нѣмъ въвъ, поправѣ бо заповѣ бжню. кѣтвoprѣствннкь бѣ  
 и еѣлскоѣ братотвореннѣ прѣѿбндѣвъ, ѿбѣже ѿ него лю-  
 бовню, ѿстѣпн же и върою, закнстн же и злобѣ рѣ въкъ и  
 бестрашнѣмъ бжнѣмъ растлнкъ дшю свога (Слѣдватъ дълги ре-  
 торични излияния противъ Срѣза, задѣто се отетналъ отъ сѣр-  
 битѣ. Стефанъ провозда брата си Сава да го моли. Легендата  
 посочва какъ Стрѣзо бива убитъ отъ ангель) кѣко иетеръ юноша  
 страшѣ, Савомъ рѣ повѣльнѣ, на спецѣ ме припѣ, исхѣтнѣ  
 мѣ мой промѣе нмъ кнѣтрнмѣл моѣ скоростню же велнкою,  
 Савѣ зкати, всѣ оѣмнѣнѣнъ нѣ молаше, тѣкѣщен же прнтекши,  
 и ѿшѣнага стго не ѿбрѣтоше, тако бо и ѣсмотрѣи бѣ. яко  
 не ѿбрѣстн се нсѣцѣлѣющаго и тако страшномъ стенаннѣ  
 и вѣмзю. ѿбѣдрѣже срѣнзю кѣзѣв тон ноци напрасно ипѣстн  
 дхъ.....

(Слѣдва за пѣтуванѣето на св. Сава отъ Цариградъ въ  
 Търново, при Асѣня II) ѿ Констандинака же грѣ, пакы въ

корабли поднигъ се, на Загор'скю земя, моремъ шествіе творїи, хоте видѣти свата скоѣго, Асана црѣ загорскаѣ, се҃го ко дьши, за Владислава крѣ посагшии бѣше. Приде же въ грѣ Несебръ. ѿ кѣ ренъномъ Асаню нославъ, своѣ възвѣсты пришествіе. царь же благономъхъ слугъ сконхъ, и съ своѣми пославъ коми. ꙗко съ в'сакаю похъстню, стго, ѿ съ потреба ми ёго ѿ морѣа поднигнати. Пришьшъ же стѣмъ, въ грѣ Трън'овѣ, и цроу усрѣтшъ ѿ н люкзно того приѣмшъ, трѣхство же велико, ѿ прѣшствѣ его створшъ, ѿ въ свойхъ топахъ полатѣ, настоюще. ради студи, прѣвѣкати ѣмъ пожелъшъ. Свѣтломъ же ѿ великамъ празнѣкъ, бѣствнаго, бгоѣвлѣенна, пришьшъ, црѣ, ѿ блжннѣи Іоакимъ патрїархъ, прѣпоунтающе стго пожелъша ѣмъ, въ навѣрне бгоѣвлѣенна, службъ стѣю, съвршнѣти, въ оутрѣи же пакы патрїархоу. такоже съвршнѣти, стѣн же црѣ ѿ патрїарха, послъшавъ, ѿ въ навѣрне бгоѣвлѣенна. стоюю службоу съвршлѣ. (Св. Сава гостувалъ въ българскитѣ дворци, а царь Асѣнъ II излѣзълъ на ловъ. Гостѣтъ, вато заболѣлъ, проводилъ ученицитѣ си да си идатъ въ Сърбия. Той се поминалъ въ Търново, на 12 ян. 1236 г. Тѣлото му било положено въ монастирската черква Св. Четиредесетъ. Асѣнъ не заварилъ въ животь свѣпѣи си гостѣ. Слѣдъ година врѣме враль Владиславъ сръбски дошълъ въ Търново и взелъ, не слѣдъ малки молби, останвитѣ на св. Сава).

**105.** Приписка въ рѣкописенъ сборникъ отъ XIV в. На послѣдния листъ прѣписвачѣтъ е заблѣжилъ:

Блгоколѣнїемъ ѿца. ѿ съспѣшенїемъ сѣа. ѿ съвршенїемъ стго дха. ѿже ѿ прѣдѣсть на писанїа. (Слѣдва за ползата отъ божественитѣ книги, а слѣдъ това) Азъ смѣренинъ іеромонахъ Филімонъ, ѿ области Зетовьщнукїе. въ храмѣ ѿже въ стѣи ѿца наше Николѣ, мѣсто рекомѣ Войнегъ. Съписѣ сїю книгоу, при всѣѣшценїемъ іспѣпъ Морозѣнскїе, кѣрь, Мѣенъ (Слѣдва обръщание къмъ четцитѣ за опрощение на грѣшкитѣ).

106. Бѣлѣжка въ сщція сборникѣ на края:

Да се знае гога придѣхъ азъ грѣшникъ Иванъ ѿ Кратово  
ѿ Десново монастрѣ ꙗѡ (1779). Тоганъ вѣше ереніеръ  
монахъ попъ Христо ѿ Стрѣмица.

107. Бѣлѣжка въ сщція сборникѣ на края:

Еписѣповъ ієрѣпъ Бѣскы. въ пѣкриліе горы "Соковецѣн.  
пѣ своєю рѣкою, лѣт. 7223—1715) ꙗ рѣ, ꙗѡ<sup>1)</sup> мѣца.  
Юніа. кѣз.

108. Бѣлѣжка въ сщція сборникѣ на края.

Да знае кога придѣхъ азъ грѣшникъ и мниши Иѡнникіе  
въ греехъ гра Сараѣискаго въ монати Денѡвски при игѡмѣна  
Ісаіе іермонѣ ꙗѡ мѣ (1745). ѿ и

109. Бѣлѣжка въ сщція сборникѣ на края:

Да се знае. кога. придѣхъ. азъ. грѣшникъ. папа. "Иванъ. ѿ  
нахию. Тикѡвешкѣ та дондо. ѿ село Десново. ѿ монастырѣ.  
Десновски. ꙗѡ. пѣ. а. (1781).

110. Бѣлѣжка въ сщція сборникѣ на края:

Здѣ придѣхъ: азъ грѣшникъ и мѣши, ва слѣжильнхъ сщчєннѡ.  
диакѡвѣ, — "Иванъ при котихъ гѣна влѣженнеишагѡ": кѣ.  
Ярсєніа "Иѡновѣ въ тѣи ховитѣ. глѣма Денѡвацѣ: Тогдѣ  
пѣтъ. шаѣва. въ бѣгохранимѡю епархїю Колѣискѣ. при гѣнѣ  
митрополитѣ. кѣ "Фремѣ Станѣвичѣ: — летѡ. витѣта: ꙗѡ лѣ:  
ѿ рождаѣва: ꙗѡ бѣга: и спаѣ нѣегѡ. Іса Хрѣта ꙗѡ. кѣ. и: —  
(1728) рѣкою: —

111. Бѣлѣжка въ сщція сборникѣ на края:

Да се знае гога вѣше житѡ. р. (па)ри. ва летѡ ꙗѡ. ꙗѡ. мѣ.  
(1739).

112. Приписка въ миней отъ XVI в., на послѣдния листѣ:

"Язь смѣренїи ієрѡдіаконъ Силиѣстръ ѿ страны Дечан-  
скыє. съписѡхъ съ миней въ монастыры глѣвомѡмъ Пыргѣ. въ  
лѣт. з. тысячцѣно мѣ. ѣ" (7046—1538).

<sup>1)</sup> Единичѣ и десятичѣ по турски ѡ: т. е. 1715.

113. Бѣлѣжка въ сщія миней, на послѣдняя дървена корица:

Да сѣ знае кога прѣиде гакъ Емѣлѣ Ѡ Рокларци на манастиръ Десновски Ѡ Миховци Гѣоргиевъ синъ: месеца априлиа 15 днь ꙗꙋз (1787).

114. Бѣлѣжка отъ старческа ржа, на сщата корица: Емѣреніе наше Филаретъ Ципгъски Кочангъски Кратовгъски Крестедилгъски.

115. Бѣлѣжка въ пендивостарь, на послѣдняя корица:

† Еню кнѣгъ. пендикосѣ къпи прѣзвитерь Етоико въ лѣ. з. тѣсвшне и р ѣ. к. д (7124—1615) за триста и 4 — — аспри. и за странъ жѣто мѣць севвриа. дѣ днь — — —

116. Бѣлѣжка въ миней, на послѣдния листь:

† Ея книгѣ Дѣсновскаго манастира. подпѣхъ азъ многорѣшнѣ мѣтрѣнѣ. Михайл Баскы Кратовскы, ѣ Цѣ, да несть. никы Ѡемлюма Ѡ сеѣ цркви. въ. лѣ. ꙗꙋ. р ѣ. з. (7157—1649) мѣа. гѣ кѣ.

117. Приписка отъ прѣписвача (листь 21<sup>о</sup>) въ Якатістѣ етѣмъ архангелъ Михайлъ, грозномъ воѣводе силы неѣмъ, която била написана при ѣромонаситѣ Теодосия, Гаврила, Неофита и Евтимия: при сеѣ слѣжѣвникомъ етѣмъ архангелъ Михайлъ списа се силъ бжѣственаа книжица ꙗꙋа1 (1811):

Знано вѣды како спрѣписѣхъ азъ, попа Нико сиѣ бжѣственю книжицъ, акадистѣ етѣмъ архангелъ Михайлъ, в' Десновскѣа етѣмъ Лаври, да слѣжи за мѣю дшъ ѣ за мѣи родѣтели, кои гѣ ѣзвѣди Ѡ техъ етѣмъ Ѡвѣтели да ѣтъ проклетѣ Ѡ триста ѣ. ѣи. етѣ бгонѣснѣ Ѡшѣ, и Ѡ етѣго архангела Михаила силъ неѣнѣа, дѣ мѣ естѣ сопроти никъ, всего вѣка, ѣ вѣдѣщимъ вѣце ѣмѣнѣ :: —

попа:  
Нико: :: в' лѣто: ꙗꙋа1 ::

**118.** Бѣлѣжки въ апостолски дѣянія, на първата корица :  
 7219—1711) ѿ създаиѣ мѣра въ то време  
 црѣвѣици беше великаго амѣра безбожнаго сѣна пагѣвнаго свлѣ-  
 танъ Ахмедъ и подвѣже вранъ на Мѣсковъ. То време прѣдоше  
 ѿ вѣсдочнѣ странѣ съкачки.<sup>1)</sup> множество когдѣ летахъ великі  
 се гледахъ ѣкоже некої птице и сънчнѣнѣю зарѣ закрѣвахъ ѣкоже  
 ѿ влѣкъ мѣца авѣгвста дѣ днѣ петкъ и много ѿ нѣ фатасмо  
 и ѣмахъ ѿ четѣрѣ ката крѣла на колѣко четѣсмо писано беше  
 на лево крѣло днѣ црѣвѣици и дрѣгѣ слова прѣлѣчехъ како  
 елѣнска и жѣдѣвска не е лѣжа него истѣна а немаше съвакомѣ  
 писано и по много места жѣта ѣзде гѣ.

**119.** Бѣлѣжка въ сщцата книга, на послѣдняята корица :  
 Да се знае що самъ долъ на вера за ракиа оу Лесново  
 оу Маркоте (кѣ) пари за ѿпинци и оу Ятанаса дѣ пари оу  
 Пѣвна дѣ пари ѣ Стоилкоте а пара оу Иѣвана гѣръчира (ѣ)  
 пара ѣ Стамена а пара ѣ Цветана Станволевика дѣ пари ѣ  
 Златана ѣ пари ѣ Маринкоте ѣ пари ѣ Крѣтѣте и пари ѣ дѣдо  
 Гѣлава гѣ пари ракиа ѣ попъ Андрейа (ѣ) пари. Месеца ѣвниа  
 и дѣнѣ гѣ пѣз (1787).

**120.** Бѣлѣжки въ сщцата книга, на л. 26<sup>а</sup> и 30<sup>а</sup>, отъ  
 „даскаль Петѣа“ :

1) Знано бѣду кога беше даскаль Петѣо в село Дове-  
 зенци лета ѣ сотворенѣа мѣра 7 ѣ мѣ 2<sup>а</sup>) :

2) Знатѣ са вѣга бешѣ мѣка ѣ арнѣзти много по землѣ  
 много рѣстанѣ изгнѣше на едни стѣка ѣзедоше на едни чѣдѣ  
 ѣзедоше силѣмахъ на едни хрѣс<sup>3)</sup> расѣпашѣ и родѣ се цѣрѣ  
 на нѣхъ много силѣ бѣхъ 7 ѣ мѣ 4 годѣ (1844?) пѣса асѣ  
 Петѣо ѣ село Довезенци в сѣхъ кнѣга ѣ мѣнастирь Лесновски.

**121.** Бѣлѣжка въ псалтирь, на първата кора :  
 Къ лѣ зскѣ (7229—1721) кога ѣзидѣ азѣ грѣшнѣ Гав-  
 рѣлѣ Дѣяконѣ в Лесновъ.

<sup>1)</sup> Скачки = скакалицы.

<sup>2)</sup> Датата изглежда да е лѣ мѣ (1842) отъ Христа.

<sup>3)</sup> Честъ.

122. Бѣлѣжка въ сѣщия псалтирь и мѣсто:

Да сѣ зна какѡ приде пѡпъ Стѣфанъ ѿрмона Ствденитани ѡ манастирь Дѣсновъ храмъ стии архангѣлъ: — лѣто 7229 (7229—1720) дѣтѣмриа днѣ д.

123. Бѣлѣжка въ миней, на послѣдната кора:

Приде Гофроніе срелинъ ѡ Пеѣни ѡ мѣстир Десновскій мѣа фер 28 днѣ 1726 лето гѡп. днѣ.

124. Бѣлѣжка въ края на триодъ:

Дѣтъ 7257 (7257) а летъ ѡ рождѣна ва слова. ѡ ѡ ми (1748) съписа азъ дѣакъ Христовъ ѡ селѡ ѡрзаръ за знаменіе ѡ . . ѡ Хамеда проклетого, 7257 (1161).

11<sup>1)</sup> 1161<sup>2)</sup> 1748

125. **Първата печатна книга на новобългарски езикъ.** Тя е Хаджи Якимовата Пѡвѣсть ради страшнаго ѡ втораго пришѣствіа Христова. Будинъ 1814 г. Освѣнъ тази книжка сѣверомакедонскія книжовникъ и учителъ е печаталъ още три други: Митарства отъ 1817 г., Чудеса прѣсватія Богородици (изъ Амартолонъ сотирия) отъ 1817 г., Различни поучителни наставления отъ 1719 г. „Пѡвѣстьта“ е малка книжица, 46 стр. на малка осмина. Съдържа двѣ слова, едното за страшния сждъ, другото — слово на пророкъ Данила. Отъ Пѡвѣстьта до сега се знаятъ запазени само два екземпляра; единъ отъ тѣхъ видѣлъ Ал. Теодоровъ въ Кюстендилъ,<sup>3)</sup> а другиятъ, у менъ, намѣрихъ въ Щипско Ново-село. На първата корица въ моя екземпляръ стои бѣлѣжка: **Сѣл книга на Цветана сѣпѣнѣю Манасѣл Дѣмитройл Стѡланѣ Пеѡ аѡл** (т. е. хаджия). Книжката ще е останала у рода на Пецови. Хаджи Пецо, който се подписва на корицата, е сътрудничилъ за издаването на книжката заедно съ други търговци отъ сѣверна Македония, както личи и отъ заглавния листъ:

1) и 2) Турско лѣточисление, отъ сѣвра 1161 г., отъ Хр. 1748.

3) Слсп. LXI, 202.

# ПОВѢСТЬ РАДИ ОТРАШНАГО. ѿ ВТОРОГО

ПРИШВОТВІА ХРІСТОВА,

СОБРАННАА ѿ РАЗЛІЧНЫХЪ СТЬІХЪ ПИ-  
САНІАХЪ, ѿ ПЕРЕДѢННА НА ПРОСТѢЙШІИ ІЗЫКЪ  
БЕЛГАРСКІИ, ПОЛЗОВАНІА РАДИ ПРОСТѢЙШЫХЪ  
ЧЛВѢКОВЪ И НЕКНИЖНИХЪ:

СПИСАНАА

ѿ

ХАДЖИ ІСЛАКІМА ДАФКАЛА,

. ѿ ПЕРЕДѢСА НА ТЪПЪ ПОТШАНІМЪ

ГОСПОДЯ

КУРЬ ХАДЖИ ПЕЦА ѿ ШИПЪ,

ѿ

КУРЬ ХАДЖИ СТАНКО ѿ КРАТОВО,

ѿ

КУРЬ ДИМІТРІИ ФІЛІПОВИЧЪ

ѿ ВЪГРИ ДЕРЕ ПАЛАНКА

ЗА

ДУШЕВНОЕ ѿХЪ СПАСЕНІЕ

НАСТОАТЕЛЬ БЫТЬ

ДИМІТРІИ ІСЛАННОВИЧЪ

ВЪЗЪРА ѿ ОЧИЩА.

---

ВЪ БѢДИНѢ ГРАДѢ

ПЕЧАТЫ КРАЛЕВ: ВСЕДУШИЩА ОУНГАРСКОГО

• 814



Ето извадки отъ словата, за да се види какъвъ е билъ езикътъ на българския учител-писателъ, който почналь пръвъ да печата книги на новобългарска рѣчь<sup>1)</sup>:

... Имало тоя време царь невѣренъ: той царь нещо мѣ завидѣлъ ѿ гѣрасъ на тогò стѣго прѣрова Даніила, и го фрѣлилъ на ѣрслани: живъ да гò изедатъ: ѿле чѣдо дивно, и многѣ големо! таковѣи силни, и страшни ѣрслани, ѣми мѣ сѣ поклониле, и нѣги мѣ лизале, и крѣтки мѣ сѣ оучиниле, како ѿвци на ѿвчаръ; глѣдайте сега, кой има вѣра и чисто живее... Тѣшко и горко вамъ кѣ да биде на вапше оумиранѣ; сѣкій денъ даватъ на дѣвола хлѣади: вапши грѣшни рѣчи и зборѣви и сѣте вапши рѣчи грѣшни ги пише дѣволъ оу негѣви тевтерѣ; вѣ е слѣпъ оумъ не видите тѣе оубдѣ, що вѣ завздѣлъ дѣволъ; и вѣ влечѣ оу вѣчна мѣка, сега чѣвѣцы како слѣпи на сѣво зло трѣчатъ, како ти на сиджѣри псѣте, ги вѣкатъ, да ги врѣзатъ, и ѿни ходатъ, и трѣчатъ да ги врѣзатъ оу сиджѣри, така и дѣволъ трѣга и хѣди по чѣвѣци, скѣро да имъ врѣзе оумотъ, да не познаатъ своите грѣхови; многѣ сѣ радѣе дѣволъ за тѣе чѣвѣцы, кои не мѣслатъ грѣховите и оумиранѣ тѣе кои оумиратъ безъ покѣанѣ (отъ стр. 26—28).

### П а л а н е ш к о.

**126. Криворѣчна (Егри-дере) паланка.** Турски стихотворенъ надписъ на мряморъ, за съгражданѣето на криво-паланешката крѣпость, стои надъ входната врата на кервант-сарая, сега правителственъ домъ, конакъ. Срв. за това въ моето дѣло Сѣверна Македония, 192. Ето фотографска снимка на надписа и съотвѣтенъ прѣводъ:<sup>2)</sup>

<sup>1)</sup> Книгитѣ на Софрония Врачански още не могатъ да се броятъ за написани на новобългарски езикъ. Тѣхната рѣчь е словѣно-българска.

<sup>2)</sup> Направенъ отъ г. Гаджановъ.

Негово прѣвзходителство далновидниятъ Байрамъ-паша, който е въвелъ редъ въ цѣлата държава, най-първо положи голѣми старания и реорганизира войската, принуди държавнитѣ сановници да не се отклоняватъ отъ правдата, а сетнѣ, когато се научи, че въ страната има бунтъ, той потуши и него безъ бой и война. Кой ли герой е минавалъ безъ бой



прѣзь главния държавенъ пѣть въ еGRIDERENСКАТА еЛИСУРА? Прѣзь единъ петъкъ пашата, като събра безработни хора и жѣтваре, съ умнитѣ си мѣрки, турна край на бунта, прѣдизвиканъ отъ заблудения народъ. Неизвѣстниятъ пѣвецъ възпѣ тѣзи му добри дѣла, а пѣкъ безсмъртниятъ Богъ нека запази вѣчна паметта му. Година 1043 (отъ Христа 1633).

**127.** Отъ ктиторския образъ на Хаджи Якимовия синъ, въ черквата Св. Троица (градена 1833 г.) въ Паланка, отъ надписа при него и надгробната му плоча узнаваме, че йерей Давидъ хаджи попа Якимовичъ, билъ роденъ въ Паланка и се поминалъ прѣзъ 1844 г. Това извѣстие хвърля свѣтлина върху биографията и на Якима.

**128. Осоговски манастиръ Св. Якимъ.** Надпись отъ 1350 г., на два къса красиво дѣланъ мраморъ.

1°. . . . . и . . . цѣве . . . .

. . . зрѣлъ ѱси мѣрднѣ ѿца .

. . . горко салзещи . т . . . .

. . . емъ прѣкры . . . . .

2°. . . вера <sup>1)</sup> во дворѣ цркъы . . .

. . . ѣде мѣздѣмъ . . . . .

. . . ѡбѡ оставни . . . . .

† въ лѣтѣ 730. нн . . . .

и сконни весѣ . . . . .

свѣ . . мн . з

. . ѡмр . . и . . .

**129.** Въ пергаментната служба на св. Якима, запазена въ манастиря, въ единъ отъ канонитѣ (д гласъ, листъ 3<sup>б</sup>) четемъ обръщението: брѣньства во свѣтлою ѡдеждѣю оукраси се. Явно е отъ това, че св. Якимъ е билъ йеромонахъ, както и право го изобразяватъ съ благословеца ржка. Въ житието не се поменава за този монашески чинъ, който прѣдставя св. Якима не като изпостникъ само, като егонстъ отшелникъ, а книжовенъ, просвѣтенъ свещеномонахъ.

**130. С. Търново.** Надпись отъ 1505 (или 1605) г., надъ вратата на селската стара черква:

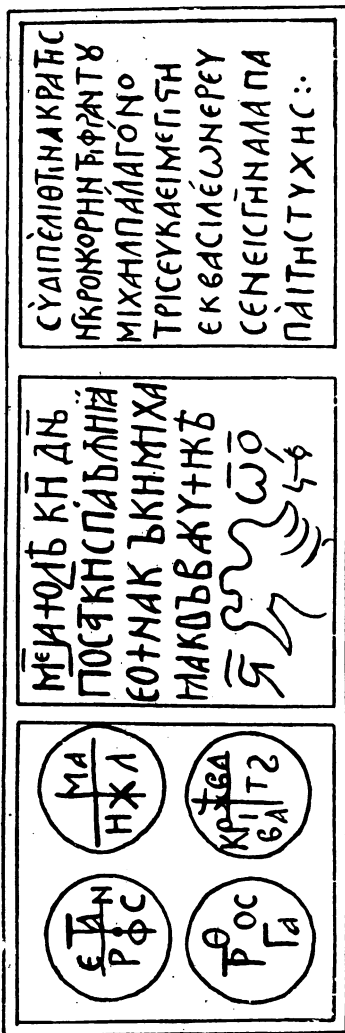
† Изволеніе ѿца. и поспешение и съврѣшеніе ѿта дѣха,  
и съврѣши се си. бжствени. храмъ. ѿта. и чѣдотворьца христова.  
Николае. и саградѣ се трѣдомъ. и съписа се. въ лето 7113  
(7013 или 7113) презвитера. Пен. и подрѡжїе. Проїка.<sup>2)</sup>

<sup>1)</sup> Може би да е (Ом)жера. Цѣлиятъ надпись ще е билъ надгробна плоча на пѣкой Оливеровъ близкъ. Оливеръ, свѣтромакедонски владѣтель, се чува до 1355 г.

<sup>2)</sup> Прѣписъ ми достави г. В. Димитровъ.

## Д о й р а н ъ .

131. Надписъ отъ 1362 г., на голѣма мраморна плоча, заидана въ притвора на черквата Св. Илия. Съдържа четири монограма и двѣ стълбчета надписъ, едно на словѣнски и друго на грѣцки.



Начертанието на буквитѣ въ колото и да е ясно, словѣнскиятъ текстъ не може да се прочете удовлетворително, защото дълбачтъ на писмото несъзнателно е рисувалъ дадената му епитафия.

Монограмитѣ могатъ се развърза тъй:

1. Ἀφιέρωσεν 2. Θυγατρὸς 3. Μιχαήλ 4. Κρ. βα...τ... т. е.  
Посвети на дъщеря си Михаилъ Кр. ва...чѣ.

Словѣнсвитѣ редове могатъ се проче тъй:

М(кс)еицл юл(н)ѣ к̄н (28) днь пр(ѣд)стави с(ε) (ра)ба  
в(о)жна .о..на к̄ки (т. е. дъщи) Михаила Кръва....кѣ ρ̄ς ω̄ б̄  
(6870—1362 г.) ἔτος.

Гръцкитѣ редове:

Σὺ δ' (ε)ἵπῃ, λίθῃ, τίνῃ κρατεῖς; νεκρὸν κόρην.... Μιχαήλ  
πάλαι γόνυ τρις εὐκαλ(λ)ει μεγίστη ἐκ βασιλέων ἔβ(ρ)ευσεν εἰς  
γῆν ἀλ(λ)ᾶ παπαὶ τῆς τύχης.

(А ти, камъко, кажи кого съхранявашъ? — Починала  
дѣвойка..... Михаила отъ древенъ царски родъ, най-благо-  
роденъ и могъщъ. Отиде въ земята, но уви, каква злочестина!)

**132. Въмъ съчиненията на архимандрита Тео-**  
**досия, български писателъ и печатаръ отъ Дойранъ.**  
Едни отъ съчиненията на папà Теодосия са твърдѣ рѣдко  
запазени, а други са познати по единствени екземпляри. Въ  
Дойранъ намѣрихъ двѣ-три отъ неговитѣ книги. Ето, на  
слѣдната страница, заглавния листъ на Теодосиевия букваръ  
отъ 1838 г.<sup>1)</sup>:

Арх. Теодоси написалъ и прѣдисловие къмъ книгата Утѣ-  
шение грѣшнимъ на Кирила Пейчиновичъ и я печаталъ въ  
своята солунска печатница. Ето страница отъ това прѣдисловие:

Блаженъ естъ ѿ любочитатели христiяны, ѿ ѿвой чело-  
вѣкъ преподобнiй iеромонахъ Кѳрыль что ѿбретаетса во мо-  
настiръ стѣго Ἀθανάσια, κτiτορѣ бiсть κнѣзь Лазарь серпскiй.  
за ѿвой ѿтець глаголю: ѿще не бi бiль онѣ помѡгналь: не  
бi бiла ѡправена ѿ тѣпографiа наша, оти бѣше ѿзбѡрела,  
ѿ сега надеѣме на Бг̄а ѡти нѣли толко ѿ ѡправихме, ѿма

<sup>1)</sup> Пръвѣ оловѣсти за тази начална книжка Шоловъ, въ съчинението си  
Изъ новата история на българитѣ въ Турция, Пловдивъ 1895, стр. 13 сл.

НАЧАЛНОЕ ОУЧЕНИЕ

СЪ МОЛІТВЫ ОУТРЕННІА

СЛАВНОБОЛГАРСКІИ И ГРЕЧЕСКІИ

НАПЕЧАТАСА ВО ГРАДЪ СѦЛВЪ,

СО ИЗНОВЪ ТУПЪ:

ПРИ ХАЦИ ПАПА ДЕОДѦСІА АРХІ  
МАНДРИТА СУНАЙТСКАГО.

ЛѦТА АШЛИ



Бгъ ѿ за по́више. Но ѿвой блаже́ній челоуѣкъ: со то́лко  
 трыдъ ѿ со любу́въ, седе ѿ приведе́ ѡваа кнѣжица, глаго́лемаа:  
 Оу́тѣше́ніе грѣшнымъ, како́ седе ѿ собра́ слово ѿ бжѣвое  
 писа́ніе, ѿ ѣва́нгѣліе, ѿ вѣтхаа завѣтъ ѿ ѱалтіръ, ѿ ѿ кнѣги  
 глаго́леміа Иліа Миніа́тъ, ѿ ѿ гръги примѣрными історіама.  
 да приведе́ ги со толкованіе на прости азыкъ болгарскій  
 долна Муссій Скопскій, ѿ Тетовскій да а чатать ѿ простию  
 наро́дъ да оублажа́еть на таковъ правосла́вній оучитель, ѡти  
 можа́тъ да позна́тъ ѿ сіе оуче́ніе. ѿ не можа́тъ да рѣчатъ,  
 цо цо немо́жеме да позна́еме ѡти ѣсть по славанскіи ѿлі по  
 рѡссійски азыкъ, ѣве ключъ что ѡтворять се́рдцето ваше: не  
 ключъ ѿ злато ѿлі ѿ се́ребро, но ключъ ѿ же́лезо ѿ чиликъ,  
 что да не се ви́, сти се́ребро и златото ѣсть меко ѿ се не  
 се́рво и пр. (л. в—г).

### С ѡ р ѡ.

133. Тухленъ надпись, взиданъ въ сѣверната стѣна на  
 кулата на сѣрската стара крѣпость. Не изглежда на гръцки:

ⲚⲞⲬⲪⲀⲚⲚ

134. Гръцки тухленъ надпись, малко по-горѣ отъ първия  
 и по-надесно отъ него:

† ΠΥΡΓΟΣ ΦΩΔΙΕΒ, ἡ ΠΛΕΙΝ (NORC+L,  
 CONEKHC)

Може да се прочете положително само: † Πύργος . . . . .  
 ἔκκτησεν (Кула . . . . . съгради . . .). Папагеоргиу иска да про-  
 чете: „Πύργος αὐγούστου βασιλέως ἐν ἔκκτη(ι)σεν Ὀρέστης(?)”  
 Срв. Byzantinische Zeitschrift III, 239.

### Филипи (Кавалска каза).

**135.** Надписъ отъ врѣме на първото българско царство, говорещъ за походъ на българетѣ въ земята на смолѣнетѣ.  
 ... ον βου . . . . . ἐκ Θεοῦ ἄρχων ... ἄνο; ἀπέστ(ε)λε(ν) ... οὔλον  
 τὸν κχυχά(ν)ον δώσῃ; ἀπὸν φουά(τῶν) τχκτὸν . . . . . κ(αί) . . . κο-  
 (λ)οδρὸν κ(αί) δ κχυχάνο; (ἐπι) τῶ; Σμολεάνου(ς) . . . Гл. повече  
 на стр. 1 и сл.

### Р а з л о г ъ .

**136.** Черковнословѣнски букварь отъ 1792 год., издаденъ въ Вѣна, съ иждивението на Марка Теодоровичъ, вѣлгара родомъ ѳзъ Разлога. Отъ запазени писма и тефтери на разложки търговци знаемъ, че, къмъ края на XVIII в. и първото десетилѣтие на XIX, главната износна търговия съ сѣрски и драмски памукъ се е намирала въ рѣцѣтъ на български търговци отъ с. Банско (Разложко). Въ Вѣна е било главното стоварище на памука. Тамъ се намирили едни отъ търговцитѣ, а други въ Бѣлградъ и Сѣръ. Срв. Мсб. XII, 256—258. Къмъ тѣзи български търговци ще е принадлежалъ и Марко Теодоровичъ. Любородни сѣрби, съ които е билъ въ търговски връзки, ще са го подканили да се заеме съ изданието на поменатия букварь, главно за полза на сръбскитѣ дѣца, както това узнаваме и отъ прѣдисловието. До тогава сръбчетата употрѣбявали киевски и московски букваре. Нѣма съмнѣние, че Марковиятъ букварь ще да се е прѣскалъ и изъ българскитѣ земи, дѣто не бѣ прѣстанала да се учи словѣнската книга. Въ това се увѣряваме отъ разпространението и на други сръбски учебни книги въ Българско и прѣзъ XIX вѣкъ. Освѣнъ това, единствениятъ познатъ у насъ еземпляръ на Марковия букварь се намѣри въ Самоковско.

Марковиятъ букварь е напечатанъ на малка осмина, на 130 страници. Той съдържа упражнения по черковнословѣнската азбука, срички, думи; наставления и уяснения за вѣрата; молитви; кратки понятия отъ числителницата; понятия отъ историята и географята, и на края календаръ по септемврийската година. Ето прѣписъ на цѣлия заглавенъ листъ (Въ каталога на Бѣлградската библиотека, при описа на сжщата книга, са изхвърлени думитѣ: вѣлгара родомъ ѳзъ Разлога):



## ПЕРВОЕ ОУЧЕНИЕ

Хотѣвшимъ оучитиса книгъ писмены Славѣнскими, назывѣмое.

### Б У К В Ы Р Ъ.

Съ многими полезными и потребными  
Наставленіями,  
по котѣрыма возможно въ краткомъ  
времени ѡтрока, не токмо Церковныа,  
но и Гражданскіа

### СЛАВЕНСКАГО ЯЗЫКА ПИСАНІА

совершенно читати ѡбъчѣти; къ прѣмому  
Бѣопознанію и Бѣопочитанію наставити; и къ по-  
нѣтію рѣзныхъ въ Гражданскомъ житіи нѣжд-  
ныхъ вещей привести:

#### Иждивеніемъ

Г. МИРКА ѠБОДОРОВИЧА

Българа родомъ изъ Разлога.

Въ Бѣнинѣ,  
при Г. Стефанѣ Ѡ Новаковичѣ,  
въ Славенно-Сервской, Блахійской и Ко-  
стѣчныхъ Языквѣ Привилег. Тѣпографіи  
1 7-9 2.

### Зографски поменикъ.

---

Монастирскитѣ списъци на вѣруещи, прочитани при божествена служба за упокой или за благословение, се наричатъ поменици. Стариятъ Зографски поменикъ, който поради това, че изрежда царски имена и може да се нарече Царски поменикъ, е билъ обнародванъ отъ Хилфердинга по прѣписъ отъ 1502 г.<sup>1)</sup> Този Царски поменикъ, съ заглавие *Поменни Господи въ православной вѣрѣ царѣ влѣгарскыѣ*, съдържа въ избѣранъ редъ, поради честото прѣписване, имената на слѣднитѣ владѣтели: Борисъ, Симеонъ, Петъръ, Борисъ, Романъ, Шипманъ, Давидъ, Самуилъ, Гаврилъ, Радомиръ, Фружинъ, Иванъ Шипманъ (два пжти). Отъ епохата на второто българско царство поменикътъ не е запазенъ. Само имената на ктиторитѣ Иванъ Асѣнъ, Иванъ Александъръ се поменаватъ въ съврѣмени прѣписи.

Нашиятъ (втори) поменикъ, помѣстенъ цѣлъ пб-долу, обхваща епѣхата отъ 1527 до 1728 год. т. е. цѣли два вѣка. Оригиналтъ е запазенъ.

Трети поменикъ, отъ XVIII и XIX вѣкове, е много обширенъ. Той е запазенъ, по новъ прѣписъ, въ алтаря на Зографската съборна черква. Освѣнъ имената на поклонницитѣ, той съдържа и мѣсторождението имъ и датата на записваньето имъ, и поради това прѣдставя голѣмъ интересъ не само за историята на Зографъ, но и за издирвачитѣ по българското народно свѣстяване, градове и села.

---

<sup>1)</sup> *Хилфердингъ*. Сочиненія I, 270. Списъкътъ билъ съобщенъ на Хилфердинга отъ К. Д. Петковича.

Вториятъ Зографски поменикъ е написанъ на една тетрада отъ 21 листъ, първитъ 16 отъ които иматъ голѣмина 27·5 см. × 19 см., а останалитъ 25·5 см. × 18 см. Тетрадата е прошита и облѣнена съ яносини корици. На врѣме още поменикътъ билъ прѣписанъ на чисто, и старата тетрада захвърлена извънъ книгитъ на библиотеката. На нѣволво мѣста листоветъ са проядени отъ молци, а долниятъ десенъ край на всичкитъ е почернѣлъ отъ често прѣобръщанье. Отъ отбѣлѣзанитъ тукъ-тамъ дати, както и отъ имената на познати войводи, владици и патриарси, узнаваме, че поменикътъ захваща отъ 1527 г. Прѣзъ 1706 г. цѣлиятъ паметникъ билъ прѣписанъ на чисто съ хубавъ почереъ. Слѣдъ тази дата, още двадесетина години, до 1728 г., били дописвани нови имена съ различни почерци. Тѣ са печатани съ звѣздица (\*).

Въ поменика са записани имената на християнетъ, които били дали по 10 сребърника. Понеже между имената срѣщаме и женски имена и такива на монахини, явно е, че записването не е ставало само въ Зографъ отъ поклонници, които са бивали само мжъе, но и изъ областитъ, дѣто са обикаляли монастирски таксидиоти. На послѣднитъ петъ листа, писани отъ друга ржка, са помѣстени имена само на покойни зографски монаси: *☩ оупокоѣніи престѣвлшихъсѧ рѣзѣкъ въжнхъ монаховъ Зографскїи*. Тѣ по-долу не са печатани.

Първитъ 16 листа са разпрѣдѣлени на по 4 стълбчета — двѣ и двѣ, въ които са се вписвали имената на вѣрующитъ и роднитъ имъ мѣста. Всѣко стълбче е обградено въ рамки отъ жълтъ цвѣтъ. Въ началото отгорѣ на страницитъ са поставени общи киноварни заглавия: страната (българска, сръбска, гръцка и пр.), областъта и градътъ, отдѣто били записалитъ се за поменъ лица. Съ киноваръ са записани имената на градоветъ и селата и началнитъ букви на собственикъ лични имена.

По мѣстожителство и рождение, записанитъ въ поменика лица са разпрѣдѣлени на слѣднитъ групи: Св. Гора, Българска земя, Гръцка земя, Сръбска земя, Патриаршия Ипекъ, Угровлахия и Молдовлахия, Русия. Българската и сръбска земи са още и подраздѣлени на свои области: Загорье, Срѣдецъ, Пелагония (въ ориг. Пефлагония) т. е. Битолско, Бачка,

Срѣмъ и др. Това придава на този старъ поменикъ голѣма важностъ за етнографското прѣдставянье на балванскитѣ страни прѣзъ срѣдата на турското владичество и особено къмъ началото на XVI в., когато билъ почнатъ Поменикътъ.

Правилото обаче — на всѣка отдѣлна страница да се записватъ имена отъ една само областъ, не е могло да се спази навсѣкъждѣ, защото послѣдуещитѣ записвачи са помѣстали имената вѣждѣто е останало праздно мѣсто, безъ огледъ къмъ заглавието на страницата. Слѣдователно, положителни са само свѣдѣнията за първитѣ градове и села, писани като заглавия или слѣдватъ непосредно слѣдъ заглавията. Само тѣ могатъ да иматъ цѣна за историческата етнографія, тамъ нѣма ниваква погрѣшка. Такива са напримѣръ областитѣ и градоветѣ, посочени за „българска земля“ въ самитѣ заглавия: областъ Загорье, Търново, Ловечъ, Габрово, Етрополе, Враца, Чирепишки манастиръ, Касинецки манастиръ, покраина Високъ съ градъ Пиротъ, областъ Пелагония, Енидже Вардаръ, Битоля, Прилѣпъ, Велесъ, Струмица, Радовишъ, покраина Долна Прѣспа, Полошки манастиръ, Трескавецки манастиръ при Прилѣпъ, областъ Разлогъ, областъ „Пловдивско поле“, Пловдивъ, Пещера, манастиръ Св. Теодоръ. Областитѣ, градоветѣ, селата и манастиритѣ, които са поменати въ поменика и се намиратъ вжтрѣ въ прѣдѣлитѣ на горнитѣ български краища, са още повече. Ето, споредъ това, общия списъкъ на познати български земи, споменати въ паметника:

**Загорье:** г. Търново, с. Габрово, г. Свищовъ, с. Тръвна, с. Присой, с. Елена, манастиръ Дръновски, маданъ Костенецъ, Ямболъ, г. Ловечъ, мѣсто Етрополе, мон. Св. Троица, г. Видинъ, г. Силистра, Русчукъ, с. Тетевенъ, с. Митрополия, с. Брѣсть, г. Враца, мон. Чирепишъ, мон. Касинецъ, мѣсто Кипровци, Червена-вода, Орѣховица, Малко Търново.

**Срѣдецъ (область):** г. София, с. Врѣбница, с. Драгалевци, с. Локорско, с. Желенъ, мон. Кремиковски, мон. Дивотински, мон. Драгалевски, с. Перникъ, с. Мещица, мон. Желѣзнички, с. Корубляно, с. Челопечани, с. Кривена, с. Желява, с. Поноръ, мон. Рила, с. Дрънъ, г. Самоковъ, Палакария (покраина), маданъ Рила, с. Рила.

**Знеполъе:**<sup>1)</sup> мон. Св. Архангелъ на г. Ерма.

**Високъ:**<sup>2)</sup> г. Пиротъ.

**Пелагония:**<sup>3)</sup> г. Енидже-Пазаръ, Серменинъ, Хума, с. Въдрища, с. Гвоздово, Хайватово, с. Кракопеци, Тивкешъ, г. Прилѣпъ, Велесъ, Струмица, Радовищъ, с. Дедино, с. Чичево, Оризаре, с. Расоманъ, с. Грънчища, Криволакъ, Златаре, мон. Янков(ецки), Скопье, г. Битола, Маловища, Гръляни, мон. Кованецъ, мон. Орле, Долна-Прѣспа, мон. Свети Илия, мон. Бигоръ, г. Щипъ, Ново-село подъ Щипъ, мон. Полошко, мон. Продромъ, мон. Дихово, с. Рѣсенъ, мон. Трескавецъ, мон. Дъръзей, мон. Бошава, мон. Градище, мон. Крънино, мон. Буковецъ, мон. Стрежево, г. Кичево, с. Пл . . . ва, Гомендже, Струга, Върбани, Дебъръ, мон. Лѣсново, Небрѣдско, Криварѣка, с. Косоврасти долно, Пожарско, Костуръ, Беръ, Полянинъ, Кукушъ.

**Разлогъ:** с. Магарево, с. Банско, мон. Св. Теодоръ на Трълизъ, г. Неврокопъ, Бѣлица.

**Пловдивско поле или Пловдински (sic) кадилъкъ:** с. Пещера, г. Пазарджикъ, Кричимъ, с. Перушица, мон. Св. Теодоръ, мон. Св. Врачи, Кара-дере, Райково, Чокманово, г. Пловдивъ, Станимака.

Къмъ сръбската земя са отнесени, като положителни:

Бѣлградъ, с. Корморанъ (ягодински окръгъ), Ибянъ, Смедерево, (Темишваръ), Бечкережъ, с. Хоросинъ, с. Комлоушъ, с. Селеушъ, Срѣдня Бачка.

<sup>1)</sup> Трънско.

<sup>2)</sup> Така се нарича и сега източната пиротска покраина до Стара-планина.

<sup>3)</sup> Въ оригинала Пеллагония. Подъ тази областъ са поставени всички македонски градове.

СѦа кнѣга глѣтсе кѣновѣѡ снрѣ ѡбѣщн лнсть. Ѣже помннѣсе на вѣсѣкѡ Бжѣтѣвнѡ лѣргѣ Ѣже зде вѣпнсѡенсе, дѣт' г' срѣ-врѣн. Ѣ ннктѡ крѡмѣ блѣвенѡ настѡющаго да не дрѣзнѣ вѣпнсѡтн, да не вѣ блѣвенн мѣсто клѣѡв прѣ:

Зде вѣпнсѡютсе Сѣме гѡры монастырн Ѣ скѣтов`

Лавра	Дѣонисѣ патриар <sup>1)</sup>	Викентѡ ермѡ	Хѡлндѣ
Зеропотѣскн	Данѣл еромѡ	Геѡргѡ ермѡ	
	Козмѡ	Внслрѣѡнл дхо	Карѣя
	Снлолма момѡ	Нектѣрѡ дхо	
Карѣя	Ѧнтѡнѡ	Данѣл ермѡ	
	Мнтрофѡнл ермѡ	Дамаскѣнл ерѡ	
	Кѣрѣлла момѡ	Ннкѡморл дхо	Сѣсова вѡ
	Геондѣл ермѡ	Стѣфлнл ермѡ	
	Кѣрѣлл	Мннѡ ермѡ	
	Стѣфлнл еромѡ	Петрѡнѡ момѡ	Карѣя
	Сѣмѡнл ермѡ	Внслрѣѡ архѣрѣ	Земѡ
	Ѣсѡлл еромѡнѡ	Ннкѡдѣн архѣрѣя	Карѣ
*Дѣонисѡ	*Мнтрофанв	*Клнмѣй архѣ	*Влѡшка
*Карловѡ	*Внкѣтѣю мнтрополн <sup>2)</sup>		
*Ѣкѣскн момѡ	*Парѡенѣе ѣромѡнѡ		

<sup>1)</sup> Дѣонисѡ III, патриархъ цариградскн (1663—1665). Той прѣкаралъ старннѣтѣ сн вѣ м. Лавра. Срв. Гедѡв. Патр. арх. пѣнамѣс, 588—590.

<sup>2)</sup> Викентѡ Ѣоановнчѣ. Подѣ това нме са познѡтн двѡма карловецкн мнтрополнтн, еднн прѣзъ 1731—1737, а другѣ прѣзъ 1774—1780 г. Срв. Голубннскн, Краткѣй очеркѣ, 618, 620.

## С т а г о р а̀

Ξεῖδ̄ Καρῆ	Виктора ἀρχιε Μιχαήλα ἀρχιερέ̄ Σιλῶμα ἐρομ̄δ̄ Μανασῆ Στέφανα ἐρμ̄δ̄ Πάλλα ἐρμονα Ἰωαννῆμα μοῦ *Ἰωάνη ἱερέη *Μαρθᾶ	Ἠσαῖα ἐρομ̄δ̄ Νικόδημα ἀρχι Ἠλῆα Στέφανη Γαβριῆλ ἐρμονᾶ Πετροῦνια μοῦ Ἰλιώκα μοῦ Θεῶ̄σια μοῦ Ἰωαννῆκῆ ἐρομ̄ *Ἀρξεν... ἐρομ̄ Ἀγγελῆμα ἐρομ̄ Μακάριᾶ ἐρομ̄ Στέφανα Ἰωσήφα Χρῆτοφόρα ἀρχι Δαμλσκῆλα Ἰωάνη ἐρομ̄ Ἐφ̄εμα μοῦ *Ζαχαριῆ Διοωνῆσια ἐρμ̄ Νικηφ̄ μοῦ Νικηφόρα Ἰωλσάφα ἐρομ̄δ̄ Ἰωάνη ἐρομ̄δ̄	Свѣла ꙗ̀ѡда Καρῆ       Χτέμη   Сѣлῆ Πάλλη   Μέσην   Ἠκерь   Καρῆ
Ζογράφ̄	Κοσταῖντιᾶ μοῦ Χρῆστοφ̄ο μοῦ Ἀγκῆκῆ ἐρμονᾶ Ελισάφτα μοῦ Νεκτάρῆ μοῦ Σιμεῶνιᾶ ἐρμονᾶ Κῆρριᾶνᾶ *Καλλῆνῆ ἱερομονᾶ *Δακῆιλ' ἱερομονᾶ *Νικηφόρα *Στάμο Κέμα Σάλα Ἐρα, Θεῶφῆλῆ		
Μοῦᾶ Χιλλῆ- δάφ̄	Θεῶδωρα ἐρμ̄δ̄ Ἀβελῆμα ἐρμ̄ Μακάριᾶ μοῦ Μῆνη ἐρμονᾶ Γαβριῆλ χιρῆ		

З а г о р ѿ е  
Г р а д ѣ Т р ѣ н о в ѣ  
Б л ѣ г а р с к а з е м л я

Сѣ Габрово	Стано іерей Неделко Стано іерей Гуца Стопка іерей Никола Стана Савуа Пейка Нема	Петра іерей Пахомія ермонѣ Іакова монѣ Алеза Сѣла Тодорѣ Желѣска Петра Пейка Іоанна Ангелина	Гра Свищѣ
Сѣ Трѣвна	Герги Злата Никола Богдана Стопка Нон Герги	Петра Драгма Петка Радосава хаци Севла хаци Петра орѣна Цвѣтѣ Бойѣ	Гра Трѣнѣ
Се Присой	Костантиѣ ерей	Михаила	Кѣтенецѣ маѣ
Сѣ Слѣна	Василѣ	Феѣра Стоноѣ ерей	Ілиболѣ
Мой Дрѣ- носки	Іосифѣ ермонѣ Харитона Беряпѣ Станѣ ерей Савуа Новѣна	Дзика Жейна Феѣра Златка іерей Іанка Савѣ	



З а г о р ѿ е  
Б л ѣ г а р с к а з е м л а

Градъ (Лове)уь	Геωργία ιερέα	Крѣсте хаци	Мѣсто Етрополиε
	Κρήνα	Βασίλεια έρμονᾶ	
	Сѣва	Παίγια μοναχῆ	
	Стамѣта	Βιτάνα ιερέη	Сѣ Тέτοу'α
	Петра	Βλάδъ	
Монѣ Ста Трѣца	Стефанъ еромѣ	Данила έрμονᾶ	Сѣ Μιτρώλια
	Пансіа	Дѣла	
	Пѣла	Дзвѣца	
	Стама	Дѣла	Сѣ Брѣсть
	Рада	Λγοραριη	
	Момуѣла хаци	Κίριαца	
	Петронѣа еромѣ	Пѣтка	
	Никѣдима мѣ	Пѣла	
Грѣ Бдѣнь	Μαγδαλίνα μοναχῆ	Їѣла хаци	Солѣ грѣ
	Άναστασία μοναχῆα	Пансіа монѣ	Дохѣаръ
*Градъ Слистра	*Ισαѣε еромѣ	Εκѣνѣла монѣ	Зогрѣфъ
	*Βασίλъ еромѣ	Μελέντѣа монѣ	
Хѣландѣ	Βиктора еромѣ	Недѣл'ка	
ѣресъ грѣ	Κάμυε ιερέη	Їѣла прѣзвитѣра	Сѣ Урѣла рѣка
	Спаса	*Ερόβειη αρχιερεί	
	Марѣда	*Димѣтршко хаци	
Ѓурѣно	Καλλινηка αρχιερέα	*Άρσѣνѣа ιερονᾶ	
*Бдѣнь	*Πѣтко дрѣц	*Димѣтра Димѣтри	
*Рухѣць	*Тѣшко хаци		
*Гизргево	*Γεωργία		

З а г о р ѣ  
Г р а д ѣ К р а џ а

	Монастырь Успенский	Монастырь Касниецъ	
	Сѣла Дивѣя мѡ	Ипатиѣ	
	Стефанѣ еремѡ	Неофитѣ	
	Сава	Григорѣ	
	Михаѣла	Кѣра	
	Петка	Крѣсте	
Мона Шареѣ	Герасимѣ	Михаѣла	
	Стефанѣ	Никанора еремѡ	мѣсто Кипорѣ
	Стоѣна	Стоѣѡ еремѣ	
	Дѣѣна	Іѡѣ	
	Іѡѣѣ	Сѣла еремѡѣ	
	Драганѣ	Мѣѡ	
Германѣрѣ при Сѣѣѣѣ	Неда	Никифора	
	Кѣла	Софронѣ	
	Недѣѣѡ	Димасѣѣ	
	Стоѣѣ	Стѣѣѣ	
	Михаѣла	Стѣфанѣ	
Граѣ Краѣѣ	Неда Стоѣѣ еремѣ	Іѡѣѣ	
	Костадинѣ	Іѡѣѣѣ еремѣ	
	Іѡѣѣѣ Недаѣ	Панатѣѡѣѣ	Варѣѣ
	Тѡдора Іѡѣѣѣ	Змарѣѣѣ	
	Петка Іѡѣѣѣ	Іѡѣѣѣѣ	Цри граѣ

С р ѣ д е ц ь  
Г р а д ь С о ф т а

Грѣ Софта	Маргарѣна	Крѣстѣо Іерѣн	Сѣ Врѣшница
	Іѡанна	Цкѣтна	
	Стѣпана	Стѣйко	
	Гѣруа	Пѣвель	
	Младѣна	Гѣрго	
Сѣ Драгалеѣ	Никѣла	Влѣха	
Сѣ Лонѣрско	Нлѣа	Цѣна	
Сѣ Желѣмь	Нешѣна	Никѣла	
Мѣ Кремнѣѣ	Григорѣа	Гѣруа	
Мѣ Дикотнѣ	Горѣсна	Аѣанѣа	
	Бѣйкѣла	Іѡанна	
	Димѣтра	Братѣм	
	Дѣна	Тѣѣрѣ	
	Аѣнѣстола	Пѣтно	
Мѣ	Мѣлоша	Спѣса	
Сѣ Архѣгѣ	Микѣрѣа	Вѣла	
на рѣце Ёрѣе	Іѡанна	Прѣдана	
	Никѣла	Вѣла	
	Стѣфѣна	Стоѣна Іерѣ	
	Гѣро	Недѣлка	
Знѣполе	Бѣшко	Аѣнна монахѣ	
		Кѣстантѣнѣ	

З н е п о л ъ

Моѡсѣи іереѣ	Пансіа ѣрмоиѣ
Іоѡла моиѣ	Митрофаѣ моиѣ
Міѡла	Стоѡла
Θεω̄στε моиѣ	Михаїла
Стоѡла	Валѣу іереѣ
Стѡн	Цѣрѣ
Пеллѣга монаѡіа	Крѣсте
Елнсаѣта монаѡіа	Мелѣнтїа ѣрмоиѣ
Ола	Вѣла
Урѣла	Іѡѡнна
Недѣла	Стоѡла
Іѡла	Стоѡнна
Негра	Цѡла
Стѡнко	Хрѣстофора ѣрмоѣ
Стѡнко	Мілоша
Стѡнна	Цѣѣтка
Вѣшнн	Магдаѡнна
Нѣѡла	Стѣн
Никѡла	Іѡнѣла
Кѣрїѡнн моиѣ	Милѣнн
Дмаѣскїна	Крѣста
Іѡѡнна іереѣ	Нѣѣѣ Θεω̄ра
	*Гавѣрло ѣрмоиѣ

## Б л ѣ г а р' с к а з е м л я

## Г р а д ъ П и р о т ъ

Гра̃ Пиро̃	Дѣиуа	Младена	Мѣсто
	Никѡла	Їѡанна	Висѡкъ
	Ѡиѡна	Радиком	
	Стоѡна	Цѡла	
	Станѡла	Цѣр'жа	
	Рѣжа	Стоѡна	
	Никифора ѣрмоѡ	Радиком	
	Бѡна	Стоѡна	
	Їлиа	Дамаскиѡна ѣриѡ	
	Мѣха	Мартѣриѡна ѣрмоѡ	
	Нѡна	Никифора	
	Витѡна	Нѡфона	
	Влахѡна	Влѡда	
	Младѣнь	Нѣцо ѣреѡ	
	Ѡеѡра	Недѣл'ка ѣреѡ	
	Пѣца	Лепом	
	Пѣтра	Маруа Младена	
	Нѡна ѣреѡ	Рѡдѡла Нейѡ	
	Цѣтѡ	Ѡеѡра	
	Богослѡкъ	Цѡна Мелѣтѣ	Сѡты Архаѡглы
	Мѣлуѡ	Нѣца Мелѣтѣ	
	Нѣца	Нѣна	
		*Тимоѡей : ѣрмоѡ	

## Г р ѣ у ѣ с к а з е м л я

і к е р т а

Грѣ Трѣтеѡ Искра	Климы еромонѣ Дхѣ еромонѣ Пагалу монѣ Слава іеромѡ *Гинн	Гер'манн архіерѣ Маллхѣ еромѣ Іанѡкъ еромѣ *Феоѡдосіѡ мона *Котѣндіа . архіерѣіа	Монѣ Продрѣ Стѣ Синаѣ
Касѣдра	Никѡл. Метѣхѣ Панагѣѡти	Ќгнѣнѣ Никѡл	
Діѡнисѣ дѣ (1609)	Митрофан' архіерѣа	Парѣсіа архіерѣа Герѣснма монѣ	Никѡлѣ Лѣкра
Сѡлзын	Геѡрги Ќнтѣнѣ	Дамаскѣ монѣ Дхѣдѣ еромонѣ	Карѣа Сѡлзын
Скѡпело Ќнбелѣны *Іеросалѣн	Геѡргіе' Никѡл *Севлстѣанѣ іеромѡ	ІѤнзынѣ Манѡлн ІѤнзыл	Мѣнѣнѣ Кисѡкъ Сѡфѣл
1719 Зѡграф	*Діѡнісіа іерѡ *Ќгѣпѣ іерѡ *Досѣѡен іерѡ *Дамаскѣнѣ іерѡ *Варлѣ іерѡ *Млкарѣа іерѡ *Никнфѡръ мѡ *Іѡаннѣа *Іѡаннѣа *Герѣснмѣ *Костѣнѣа	Никѡлѡу Пѣнсіа еромѡ Нѣнѣ іерѣа Грѣнѣ *Тнмотен *Пахомѣа мѡ Нѣѡфнтѣ іерѡ *Днмѣтрѣ * . . рѣлѡс	Кисѡкъ Нѣрѡ Зѡграф Лѣкра

**П е ф л а г о н ѝ а**  
**Б л ъ г а р с к а з е м л я**

Грѣ Еписѣ Плужѣрѣ	Стѣтѣ Мѣтрета Момасѣ монахѣ Димитрѣ Серменѣ Дѣма Гѣрѣ Нѣнна ѣреѣ Мѣтра Сѣка монѣ	Пѣнка Велѣнка Нѣда Дѣмуѣ Керазѣ Маноѣла Крѣсте Вѣлко Феѣфѣла монѣ	Село Вѣдрица
Серменѣ	Іѣанна Прѣша Масѣна Пѣтра Гѣрѣ	Кѣра Кѣра	
Хѣма	Никѣла Брѣѣ Дѣрма Гѣра. Дѣмо	Вѣлко Дѣма Дѣма	
Серменѣ	Дѣонѣсѣ Іанѣла Мѣха Дѣма Сѣка Нѣда	Дѣонѣсѣ Кѣра Кѣра Крѣста Мѣле Божѣна Алѣкса	

## С т а л Г о р а

Зде само- звѣин	Ἀντωνία Ἰωάννα	Ἐρεμίᾱ ἐρμῶ Недѣлка іерей	Μονᾶ Троицка
	*Дѣмо	Давида ἐρμῶ	
	Κλυμένη	Даміада ἐρμῶ	
	*Γωργο	Ἰσαῖα ἐρμῶ	Λεῖβοκο
	Ράχη	Ἰσῆια ἐρμῶ	Ζογράφη
	*Βυσμαῖα μονᾶ	Μιχαήλα μονᾶ	
	Κοστα	Ἰωάννα Δανιῆλα μονᾶ	Λακρά
	*Μάτα . . . μονᾶ	Μαλδένα	
	Ἰλνικα	Νικηφόρα ἐρμῶ	
	Κερκεῖα	Ἀρσενία ἐρμῶ	
	Ἐυφάνια	Данила ἐρμῶ	
*Сѣлъ	*Ἀλέξα	Σάκο Ἰούλα μῶ	
	Σιμεῶν	Ἀματῆ Ἰούλα μονᾶ	
	Στέφана	Νикодим' μονᾶ	Ζογράφη
*Карел	*Βисαρίῳ іерῶ	Домѣтианъ	
	*Νεκταρίε μονᾶ	Μισσίλα	
	*Димитиъ монᾶ	Ροσαῖδα	
	*Ἀρσενни іерμοῖ	Симеῶν ἐрμῶ	
	Νεκταρία	Ἰούλα μονᾶ портарь	
	Ἀματῆ	Ἐυφάνиe монᾶ	
	Ἰακώβ	Ἰννεка	
	Κύρια	Ἀγγελια	
	Ἀндро	Πρόκα Ροδιάно монᾶ	Καρέα
	Дмихо		
	Добрѣшко		
	Стѣвро		
	Стѣмо		
	Ἰωάννα		
	Πρόχορα монᾶ		



## Г р ѣ у ѣ с к а . з е м л я

Ερ'σω	Γεώργι Ἄγγελα	Геракіиѣ Ласкаріѣ	Γρᾶ Μῆμι
Изворъ при Ситрѣѣ	Δυμσκήνα Δῶ Προίη Νέδα	Ἄβελόμ' μοῖ Νικόλα Κόστα	Γρᾶ Κόστῆ Штѣтица
Шикѣ Врастѣ	Μάρσα μοναχῆ Цερίω *Днѣ	Μαμοῖαλ Πάσιλ Παρ'σιν	Ἰάννη Ἄρτάκι
Γρᾶ Σολῆν' Сѣ Масларезо	Δимίτρη πρξμᾶ Δимίτρη ἐρεῖ Μαμόλι ἐρεῖ	Γεώργι Λογγο Днѣ	Ἰάννη
Селѣ Влрѣѣѣ	Ἰλῆ μοῖᾶ Ἰλῆ Рада	Ἰωάννη Σεραφῆμα ἐром	Сѣрфѣѣ
Лѣμμѣ	Παολόγο Стᾶти хаῖν Πολῆχρο Ἰᾶны *Παν'δυνῆ	Μίχα Δακίδα ἐромᾶ Ἰωαννῆκῆ μῶ Μελέτιε μῶ	Κασῆδρα Црн грᾶ
Црн грᾶ	Γεώργο *Κῆρница	Скер'леть Παμμῶτα хаῖν Τομᾶйда	Солѣ
Солѣ	Ζμαράγδα	Κῆρница. ἢ ρῶντῆ' ἔ	Солуѣ ο.. φταντ'σοῖ
Лѣѣѣ ѣ Карѣѣ	Γριгорῆλ ἐромᾶ Γαβρίла μοῖᾶ Λεόντιλ ἀρχιερελ		
Келѣ ѣ Карѣѣ Сѣѣ Никѣѣѣ	Μακᾶρίλ μοῖᾶ		

Ο ΕΦΛΑΓΟΝΤΑ  
ΒΛΑΓΑΡ' ΣΚΑ ΖΕΜΛΙΑ

Селò Γκόζδο	Δρ' γ'ρα Ц'єрьк Δρ'γ'ρα	Νίνυα Γάδε Βисέρικα	Γρ'η Прилѣ ή Βέлеск ή Стрѣин ή Радовик
Χανιάτοκο	Διάστο Λιδώνια Ц'єрьк	Πέτκο Μάιο Βάινια	
Πάζαρ	Μαγυα Κεράια	Κέρα Σταμάτα	
Селò Κρικο- πέτσι	Καρφίλκ ереп *Ιάκωβα ереп *Αγγέλε	Στόια Κρ'ηια έρμονα̃ Сίμεω̃ έρμονα̃	
Τίικε̃	Ιάκωβα *Μάρο	Νικόλα Νέστορα	
Βουμπάνци	Стάνка Νικόλα Γ'ωργι Βοжинь Αλέχα Μακρυδ'ια Βόγδана Γάλβь Ζ'сия Цεχ'та	Κρ'ίστε Цεχ'та Πέτκα Στόια Ιωάνь Δ'γ'ον ΪΑια Γ'ωργ'ια Θεω̃'ρα Μάρα Πέτκα Δέμ Νικόλα	

Πεφλαγονία  
 Βλѣгарска землѣ  
 Градъ Вѣлѣ

Селò Дѣдино	Ιωάννα	Πένο	Γραῖ Γβελѣ
	Άμαλία	Βελίσαβα	В
	Стѣпана	Стоμίνα	С
	Πέτρα	Μαρια	М
	Νίκα	Άνδòμα	
	Νεώφιτ' έρμῶ	Μέρ'υα	
	Дрoоcѣ έρoмoῖ	Сѣва	
Сѣ Υнуεво	Πέτρο	Ποτάμα	
	Άννίκѣ μοναχῆ	Άνκα	
	Νεδέλια	Γάλββα	
Όριζάρε	Νεδέλιо	Πέτρα	
Селò	Κρήστε έρεη	Νίκα	
Ρόσομαη'	Μιτάνη έρεη	Νικòλα	
	Δάμυε	Νάικα	
	Ιώβ'κο	Κόστα	
	Γαβρίλ	Стоμί'α	Селò
Дѣдино	Μακάρια έρμονῆ	Сέργια έρoмoῖ	Γρήνυиѣ
	Μάρ'κο	Γούρα	
	Κίραξѣ	Βασίλ	Κρίπολѣ
	Стòнна	Димίτρε	Златаре
	Χρήста	Νικάνορα	Μονῆ ΙΑῖδ
	Димίтра	*Γηрасимо μοναχο	

## Б л ѣ г а р с к а з е м л я

## Г р а д ъ Б ы т о л я

Бытоля	Θοιά	Влѣмашѣ ѣрен	Дѳоля Прѣспа
	Стѳолия	Митрофѣ ѣрмоѣ	Моѣ Стѣ Нѣла
	Влѣуа	Άγία	Моѣ Бѣгѳ
	Столия	Бѳгдама	Градѣ Цѣпѣ
Малокѣра	Нѣмо	Άγια άρχιερεѣ	
	Миле	Грѣно	
	Сѣкиа	Трѣна	
	Стѣле	Ιωαηφ	
	Рѣле	Άγγελ	
	Бѳгом	Пѣтно	Селѳ Нѳво
	Рѣса	Никѳла	пѳ Цѣпѣ
Грѣлини	Столия	Пѣвал Кѣла	
	Пѣтра	Фрѣга	
	Вемедѣнта	Άφιαса	
	Захарѣа	ѣла	
	Вѣда	Мѣна	
	Пѣзѣа	Стѣмѣслава	
Моѣ Ковѣне	Петрѳнѣа ѣрмоѣ	Мѣлосѣвѣ	
Моѣ Орѣа	Άρ'сѣнѣа ѣр'моѣ	Стѣмеа	
	Герѣсѣма ѣрмѳ	Мѣлоша	
	ѣлегѳѣрѣа ѣрмѳ	Радѣкон	
	Лѣзо ѣрѣн	Бѳгѳсѣвѣ	

**П Е Ф Л А Г О Н І Я**  
**Б Л Ъ Г А Р С К А З Е М Л Я**

Монасти́р Пѣлошко	Захаріа Андіоніа Дамаскїна Іосїфа Сѣргїа Іосїфа Самонѣа Никодима Ефремъ Вемиліинъ	Антонїа Іосїфа Никїта *Граврїлкъ еромѣ . . . *Захарїа ером . . . Іосїфа еромѣ Сѣргїа Стѣфана Іосїфа архїереѣ Никифора	Монасти́р Трескаве
Мой Прѣдромъ	Агнїа Вазука Ордіана Хрїтофоръ Кїпрїана Кѣна	Митрофанъ Макарїа Костантїа Антонїа еромѣ Нѣстора еромѣ	Монасти́р Срїзеи
Моя Дїхоко	Ера Макарїа архїереѣ Анїнїа	Дамаскіна Стѣфанъ Мелетїа Никѣла	Монасти́р Бѣшава
Моя Лакон- верѣ	Іосїфа еромѣ Івїла моя	Петка Моїсо	Мой Градище
Село Рѣсень	Геѡргїа. Димїанъ еромѣ	Іанѣа Никѣла Дѣспина *Хрїсто	Мой Крїмнї
			Моя Орля
			Мой Стрѣжеѣ
			Гра Кїуака
			*село Пл . . вїа

**\*КАДНАЪКЪ ПЛОВДИНСКЫЙ<sup>1)</sup>**

<b>Сѣ Пещера</b>	Хачи Никола	Іоанна	Дѣмѣтѣя
<b>Скопѣ</b>	Нокѣка	Ќгнѣка	
<b>Моѣ Лѣнѣ</b>	Стоѣка	Феофанѣ ермоѣ	
<b>Сѣо Нѣ пѣ Цѣи</b>	Стоѣка	Рѣдена	
	*Бѣшико лѣцѣ	*Недѣлко	
	*Тѣша	*Кѣсілѣи	*Село Рѣл
	*Никѣлѣцѣ	*Кѣлѣслѣ ѡр'ѣлѣ	*Зде Кѣрѣ-
	*Апѣстолѣ	*Іоанѣ ѡр'ѣлѣ	дѣлѣ
*Белѣцѣ	*Мнтѣо	*Лѣзо ѡр'ѣлѣ	
	*Пѣтрѣ	*Стоѣно	
*Нѣврѣо	*Проѣго	*Марѣлѣ	
	*Стѣмо	*Стѣмо	
	*Рѣдѣвонѣ	*Лѣзѣлѣ	
	*Іоанѣцѣ	*Лѣкѣнѣлѣ	
Прилѣпѣ	Іѣнокѣ іерѣнѣ	*Аѣдѣлѣ	
градѣ	Трѣлѣнѣ *Іоанѣнѣ	*Апѣвѣка	
	Проѣцѣ *Стоѣно	*Сѣботѣ	
	*Дѣшѣнѣ *Цѣѣтѣно	*Марѣлѣ	
*Пѣлѣрѣнѣлѣ	*Проѣго	*Лоѣкѣлѣ	
	*Хачи Сѣлѣ	*Хачи Іѣлѣлѣ	
*Крѣлѣлѣлѣ	*Нѣлѣлѣ ерѣмѣ	*Стоѣнѣлѣ	

<sup>1)</sup> Цѣлата тази страница, и заглавието, сѣ написани разбѣрѣно отѣ разни рѣдѣ и врѣме, та и заглавието не отговѣря на съдѣрѣжанието.

\*Место Сръмь<sup>1)</sup>

Нншь	Ѡ Паросїа	Параскевѧ	Зирири Ѡз ѠзѠз (1702—1694)
Никол	Мислїа Герасїѣ	Софіа Слва	Взраѣ ѠѠѠѠ (1714)
Пѧвль	Ѡнтима Сосѧма мѠ		Зирири
СтанѠм ѡрїи	НикїфѠра	ѠрхѠндиса	Врошь
Стоамь	Серафїма Іосїфа мѠ	Викѣтїа мнтр <sup>2)</sup>	Карлоциѣ
Вза	НикѠдима Ѡнтима		ѠѠѠѠ (1715)
СтанѠ	Ѡолаїасїа Ѡлезаїѣрѣ	БѠгдама	Мїтнѧ <sup>Ѡ</sup>
Лѧка	Димитрїа Васїлїа	Никола	
Ѡрѧшь	Ѡнагностїи Димитрїа	Ѡлїна	Нлѧ граѣ
Нлїа	Кїрїзїѣ Мѧра	Лѧзоѣ	
Феокама монѧ	ГеѠргїа МамѠнїа ѡрен	Савлѣѣ іерѠмѣ	ѠпѠко
МлѠен	Маслїна ФѠмѧ	Ѡввакѧмь іерѠмѣ	ВстѠгь
Граѣ Стоѧ	Стоѧма МамѠнїа	Васїлїе іерѠмѣ	Монѧ Квѧѣ
Ѡи іерѣн	ѠндрѠнїка Рожїнда	Савлѣѣ монѧ	ФѠтѠ
Доѣмо	Стѧтїа Іанїаки	ІѠань	ѠѠѣ
БѠжо		Стѧнѧко	ФѠтѠ
Гомѣн-Нико	Мѧтре Мнтрѣ	Пѣтрѣ	Монѧстїѧ
Ѡе ІѠвокѣ	Маслїна Гѧра	Гѧврїлѧ ѧрхїмѧндрїтѧ	Ракоѧѣ . . .
Галїбѣ	Стѧнѧ Пѣнка		кѠ Белїгрѧѣ
Тншоко	Крѣста Стоѧма	Дїмо іерѣн	Нѣгрѧѣн
Мнтрѣ		Димитрїѣ іерѣн	Пожѧско
Ореховїца	МамѠнїа ѠѠамѧ	Сїма ДїмѠ	
Стоѧмь	Пейѣо		
Кїро	Велїко		
Ѡолаїасїа	Германїа		

<sup>1)</sup> Съ изключенїе на двѣ-три мѣста, тази страница обхваща сръбски покраїни. Писана слѣдъ първото прѣписване, отъ нѣколко рѣцѣ.

<sup>2)</sup> Викенти Попсвїчъ, сръбско-австрийски архїепископъ (1714—1725 г.). Голубинскїѣ, 617.

Р а з л о г ъ  
Б а ъ г а р с к а з е м л я

	Змарагда	Стоина	Крика-Рѣка
Сѣ Магарѣ	Койна	Геѡрга	Грѣ Непрокѡ
	Пѣтка	Корина	Мой Косинъ
	Пѣтка	Феѡфана	
Сѣ Бѣнско	Змѣтавь ѣрен	Стефана ѣриѡ	
	Стоина	Геѡргѣ ѣромѣ	Село
Мой сѣ Феѡ	Феѡръ ѣрен	Стоино	Негрѣчи
на Трълнз'	Данила ѣромѣ	Геро Іѡванъ	грѣ Непрокѡ
Сѣ Ошле	Мѣно	Стоина	Сѣ Косократ'
Грѣ Слмокоѡ	Висариѡ архіерѣн	Проданъ	дѣлно
Мой Рѣла	Аѡлиасѣ ѣромѣ	Петръ	
	Паладіе	Богдана	
	Радослава	Радѣла	Палакарѣ
	Симѡ	Цвѣтана	
*Стрѣгы	*Прѣноу ѣрен	Милѡсва	
	*Спрѣдома моѣ	Маринко	
	*Стѣнко	Стоина	
	*Дѣно	Вѣина	Рѣла маѣ
*Врѣвани	*Иѣно	Вѣка хѣѣ	
	*Геѡрго	Милѡсва	
*Девре	*Сенѣла	Радивон	
	*Маноѣла		
Сѣ Ошле	Грозѣ ѣрен		



П л о в д ъ н ъ с к о п ѳ л и е  
Б л ѳ г а р с к а з е м л я

Мѣсто	Маноѡла	Іѡсѡфа	Мостъ <sup>ср</sup>
Пѣщера	Влѣха	Герасима	ѣ Теѡръ
	Стѡнна	Нѡла	
Сѣ Пѣрвци <sup>н</sup>	Кѡла	Стѡм	
	Кѡста	Іѡсѡфъ ѣрмоѡ	грѡ Пловдѡ
	Бѡгѡла	Василѣ ѣрмоѡ	
	Клѣѡда	Никѡнора ѣрмоѡ	
	Теѡѡра	Фѡлуѡ	
	Паскаль	Дамаскѣнь ѣрмоѡ	
Крѡчѡмъ	Василѡ	Іѡсѡфа ѣрмоѡ	
	Геѡргѡ	Маврвдѡ ѣрѡ	
	Пѣтра	Неѡлама ѣрѡ	
Сѣ Пѣщера	Стѡниша	Теѡдѡма ѣрѡ	
	Кѡста	Нѡны ѣрѡ	
	Апѡстола	Параскѣва	
Грѡ Пазѡуѡ	Никѡла хѡцѡ	Стѡѡма	
	Стѡниъ	Кѡсѡвѡ	
	Стѡиъ	Софѡ	
Моѡѡ ѣ Врѡуѡ	Теѡѡѡ ѣрмоѡѡ	Димѡтра	
	Геръвасѣ моѡ	Пѣтра	Пазѡуѡ
*Кѡра дере	Петрѡниѣ моѡ	Кѡста	
*Рѡнково	*Геѡргѡ	Макѡѡмъ ѣрмоѡ	
*Уѡкмѡнѡ	*Дѡнѡ	хѡцѡ Димѡтра	*Рѡзлогъ
			*Бѣлѡѡца

## Г р а д ъ П н р ѣ

Пѣрѣ	Стѣико	Симеоѡна	Висѣ
	Димитра	Іѡѡнна іереѣ	
	Цвѣта	Недѣл'ка	
	Стѣйка	Младѣѡна	
	Меххїла	Донка	
	Цвѣт'ка	Цѡла	
	Сѣмеѡна іереѣ	Мѣра	
	Недѣлка	Димитра	
	Цѡла	Іѡѡнна	
	Мѣлауа	Лѣка іереѣ	Грѣ Нишь
Плкъ Висѣѡнъ	Дамаскї'на єрмѣ	Ѳѡла	
	Макарїа єрмѣ	Лѣзара	
	Арсенїа єрмѣ	Мѣла	
	Матрїѣте єрмѣ	Нкѣѡнъ	Висѣ
	Симеоѡна єрмѣ	Іѡѡн	
	Стѣѡна єрмѣ	Іѡсїѡфа єромѣ	Бѣослѣ
	Даниїла єрмѣ	Никола іереѣ	
	Никїѡра єрмѣ	Нектарїа єрмѣ	
	Мѣхїма єрмѣ	Мислїла єрмѣ	
	Іѡкїма момѣ	Іѡѡнна	
	Стѣѡна єрмѣ	Ѳеѡ'ра	
	Магдѣлїна мѣ	Іѡѡнъ	

## П а т р і а р ш а Н п е к њ

Грѣдь Слѣпѣ	Силвѣстра митр	Пансіа архієпѣм <sup>1)</sup>	Насѣя.
1728	Θεωφάνα митрѡ̄	Гаврііла архієпѣк	
*Грѣ Бднѣ	*Богдань	Мѣхима архієпѣ	
*1728 Костѣ	*Христо	Арсеніа архієпѣ	
	*Хрѣтѡдѣлѣ	*Крѣ Кавліана	*Село Єне
	*Стѣнко	*Тѡдоре	
	*Днѣмо	Вислрѣѡна єромѡ̄	
	Никѡлѣ	Васіліа	
	Даніла єрмѡ̄	Нерѣнжа	
	Іѡсѣфа	Сѣмѣѡна митрѡ̄	Бѣ Грѣдь
	Пѣтка	Іслѣ єромѡнѣ	
	Раміта	Михаіла митрѡ̄	Грѣ Темнѣкѣ
	Сѣка	Захрѣа єромѡнѣ	Грѣ Бднѣ
	Євѡнїа	Сѣмѣѡна митрѡнѣ	1601
	Нгнѣтїє	Алїасїа	
	Іѡкїнѣ	Никѡлѣ прѣн	
	Радѡнѣ	Стѣтїа хрѣа	
	Пѣтра Васіліа	Вѣлко	
	Нѣана Днѣма	Стокїна	
	Лѣкѣ Нѣвал	Лѣнадѣть прѣн	
		Никѡла	
		*Памѣнѡтъ	

<sup>1)</sup> Панси, Гавріилъ, Максимъ, Арсени были ипсески архієпископи наредѣ прѣвъ XVII в. Голубинскій, 479—483.

Е р ѣ д е ц њ  
Г р а д њ С о ф ѳ ѳ а

	Βέλγο Ἰλνκα	В	лѣ 1721
	Μαμοῦλα	*Θεόδωρѣ	*Βέρѣ 1722
	Ἰλνίκα Δοβρα	*Κοηστάτῃ	
	Μίτρѣ Βοηша	*Ἀρσενίѣ ἀρχιῆ	Сръпка (?)
	Μαδένѣ хлѣѣи	*Ἰσαίѣ ἀρχιῆ	
	Θάηѣ Νικόηѣ	*Γαβριήѣ ерѣ	
	Δοβριήѣ Θομη	*Ἀτληίѣ ἀρѣ	
	Κρηίεμηѣ	*Дионіеμη ἀρѣ	
1708	Стана Ἰωάννη	*Ἀτληίѣ ἀρѣ	
Γρѣ Βράѣѣ	Герги	*Νикодіѣ ерѣ	
	Диміτρη	*Μιτρη	
	Μαδένѣ	*Περο Сено	
	Μηλίѣ	*Ἐφρημη	
Μορέѣ	Дниѣѣ монѣ	*Стано	
	*Ἰλμη	*Πετρο Дино	
	*Стѣргіѣ	*Ἀνдрѣѣ	
*Скопѣ	*Κηріѣѣ ἀρχιѣрен	*Μαρία Λημο	
	*Ὀстоіѣ		
Μορέѣ	Γεωργо		
Μονοκλѣша			
*Сѣ Жѣѣниѣ	*Стѣнуѣ		
	*Ἰωκѣнѣ		

## Г р а д ъ С о ф і а

	Нико́ла	Пе́тра е́рен	Село́ Пе́рий <sup>ѣ</sup>
	Младѣна	Милѣца	
	Анто	Стана	
	Ми́ха	Лоза	
Моиа́ Дра- галѣкскы	Митрофа́на ермо̃	Петка́на	
	Анаѣта е́ромѣ	Вислрѣ́на е́ромѣ	Моиа́ Рѣла
	Сте́фана е́ромѣ	Вѣжа	
Моиа́ Желѣзынны	Іоань	Геор́гѣн е́рен	Село́ Дре́нь
		Дави́да	
Се́ Корѣа <sup>ѣ</sup>	Магдали́на	*Сто́яна	
	Димѣтри	*Петко	
Се́ Уело́еуа <sup>ѣ</sup>	Сто́яна	*Нико́ла	
Село́ Киркена́ <sup>ѣ</sup>	На́ѣ	*Хресте	
Село́ Желѣа <sup>ѣ</sup>	Божина	*Сто́йко	
Се́ Помѣръ	Вѣче	*Пе́йо	
	Пѣтко	*Ста́ко	
Село́ Врѣвинца	Дѣфина	*Драгѣлю́ Іереѣн	
	Нико́ла	*Мѣтра	зе́ Фѣтокъ
	Іоань	*Аѣриѣ	
	Драгана	Не́ѣ	
	Нико́ла	Геор́гѣн	
	Іоаннѣ	*Анг'лі́на	
	Недѣлко	*Милѣкон	*Гаѣѣн
		*Е́фрем . . .	*Ма́ти <sup>ѣ</sup> Гопо́во

С р ѣ в ѣ с к а з е м л я  
С р ѣ д н а Б а ѹ к а

	Сѣла	Илѣ	
	Захарѣ	Солтанѣ	
	Кокъшиѣ	Млѣтѣ	
	Бѣгданѣ	Прѣданиѣ	
	Взунѣ	Гѣѣргѣ	
	Докрокѣ	Мѣртѣ	
	Ференѣ	Вѣжѣ	
	Мѣрно	Коменѣ	
	Вѣжѣ	Взунѣ	
	Цѣхта	Мѣрна	
	Илѣиѣ	Мѣрно	
	Цѣхтно	Жѣкиѣ	
	Вѣлета	Мѣрно	
	Илѣиѣ	Жѣкиѣ	
	Фѣѣрѣ	Хрѣмѣ	
	Радѣ	Прѣданиѣ	
Трѣново мѣло	Врѣкѣ	Никѣдѣмѣ архѣрѣсѣ	
	Петрѣ ѣрѣнѣ	Рѣде Ѣѣка мѣнѣ	
	Сѣмѣѣнѣ ѣхѣнѣ	Лилѣиѣ	
	Крѣѣ	Ѣхѣнтѣ мѣнѣ	
*Сѣло	*Хрѣстѣѣфѣрѣ	Долгѣсѣла	
Пилѣгерѣ		*Ѣтанѣсѣ ѣрѣмѣ	*Кѣѣтѣ
*Зде Срѣмѣ		*Исѣла дѣлѣѣ	*Шѣнѣ Вѣрѣ
*Сло Вѣнка	*Хѣѣмѣ Гѣврѣло . . . .	*Рѣдовѣ	нѣски
		*Кѣрѣѣ ѣрѣмѣ	*Мѣѣ Кѣѣѣ...
		*Мѣѣѣ ѣрѣмѣ	*Мѣѣ Рѣко...
		*Мѣѣѣ	
		*Вѣнѣѣ	*Вѣѣѣ . . .

## С Р Ъ Б С К А З Е М Л Я

СѢ Кошлѣѡ	Жиѣно	Милѣико	СѢ Селѣшъ
	Богославъ	Аико	
	Храиъ	Мѣрко	
	Познѣиъ	Стѣпаниъ	
	Цвѣтла	Гѣлѣвъ	
	Саракѣна	Лѣзо	
	Бѣжа	Авраиъ	
СѢ Вижѣиъ	Рѣдославъ	Мишленъ	
	Вукославъ	Трѣкиѣна	
	Рѣдоѣца	Нѣиъ	
	Рѣдота	Милѣи	
	Берѣславъ	Михѣилъ	
	Рѣдоѣца	Цвѣтко	СѢ Бозѣтѣ
	Їѡкѣиъ	Сѣзо	
СѢ Бѣгарѣ	Пѣтра	Петрѣиѣ	
	Жиѣ'ка	Стоѣиъ	СѢ Фелѣгъ
	Грѣѣца	Жиѣ'ка	
	Михѣлъ	Грѣѣца	СѢ Нѣко
	Михѣлъ	Длиѣиѣ	
СѢ Таѣѣиѣ	Млѣденъ	Прѣдлѣиѣ	
	Їѣсиѣ	Крѣста	
	Цвѣѣиѣ	Вѣѣиѣ	

## С Р Ъ Ъ С К А З Е М Л Я

Сѣ Хоросинь	Іо́анъ	Стѣн	Сѣ Хоросинь
	Даміана	Грѣца	
	Аврама	Неда	
	Деѣна	Стѣнама	
	Миліка	Радана	
	Радонъ	Пѣтинка	Сѣ Холокѣ
	Елашинь	Стѣнама	
	Ілко	Миліка	
	Стрѣтко	Драгосавъ	
	Богоѣ	Марко	
	Тодора	Нла	
	Миханло	Ефрема еромѣ	
	Остоѣ	Еремѣа	Сѣ Тамкаѣ
	Павла	Вѣкирь	
	Винка	Митрофа моѣ	Сѣ Дзго сѣлнре
	Вѣсела	Вѣупнъ	
	Милоша	Марка	
	Недѣла	Миліка	
	Гюрница	*Хрѣто	*Полѣинь
	Рѣго іерей	*Іо́анъ	*Меленѣ 1728
	*Манинать	*Б	
	*Дноинісе, іеромѣ	*Зоїѣ	*Станимака



## С р ѣ б с к а з е м л я

Грѣ Темникѣрь	Нема	Бѣма	Грѣ Бечкерекѣ
	Иѣглина	Продана	
	Ѡстома	Иѡва	
	Пѣвель	Ѡтоиѣма	
	Рѣслава	Геѡргѣа	
	Ѡкрма	Цкѣтка	
	Стѣфана	Никѡла	
	Радѡма	Ѡникама	
	Ѡстома	Иѡсѣфа	
	Милома	Васѣла	
	Сва	Ввадѣма	
	Мѣхима	Никѣта	Стѣры Влѣ
	Богдана	Стѡнна Памо	Кѣкѣ
	Гѡка	Иѡаникѣ еѣкѣ	Нѣшь
	Ѡвѣрама	Стѣфана	
	Кѣзмо	Стѡнка	
	Радѡица	Иѣникѣа іерѣн	
	Взѣнь	Павелѣ	
	Стѡма	Ѡеѡфанѣ моѣ	
	Вваѡма	Нѣна Стѣна	
	Кѣзма	Стѡма	
	Пѣтка	*Иѣаѣа іерѡмоѣ	
	*Бѣфа		
	*Дѣмо		
	*Зѣхѣрна		
	*Иѣко		
*Селѡ Гѡменѣе			

С р ѣ б ѣ с к а я з е м л я  
Б ѣ л ы г р а д ѣ

	Бѳгдама	Стѳфана	
	Стѳнна	Гаврїїла	
	Дѳва	Гюѳница	
	Іѳанна	Пѳтра	
	Милїнна	Пѳна	
	Недѳлка	Михаїла	
	Бѳгдама	Геѳѳ҃га	
	Геѳѳ҃ге	Пѳтна	
	Живїна	Сѳнды	
	Ѳомѳ	Рѳжницѳ	
	Лѳка	Геѳѳ҃га вѳлх	
	Радїуа	Стѳна	
	Стѳпама	Богосѳна	
	Никѳднна ермѳ	Ѳкрѳїїла	
Грѳ Сидерѳ	Стойна	Іѳанна	
Пожарѳвѳ	Костѳтїе	*Слмоїлѳ моѳѳ	
	Мѳрѳла	Ѳндрѳнникѳ	
	Ѳбрѳда	*Раша	Знѳпѳ
Сѳ Пѳринкѳ	Мїта	*Никѳла іерѳн	
Сѳ Мѳѳница	Станѳм	*Хрїстѳѳѳ моѳѳ	
	*Ірїнна монаха	*Ѳѳѳѳѳ	Сѳѳѳѳ



## О ѿгроклахта

## Молдовлахта

лѣто 739У (7190—1682)	Іѡ Шер'вѣнъ коекѡда <sup>1)</sup>	Іѡ Стефѣн коекѡ <sup>2)</sup> ѡ ѡѣа ѡ	
	Марѣа гѣѣа	Іѡ Петра коекѡ ѡ ѡѣа ѡ	
	Костѣтинъ	Марѣа гѣѣа	
	Ѣлена	Алехѣѣа Ѣлена :	
Солѣ	Костѣтинъ архо	Іѡ Бѡгдана коекѡ ѡ ѡѣа ѡ	
Црѣ грѣ	Іакоѡ *Іѡѡнъ	Іѡ Стефѣн коекѡ ѡ ѡѣа ѡ	
	*Коринѣе іерѡ	Іѡ Алехѣѣа коекѡ ѡ ѡѣа ѡ	
	*Захарію мѡ	Іѡ Ерѣміа коекѡ ѡ ѡѣа ѡ	
	*Фоти Ѳомѣ	Петрѡнѣа	Хѡноѡ'сѣ
	Гнѣз	Іѡѡнъ	
	Данѣлка	Марѣа ѡнка	
	Лазарѣ	Нѣсте Мѣрѣа	
	*Григорѣа архіерѣ	Гакрѣал Нсѣка	
*Грѣ Солѣнъ	Панлотъ	Никѡла	
*..... рѣшъ	*Петре	Васѣлка	
	*Стѣно	Ѳѡѣа	
*Грѣ Сарлево	*Марко	Докѣѣа	Црѣ грѣ
	*Гедѣѡнъ арх' иерѣ	Кѣме	
	*Ѣрсѣнѣа іерѡмонѣ	*Нѣлена	
	*Геѡргѣа	*Петре	
	*Геѡргѣа	*Рѣме	
	*Гакрѣлъ іеромѣ	*Бѣѣѣз	*Ѳ Рѣшѣѣѣз
		*Іѡѡннъ монѣ	
		*Геѡргѣо	
		ѡ ѡѡрѣѣѣо .. рѣѣѣѣо	
		*Магдѣлнѣа монѣѣѣа	*Ѣѣѣѣѣа ѡѡ

<sup>1)</sup> Шербап II Кантакузинъ (1679—1688).

<sup>2)</sup> Стефанъ VI (1527), Петръ (1527—1538), Александръ (1540) и т. н. до Ерѣмѣа (1595—1606).

## Лѣ рѣд Рѣссїа

## Грѣа Трѣнѣ

Мѣ Печѣскѣ	Іеронїма	Сѣлѣ	Селѣ Гѣбрѣ
Прївїслѣ	Іѡлсѣлѣ архїмѣдрї	Стѣнѣ ѣрен	
Ѡ Пѣшѣ	Дзвнтрѣшка пѣжѣкнї	Вѣлѣ	Лѣкнѣ дѣ
	Татїана	Мѣрко ѣрен	
	Алѣзїа	Рѣнѣ ѣрен	Зѣграфѣ
	Васнїа	Нѣѡфнтѣ нѣрѣ	
	Іѣнїма мѣнѣ	Стѣнѣ	
Прїлѣнѣ	Герѣмнѣкѣ	Стѣнїа	
	Іѡнѣ Прѣнѣкѣ	Ѡгнїнѣ Хрїсто	Прїлѣнѣ
	Стѣнїа Ѡгнїнѣ	Кѣрѣфїлѣ	ѣзѣѣ
	Стѣнѣ Стѣмѣтѣ	Тѣрнѣ Тѣдѣра	
	Гѣѡргїа Дѣбѣтѣ	Іѡнѣ іерѣн	
	Снїѣнѣ Вѣлѣѣтѣ	Стѣнѣ Грѣзѣнѣ	
	Іѣ Мїтрѣтѣ	Пѣтнѣ	*Трѣнѣ
	Бѣгнїа Пѣтнѣ	Нѣдѣлѣ ѣрен	
	Стѣнѣѣтѣ Стѣнѣ	*Пѣтнѣ	*Бѣлѣ
	Вѣлнїа Ѡгннїа	*Мѣртнѣ	
	Бѣгнѣ Вѣлнѣ	*Стѣнѣ хѣцїѣ	
	Пѣтнѣ Ннѣѣлѣ	*Мѣртнѣ	
	Дѣннѣ Зѣхѣрїа ѣрнѣ	*Ѡкѣтерїа	
	Мѣнѣнѣ Нѣсѣѣ ѣрнѣ	*Гѣлѣкѣрїѣ	
	Нѣлѣ Лѣнѣ	*Ѡкѣтерїа	
		*Лѣннѣ	
		*Ннѣѣднѣ	



# Показалець.

(Съкращения: арх. — архиепископъ, б. — български, вл. — владика, гл. — гледаѣ, еп. — епископъ, сл. — слѣдващи, ц. — царь, царица).

Абдулъ-Рахманъ 240.  
Азимиръ (Апсимиръ) 160.  
Александъръ ц. б. 170, 183.  
Алтимиръ 227.  
Алусиянъ 168.  
Ана ц. б. 146.  
Анастаси 145, 159.  
Анбелаки 280.  
Ангелари 61.  
Андрие еп. 27 сл.  
Андроникъ Кантакузинъ 230.  
Антимъ вл. 216.  
Арменски буквени цифри 39, 40.  
Ариаути 166.  
Аронъ ц. Самуиловъ братъ 33, 166.  
Арсени арх. охридски 37.  
Арсени еп. 187.  
Арсени Черноевичъ 237.  
Артеми вл. 216.  
Архирейски поменикъ въ Охридъ 216.  
Асанъ-паша 240.  
Асанъ ц., гл. Асѣнъ.  
Асѣнъ I, 105, 113, 131, 132, 166, 168.  
Асѣнъ II, 32, 33, 34, 135, 136, 161, 253.  
Асѣнъ ц. Александровъ синъ 170.  
Ахилъ островъ 50, 220, 221.

Баглатъ 206.  
Байрамъ-паша 260.  
Балдуинъ 169.  
Банско 203, 266, 271, 290.  
Баня гл. Кюстендилъ.  
Бачка 271, 296.  
Баязидъ 171.  
Бдинъ гл. Видинъ.  
Беръ 166, 220, 294.  
Бечкерекъ 299.  
Битола 87, 220, 223, 224, 286.  
Бладили ц. б. 159.  
Блатечница 152, 156.  
Блато 152, 157.  
Бобовци 152, 156.

Богданъ войвода 185, 186.  
Болгъ ц. б. 159.  
Борилъ 250.  
Борисъ кн. б. 62, 80, 81, 163.  
Борисъ ц. Петровъ синъ 147, 148, 165, 169.  
Бохуно 223.  
Браниславъ 36.  
Брандибури 159.  
Бремъ ц. б. 159.  
Бруса 60, 138.  
Бръзно 239.  
Бръсть 270, 279.  
Будинъ 301.  
Бувешъ 247.  
Бутай ц. б. 160.  
Бутель 37, 38.  
Българе въ Касандра 18; при Йерисо 23; въ Панония 61; изобщо 8, 9, 110, 145, 146, 178 сл., 209, 211, 216, 242, 251.  
Българска земя и езикъ 53, 62, 161, 256, 265, 270, 271, 274, 275, 279, 284, 286, 290, 291.  
Бѣлградъ 271, 293, 300, 301.  
Бѣлица 152, 156, 271, 283, 291.  
Бѣло езеро (Охридско) 52, 57.  
Бѣлаковецъ 208.

Валамъ арх. охридски 216.  
Валентъ 159.  
Варадинъ 238, 296.  
Варвара 229, 283,  
Вардаровци 7.  
Варя 166.  
Варошъ 27, 224.  
Васили Македонецъ 147.  
Васили патр. б. 113, 133, 136.  
Велбуждъ (Кюстендилъ) 153, 157, 158.  
Велесъ 216, 227 сл., 271, 284, 285, 301.  
Вели-бегъ 240.  
Видинъ 136, 137, 145, 148, 169, 170, 171, 207, 220, 275, 293.

Викенти вл. 272.  
 Виршино бърдо 87.  
 Високъ 198, 199, 271, 279, 280, 292.  
 Виталианъ п. б. 160.  
 Владимиръ кракъ 166, 167.  
 Владиславъ кракъ сръбски 169, 253.  
 Владиславъ ц. б. 167.  
 Влахия 166, 170, 185.  
 Влъкъ князь 138.  
 Воденъ 226, 227.  
 Войнегъ 253.  
 Волга 159, 160.  
 Вроста 283.  
 Вратница 239.  
 Враца 198, 200, 273, 276, 294.  
 Връбница 270, 277, 295.  
 Вугри гл. маджаре.  
 Вукитъ ц. б. 160.  
 Вършица 271, 281.  
 Вълашкинъ 171, 222, 224, 233.  
 Върбани 271, 290.  
 Вѣна 88 сл.  
 Габрово 270, 274, 303.  
 Гаврилъ 166.  
 Гвоздово 284.  
 Гевгели 158.  
 Георги арх. охридски 193.  
 Георги Зографъ 17.  
 Герасимъ вл. 216, 226.  
 Генади вл. 226.  
 Гербъ молдовлахийски 185.  
 Германъ 24, 219 сл.  
 Гимери 159.  
 Гиритъ гл. Критъ.  
 Главница 62, 220.  
 Глаголица 20; 21 сл.; 87 сл., 182, 183, 217.  
 Глигоровци 88.  
 Гомендже 271, 289, 299.  
 Гораздъ 61.  
 Горни Пологъ 239.  
 Градешница 223.  
 Градъ (островъ) 221  
 Грачаница 192, 234.  
 Григори арх. охридски 211, 214; еп.  
 дѣволски 212, 218; еп. прѣславски  
 191; митрополитъ софийски 191; —  
 Синаитъ 134.  
 Гропа жупанъ 213, 214.  
 Гръляни 271.  
 Гръчница 271, 285.  
 Гръца земя 280, 283.  
 Гърци 166.  
 Гургево 275.  
 Давидъ вл. 216; п. б. 165.  
 Далмация 141, 288.  
 Данилъ вл. 216.  
 Дебъръ 185, 271, 290, 301.  
 Девина (Девна) 206.

Девичъ 189.  
 Делианъ 167.  
 Десимиръ 202.  
 Дечани 254  
 Желадинъ-бегъ 240.  
 Диониси вл. 216; вл. щипски 235; —  
 патр. 272.  
 Добре п. б. 112.  
 Добрево 245.  
 Довезеници 256.  
 Дойранъ 262 сл.  
 Долни Пологъ 237, 238, 239.  
 Долна земя 145.  
 Долна Прѣспа 271, 286.  
 Драгалевци 270, 277, 295.  
 Драгичъ п. б. 160.  
 Драговици 6.  
 Драговицица 152, 157.  
 Драчево 152, 157.  
 Драчъ 145, 148.  
 Дрѣстръ комитъ 8, 9.  
 Дръстъ гл. Силистра.  
 Дръстръ гл. Силистра.  
 Дръстрѣне 152.  
 Дръново 196.  
 Дръвъ 270, 295.  
 Душница 193.  
 Дѣволъ 54, 212.  
 Дѣдино 285.  
 Дѣянъ 249.  
 Дѣячево 152, 157.  
 Евтими патр. търновски 31 сл., 116  
 сл., 136, 140, 184.  
 Егри-дере-Паланка гл. Крива-Паланка.  
 Елада 141.  
 Елбасанъ 167.  
 Елена п. б. 136.  
 Елена село 270, 274.  
 Елошникъ 239.  
 Енидже-Вардаръ (Пазаръ) 227, 271, 284.  
 Ени-шехиръ 166.  
 Епископски поменикъ въ Охридъ 216;  
 въ Трескавецъ 226.  
 Ерисо гл. Йерисо.  
 Ерма 271.  
 Етолия 141.  
 Етрополе 196, 275.  
 Ефимия Угleshовица 138.  
 Ефремъ вл. щипски и кюстендилски  
 229, 254.  
 Меленъ 270, 277.  
 Желѣзница 294.  
 Желаява 270, 295.  
 Жития на български светци 41 сл.,  
 51 сл., 59, 110 сл., 143 сл., 141 сл.  
 Житомирскъ 152, 157.  
 Житуша 152, 157.  
 Жича 215.



Загора 170.  
 Загорие 105, 250, 270, 274, 275, 276.  
 Загорци гл. българе.  
 Заумъ 218.  
 Захари вл. кюстендилски 244.  
 Землетресение 209.  
 Златаре 271, 285.  
 Злетово 247, 250.  
 Знеполье 271, 277, 278, 300, 301.  
 Зографъ гл. манастиръ Зографски.  
 Зосимъ арх. охридски 229; вл. 216.  
 Зурта 160.  
 Ибалинъ 271, 301.  
 Иберия 280.  
 Иванца 30 сл.  
 Иванъ Селниски 30 сл., 33; — (Зографски) 31.  
 Игнати вл. 216.  
 Иерусалимъ 280.  
 Иерисо 283.  
 Изворъ при Сидерокапсо 283.  
 Илирикъ ц. 159.  
 Иоакимъ патр. търновски 253.  
 Иоаники вл. 226.  
 Иоанъ Владимиръ (им. Владиславъ) ц. б. 167.  
 Иоанъ Калиманъ ц. б. 168.  
 Иоанъ патр. търновски 168.  
 Иоанъ ц. Александровъ синъ 170.  
 Инекъ 192, 257, 293.  
 Иракия (Битоля) 220.  
 Исбулъ кавханъ 3.  
 Малвникъ вл. прѣспански 218 и др.  
 Калоянъ 141, 142, 149.  
 Кара-дере 271, 291.  
 Кардамъ 2, 145, 162.  
 Караферия гл. Беръ.  
 Карей 272, 273, 280, 282 и др.  
 Карлово 200.  
 Карловци 272, 289.  
 Касандра 280.  
 Катаро 166.  
 Кефалия гл. Главница.  
 Кефалония гл. Главница.  
 Кимери 159.  
 Кипровци 270, 276.  
 Кирилъ вл. скопски 237.  
 Кирилъ философъ 43, 76 сл., 163.  
 Кичево (Кичава) 271, 287.  
 Клепа 228.  
 Книшава 127.  
 Ковачевци 244.  
 Коласия (Кюстендилъ) 254.  
 Комлоушъ 271, 295.  
 Конакъ 190.  
 Ковомлади 223.  
 Константинъ Братати 145.  
 Константинъ еп. 56, 70 сл.; ц. б. 169.

Копривщица 47.  
 Корморанъ 271.  
 Корубляно 270, 295.  
 Косара 163.  
 Косма вл. 216.  
 Косоврагя долино 271, 290.  
 Костенецъ маданъ 270.  
 Костинъ-бродъ 152, 156.  
 Костуръ 271, 283, 293.  
 Коцець Влатенски 80, 81.  
 Кочане 255.  
 Кратово 186, 187, 189, 235, 244 сл., 254, 258.  
 Кракопечи 284.  
 Крива-Паланка 249, 257, 259 сл.  
 Крива-ръка 271, 290.  
 Кривена 270, 295.  
 Криволакъ 271, 285.  
 Критъ 229.  
 Кричимъ 271, 291.  
 Крумъ 145, 146, 162, 163.  
 Кръстець 133.  
 Ксенофъ 272, 273.  
 Кукушъ 271, 295.  
 Бумане 145.  
 Кудовласи 166.  
 Кучевица 235.  
 Кюстендилъ гл. и Валбуждъ 187, 244, 254, 255.  
 Лаганъ ц. б. 169.  
 Лазаръ князь 138, 238.  
 Лариса.  
 Легенъ градъ 237.  
 Лимносъ 283.  
 Ловечъ 47, 204, 270, 275.  
 Локорско 270.  
 Луково 245.  
 Лъвъ Арменецъ 146.  
 Лъвъ Иконоборецъ 145.  
 Лъвъ синъ Константиновъ 145.  
 Лъвъ Прѣмъдри 32 сл., 147.  
 Лъсново 244 сл.  
 Лъшекъ, Лъшокъ 235 сл.  
 Любново 223.  
 Магарево 271, 290.  
 Маджаре 147.  
 Маляри арх. охридски 212; арх. сръб. 188; еп. кратовски 235; нгуленъ зографски 10 сл.  
 Македония 135, 141, 211 сл., 250.  
 Македоняне 159.  
 Мали-градъ 221 сл.  
 Мали-Прѣславъ 148.  
 Малико-Търново 270.  
 Маловица 271, 286.  
 Манаси гѣтописецъ 144.  
 Мария ц. Александрова дъщеря 170.  
 Маркови кули 27.

Марко еп. 54; еп. прѣславски 136.  
 Марко Кралевичъ 171, 213, 224.  
 Масларево 283.  
 Матей вл. морозвиздски 253; вл. прѣ-  
 спански 223.  
 Мелети вл. 216.  
 Мелникъ 280, 283, 298.  
 Месемврия 162, 253.  
 Методи иконописецъ 164.  
 Мехмедъ-ага 240.  
 Мизи (българе) 211.  
 Мизия 60, 145, 160, 242, 265.  
 Мирчо ц. б. 169; войвода 171, 188.  
 Митрополия 270, 275.  
 Михаилъ ц. б. (вм. Симеонъ) 62.  
 Михаилъ Видински 170.  
 Млякье 247.  
 Млѣщица 270, 300.  
 Мойсей Самуилъвъ братъ 33; ц. б.  
 161.  
 Молдо-Влахия 185, 302.  
 Монастири: Вигоръ 271, 286; Бошава  
 271, 287; Буковецъ 271, 287; Ва-  
 рошки 27; Вълковски 287; Градище  
 271, 287; Дързвей 271, 287; Диво-  
 тино 270, 277; Дижово 271, 287;  
 Драгалевски 270, 295; Дрѣновски  
 270, 274; Желѣзнички 270, 295;  
 Заумъ 218; Зографъ 10 сл., 3 сл.,  
 52, 50, 64, 77 сл., 82 сл., 111, 135,  
 141, 159, 173, 174, 175 сл., 182—210,  
 268 сл.; Иванички 30; Касинецъ 270,  
 276; Кованецъ 271, 286; Креми-  
 ковски 270, 277; Кръннио 271, 287;  
 Лѣсновски 244 сл., 271, 282; Лѣшечки  
 235 сл.; Мрачски гл. Орѣховски; Орле  
 228, 271, 286; Орѣховски 149 сл.;  
 Полошки 271, 287; Прѣчиста 240;  
 Продромъ 271, 280, 287; Рилски 197,  
 270; Св. Архангелъ 271, 277; Св.  
 Врачи 271, 291; Св. Георги на Вир-  
 пино-бърдо 37; Св. Димитъръ Ве-  
 лешки 227; Св. Димитъръ Скопски  
 (Марковъ манастиръ) 233; Св. Иванъ  
 Вѣтерски 229; Св. Илия 271, 286;  
 Св. Теодоръ при Трълизъ 271, 290;  
 Св. Троица при Етрополе 196, 275;  
 Св. Якимъ Осоговски 261 сл.; Се-  
 лински 30 сл.; Сливнички 223; Стре-  
 жево 271, 287; Трескавецъ 225 сл.,  
 287; Хиландаръ 33, 45, 47, 249, 271,  
 273; Чирѣпишъ 194, 270, 276; Чиче-  
 вски (Св. Архангелъ) 228; Янковски  
 224, 271.  
 Моравия 53, 61.  
 Морозвиздъ 253.  
 Мракъ 149 сл.  
 Мурадъ 170, 171.  
 Муртагъ (Муртагонъ) 146, 163, 164.  
 Мъгленъ 142.

Мапулу (Неапогъ?) 167.  
 Наръшъ 8.  
 Неада 141.  
 Пабръдско 271, 288.  
 Неврокопъ 271, 290.  
 Негогинъ 205.  
 Неофитъ вл. 216, 226.  
 Несебъръ гл. Месемврия.  
 Никифоръ вл. 216.  
 Никифора Геника 145.  
 Никаноръ вл. 234.  
 Никола князь кратовски 248.  
 Никола Самуилъвъ баща 24 сл.  
 Нишъ 235, 289, 292, 299, 301.  
 Новакъ 234.  
 Новакъ кесаръ 222.  
 Ново-бърдо 234.  
 Ново-село до Щипъ 271, 286, 288.  
 Ноти 39, 40.

Обратъ ц. б. 160.  
 Овче-поле 153, 158.  
 Одри 239.  
 Одринъ 146, 147, 162, 163.  
 Оливеръ 245 сл., 261.  
 Орризаре 257, 285.  
 Орле 228.  
 Орѣховица 270, 289.  
 Орѣховъ 149 сл.  
 Орѣшковецъ 154.  
 Осогово 254, 261.  
 Остоя Раяловичъ 213.  
 Отупница 239.  
 Охридска арх. власти 34, 37.  
 Охридъ 62, 145, 148, 160, 161, 167,  
 171, 211 сл., 251.  
 Ошане 29).

Павнуги сл. 216.  
 Паганъ 2 сл.  
 Пазарджикъ 47, 271, 289, 291.  
 Пазаръ (Епидже-Вардаръ) 227.  
 Павси б. историкъ 175 сл.; арх. сръб-  
 ски 230.  
 Палакария 270, 290.  
 Панония 58, 61.  
 Партени вл. 216; вл. прѣспански 219,  
 221.  
 Пахоми вл. 216.  
 Псайчиновичъ Кирилъ 236 сл., 283.  
 Пелагония 271, 281, 284, 285.  
 Пемѣ словаци 159.  
 Периволъ 152, 156.  
 Перникъ 270, 295, 300.  
 Перушица 271, 291.  
 Пелагония гл. Пелагония.  
 Пещера 154 сл., 271, 289, 291.  
 Петъръ Асѣновъ братъ 166, 168.  
 Петъръ влашки войвода 186, 187, 188.

- Петъръ ц. б. 82 сл., 111, 126 сл., 147, 165.  
 Пиротъ 281, 279, 292.  
 Пископия 185.  
 Плисковъ 6, 148.  
 Пловдивъ 271, 289, 291.  
 Пожаревецъ 300.  
 Пожарско 271, 289.  
 Пологъ 237, 238, 239.  
 Полянинъ 271.  
 Поворъ 295.  
 Пресиятъ 2.  
 Призрѣвъ 242.  
 Придѣвъ 27, 29, 171, 148, 194, 224 сл.,  
 284, 289, 303.  
 Присой 270, 274.  
 Просѣтъ 251.  
 Прохоръ арх. охридски 213, 214; вл.  
 216.  
 Прѣселение 53, 54, 58, 116.  
 Прѣславъ 6, 71, 136, 148, 191.  
 Прѣспа 24, 50, 218, 219 сл., 271.  
 Пустецъ 223.
- Рагуза 166.  
 Радовичъ 271, 284.  
 Радомиръ ц. б. 166.  
 Разлогъ 266, 271, 290, 291.  
 Райково 271, 291.  
 Ракита 152, 156.  
 Ратае 238.  
 Рибникъ 187.  
 Рязогей(?) вл. 216.  
 Рила 126, 288; маданъ 270, 290.  
 Рипсимия ц. Самуилова майка 24 сл.  
 Рокърци 255.  
 Романъ ц. Петровъ синъ 147, 148.  
 Росоманъ 271, 285.  
 Ростиславъ Моравски 80, 81.  
 Рохотино 223.  
 Рувинъ еп. щипски 229.  
 Русия 303.  
 Руси 147.  
 Руско-българско племенно единство 5 сл.  
 Русчукъ 205, 207, 275, 302.  
 Ръдавица 152, 157.
- Оавинъ ц. б. 162.  
 Самоковъ 178, 270, 290.  
 Самуялъ 24 сл., 33, 148, 165, 166.  
 Сараево 302.  
 Сардяка гл. София.  
 Св. Гора 30 сл., 75 сл., 182 сл., 272  
 сл. и др.  
 Св. Врачъ село 87.  
 Св. Иванъ Рилски 44, 105 сл., 110 сл.,  
 114 сл., 116 сл.  
 Св. Иларионъ Мъгленски 141 сл. 116 сл.  
 Св. Кирилъ 61, 76 сл.  
 Св. Климентъ Охридски 52, 59 сл., 64, 214.  
 Св. Методи 53, 61, 80, 81.
- Св. Михаилъ и Гаврилъ 64 сл.  
 Св. Наумъ Охридски 51 сл., 61, 217 сл.  
 Св. Петка 43, 134 сл.  
 Св. Сава 169, 249 сл.  
 Св. царъ Петъръ 82 сл.  
 Св. Якимъ Сарадапорски (Осоговски)  
 44, 45, 261.  
 Светославъ ц. б. 170; руски князь 148.  
 Светци българе 171—172.  
 Свиница 232.  
 Свишовъ 270, 274.  
 Селасфоръ (Дѣволъ) 212, 220.  
 Селевки ц. б. 165.  
 Селеушъ 271, 297.  
 Селимъ султанъ 489.  
 Серменинъ 271, 281.  
 Серфидже 283.  
 Силистра 147, 148, 274.  
 Симеонъ арх. охридски 215; сжидатиъ  
 по-рано митрополитъ рашки 214.  
 Симеонъ вл. скопски 235.  
 Симеонъ князь български 8, 9, 71; ц.  
 б. 52, 147, 164.  
 Синяя 280,  
 Скавица 152, 157.  
 Скандинавия 159, 160.  
 Скопело 280.  
 Скопье 148, 220, 227, 230 сл., 241, 265,  
 271, 283, 294.  
 Скрино 111, 118, 152, 157.  
 Слатина 239.  
 Сливница 223.  
 Служби на б. светци 38, 39, 41 сл.  
 Словѣне племе 6, 54, 72; пишатиъ съ  
 грѣцки букви 18, 22.  
 Словѣнски селища на югъ 18, 22.  
 Смедерево 271, 300.  
 Смолѣне племе и областъ 1, 4, 5, 6.  
 Солунъ 135, 166, 200, 227, 250, 251,  
 275, 280, 289.  
 София 47, 105, 111, 112 сл., 115, 118,  
 126, 130, 131, 152, 165, 171, 191, 196,  
 199, 201, 210, 220, 354, 270, 277,  
 280, 294, 295.  
 Сръбска земя 271, 296 сл.  
 Сръдецъ гл. София.  
 Сръдня Бачка гл. Бачка.  
 Сръмъ 160, 163, 289, 296.  
 Станимака 271, 298.  
 Стара-Загора 47.  
 Стара-Планина 200.  
 Стари-Влахъ 229.  
 Старо-село 239.  
 Стефанъ войвода влашки 184, 185.  
 Стефанъ деспотъ 138.  
 Стефанъ Душанъ 245, 246.  
 Стефанъ Урошъ Дечански 153.  
 Стефанъ Урошъ Милутинъ 225.  
 Стефанъ Урошъ Неаки 212, 218, 225.  
 Стълбенъ 87.

Страцижуръ жуданъ 227.  
 Страшимиръ 170, 171.  
 Стрежево 191.  
 Струга 271, 290.  
 Струмица 254, 271, 284.  
 Стръменикъ 198.  
 Стръзо 250 сл.  
 Суботинъ ц. б. 165.  
 Сушица (Карлово) 200.  
 Сърбия 185.  
 Сѣвери племе 6.  
 Сѣрава 37, 38.  
 Сѣръ 135, 208, 265.  
 Сѣчица 258.  
 Таганъ ц. б. 162.  
 Тайни букви 46, 196, 197, 198, 199,  
 204, 215, 230.  
 Теарце 236, 237, 238.  
 Тедеани ц. б. 162.  
 Телериякъ ц. б. 162.  
 Темишваръ 271, 293, 299.  
 Теодоровичъ Марко 266.  
 Теодоръ Куфаръ 141.  
 Теодоръ огу тарханъ 8, 9.  
 Теодоси архимандритъ 268 сл.  
 Теоктистъ ц. б. 161.  
 Тербелъ ц. б. 160, 161.  
 Тертеръ ц. б. 170.  
 Тортеръ II 45 сл.  
 Тесалия 135, 166.  
 Тетевенъ 207, 270, 275.  
 Тетово 234, 265.  
 Тиквешъ 254, 284.  
 Тича 71.  
 Топлида 165.  
 Тракия 141, 146, 160, 250.  
 Трапезица 105, 113, 132, 196.  
 Трапезундъ 380.  
 Тревелъ гл. Тербелъ.  
 Трешниа 301.  
 Треславецъ 223, 225, 226.  
 Трешати 185, 141.  
 Тръвна 270, 274.  
 Търново 113, 132, 136, 140 сл., 160,  
 164, 166, 168, 169, 170, 196, 253,  
 270, 274, 303.  
 Търново село 261.

Угмешъ 32, 34, 138.  
 Угроглахия 302.

Филаретъ вл. шипски 229, 255.  
 Филани 266.

Хавзи-паша 240.  
 Хайватово 271, 284.  
 Хилендаръ 33, 45, 46, 47, 144, 175 сл.,  
 216, 237, 238, 240.  
 Хоматиянъ 59.  
 Хоросиянъ 271, 298.  
 Храбъръ черноризецъ 75 сл.  
 Христофоръ вл. 216.  
 Хума 271, 281.  
 Хървати село 223.

Цамблакъ 136.  
 Цариградъ 160, 283.  
 Цимисхия 148, 165.

Челопекъ 152, 157.  
 Челопечани 270, 295.  
 Червена-вода 302.  
 Черна-рѣка село 275.  
 Черно-море 159.  
 Черѣнецъ 152, 157.  
 Чипровци 270.  
 Чичево 285.  
 Чокманово 271, 291.  
 Чума въ Зографъ 193.

Шипка 283.  
 Шип(ев)о 239.  
 Шипманъ ц. б. 170, 184, 234.  
 Шиятшица 283.

Шипши зографски 48.  
 Шипъ 229 сл., 245, 248, 255, 257, 258,  
 271.

Ягодина 271.  
 Якимъ хаджи 257 сл.  
 Яковъ вл. 226.  
 Янина 283.  
 Янковецъ 224.  
 Ятрополе гл. Етрополе.

## Погрѣшки.

---

Стр.	Редъ	Вмѣсто	Да се чете
46	5	<b>вѣѡм'</b>	<b>вѣѡм'</b>
50	5	цѣсецитѣ	мѣсецитѣ
59	11	Грогори	Григори
„	14	краегранието	краегранието
82	9	Въ Станиславовия синавсарь отъ 1330 г.	Въ синавсаря отъ 1340 г.
116	15	стр. ~46	стр. 41
241	21	дѣброе	доброе
252	23	Срѣза	Стрѣза
274	25	<b>Серапїѡ</b>	<b>Серапїѡ</b>
275	21	ѣресь	<b>Сѣресь</b>
295	12	Кїрквенѧ	Крївенѧ
302	23	Рѣшүзкѣ	<b>Рѣшүзкѣ</b>


---



- Бр. 7. **История на старото българско държавно право**, отъ *Н. П. Благовезъ*, 8°. 1906 г. 272 стр. . . . . 2—
- Бр. 8. **Софрони Врачански**. За стогодишнината на новата българска печатна книга. (1806—1906). Написалъ *А. Теодоровъ Балавъ*. 8°. 1906 г. 137 стр. . . . . 1—

### III. Други книги.

1. **Тарасъ Булба**, повѣсть отъ *Н. Гоголь*, прѣведе Н. Бончевъ. 8°. 1882 г. 113 стр. . . . . 0'80
2. **Сбирка отъ рѣчи и сказки**, нарочно приготвени и сказани при учени случаи прѣвъ тържеството отъ 6 априлия. 1885 год. въ София (отъ В. Друмевъ, В. Д. Стояновъ, Марко Д. Балабановъ, д-ръ Д. Молловъ и др.) 8°. 1885 г. 98 стр. . . . . 0'80
3. **Пролѣтна разходка отъ София до Коваленския манастиръ**, отъ В. Д. Стояновъ, съ образи на крѣпостта Урвичъ и на Шишмановата сребърна чаша. 8°. 1892 г. 13 стр. . . . . 0'10
4. **Пролетариятъ или „Трай, кою, за зелена трѣва“**. Оригинална трагикомедия отъ В. Н. Поповичъ. 8°. 1896 г. 40 стр. . . . . 0'20
5. **Единъ прѣдатель**, театрално прѣдставление въ 5 акта отъ Хенрихъ Ибсенъ, прѣведе Г. Д. Начовичъ. 8°. 1896 г. 89 стр. . . . . 0'80
6. **Македония**. (Етнография и Статистика) отъ В. Кънчовъ. 8°. 1900 г. 341 стр. съ 11 карти . . . . . 4'50
7. **Български старини изъ Македония**, отъ Йор. Ивановъ. 8°. 1908 г. VI + 312 стр. . . . . 4—
8. **Сборниче за юбилея на професора М. О' Дриновъ (1869—1898)**, съ образа на Дринова и на честитния му адресъ, м. 8°, 127 стр. . . . . 1—
9. **Сборникъ на Българското книжовно дружество**, кн. I (съ трудове отъ В. Йордановъ, С. Аргировъ, К. Шапкарвъ, П. Гъббовъ). 8°. 1901 г. 464 стр. . . . . 4'50
10. **Исторически паметници по врѣмето на заетата**. 8°. 1884 г. 39 стр. съ намалена цѣна . . . . . 0'15
11. **Животъ, дѣяния, изповѣдание и кратко изложение на чудесата на св. отецъ нашъ Едментъ**, български архиепископъ. Прѣведе отъ грѣцки Д. Матовъ. 8°. 1885 г. 40 стр. съ намалена цѣна . . . . . 0'25

 Всички дружествени издания сѫ складирани у столичния книжаръ Хр. Олчевъ.

**Цѣна 4 лева.**











This book should be returned to  
the Library on or before the last date  
stamped below.

A fine of five cents a day is incurred  
by retaining it beyond the specified  
time.

Please return promptly.

Blgarski starini iz Makedonii

Widener Library

005426222



3 2044 081 009 581